

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

Ref

Den svenska betalningsbalans- statistiken

SOU 1971:31

Betänkande avgivet av betalningsbalansutredningen

Stockholm 1971

Statens offentliga utredningar

1971: 31

Finansdepartementet

Den svenska betalningsbalans- statistiken

Betänkande avgivet av Betalningsbalansutredningen
Stockholm 1971

Statens offentliga utredningar
1971:31
Finansdepartementet

Den svenska betalningsbalans- statistiken

Bekänt och svårt av betalningsbalansstatistiken
Stockholm 1971

Till Herr Statsrådet och Chefen för Finansdepartementet

Kungl. Maj:t bemyndigade den 9 juni 1967 chefen för finansdepartementet att tillkalla en sakkunnig med uppdrag att utreda frågan om förbättrad betalningsbalansstatistik. Med stöd av detta bemyndigande tillkallade departementschefen den 30 juni 1967 docenten vid handelshögskolan i Stockholm *B. E. Metelius* såsom sakkunnig med förenämnda uppdrag.

Till sekreterare åt utredningsmannen förordnades den 14 augusti 1967 biträdande läraren vid Stockholms universitet *S. H. W. Grassman*.

Bankokommissarien *C.-G. Lemne* och bankkamreraren *L. Nyström*, riksbanken, fick den 7 september 1967 i uppdrag att såsom experter biträda vid utredningsarbetet.

Vi har antagit benämningen *betalningsbalansutredningen*.

Utredningen får härmed överlämna sitt betänkande rörande den svenska betalningsbalansstatistiken. Till betänkandet är fogade två bilagor. Den första, författad av herr Lemne, behandlar betalningsbalansstatistiken i vissa främmande länder och den andra, som utarbetats av herr Nyström, innehåller en kommenterad tabellsammanställning över den svenska betalningsbalansen för åren 1950–1969. Ytterligare en bilaga, benämnd »Valutareserven och utrikeshandels finansiella struktur» och författad av utred-

ningens sekreterare, kommer att publiceras separat i statens offentliga utredningar (SOU 1971: 32).

Stockholm i april 1971.

Bengt Metelius

/Sven Grassman

Innehåll

<i>Direktiv</i>	7	Del 2 Översyn av statistiken	39
<i>Sammanfattning</i>	9		
Del 1 Allmänna synpunkter	13		
Kapitel I Utredningsarbetets bakgrund och upplägning	15	Kapitel IV Olika posters betydelse i betalningsbalansen.	41
1. Utlandstransaktionernas betydelse	15	1. Inledning	41
2. Informationsbehovet	15	2. Bruttoomslutningen och posternas relativa betydelse	41
3. Restposten	17	3. Några utvecklingstendenser i den svenska betalningsbalansen	43
4. Kort historik och nuvarande organisation	19		
5. Tidigare utvecklingsarbete	20	Kapitel V Utrikeshandel	45
6. Utredningsarbetets upplägning	22	1. Handelsstatistikens syften och allmänna upplägning	45
		2. Handelsstatistikens användbarhet för betalningsbalansberäkningarna	47
		3. 1968 års tullenkät	48
		4. Importens fob-värdering	50
		5. Övriga åtgärder	51
Kapitel II Alternativa system för betalningsbalansstatistiken	24	Kapitel VI Transport, försäkring och resor	54
1. Metoder och infallsvinklar	24	1. Principiellt om frakt och försäkring i anslutning till utrikeshandeln	54
2. Anmälningssstatistik av holländsk typ	25	2. Export- och importfrakter	56
3. Ren bankrapportering — Australien	26	3. Försäkring i samband med utrikeshandeln	59
4. Företagsrapporter av USA-typ	27	4. Övrig frakt och försäkring	60
5. Den svenska betalningsbalansstatistiken	28	5. Frakt- och försäkringsbalanser vid fob/fob-redovisning av utrikeshandeln	61
		6. Resevaluta	61
Kapitel III Några principfrågor	29	Kapitel VII Riksbankens anmälningssstatistik. Övriga tjänster och transfereringar	63
1. Koordinering med annan ekonomisk statistik. Intern och extern konsistens	29	1. Riksbankens anmälningssstatistik	63
2. Definition av betalningsbalansen	30	2. Brister i den nuvarande redovisningen	65
3. Vad skall balansera?	31	3. Förslag till åtgärder beträffande anmälningssstatistiken	65
4. Betalningsbalansens tidsdimension	32	4. Komplettering av anmälningssstatistiken för övriga tjänster	70
5. Brutto- eller nettoredovisning	34	5. Transfereringar	74
6. Regionala balanser	34	6. Framtida statistik från centralbyrån	77
7. Datainsamlingsmetodik	35		
8. Prioritering	37		

Kapitel VIII <i>Kapitaltransaktioner och valutareserv</i>	79	V: 2 Restpostbidrag i procent av den totala utförseln och införseln år 1968	49
1. Några begrepp	79	V: 3 Frakt- och försäkringskostnadernas andelar av importvärdet 1968 fördelade efter land, transportsätt och varuslag	51
2. Klassifikationen av kapitaltransaktionerna	79	VI: 1 Cif- resp. fob-balanser 1968	54
3. Nuvarande statistik	80	VI: 2 Importfrakterna 1968	56
4. Utredningens åtgärder och förslag	81		
5. Valutareserven	84	Förteckning över diagram	
Kapitel IX <i>Övergripande frågor</i>	88	IV: 1 Den svenska betalningsbalansen 1950, 1960 och 1969	42
1. Restposten och korrigeringsposten	88	VII: 1 Frigränser, blankettmängd och statistisk täckning	69
2. Internationellt statistikutbyte	92	IX: 1 Betalningsbalansens restpost och korrigeringsposter 1955–1971	91
3. Säsongrensning	93		
4. Datateknikens konsekvenser för statistikinsamlingen	93		
Del 3 Analys, presentation, produktion	95	Bilagor	
Kapitel X <i>Analys och prognoser</i>	97	Bilaga 1 <i>Betalningsbalansstatistiken i vissa främmande länder</i>	109
1. Hittillsvarande arbete	97	1. Australien	110
2. Synpunkter på den framtida analysen	98	2. Belgien-Luxemburg	114
Kapitel XI <i>Presentation och publicering</i>	101	3. Canada	116
1. Tidigare ordning	101	4. Danmark	119
2. Nuläge	101	5. Finland	125
3. Framtida presentation	102	6. Nederländerna	128
Kapitel XII <i>Ansvarsfördelning och personell satsning</i>	105	7. Norge	130
		8. Storbritannien	132
		9. USA	135
		10. Vissa övriga länder	137
		Bilaga 2 <i>Den svenska betalningsbalansen 1950–1969. Tabeller och beräkningsmetoder</i>	142
Förteckning över tabeller		I. Nuvarande källor och beräkningsmetoder vid sammanställningen av betalningsbalansen	142
I: 1 Den traditionella (okorrigerade) restposten i den svenska betalningsbalansen 1955–1969	17	II. Förändringar i anmälningsstatistikens täckning och i använda beräkningsmetoder	152
I: 2 Restposten i procent av import (fob) för ett antal länder 1961–1967	18	III. Betalningsbalanstabeller 1950–1969	153
I: 3 Korrigeringen för redovisningsbortfallet i fråga om tjänstebetalningar från utlandet och dess effekt på restposten 1962–1969	19	Bilaga 3 <i>Valutareserven och utrikes-handelsnns finansiella struktur</i> kommer att publiceras separat i SOU 1971: 32.	
IV: 1 Betalningsbalansens huvudkomponenter 1950, 1960 och 1969	43		
IV: 2 Betalningsbalansens huvudkomponenter 1950, 1960 och 1969 (procent)	44		
V: 1 Restpostbidrag netto efter orsak. Sammanfattning för år 1968	49		

Direktiv

Direktiven för utredningen återfinns i statsrådsprotokollet den 9 juni 1967. Chefen för finansdepartementet anförde vid detta tillfälle bl. a. följande:

»En viktig uppgift för den ekonomiska politiken är att upprätthålla jämvikt i de utrikes betalningarna. Utan en sådan jämvikt kan i längden de grundläggande målen full sysselsättning och stigande levnadsstandard inte förverkligas. Självfallet är det av största betydelse att den ekonomiska politiken kan utformas på grundval av tillförlitliga informationer om utfallet av de utrikes betalningarna. Härigenom erhålls även ett bättre underlag för prognoser över den kommande utvecklingen.

Redovisningen av betalningstransaktionerna med utlandet sammanfattas i en betalningsbalans. Många av betalningsbalansens poster är f. n. mycket osäkra och vissa slag av transaktioner redovisas över huvud taget ej. Som en följd härav uppstår den s. k. restposten, utgörande nettot av alla statistiska fel och ofullständigheter. Denna restpost har under senare år tenderat att öka och betydande valuta-intäkter har redovisats här i stället för under de rubriker de rätteligen tillhör. Osäkerheten gäller såväl de löpande betalningarna som kapitaltransaktionerna. I syfte att få en mer rättvisande bild av bytesbalansen har i finansdepartementets redovisning för senare år intagits en korrigeringspost för de löpande betalningarna.

En otillfredsställande statistik över våra utrikes betalningar minskar våra möjligheter att bedriva en rationell ekonomisk politik. Det är därför angeläget att betalningsbalansstatistiken så långt möjligt förbättras. Arbetet härpå har också påbörjats. Jag vill bl. a. erinra om det utredningsarbete som sedan några år bedrivs på detta område inom statistiska centralbyrån. Enligt min mening bör dock en samlad över-

syn av betalningsbalansstatistiken ske. Jag förordar därför att en sådan utredning nu kommer till stånd. — — —

I fråga om handelsstatistiken bör utredningens uppdrag syfta till att finna medel att öka användbarheten för betalningsbalansstatistiska ändamål. Utredningen bör särskilt undersöka möjligheterna att redovisa det svenska importvärdet f o b. Sverige är f. n. ett av de få länder som ännu inte uppfyllt Internationella Valutafondens krav i detta avseende, vilket skapar betydande olägenheter vid internationella jämförelser. Det synes lämpligt att arbetet med att förbättra handelsstatistiken sker i samråd med statistiska centralbyrån.

På utredningen bör vidare ankomma att överse och lägga fram förslag rörande övriga poster i betalningsbalansstatistiken, i första hand statistiken över tjänstebetalningar och betalningar av kapitalkaraktär. Målet för utredningens arbete bör vara att söka skapa ett statistiskt system som ger tillfredsställande täckning och ökad tillförlitlighet. Vidare skall systemet ge snabb information och vara lätthanterat.

Utredningen bör pröva om en förbättring av betalningsstatistiken kan ernås inom ramen för nuvarande system, som i huvudsak bygger på föreskrifter i valutaförordningen. En annan möjlighet som utredningen bör överväga är ett system i vilket uppgiftsskyldigheten rörande betalningstransaktionerna åläggs bankerna. Även ett system som bygger på uppgiftsskyldighet från allmänheten — liksom en kombination av dessa informationsvägar — bör undersökas av utredningen. Det torde kunna förutsättas att ett tillfredsställande rapporteringssystem i princip måste vila på en författningsreglerad uppgiftsskyldighet. Vid bedömningen av de båda sistnämnda systemen bör utredningen överväga, om de kan fylla även det statistikkbehov som kan behövas för valutaregleringens handhavande.»

Sammanfattning

Betänkandet innehåller utredningens översyn av den svenska betalningsbalansstatistiken samt en redogörelse för de av utredningen vidtagna eller föreslagna åtgärderna i syfte att förbättra denna statistik. Väsentliga avsnitt i förbättringsarbetet har genomförts eller inletts redan under utredningsarbetets gång, andra förslag presenteras här i en form som utan dröjsmål bör kunna förverkligas, medan en tredje kategori av förslag avser utvecklingsarbete och reformer som kan genomföras först på längre sikt.

Betänkandet är disponerat på tre delar. I Del 1 redogörs för utredningsarbetets bakgrund och uppläggning, utländska statistiska system och principiellt möjliga alternativ för den framtida svenska betalningsbalansstatistiken. I denna del redovisas även de krav som från olika synpunkter kan ställas på denna statistik samt de överväganden som lett fram till utredningens förslag om en fortsatt och väsentligt ökad satsning på ett »blandat» statistiksystem av det slag som nu tillämpas. Del 2 innehåller en genomgång post för post av hela betalningsbalansen med redogörelser för statistikens nuvarande eller tidigare uppläggning, bristerna häri samt utredningens åtgärder och förslag. I Del 3 diskuteras analys- och prognosarbete på betalningsbalansområdet samt frågor rörande statistikens presentation och publicering. Här diskuteras även den personella satsningen och organisatoriska konsekvenser av förslagen.

De åtgärder som vidtagits redan under utredningsarbetets gång har i några fall genomförts efter Kungl. Maj:ts beslut, i andra fall efter departementschefens särskilda medgivande. Ett flertal omläggningar i befintlig statistik samt tillskapandet av viss ny rapportering har också genomförts efter överläggningar mellan utredningen och berörda parter. Bland de reformer som redan genomförts eller påbörjats under utredningsarbetets gång kan särskilt följande nämnas.

Statistiska centralbyrån har för utredningens räkning genomfört en omfattande undersökning av handelsstatistikens användbarhet för betalningsbalansändamål. Undersökningen ligger till grund för våra rekommendationer angående handelsstatistiken. Den har också kunnat utnyttjas för att beräkna importens fob-värde, som år 1968 underskred cif-värdet med 6,7 %. Undersökningen har även möjliggjort en kartläggning av betalningsvanor och kreditstruktur inom svensk utrikeshandel.

Centralbyrån har även på utredningens förslag undersökt möjligheterna för införandet av en ny kvartalsstatistik över företagens utländska fordringar och skulder. Genom beslut av Kungl. Maj:t den 17 juni 1970 fick centralbyrån uppdraget att löpande utarbeta sådan statistik.

Ny direktrapportering har införts för bl. a. statens järnvägars utlandstransaktioner, post- och teletrafiken med utlandet, utrikesdepartementets utgifter för diplomatisk represen-

tation och det offentliga u-landsbiståndet. I dessa fall ersätter de nya rapporterna över bruttotransaktionerna tidigare ofullständiga statistikavsnitt. Rapporterna är kvartalsvisa, i vissa fall månadsvisa.

Sedan utredningen tillsattes sommaren 1967 har också flera omläggningar skett i presentation och publicering av betalningsbalansen. Bl. a. har nya och mer fullständiga uppgifter för posten resevaluta börjat redovisas, och den schablonmässiga korrigeringen för varuförsäkring har reviderats. Vidare redovisas betalningsbalansen numera så långt möjligt brutto, och fr. o. m. år 1969 har försök gjorts att utarbeta kvartalsbalanser.

De förslag till förbättrad statistik som läggs fram i betänkandet berör praktiskt taget alla poster i betalningsbalansen. I det följande sammanfattas de viktigaste åtgärderna inom resp. transaktionsområden.

I syfte att åstadkomma en fullgod redovisning av *utrikeshandeln* i betalningsbalansen föreslås åtgärder som främst berör tullverket och centralbyrån. En översyn av instruktionerna till uppgiftslämnarna samt en kampanj för bättre uppgiftslämnande föreslås för att få ett säkrare primärmaterial. Den maskinella enhetsvärdekontrollen bör effektiviseras och centralbyrån få ansvaret för allt arbete med komplettering och korrigering av handelsstatistiken för betalningsbalansändamål. Utredningen föreslår även att centralbyrån får uppdraget att löpande beräkna importens fob-värde kvartalsvis, vilket bl. a. torde förutsätta förnyade tullenkäter i mindre skala. Åt centralbyrån bör enligt utredningens mening uppdras att kvartalsvis leverera en komplett och för betalningsbalansändamål anpassad redovisning över utrikeshandeln.

För *transport och försäkring* föreslås dels en generaliserad sjöfartsnettokonstruktion i anslutning till nuvarande cif-fob-balanser för utrikeshandeln dels »rena» transport- och försäkringsbalanser i anslutning till den fob-fob-redovisning som enligt utredningens förslag också skall utarbetas i framtiden. För detta ändamål måste viss ny lastbils-, flyg- och försäkringsstatistik byggas upp in-

om centralbyrån. Även i sjöfartsstatistiken föreslås vissa mindre förbättringar.

Posten *resevaluta* har ett brokigt innehåll och den nuvarande länderfördelningen är mindre intressant. Stickprovsundersökningar och utnyttjande av andra statistiska material förordas som komplettering till statistiken över resevaluta.

Källan till huvuddelen av *tjänstetransaktionerna och transfereringarna* har hittills varit riksbankens anmälningssstatistik. Utredningen föreslår en upprustning av denna statistik, kombinerad med nya statistikgrenar hos centralbyrån för de områden där anmälningmaterialet är en olämplig statistik-källa. Förslaget om en förbättrad anmälningssstatistik innefattar principutkast till nya inköps- och försäljningsanmälningar, ändrade rapportfrigränser samt maskinell behandling av materialet för statistikändamål inom centralbyrån. Som ett komplement härtill bör centralbyråns finansstatistik för företag utvidgas på tjänstesidan. På centralbyrån bör även ankomma att på sikt bevaka att betalningsbalansstatistiken kan dra maximal nytta av det intressanta material som mervärdeskattedeklarationerna utgör. Särskild ny rapportering till riksbanken föreslås rörande bankernas egna tjänstetransaktioner visavi utlandet. Ett närmare studium av invandrarnas remitteringar bör också ske i samarbete med invandrarverket och centralbyrån.

Utredningens förslag rörande tjänstetransaktionerna och transfereringarna innebär alltså en parallell utbyggnad av riksbankens anmälningssstatistik och centralbyråns allmänna ekonomiska statistik. Utredningen förordar en sådan parallell utbyggnad, men förslagen har utformats så att tonvikten kan läggas på ettdera alternativet. Vårt förslag till nya anmälningssstatistiska rutiner är nämligen så utformat att det kan läggas till grund för ett utvidgat anmälningssystem, om myndigheterna skulle vilja införa ett sådant.

Redovisningen av *kapitaltransaktionerna* kommer att avsevärt förbättras genom införandet av den nya kvartalsstatistik över företagens fordringar och skulder som berördes ovan. Genom utnyttjande av företa-

gens bokföringsuppgifter kommer bl. a. de utländska handelskrediterna att fångas i statistiken. Dessa krediter, som tidigare endast kom till synes genom att deras netto påverkar betalningsbalansens restpost, utgör den kvantitativt betydelsefullaste delen av kapitaltransaktionerna. Utredningen föreslår även vissa förändringar i bankinspektionens statistik över värdepappershandeln, närmast för att nå konsistens med den nya statistiken inom centralbyrån. Även riksbankens statistik över direkta investeringar och övriga lån föreslås bli kvartalsvis.

Uppgifterna över *valutareserven* är av hög kvalitet och har endast föranlett vissa randanmärkningar från utredningens sida. Det gäller främst affärsbankernas bokföringsprinciper och publiceringstakten för uppgifter över den totala valutareserven.

I samband med förbättringsarbetet på betalningsbalansstatistiken har utredningen genom särskilda undersökningar sökt bilda sig en uppfattning om kvaliteten hos skilda statistikavsnitt, varigenom även en viss belysning erhållits rörande den s. k. restposten. För år 1968, som studerats närmare, har betydande bruttofel påvisats. Dessa tar emellertid i stor utsträckning ut varandra, och någon förklaring till det positiva elementet hos restposten har ej erhållits för det undersökta året. I avvaktan på resultatet av den fortsatta utbyggnaden av statistiken föreslås en viss modifikation av den korrigeringspost som hittills ingått i betalningsbalansen.

Utredningen har funnit att inte endast själva statistikproduktionen måste förbättras – även analys- och prognosarbetet på betalningsbalansområdet bör förstärkas. Utredningen redovisar i betänkandet sina synpunkter på hur arbetet på de nu nämnda områdena bör bedrivas. Vi pekar också på vissa problem som synes lämpade för fristående forskningsinsatser.

För den avsevärt utvidgade dokumentation rörande betalningsbalansutvecklingen som våra förslag syftar till föreslås nya publiceringsformer. Tryckta kvartals- och årsrapporter med fullt tabellmaterial, tidsserier, säsongrensade kvartalsuppgifter etc. bör framställas. Utrymme bör också här lämnas

för förklarande kommentarer, översikter över den svenska och utländska utvecklingen, analyser och prognoser för enskilda avsnitt eller för utvecklingen som helhet. Kvartalspublikationen bör kunna innehålla fristående och signerade bidrag från fackmän inom förvaltningen och från forskare vid universitet och andra institutioner. Publikationerna föreslås bli utgivna även på engelska.

Upprustningen av den svenska betalningsbalansstatistiken och analysen kommer att nödvändiggöra en ökad personell satsning inom riksbanken – där en särskild analysenhet föreslås bli inrättad – konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån. Vid sidan av de nya uppgifter som enligt utredningens förslag läggs på centralbyrån, föreslås även det övergripande statistiska ansvaret för betalningsbalansen komma att vila på centralbyrån. Även tullverket och finansdepartementet kan komma att behöva en viss personalförstärkning som en följd av våra förslag.

För att främja samverkan mellan de institutioner som producerar och analyserar betalningsbalansstatistiken samt för att verka för ett snabbt realiserande av de rekommendationer, som framlagts i detta betänkande, föreslås inrättandet av en särskild samordningsgrupp. Förutom ledaren för den föreslagna analysgruppen i riksbanken och koordinatören för centralbyråns betalningsbalansstatistikarbete bör gruppen bestå av ytterligare två medlemmar, en från finansdepartementet och en från konjunkturinstitutet.

Del 1

Allmänna synpunkter

180

181

Kapitel I Utredningsarbetets bakgrund och uppläggning

1. Utlandstransaktionernas betydelse

Liksom andra små och högt industrialiserade länder är Sverige starkt beroende av sitt handelsutbyte med utlandet. År 1969 uppgick värdet av vårt totala byte av varor och tjänster med utlandet till i runt tal 37 miljarder kronor på såväl export- som importsidan. Då bruttonationalprodukten, mätt efter sin produktionskostnad, samtidigt var ca 130 miljarder, betydde detta, att nära trettio procent av landets samlade produktion omsattes med andra länder. Utöver det löpande varu- och tjänsteutbytet med utlandet förekommer också en rad kapitalöverföringar av olika slag. Samtliga dessa utlandstransaktioner skall i princip redovisas i den svenska betalningsbalansen.

Sett ur nationalbokföringssynpunkt betraktas utlandet som en sektor för sig. Man kan därför säga att betalningsbalansen registrerar transaktionerna mellan utlandssektorn och övriga sektorer inom samhällsekonomin, företag, stat, kommuner och hushåll. Flertalet av de ekonomiska enheter som ingår i dessa sektorer har i större eller mindre utsträckning ekonomiska förbindelser med utlandet. Företagen köper och säljer varor. Svenska företag investerar i utlandet och utländska i Sverige. Kapital lånas upp eller lånas ut. Staten ger bidrag eller lån till utvecklingsländerna. Turister kommer och far. Utländska arbetare skickar hem en del av sin lön. Att statistiskt fånga alla de miljontals

transaktioner som är förknippade med dessa mångskiftande aktiviteter är en vidlyftig och svår uppgift. Att göra upp en betalningsbalans innebär i själva verket att lägga ett snitt genom hela det ekonomisk-statistiska systemet.

2. Informationsbehovet

I direktiven till betalningsbalansutredningen framhöll chefen för finansdepartementet, statsrådet Sträng, att en viktig uppgift för den ekonomiska politiken är att upprätthålla jämvikt i de utrikes betalningarna. Utan en sådan jämvikt kan i längden de grundläggande målen, full sysselsättning och stigande levnadsstandard, inte förverkligas. Självfallet är det av största betydelse att den ekonomiska politiken kan utformas på grundval av tillförlitliga informationer om utfallet av de utrikes betalningarna. Härigenom erhålls även ett bättre underlag för prognoser över den kommande utvecklingen. Många av den svenska betalningsbalansens poster är emellertid f. n. mycket osäkra och vissa transaktioner redovisas över huvud taget ej – något som återspeglats i de senaste årens stora s. k. restpost. Det är därför angeläget att betalningsbalansstatistiken så långt möjligt förbättras. En samlad översyn av den samma borde därför enligt finansministerns mening komma till stånd.

En sådan översyn bör naturligen ta sin utgångspunkt i de syften statistiken skall

tjäna. Vilka behov av information har med andra ord konsumenterna av denna statistik? Först sedan dessa behov preciserats kan man ta itu med uppgiften att undersöka i vilken utsträckning och till vilken kostnad de kan tillfredsställas.

I och med att jämvikten i de utrikes betalningarna uppställs som ett centralt mål för den ekonomiska politiken blir betalningsbalansstatistikens främsta syfte att belysa hur denna jämvikt utvecklas och vilka orsakerna till en eventuell jämviktsbrist på detta område kan vara. Statistiken bör därför vara så utformad att den kan läggas till grund för ekonomisk analys. Först sedan utvecklingen analyserats och orsaksambanden klarlagts kan man gå vidare till prognoser och ekonomisk-politiska beslut. Med en viss tillspetsning kan det sägas, att betalningsbalansstatistiken blir meningsfull endast i den utsträckning den ger oss ett bättre underlag för sådana beslut.

Det ekonomiska skeendet – liksom de ekonomiska teorierna – skiftar från tid till annan. Det är därför inte möjligt att en gång för alla fastslå vilka standardkrav, som den ekonomiska analysen ställer på betalningsbalansstatistikens utformning. Redan den grundläggande definitionen av jämvikt – eller alternativt av jämviktsbrist – är svår att göra generell och entydig. Den internationella valutafonden som använder begreppet operationellt i sina stadgar har också visligen aktat sig för att precisera detsamma.¹

Oberoende av vilken jämviktsdefinition som används är emellertid det väsentliga vid betalningsbalansstatistikens utformning de behov av analysmaterial och beslutsunderlag som föreligger. Man kan härvidlag vara mer eller mindre ambitiös.

En miniminivå för ambitionerna på detta område skulle kunna vara att man nöjde sig med uppgifter om valutareservens utveckling från vecka till vecka eller från månad till månad – eventuellt kompletterade med uppgifter om varuhandeln som förklarande variabel. Det kan nämnas att statistiska uppgifter av detta slag för Englands del tycks vara av mycket stor betydelse för

hur valutamäklare världen över bedömer pundets ställning och vidtar sina dispositioner i denna valuta.

I de flesta fall vill man emellertid veta mera. Och detta gäller inte bara finansministrar, centralbankschefer och nationalekonomer utan även många andra kategorier av statistikkonsumenter, såsom företagare, politiker, journalister och den ekonomiskt intresserade allmänheten. För att tillfredsställa detta informationsbehov måste man gå bakom förändringarna i reservställning och handelsbalans, se vad dessa beror på, försöka få grepp om tendenserna på olika områden och om möjligt göra prognoser över den framtida utvecklingen.

När ambitionsnivån höjs på detta sätt ökar behoven av betalningsbalansstatistik kraftigt. För att möjliggöra en mer fördjupad ekonomisk analys krävs en i möjligaste mån fullständig överblick av samtliga utlandstransaktioner. När det gäller varuhandeln vill man gärna veta hur den utvecklats för viktigare varugrupper och länderområden. Det räcker inte med bara värdeuppgifter. Även kvantitets- och prisuppgifter behövs. De senare blir inte minst betydelsefulla när det gäller att bedöma den viktiga frågan om vårt internationella konkurrensläge. Även tjänsteutbytet med utlandet behöver kategori- o. h. länderindelas. Detsamma gäller de i många fall svårfångade kapitaltransaktionerna.

Vid sidan om de krav på fullständighet och uppdelning av transaktionerna i olika

¹ Ett aktuellt exempel på villkorligheten i en jämviktsdefinition på detta område är följande. I Sverige har som en politisk målsättning fastslagits att det offentliga bistandet till u-länderna i mitten av 1970-talet skall uppgå till en procent av bruttonationalprodukten. Om vi här för enkelhetens skull förutsätter att det är fråga om en ren nettoöverföring av resurser utan framtida återbetalning, innebär detta tydligen, att det inte räcker för oss att uppnå jämvikt i de löpande transaktionerna med utlandet. Vi måste i stället ha ett överskott i dessa som motsvarar resursöverföringen till u-länderna. I annat fall skulle vår valutareserv sjunka kontinuerligt – en process som inte kan fortgå särskilt länge. En rimlig definition på jämvikt blir i detta fall att Sverige skall ha ett överskott i sin bytesbalans, som motsvarar en procent av bruttonationalprodukten, medan u-länderna kan ha motsvarande underskott.

Tabell I: 1. Den traditionella (okorrigerade) restposten i den svenska betalningsbalansen 1955—1969. Mkr.

	Valutareservens förändring	Bytes- och kapitalbalansens saldo	Differens = restpost	Restpost i % av varu- och tjänsteimport
1955	— 4	— 340	336	2,7
1956	287	— 181	468	3,4
1957	194	— 80	274	1,8
1958	155	— 183	338	2,3
1959	300	173	127	0,8
1960	— 280	— 372	92	0,5
1961	949	438	511	2,8
1962	442	403	39	0,2
1963	— 89	— 317	228	1,1
1964	947	577	370	1,6
1965	73	— 947	1 020	3,8
1966	488	— 224	712	2,5
1967	— 195	— 202	7	0,0
1968	— 86	— 682	596	1,8
1969	—1 686	—2 030	344	0,9
		Summa restpost	5 462	

Anmärkning: I valutareserven har inräknats affärsbankernas s. k. tidsposition.

kategorier som nu berörts måste betalningsbalansstatistiken också fylla vissa minimikrav i fråga om snabbhet och frekvens. En årlig statistik som publiceras med betydande eftersläpning ger föga vägledning för de ekonomisk-politiska beslut som måste fattas vid en plötslig rubbning av den yttre jämvikten. Många länder utarbetar därför numera kvartalsvisa eller till och med som Tyskland och Holland månadsvisa betalningsbalanser.

3. Restposten

En post i den svenska betalningsbalansen, som under senare år tilldragit sig ett betydande allmänt intresse, är den s. k. restposten. Denna post beräknas indirekt — som en residual. Registrerade eller uppskattade löpande transaktioner och kända kapitaltransaktioner resulterar under varje år i ett visst saldo — positivt eller negativt — och detta saldo jämförs med valutareservens faktiska förändring. Differensen dem emellan är restposten. Har valutareserven utvecklats bättre än vad som förklaras av tillgänglig betalningsbalansstatistik, blir restposten positiv, i motsatt fall blir den negativ.

Hur har då restposten rent konkret ut-

vecklats under efterkrigstiden? Som närmare belyses i de historiska tabellerna i Bilaga 2, sid 155, var restposten relativt sett störst under de första efterkrigsåren. Men samtidigt var den under den första efterkrigstiden omväxlande positiv och negativ, så att den summerad för 10-årsperioden 1946–1955 blev praktiskt taget lika med noll. Från och med år 1955 har emellertid den traditionella restposten — dvs. restposten före införandet av den s. k. korrigeringsposten (se nedan) — varit genomgående positiv. Sammanlagt för perioden 1955–1969 har den, som framgår av tabell I: 1, uppgått till 5,5 miljarder kr.

Det är inte förvånande att vi litet till mans frågat oss vad som döljer sig bakom denna envist positiva restpost. Helt allmänt kan man säga att restposten samlar upp alla fel och ofullständigheter i det statistiska grundmaterialet till betalningsbalansen.² Många av dessa fel och ofullständigheter tar ut varandra, så att nettoeffekten på restposten blir lika med plus minus noll. Men tydligen har vi av olika anledningar sedan mitten av 1950-talet fått en ansamling av positiva

² På engelska benämns restposten därför också vanligen »net errors and omissions», dvs. »nettot av statistiska fel och utelämnade poster».

Tabell I: 2. Restposten i procent av import (fob) för ett antal länder 1961—1967.

	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967
Argentina	5,3	-21,3	- 8,1	- 1,8	0,2	- 7,5	26,3
Australien	24,4	16,3	23,9	14,8	20,1	6,9	5,1
Belgien—Luxemburg	0,4	0,8	0,3	0,2	- 0,2	0,1	0,3
Brasilien	3,8	-10,7	- 6,0	-17,1	3,2	- 1,5	- 2,0
Colombia	- 1,7	6,2	-14,9	-27,1	12,8	- 4,2	21,1
Danmark	0,3	0,6	1,0	1,0	1,2	1,6	1,1
Finland	- 0,2	0,1	- 0,8	1,2	1,4	1,3	1,1
Frankrike	2,3	3,5	2,0	4,2	5,1	4,4	- 0,1
Holland	0,7	- 0,7	2,9	1,2	- 0,6	1,9	2,2
Indien	0,4	0,4	- 3,6	- 5,6	3,7	2,1	- 4,9
Irak	- 2,9	-12,2	-20,0	-24,5	1,0	- 5,3	-16,8
Iran	0,2	-13,4	-12,3	- 3,0	- 4,0	- 5,8	- 1,7
Israel	- 5,6	0,4	- 3,0	- 3,0	- 8,7	- 3,7	-12,3
Italien	- 9,2	-12,3	-21,9	- 7,9	- 7,9	- 8,0	-11,4
Japan	0,4	0,1	0,8	0,2	- 0,8	- 0,6	- 0,8
Marocko	- 3,8	7,7	- 3,1	-21,7	-15,7	0,02	- 0,1
Mexico	- 6,0	- 0,9	5,1	-11,5	12,4	-11,5	5,9
Norge	0,6	1,3	0,3	- 1,1	1,5	0,6	1,6
Nya Zeeland	0,7	0,05	1,2	0,2	- 0,1	0,4	0,4
Pakistan	- 1,3	- 1,5	- 3,0	- 4,4	- 9,6	- 0,7	- 2,4
Portugal (hela escudoområdet)	- 1,1	- 0,3	0,3	0,3	0,3	- 0,4	0,8
Schweiz	39,7	24,7	18,3	17,4	5,6	1,7	9,5
Spanien	- 7,1	1,9	3,8	2,1	1,7	0,8	- 7,1
Storbritannien	- 0,6	2,1	- 1,2	0,5	1,7	- 0,2	2,7
Sverige	4,8	1,3	1,4	4,4	5,5	3,5	-0,04
Sydafrika	- 1,8	1,0	1,8	1,0	1,9	1,3	3,3
Uruguay	5,5	-28,0	-19,9	-83,9	-90,2	-43,2	2,7
USA	- 6,9	- 7,2	- 2,1	- 5,4	- 2,0	- 0,8	- 2,0
Vietnam	0,8	- 0,1	0,2	- 0,03	- 0,5	0,2	0,1
Västtyskland	0,7	1,5	- 1,4	2,7	2,9	0,6	- 2,2
Österrike	2,9	3,6	3,9	- 1,0	1,6	1,1	0,4

Källa: IMF Balance of Payments Yearbooks. Cif-import schematiskt omräknad till fob-värde.

element i den svenska restposten.

Det bör redan här utsägas, att en restpost i betalningsbalansen av detta slag på intet sätt är unik. Tvärtom har praktiskt taget alla länder en sådan restpost. Och många länder – däribland USA, Italien och Schweiz – hade under första hälften av 1960-talet större systematiska restposter än Sverige. Jämför tabell I: 2. Att procenttalen för Sverige här är större än i tabell I: 1, beror på att restposten där satts i relation till hela varu- och tjänsteimporten samt att varuimporten där upptagits till sitt cif-värde.

Även på andra punkter i den svenska ekonomiska statistiken förekommer restposter. Sålunda har t. ex. den årliga bruttonationalprodukten beräknad från produktionsidan ända sedan 1950-talet legat flera miljarder högre än motsvarande produkt beräknad från inkomstsidan på grundval av

deklarationsuppgifter och finansstatistik för företag. Hittills under 1960-talet har denna restpost pendlat mellan 4 och 7 miljarder per år, motsvarande i runt tal lika många procent av bruttonationalprodukten.³ Trots att denna restpost är mångdubbelt större än restposten i betalningsbalansen har den inte tilldragit sig något större intresse utanför kretsen av statistiker och ekonomer av facket. Detta torde bl. a. bero på att bruttonationalproduktens restpost visat en ganska jämn trendmässig ökning och varit relativt stabil från år till år.

Betalningsbalansens restpost däremot har – relativt sett – svängt betydligt kraftigare från år till år och i vissa fall även under resp. år. Dessa tvära kastningar i restposten – kastningar vilkas orsaker man i stor ut-

³ Se SCB, *Statistiska Meddelanden N 1970:21*, s. 125—126.

Tabell I: 3. Korrigeringen för redovisningsbortfallet i fråga om tjänstebetalningar från utlandet och dess effekt på restposten 1962—1969. Mkr.

	Traditionell restpost	Korrigeringspost (—)	Ny restpost
1962	+ 39	— 100	— 61
1963	+ 228	— 200	+ 28
1964	+ 370	— 300	+ 70
1965	+1 020	— 400	+620
1966	+ 712	— 500	+212
1967	+ 7	— 600	—593
1968	+ 596	— 700	—104
1969	+ 344	— 800	—456
Summa	+3 316	—3 600	—284

sträckning inte vet särskilt mycket om – har försvårat tolkningen av valutareservens förändringar och därmed bedömningen av jämvikten i de utrikes betalningarna. Eftersom bibehållandet av denna jämvikt är ett centralt mål för den ekonomiska politiken är det inte förvånande att betalningsbalansens restpost tilldragit sig ett alldeles speciellt intresse.

Då restposten utgör nettot av alla fel och utelämnningar i betalningsbalansstatistiken, kommer i princip varje omläggning i redovisningen, varje förbättring eller försämring av det statistiska primärmaterialet att påverka postens storlek. Det är därför uppenbart att varje försök till förklaring resp. reduktion av restposten leder rakt in i en prövning av hela betalningsbalansstatistikens precision och täckningsgrad. Detta har också finansministern understrukit i utredningens direktiv.

Innan vi lämnar restposten i detta sammanhang bör några ord sägas om den speciella *korrigeringspost* som på senare år införts i bytesbalansen. Bakgrunden härtill är i korthet följande. I april 1961 genomfördes en väsentlig uppmjukning av anmälningsplikten i samband med valutakontrollen. Därefter visade det sig att betalningarna från utlandet för »övriga tjänster» – en blandad post innehållande biljettavgifter, försäkringar, provisioner, licensavgifter, betalningar för entreprenadarbeten m. m. – stagnerade och till och med sjönk något, medan motsvarande svenska betalningar till utlandet fortsatte att stiga kraftigt, om än

i långsammare takt än under senare hälften av 1950-talet. Det framstod därför som i hög grad sannolikt att redovisningsgraden beträffande exporten av »övriga tjänster» successivt sjunkit. För att kompensera detta redovisningsbortfall infördes därför en schablonmässig korrigeringspost i bytesbalansen. I sin senaste version har denna korrigeringspost fastställts så att den stiger med 100 milj. kr. per år, från 0 år 1961 till 800 milj. kr. år 1969. Genom att korrigeringsposten bestämts på detta sätt blir restposten i betalningsbalansen summerad över åren 1962–1969 praktiskt taget plus minus noll. (Se tabell I: 3.) Med ett Alexander-hugg har man därmed för denna period eliminerat det systematiskt positiva elementet i restposten.

Med början år 1970 har den nu berörda korrigeringsposten införts i betalningsbalanstablerna i riksbankens årsbok och i dess rapportering till den internationella valutafonden. Restposten har reducerats i motsvarande mån.

4. Kort historik och nuvarande organisation

Inledningsvis bör också något sägas om hur den svenska betalningsbalansstatistiken historiskt vuxit fram. Vissa av dess viktigaste beståndsdelar, bl. a. utrikeshandels- och sjöfartsstatistiken, är av mycket gammalt datum och fanns redan på 1800-talet. Med utnyttjande av dessa och andra källor gjordes på 1930-talet i samband med den stora nationalinkomststudien vid Stockholms Hög-

skola en beräkning av betalningsbalansen för varor och tjänster (bytesbalansen) för åren 1861–1930.⁴

Den första officiella betalningsbalansen, som också innefattade kapitalbalansen, sammanställdes år 1922. Pionjärinsatsen gjordes här av finansdepartementet, därtill uppmanat av Nationernas Förbund, som ville ha uppgifterna till sin årliga »Statistics on Balances of Payments». Fr. o. m. år 1927 överflyttades arbetet med betalningsbalansen till kommerskollegium och i samband därmed började den också att publiceras på svenska i Kommersiella Meddelanden. Under krigsåren och den första efterkrigstiden publicerades inga betalningsbalanser. Arbetet återupptogs år 1947 då riksbanken övertog ansvaret för den officiella betalningsbalansens upprättande. Riksbanken är också den institution som svarar för den svenska betalningsbalansrapporteringen till valutafonden i Washington och OECD i Paris.

Som närmare beskrivs i kapitel II är den svenska betalningsstatistiken en i hög grad »blandad» statistik. Primärmaterialet kommer från flera olika källor och utgör i många fall en biprodukt av olika administrativa procedurer, t. ex. tullbehandling eller valutakontroll. Ofta skall detta statistiska material primärt också tillfredsställa en rad andra informationsbehov än de rent betalningsbalansstatistiska. Detta gäller t. ex. utrikeshandelsstatistiken, som svarar för den kvantitativt helt dominerande delen av informationsflödet till betalningsbalansen.

Det är därför mycket svårt för att inte säga omöjligt att ange hur stora de totala kostnaderna för betalningsbalansstatistiken är. Några siffror och uppskattningar må emellertid anföras. Riksbankens merkostnader för sammanställning och presentation av betalningsbalansen är inte särskilt stora och kan uppskattas till omkring 100 000 kr. per år. Härvid har då inte inräknats några kostnader för det statistiska primärmaterial som erhålles som en biprodukt vid valutakontrollen. Kostnaderna för handelsstatistikens produktion hos statistiska centralbyrån uppgick för budgetåret 1968/69 till 980 000 kr., varav mer än hälften var data-

maskinskostnader. Kostnaderna för tullverkets statistiksektions granskning och stansning av primärmaterialet var ännu större och torde ha uppgått till närmare 2 milj. kr. Centralbyråns löpande kostnader för den kvartalsvisa statistiken över svenska rederiers intäkter och kostnader i utrikes fart har uppskattats till ca 20 000 kr. per år.

Eftersom denna statistik tillkom år 1949 på riksbankens förslag, kan det med visst fog hävdas att detta belopp fullt ut bör betraktas som en kostnad för betalningsbalansstatistiken. När det gäller handelsstatistiken med dess traditionellt mångsidiga användning, är det däremot en öppen fråga i vilken utsträckning, om ens alls, kostnaderna bör »belasta» betalningsbalansen.

En samhällsekonomisk kalkyl över kostnaderna för en viss statistikproduktion bör också ta hänsyn till det arbete som företag och enskilda måste lägga ned för att kunna presteras primäruppgifter till statistiken. Detta har betydelse i alla de fall där detta primärmaterial inte erhålles som en ren biprodukt av en given administrativ procedur.

Sammanfattningsvis kan konstateras att den svenska betalningsbalansstatistiken vuxit fram successivt och i stor utsträckning baserats på ett statistiskt primärmaterial som genererats vid olika administrativa processer. Viktiga delar av statistiken tjänar samtidigt en rad andra syften. Båda dessa förhållanden har bidragit till att hålla nere de samhällsekonomiska kostnaderna för betalningsbalansstatistiken. Uppgiften att sammanställa och presentera betalningsbalansen har vandrat mellan olika institutioner, men sedan år 1947 legat hos riksbanken. Internationella organisationer har spelat och spelar fortfarande en viktig roll som pådrivare och stimulator i det statistiska arbetet.

5. Tidigare utvecklingsarbete

Frågan om en översyn och förbättring av betalningsbalansstatistiken har varit uppe

⁴ Lindahl, Dahlgren, Kock: *National Income of Sweden 1861–1930, Part II, Appendix 2*, Stockholm 1937, s. 573–617.

i flera olika sammanhang tidigare. Sålunda tillsatte riksbanken år 1959 efter hemställan från konjunkturinstitutet en intern arbetsgrupp för undersökning av betalningsbalansstatistiken. Arbetsgruppen redovisade resultaten av sitt arbete i en omfattande (och hemligstämplad) rapport den 17 juni 1960. Vi har haft stor nytta av denna rapport i vårt arbete.

Som redan framskyttat i det föregående avsnittet om restposten var år 1961 något av en milstolpe i den svenska valutakontrollens historia. Nuvarande frigränser för rapportering av löpande betalningar – 5 000 kr. resp. 10 000 kr. för betalningar inom Norden – och 6 000-kronorsgränsen för fri valutatilldelning per resa hade då uppnåtts. Den 1 april avskaffades så alla betalningsanmälningar för varuexport samtidigt som bankernas rapporteringsplikt även i övrigt avsevärt reducerades. Detta ledde, som redan nämnts, till ett betydande redovisningsbortfall främst i fråga om rapporteringen av »övriga tjänster» på exportsidan. Hur positivt denna liberalisering av valutakontrollen än måste bedömas ur allmänna synpunkter, kunde det inte undvikas att den medförde ett steg tillbaka för betalningsbalansstatistiken.

Ytterligare ansatser till förbättring av betalningsbalansstatistiken har emellertid också gjorts under 1960-talet. I regel har det dock stannat vid punktinsatser – om än mycket viktiga sådana – och relativt begränsade provundersökningar. I icke ringa utsträckning har dessa ansatser skett utanför riksbanken. Vi har nyss nämnt finansdepartementets och konjunkturinstitutets arbete med korrigeringsposten. Redan år 1959 gjorde konjunkturinstitutet vidare en första provundersökning rörande de utländska handelskrediterna.⁵ Institutet har också varit aktivt när det gäller att komplettera betalningsbalansen med beräkningar av leveranskrediter vid import av fartyg och flygplan samt genomfört särskilt för senare år betydelsefulla korrigeringar av importvärdena för datamaskiner.⁶

Statistiska centralbyrån har också tagit flera viktiga initiativ på betalningsbalans-

statistikens område. Sedan frågan om restposten och betalningsbalansstatistikens brister tagits upp i riksdagens revisorers berättelse för år 1962 tillsatte centralbyrån och riksbanken i mars 1964 en gemensam arbetsgrupp med uppgift att förutsättningslöst pröva grundmaterialet för denna statistik och framlägga förslag till erforderliga utvidgningar och förbättringar. På initiativ av arbetsgruppen genomfördes under år 1965 två enkätundersökningar dels för att belysa precisionen i handelsstatistikens värdeuppgifter, dels för att ytterligare studera förändringarna i företagets utländska varufordringar och varuskulder (handelskrediterna).⁷ I det förra fallet kom man fram till att såväl import- som exportvärden var över-skattade jämfört med vad som sedan faktiskt betalades för varorna. Dock mer på import- än på exportsidan. Speciellt betydelsefulla var de rabatter och koncernbidrag som de stora internationella oljebolagen lämnade sina dotterbolag i Sverige och vilka belopp som regel kvittades mot varuskulder. Centralbyrån gör numera en årlig enkät rörande dessa rabatter och koncernbidrag och en motsvarande korrigeringspost införs i betalningsbalansen, där den förbättrar handelsbalansen och minskar restposten.⁸ Beträffande handelskrediterna kunde några bestämda slutsatser inte dras av undersökningsmaterialet.

I samband med sitt allmänna planerings- och utvecklingsarbete på den ekonomiska statistikens område har vidare statistiska

⁵ Redovisad i Thora Nilsson, *De utländska handelskrediterna*, Konjunkturinstitutet, juni 1960 (stencil) samt Bent Hansen, *Foreign Trade Credits and Exchange Reserves*, Amsterdam 1961, s. 119.

⁶ För år 1969 uppgick denna restpostminskande korrigering till inte mindre än 144 milj. kr.

⁷ Undersökningarna finns redovisade i Sven Grassman, *Betalningsbalansens restpost*, Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift, 1967: 2.

⁸ Det rör sig om ansevärliga belopp. Periodiska rabatter och koncernbidrag till oljeimportörer utgjorde i milj. kr.

1961	104	1965	185
1962	114	1966	146
1963	147	1967	157
1964	157	1968	236
		1969	241

centralbyrån under senare år – som naturligt är – på en rad olika avsnitt kommit att ta upp problem av betydelse för betalningsbalansstatistiken. Detta gäller framför allt arbetet på utlandssektorn inom de årliga och kvartalsvisa nationalräkenskaperna och det sedan några år pågående utvecklingsarbetet för att etablera en särskild finansräkenskap. Nämnas bör också den enkätundersökning rörande den löpande handelsstatistikens användbarhet för betalningsbalansändamål som centralbyrån efter hemställan från utredningen genomfört på grundval av ett slumpmässigt urval av ca 10 000 poster i 1968 års handelsstatistik. Mera härom i det följande.

På det internationella planet har valutafonden ända sedan sin tillkomst lagt ner mycken möda på att utveckla och samordna betalningsbalansstatistiken i olika länder. Bl. a. ger valutafonden ut en årsbok med så långt möjligt likformiga betalningsbalanssammanställningar för flertalet av de mer än 100 länder som är medlemmar i fonden. Den ger också ut en handbok, »Balance of Payments Manual», med principiella och praktiska riktlinjer för betalningsbalansrapporteringen. Även inom andra FN-organ liksom inom OECD har ett betydande arbete nedlagts på betalningsbalansstatistikens koordinering och utveckling.

6. Utredningsarbetets uppläggning

Från starten stod det klart att vårt utredningsarbete måste bedrivas i intim samverkan med de institutioner, som var verksamma på betalningsbalansstatistikens område. För den skull knöts – som tidigare nämnts – de två tjänstemän i riksbanken, vilka är närmast ansvariga för betalningsbalansens sammanställande, redan från början som experter till utredningen. Vidare bildades en informell referensgrupp bestående av bankdirektör Kurt Eklöf, riksbanken, professor Börje Kragh, konjunkturinstitutet, avdelningschefen Lars Lindberger, finansdepartementet och generaldirektör Ingvar Ohlsson, statistiska centralbyrån. Med denna grupp diskuterades såväl utredningsarbetets

allmänna uppläggning och syftning som det statistiska undersöknings- och planeringsarbete som framför allt centralbyrån på hemställan av utredningen skulle komma att utföra. Ansvar för den konkreta utformningen av dessa undersökningar har i första hand legat hos centralbyråns planerings- och samordningsavdelning, med vilken vi haft ett mycket gott samarbete.

Under utredningsarbetets gång har vidare – som kommer att närmare redovisas i resp. avsnitt av betänkandet – överläggningar och samråd på olika punkter ägt rum med ett stort antal andra myndigheter, organisationer, affärsdrivande verk, banker och enskilda företag liksom med ekonomisk och statistisk sakkunskap.

Utredningen har på olika vägar sökt ta reda på hur betalningsbalansstatistiken är uppbyggd i utlandet. I början av år 1968 sändes på herr Lemnes initiativ ett frågeformulär ut till de institutioner som hade ansvaret för betalningsbalansens sammanställning i ett dussintal olika länder. Bilaga 1, s. 109 bygger i hög grad på de utförliga och informativa svar, som erhöles på denna enkät. I april 1969 gjorde utredningen en veckas studiebesök i Holland för att på ort och ställe studera det holländska betalningsbalansarbetet. Utredningens sekreterare har i samma syfte under ett par dagar studerat betalningsbalansarbetet hos Finlands bank. Själv har jag i anslutning till resor för annan räkning haft tillfälle att diskutera betalningsbalansproblem med företrädare för Det Statistiske Departement, Köpenhamn, Central Statistical Office, London och Deutsche Bundesbank, Frankfurt. Via riksbanken har utredningen vidare haft kontakt med det utvecklingsarbete på betalningsbalansområdet som bedrivs inom den internationella valutafonden och OECD. Genom dessa direktkontakter och genom studium av tillgänglig litteratur⁹ tycker vi oss ha fått en god bild av betalningsbalansstatistiken i andra länder.

⁹ Bland de verk som behandlar betalningsbalansstatistiska problem kan nämnas: International Monetary Fund, *Balance of Payments Manual*, Third edition, Washington 1961.

Review Committee for Balance of Payments Statistics, *The Balance of Payments Statistics of the United States*, Washington 1965.

Meldebestimmungen im Auslandszahlungsverkehr, Frankfurt/Main 1966.

Britain's Invisible Earnings, Report of the Committee on Invisible Exports, Distributed by Thomas Skinner & Co, London 1967.

W. Lederer, *The Balance on Foreign Transactions: Problems of Definition and Measurement*, Princeton 1963.

Kapitel II Alternativa system för betalningsbalansstatistiken

1. Metoder och infallsvinklar

Statistiska data över utlandstransaktionerna kan fångas på olika sätt och avse olika aspekter av transaktionerna i fråga. Uppgifter över varuimporten för en viss period skulle exempelvis alternativt kunna hämtas direkt från de importerande företagen, från de banker som förmedlar betalningarna eller från de administrativa material som framkommer i samband med tullbehandling, mervärdeskatteuppbörd eller valutakontroll. Den erhållna informationen varierar givetvis till sitt innehåll mellan de olika källorna; en viktig skiljelinje härvidlag går mellan de källor som återspeglar prestationsströmmarna och dem som återspeglar betalningsströmmarna. Oavsett var informationen fångas kan vidare själva datainsamlingen ske på olika sätt: antingen i form av individuell registrering av varje transaktion respektive betalning eller i form av samlingsrapporter avseende alla transaktioner eller betalningar av visst slag under perioden. Stickprovsmetodik kan också användas.

Raden av möjliga infallsvinklar och datainsamlingsmetoder innebär att uppläggningsen av betalningsbalansstatistiken kan varieras över ett mycket brett fält – även såttillvida att olika metoder kan användas för olika avsnitt i betalningsbalansen. Detta har medfört att betalningsbalansstatistiken i flertalet länder har sina speciella särdrag, vilket gör att förekommande statistiska sy-

stem är svåra att dela in i enhetliga typer.

I vissa länder förekommer dock ganska renodlade system, vilka kan tas som utgångspunkt för att illustrera de tre huvudalternativ som enligt utredningens mening bör beaktas vid valet av metodik för betalningsbalansberäkningarna. För att belysa de väsentliga dragen i dessa system beskrivs i det följande kortfattat betalningsbalansstatistikens uppläggnings i Holland, Australien och USA. En mer ingående beskrivning av dessa och andra utländska system återfinns i Bilaga 1.

De tre huvudalternativ som beskrivs i det följande ansluter nära till de olika system som yttryckligen nämns i utredningsdirektiven. Enligt direktiven borde »utredningen pröva om en förbättring av betalningsbalansstatistiken kan nås inom ramen för nuvarande system, som i huvudsak bygger på föreskrifter i valutaförordningen. En annan möjlighet som utredningen bör överväga är ett system i vilket uppgiftsskyldigheten rörande betalningstransaktionerna åläggs bankerna. Även ett system som bygger på uppgiftsskyldighet från allmänheten – liksom en kombination av dessa informationsvägar – bör undersökas av utredningen.»

Bland de system som är uppbyggda på administrativa valutakontrollerande procedurer utgör den holländska betalningsbalansstatistiken den mest renodlade och samtidigt kanske mest framgångsrika lösningen. Denna typ av system – som är den vanligast

förekommande – innebär i regel att de inköps- och försäljningsanmälningar som för kontrolländamål måste avlämnas vid varje enskild betalning utnyttjas som källa till betalningsbalansstatistiken. Renodlad bankrapportering förekommer endast i Australien och Nya Zeeland, medan direktrapportering från allmänheten framför allt utnyttjas i USA, England och Kanada.

2. Anmälningsstatistik av holländsk typ

Den holländska betalningsbalansstatistiken bygger på en rigorös kontrollagstiftning som infördes omedelbart efter andra världskrigets slut. Valutakontrollen har som i övriga OECD-länder successivt liberaliserats under efterkrigstiden – dock utan att rapportplikten i motsvarande mån minskats. Företag och allmänhet är alltså ålagda en omfattande uppgiftsskyldighet som innebär att varje enskild betalning överstigande 500 floriner måste rapporteras på ett särskilt formulär och med ganska stor detaljrikedom. Det åligger affärsbankerna att samla in och kontrollera dessa rapporter samt att vidarebefordra dem till centralbanken. Parallellt med detta arbete är affärsbankerna vidare skyldiga att avge egna månadsrapporter innehållande ställningsuppgifter gentemot utlandet samt en redogörelse för de transaktioner som givit upphov till förändringar i ställningen gentemot utlandet under perioden. Ansvarig myndighet för betalningsbalansstatistiken är De Nederlandsche Bank, där produktion, analys och publicering av statistiken sker inom en särskild betalningsbalansavdelning.

Bortsett från den relativt snäva frigränsbestämmelsen finns inga undantag från anmälningsplikten. Sannolikt erhålls en i det närmaste fullständig täckning eftersom affärsbankerna inte har rätt att effektuera betalningar förrän resp. anmälningar fyllts i och överlämnats till banken. Vid klumpbetalningar avseende flera olika ändamål skall beloppet i princip uppdelas och de olika ändamålen specificeras. Vid avräkningar och nettobetalningar är företagen skyldiga att avlämna flera anmälningar avseende de ba-

komliggande bruttotransaktionerna. Med denna ambitiösa uppläggning av anmälningsförfarandet är det sannolikt att de ca 300 000 anmälningar som avlämnas varje månad ger en mycket trogen bild av de faktiska betalningsströmmarna mellan Holland och omvärlden.

Redan i affärsbankerna sker en grov sortering av materialet på valuta, land samt i vissa större grupper av transaktionslag. Summauppgifter räknas fram inom resp. grupper och dessa uppgifter utnyttjas som tidigare nämnts i bankernas egna månadsrapporter. Dessa rapporter skall vara fullständiga och slutna i den bemärkelsen att sambandet mellan stockar och flöden klart skall framgå; uppställningarna har i princip följande form:

Ingående balans

Varuexport
Varuimport
Tjänsteexport
Tjänsteimport
Köp och försäljning av resevaluta
Vissa andra betalningar
Bankens egna transaktioner

Utgående balans

Om tillgodohavandena på en banks samtliga kontorrapporter summeras – vissa större banker avlämnar varje månad över hundra rapporter avseende konton i olika valutor – erhålls bankens nettoinnehav av främmande valutor. Summeras saldona i samtliga bankers ställningsrapporter erhålls affärsbankernas totala valutareserv. Genom denna rapportering kan reservutvecklingen följas från månad till månad mot bakgrund av de bruttotransaktioner som påverkar valutaställningen. I detta system uppstår ingen restpost. Om man så vill kan det stora valutaanmälningsmaterialet som överlämnas från bankerna samtidigt med ställningsrapporterna betraktas som ett slags verifikationer till affärsbankernas ställningsrapporter.

I De Nederlandsche Bank sammanställs bankernas ställningsrapporter, anmälningsmaterialet bearbetas och detaljkodas och uppgifter inhämtas från annat håll över vissa transaktioner som inte kan fångas betalningsvägen – direkta investeringar, gåvor

m. m. Hela betalningsbalansstatistiken körs fram månadsvis i bankens datamaskin och preliminära uppgifter är tillgängliga redan ett par veckor efter månadens utgång.

Resultatet är en utpräglad kassabalans, som ger fullständig, snabb och detaljerad information om betalningsströmmarna, men där utlandstransaktionernas reala sida lämnas utan avseende. Produktionen av denna statistik är förknippad med avsevärda kostnader. I centralbanken är omkring 90 personer direkt sysselsatta med betalningsbalansstatistiken, i affärsbankerna sannolikt ännu fler. Härtill kommer det arbete som utförs genom ifyllandet av valutaanmälningarna av företag och allmänhet.

Då den rena kassabalansen i många sammanhang utgör ett otillräckligt underlag för den ekonomiska analys- och prognosverksamheten, sammanställs dessutom en s. k. transaktionsbalans, där man i möjligaste mån söker belysa utlandstransaktionernas reala sida. För transaktionsbalansen hämtas uppgifter över utrikeshandeln samt uppgifter över varutransport och varuförsäkring från statistiska centralbyrån i Haag – i övrigt är det ingen skillnad mellan kassa- och transaktionsbalanserna. I transaktionsbalansen utnyttjas alltså olika källor, vilket medför att man går miste om den direkta sammanlänningen mellan valutaställning och övriga transaktioner i betalningsbalansen samtidigt som en restpost uppkommer. Som framgår av tabell 2 i kapitel I har denna restpost varit av ungefär samma storleksordning som restposten i övriga jämförbara länder. En sådan restpost är i själva verket ofrånkomlig om man vill redovisa utlandstransaktionerna på prestationsbasis, dvs. enligt valutafondens rekommendationer. Det holländska systemet är ett gott exempel på att man även med en mycket ambitiös statistisk satsning kan tvingas acceptera en relativt stor restpost.

3. Ren bankrapportering – Australien

Den australiska betalningsbalansstatistiken bygger i mycket stor utsträckning på rena bankuppgifter. Bankernas medverkan består

här inte som i Holland av insamling, övervakning och förmedling i anslutning till allmänhetens uppgiftsskyldighet, utan bankerna är de egentliga uppgiftslämnarna. De s. k. »tickets» som är systemets stomme skall fyllas i av bankerna själva och i instruktionen till bankerna sägs uttryckligen att man i möjligaste mån bör undvika att besvara företagen när »tickets» skall fyllas i. Systemet infördes strax efter andra världskriget och bankernas medverkan är frivillig.

In- och utgående betalningar registreras genom att bankerna på fyra olika blanketter (»tickets») anger vissa data rörande varje enskild valutatransaktion. De olika blanketterna används för in- och utgående betalningar avseende varor resp. in- och utgående betalningar avseende andra transaktioner. På blanketten anges belopp, land, myntslag och transaktionsart – däremot inte namn eller andra uppgifter om bankens uppdragsgivare. För varubetalningar har frigränsen satts till 2 000 australiska dollar och för övriga betalningar till 200. Vid sidan av de betalningar som faller under frigränserna är det endast bankernas köp av resecheckar som inte omfattas av ticketssystemet. Beträffande resecheckarna erhåller centralbanken summauppgifter direkt från bankernas huvudkontor.

För närvarande får centralbanken mellan 40 000 och 50 000 blanketter per månad. Det löpande arbetet med detta material utförs av en kvalificerad tjänsteman och sex biträden. Stansning görs av annan personal inom banken, medan tabulering och bearbetning sker inom »the Commonwealth Statistician».

Eftersom ticket-systemet är frivilligt kan det förekomma att vissa bankkontor underlåter att fylla i blanketterna. Samarbetet mellan myndigheter och banker är emellertid gott och centralbanken kan vid behov begära kompletteringar och kontroller från bankernas sida. Man har också möjlighet att jämföra de totala betalningar som registreras i ticket-systemet med de månadsuppgifter som bankerna varje månad lämnar över de totala betalningarna till och från utlandet. Under senare år har ticket-systemets

täckning av in- och utgående betalningar uppgått till omkring 85 %. Systemet ger alltså inte någon fullständig täckning, och en fullständig avstämning mellan bankernas summarapporter respektive summorna av de individuellt registrerade betalningarna – på samma sätt som i Holland – är därför inte möjlig. Ticket-systemets begränsade täckning medför att klassifikationen på transaktionsslag blir osäker, eftersom man inte vet något närmare om bortfalllets karaktär.

Systemet ger emellertid snabb information; omkring sex veckor efter månadens utgång föreligger månadsuppgifter för nästan alla poster i betalningsbalansen. För årsstatistiken ersätts ticket-systemets uppgifter på vissa punkter – det gäller framför allt direkta investeringar och företagens övriga kapitalrörelser – med enkätuppgifter från Commonwealth Statistician. Ticketuppgifterna är likväl tillsammans med handelsstatistiken den viktigaste källan även för den definitiva årliga betalningsbalansen.

4. Företagsrapporter av USA-typ

De amerikanska betalningsbalanssammansställningarna, som utförs inom handelsdepartementet, bygger inte på ett enhetligt statistiskt system såsom i exempelvis Holland eller Australien. Det existerar inte något valutakontrollmaterial av sådant slag att det skulle kunna utnyttjas för statistiska ändamål. Dollarns karaktär av reservvaluta och de amerikanska affärsbankernas ställning som »world bankers» har vidare ansetts utgöra ett hinder för att utnyttja bankuppgifter som huvudsaklig källa till betalningsbalansstatistiken. I stället bygger betalningsbalansberäkningarna i USA i betydande utsträckning på stickprovsförfaranden av olika slag, anpassade efter de skilda typer av transaktioner som skall belysas.

Till grund för redovisningen av utrikeshandeln ligger handelsstatistiken. Statistik över varubetalningarna saknas helt. Data över huvuddelen av övriga löpande transaktioner insamlas av handelsdepartementet i form av stickprovsenkäter. Frågeformulär skickas ut års- eller kvartalsvis till ett urval

av företag, och med ledning av de totalundersökningar (»bench marks»), som genomförs med ganska långa intervall, kan de erhållna svaren räknas upp till totalnivåer. Ofta låter man sig nöja med mycket små urval; moderna statistiska metoder medger likväl tillförlitliga estimeringar av totaluppgifterna.

Rese- och uppehållskostnader beräknas genom att man multiplicerar det totala antalet resande med resenärernas genomsnittliga utgifter. Uppgift om antalet resenärer erhålls från immigrationsmyndigheterna, och de genomsnittliga utgifterna beräknas på grundval av frågeformulär som delas ut till ett litet urval av resenärer.

Även uppgifterna i kapitalbalansen bygger i stor utsträckning på stickprovundersökningar. Finansdepartementet samlar tillsammans med Federal Reserve-bankerna in uppgifter över företagens och bankernas utländska fordringar och skulder, värdepappershandel etc. samt sammanställer uppgifter över statliga transaktioner och den officiella valutareserven.

Stickproven är ofta förvånansvärt små. Som exempel kan nämnas att kvartalsstatistiken över företagens direkta investeringar i utlandet är baserad på ett stickprov som endast omfattar företag vilkas totala investeringar i utlandet överstiger två milj. dollar. Med åtskilliga års mellanrum görs så en totalundersökning av alla transaktioner överstigande 50 000 dollar. För direktinvesteringarna gjordes sådana »bench-mark»-undersökningar åren 1957 och 1966. 1957 års undersökning föranledde en höjning på 10 % av uppgifterna om investeringsavkastning i kvartalsstatistiken – däremot företogs ingen förändring av kvartalsstatistikens uppgifter om investeringsbeloppen.

Handelsdepartementets betalningsbalansavdelning sysselsätter omkring 60 personer, varav ungefär hälften är statistiker och ekonomer och hälften biträdespersonal. En del av denna personal är inte direkt sysselsatt med produktion av betalningsbalansstatistik, samtidigt som en del personal inom andra myndigheter utträttar arbete av betydelse för betalningsbalansstatistiken.

Utrikeshandel	— centralbyråns handelsstatistik
Sjöfart	— centralbyråns sjöfartsstatistik
Övriga tjänster	— anmälningsstatistiken, — särskilda rapporter från SAS, vissa affärsverk m. fl.
Resevaluta	— bankrapporter
Transfereringar	— anmälningsstatistiken, — rapporter från SIDA, UD m. m.
Statligt kapital	— riksbanken
Värdepappershandel	— bankinspektionen
Övrigt privat kapital	— anmälningsstatistiken, — riksbankens licensmaterial, — konjunkturinstitutet, — centralbyrån
Bankernas utlandsställning	— riksbanken samt uppgifter från affärsbankerna.

Producenter och konsumenter av betalningsbalansstatistik i USA har stort förtroende för uppgifternas kvalitet och tillförlitlighet.¹ Kvartalsuppgifterna föreligger två månader efter kvartalets utgång och publiceras efter ytterligare tre veckor. En preliminär kvartalsrapport omfattande utrikeshandeln, värdepappershandeln och bankernas egna transaktioner publiceras dock redan sex veckor efter resp. kvartals utgång.

5. Den svenska betalningsbalansstatistiken

För de flesta länder gäller som tidigare nämnts, att betalningsbalansstatistiken inte är ett enhetligt system utan bygger på ett antal olika källmaterial. Detta gäller också Sverige, där betalningsbalansstatistiken är ett utpräglat blandat system.

Tidigare fanns i Sverige ett valutaanmälningsystem av holländsk typ och betalningsbalansberäkningarna kunde då i huvudsak baseras på detta material. I takt med den successivt förenklade anmälningsplikten (jfr kap. I: 3) har detta material blivit allt mindre fullständigt. Det utnyttjas emellertid alltså som källa till huvuddelen av tjänste- och kapitaltransaktionerna.

Vid sidan av anmälningsstatistiken finns inslag av såväl ren bankrapportering som direkta företagsenkäter. Statistiken över köp och försäljning av resevaluta bygger på en renodlad bankrapportering, medan sjöfartsnettet bygger på rederiernas uppgifter till statistiska centralbyrån över intäkter och

kostnader i utrikes sjöfart. Bankinspektionens statistik över värdepappershandeln utgör ytterligare en statistikkälla. Här är grundmaterialet de kvartalsvisa redogörelser över export och import av värdepapper som lämnas till inspektionen av banker och fondkommissionärer.

Här ovan sammanfattas de viktigaste källmaterialen till den svenska betalningsbalansens olika poster.

Betalningsbalansstatistiken redovisas i Sverige varken på månads- eller kvartalsbasis.² Produktionstiden för halvårs- och årsstatistiken uppgår till omkring tre resp. fyra månader.

¹ Den s. k. Bernstein-kommittén, som tillsattes 1963 för att se över USA:s betalningsbalansstatistik, skrev i sitt betänkande: »Det är lämpligt att från början understryka att kommittén delar amerikanska och utländska experters uppfattning att USA:s betalningsbalansstatistik är avsevärt bättre än betalningsbalansstatistiken i de flesta andra länder.» The Balance of Payments Statistics of the United States, s. 1.

² I riksbankens årsbok 1969 presenterades »retrospektiva» kvartalsbalanser för detta år. Se kapitel XI, s. 102.

Kapitel III Några principfrågor

Innan vi börjar genomgången av betalningsbalansstatistikens område för område, skall i detta kapitel diskuteras ett antal principfrågor av mera generell natur.

1. Koordinering med annan ekonomisk statistik. Intern och extern konsistens

Statistikproduktion är lika litet som annan produktion någonting statiskt och en gång för alla givet. Tvärtom pågår på detta liksom på andra områden en kontinuerlig utveckling. Denna utveckling har på senare år drivits på och accelererats av den moderna datateknikens genombrott. Den tredje generationens datamaskiner med deras stora minneskapacitet och höga bearbetningshastigheter har inneburit något av en revolution inte bara för statistikframställning utan för informationsbehandling över huvud taget.

Ännu så länge befinner vi oss bara i början av dataåldern och det är svårt att sja om den fortsatta utvecklingen och de möjligheter den rymmer till förbättring av den framtida betalningsbalansstatistiken. Ett par viktiga omständigheter förefaller emellertid redan nu kunna slås fast.

På sikt betydelsefull är bl. a. betalningsbalansstatistikens inordning i det allmänna ekonomiskt-statistiska systemet, i den framtida ekonomiska databanken¹. Genom de möjligheter till kommunikation med och mellan datamaskiner som öppnar sig bör

det bli möjligt att från en och samma databank eller grupp av databanker tillgodose en rad olika administrativa och statistiska informationsbehov, däribland även de betalningsbalansmässiga. Detta är ännu så länge framtidsmusik, men vi menar att det redan nu är viktigt att reformförslag och förbättringar av betalningsbalansstatistiken så vitt möjligt utformas på ett sådant sätt att de underlättar statistikens framtida inpassning i ett integrerat ekonomiskt-statistiskt system. Framför allt gäller det härvid att få anknytning till statistiska centralbyråns löpande nationalräkenskap och den finansräkenskap som planeras ingå däri.

Men det gäller inte blott att koordinera och samordna betalningsbalansen med annan svensk ekonomisk statistik. Även dess internationella jämförbarhet är av betydelse ur analysynpunkt. Ja, strängt taget har man ett tredubbelt konsistenskrav. Idealt skall nämligen betalningsbalansen vara konsistent:

1. Internt, dvs. vad beträffar dess olika beståndsdelar.
2. Nationellt, dvs. visavi annan svensk ekonomisk statistik.
3. Internationellt, dvs. jämfört med andra länders betalningsbalanser.

För att de nationella och internationella konsistenskraven skall kunna tillgodoses ligger det vikt på att man så långt möjligt an-

¹ Allmänna synpunkter på de framtida databankerna ges i *Samhällets databanker och informationssystem*, SCB Meddelanden i samordningsfrågor, 1969: 7.

vänder samma definitioner och begreppsbestämningar i de olika ländernas nationalräkenskaper och betalningsbalanser. Ett betydelsefullt arbete för att åstadkomma enhetlighet på detta område har som redan nämnts i kapitel I utförts inom olika internationella organisationer, främst Förenta Nationerna, Internationella Valutafonden och OECD. En ledstjärna för det betalningsbalansstatistiska arbetet i Sverige bör enligt vår mening vara att – som hittills – så långt möjligt tillämpa de definitioner och riktlinjer som anges i valutafondens »Balance of Payments Manual». Genom att dessa numera i huvudsak koordinerats med FN:s och OECD:s nationalräkenskapsrekommendationer och därmed också med den svenska nationalräkenskapsmetodiken, bör detta vara bästa sättet att söka tillfredsställa konsistenskraven under 2 och 3 ovan.

2. Definition av betalningsbalansen

Här skall endast tas upp några huvudpunkter. Låt oss börja med att i en något fri men ändå inte helt lättläst översättning återge valutafondens allmänna definition av själva begreppet betalningsbalans.²

»Betalningsbalansen är ett kontosystem som – för en given period – avser att systematiskt registrera

a) flöden av reala resurser, inklusive produktionsfaktortjänster, mellan ett lands inhemska ekonomi och resten av världen

b) förändringar i landets utländska fordringar och skulder, vilka uppstått till följd av ekonomiska transaktioner och

c) transfereringar, dvs. resurser eller finansiella fordringar som lämnats till eller erhållits från resten av världen utan något *quid pro quo*.»

En sak är särskilt värd att understryka i denna definition, nämligen att den slår fast att betalningsbalansen skall registrera de reala flödena av varor och tjänster mellan länderna. Detta kan måhända – inte minst med hänsyn till dess namn – vid första påseende synas överraskande. Men vid närmare eftertanke inser man att denna förankring av betalningsbalansen i det reala ekonomiska skeendet är önskvärd av flera skäl. Dels möjliggör den en mera inträngande analys

av själva betalningsbalansskeendet som sådant, dels kan denna analys ytterligare fördjupas genom anknytning till den realekonomiska utvecklingen inom och utom landet.

I princip skall enligt valutafonden de utländska varutransaktionerna registreras vid den tidpunkt då varor och kapital byter ägare resp. då tjänster utförs. I praktiken har man emellertid, när det gäller varutransaktioner, undantagslöst fått nöja sig med att registrera dessa antingen då varorna passerar den geografiska gränsen (handelsstatistik) eller då betalning erläggs (betalningsstatistik). Den förra registreringen överensstämmer som regel tidsmässigt bättre med ägarbytet än en registrering vid betalningstillfället. Därtill kommer att handelsstatistiken genom sin finfördelning på varor och länder ger ett bättre analysunderlag än betalningsstatistiken.

Den svenska handelsstatistikens siffror kan emellertid – som redan framgått av redogörelsen för tidigare utvecklingsarbete i kapitel I – inte utan vidare sättas in i betalningsbalansen. En rad korrigeringar måste först göras. Det var främst för att få ett bättre underlag för sådana korrigeringar som centralbyråns tidigare omnämnda enkätundersökning av 1968 års handelsstatistik kom till stånd.

Det säger sig självt att den definition av betalningsbalansen som återgavs i inledningen till detta avsnitt är alltför allmän för att ensam kunna läggas till grund för uppbygandet av ett konkret statistiskt system. Valutafondens 180-sidiga handbok i ämnet innehåller därför också en stor mängd kompletterande begreppsbestämningar och anvisningar. Bl. a. har man där lagt ner stor möda på att precisera den geografiska avgränsningen, dra en så skarp skiljelinje som möjligt mellan löpande resp. kapitaltransaktioner, mellan statliga och privata transaktioner osv. Vi kommer att på flera punkter i fortsättningen få anledning återkomma till dessa mer detaljerade definitioner.

² IMF *Balance of Payments Manual*, 1961, s. 13.

Om man så vill kan man betrakta det av valutafonden och OECD tillämpade definitionssystemet som en internationell bindning eller restriktion vid den svenska betalningsbalansens uppbyggnad.

Till slut en reflexion litet vid sidan om den traditionella betalningsbalansen. Utöver de reala flödena av varor och tjänster mellan ett land och omvärlden registrerar en sådan balans endast kapitalströmmarna över gränserna. Men det är inte bara kapitalet som strömmar över gränserna. Även arbetskraften gör det. Sverige har som regel under efterkrigstiden haft en viss nettoinvandring, vilken inneburit ett viktigt tillskott till arbetskraften i landet. Invandringen har växlat rätt kraftigt från år till år, bl. a. beroende på konjunkturläget här hemma och i de länder varifrån invandrarna kommer. 1969 och 1970 var något av rekordår i invandrarhänseende. Nettoinvandringen av utländska medborgare var då ca 50 000 per år varav i runt tal 30 000 var i arbetsför ålder. Om man försöker värdera dessa tillskott till våra nationella resurser i ekonomiska termer, skulle de säkerligen vara jämförbara med en kapitalimport av åtskilliga miljarder kronor. Arbetskraftens rörelser över gränserna registreras emellertid som sagt inte i betalningsbalansen. Det är ännu så länge endast de sekundära effekterna härav – i form av t. ex. exportökning eller överföring av gåvor och understöd till hemlandet – som tas med i beräkningen.

3. Vad skall balansera?

En fullständig betalningsbalans går – liksom varje traditionell balansräkning i dubbel bokföring – alltid jämnt upp. Varje debetpost motsvaras i princip av en lika stor kreditpost och summan av alla debetposter är alltid lika med summan av alla kreditposter.

Men samtidigt talar man hela tiden om överskott eller underskott i betalningsbalansen. Förklaringen till denna skenbara paradox ligger däri att man i det senare fallet inte talar om balansen av *samtliga poster* – som ex definitione är noll – utan om balansen av *ett visst urval av poster*. Resten av

transaktionerna betraktas så att säga som liggande utanför själva betalningsbalansen. Det är de som »finansierar» underskottet eller överskottet.

Problemet om var man skall dra linjen mellan de transaktioner, som ger upphov till ett under- eller överskott och de transaktioner som finansierar detsamma, har varit föremål för en mycket livlig debatt, där meningarna gått starkt i sär.³ Något objektivt och en gång för alla givet svar på denna fråga kan inte ges. Var man skall dra linjen beror i viss mån på situationen från fall till fall liksom på de krav som den ekonomiska analysen ställer i olika lägen. En alldeles speciell situation intar i detta sammanhang de två stora reservvalutaländerna, USA och England, vilkas privata banksystem har mycket stora kortfristiga skulder till andra länder.

I debatten om denna gränsdragning har det framför allt varit tre olika balansbegrepp som stått i förgrunden. I Europa – och det gäller också Sverige – har man sedan gammalt lagt huvudvikten vid *bytesbalansen*, dvs. sammanfattningen av det löpande varu- och tjänsteutbytet med utlandet. Härvid har man i Sverige liksom t. ex. i England i bytesbalansen inräknat samtliga transfereeringar, dvs. sådana varor och tjänster eller finansiella överföringar som presteras utan särskilt vederlag. Balanserar bytesbalansen inklusive transfereringar råder också rent definitionsmässigt jämvikt i kapitalbalansen. Landets förmögenhetsställning gentemot utlandet är därmed totalt sett oförändrad. Detta senare hindrar emellertid inte att betydelsefulla förskjutningar mellan olika typer av fordringar och skulder kan ha ägt rum.

Den andra typen av balansbegrepp som fått aktualitet under senare år är »*the basic balance*», den grundläggande balansen. Denna balans söker välja ut de transaktioner, som måste vara i jämvikt i det långa loppet för att ett land inte skall råka ut för en betalningsbalanskris. Vanligen brukar valuta-

³ För en koncis och välbalanserad framställning av problemen kan hänvisas till Poul Høst Madsen: *Balance of Payments*, IMF 1967.

fonden och andra som arbetar med detta begrepp lägga ihop löpande transaktioner och långfristiga kapitaltransaktioner för att komma fram till »the basic balance». Den bakomliggande tanken är att de långfristiga kapitalrörelserna i de flesta fall har sådan stabilitet att man kan räkna med dem som ett permanent inslag i ett lands betalningsbalans. Ett u-land, som har fått löften om flerårig kapitalimport, kan nöja sig med att eftersträva jämvikt i sin »basic balance». Begreppet har varit föremål för åtskilliga kritiska kommentarer – bl. a. från den s. k. Bernstein-kommittén⁴ – men det hindrar inte att det i åtskilliga situationer kan ge en bättre vägledning för utformningen av den ekonomiska politiken än ett rent bytesbalansbegrepp.

Det tredje sättet att dra en gränslinje i betalningsbalansens transaktionsmassa utgår från *landets internationella likviditet*. Betalningsbalansens över- eller underskott blir med denna definition identiskt med valuta-reservens förändring, och balans föreligger tydligen när reserven är oförändrad.⁵ Det återstår emellertid att bestämma vad som skall inräknas i valutareserven och här kan man ha och har också olika uppfattningar. Detta är inte förvånande eftersom själva likviditetsbegreppet, vare sig det gäller ett företag eller en nation är komplicerat. Dels har det en tidsdimension som är besvärlig, dels är det avhängigt en rad institutionella förhållanden. Det påverkas sålunda av internationella och bilaterala arrangemang och avtal på det monetära området liksom också av hur marknaderna för olika typer av internationella fordringsbevis gestaltar sig. Valutakontroll och växelkursförändringar komplicerar ytterligare bilden.

I de svenska betalningsbalansuppställningarna har man hittills särredovisat bytesbalansen och valutareservens förändring. Fr. o. m. årsboken 1969 har man också gjort vissa beräkningar över en s. k. grundbalans. Definitionen av valutareserv har successivt vidgats. Vi återkommer till denna fråga i kapitel VIII, där valutareservens avgränsning skall behandlas.

4. *Betalningsbalansens tidsdimension*

Betalningsbalansinformation offentliggörs med mycket varierande snabbhet och frekvens i olika länder. Snabbast och tätast publiceras denna information i regel i de länder, som baserar sin statistik på särskilda betalningsanmälningar, som sedan bearbetas centralt på datamaskin.

I Sverige liksom i andra länder med »blandad» betalningsbalansstatistik tar det längre tid, samtidigt som statistikens frekvens är lägre. Endast års- resp. halvårsbalanser upprättas av riksbanken.⁶ Produktionstiden, som bestäms av de långsammaste delarna av statistiken, ligger mellan 3 och 4 månader. Viktiga element av betalningsbalansinformationen kommer dock fram både fortare och tätare. Riksbankens guld- och valutareserv kan följas från dag till dag och uppgifter därom publiceras fyra gånger i månaden i de s. k. veckorapporterna med bara några dagars eftersläpning. Liknande uppgifter för affärsbankernas valutaställning finns för samma tidpunkter som veckorapporterna avser. I detta fall publiceras endast data avseende månadsultimo – med en eftersläpning av ca 14 dagar. Handelsstatistiken – den största informationsbiten – är månatlig och föreligger efter 3 till 5 veckor. Statistiken över den svenska sjöfartens utlandstransaktioner är kvartalsvis och är fär-

⁴ *The Balance of Payments Statistics of the United States*, s. 105.

⁵ Att man lägger så stor vikt vid valuta-reservens och dess förändringar sammanhänger med att det nuvarande internationella betalningssystemet i princip är uppbyggt på fasta växelkurser. Om man i stället skulle ha ett system med mer eller mindre fritt rörliga växelkurser, är det kursutvecklingen på valutamarknaden som kommer i centrum för det analytiska intresset. Det är den och inte valuta-reservens förändring som då skall förklaras. Vore kursbildningen helt fri, dvs. intervenerar centralbankerna inte alls på valutamarknaderna, blir de officiella valutareserverna oförändrade och därmed tämligen ointressanta.

⁶ Ett första steg mot löpande kvartalsstatistik är de tidigare nämnda kvartalsbalanser som räknats fram i efterhand för 1969. Statistiska centralbyrån har tidigare i sina nationalräkenskaper kalkylerat fram kvartalsvisa data för varu- och tjänsteutbytet med utlandet 1963—1967. Dessa uppgifter är säsongrensade och omräknade till 1959 års priser. Se SCB, *Statistiska Meddelanden V*, 1968: 13.

dig omkring 2 1/2 månad efter kvartalets slut. Som synes är det statistiska grundmaterialet till den svenska betalningsbalansen mycket blandat också när det gäller frekvens och produktionstid.

Vid de överläggningar vi har haft med olika »konsumenter» av betalningsbalansstatistik har behovet av tätare och snabbare statistik genomgående framhållits. Ett minimikrav har ansetts vara, att man åtminstone borde få kvartalsvisa sammanställningar av betalningsbalansen. Det kan inom parentes nämnas, att kvartalssammandrag av betalningsbalansen under åren 1948–1963 regelbundet publicerades i »Svensk Export». Kravet på snabbare presentation har också starkt understrukits. Detta senare krav har ytterligare accentuerats av utvecklingen på valutaområdet under de senaste åren.

Ända sedan den valutakris som utlöste efterkrigstidens andra punddevalvering i november 1967 har de internationella valutamarknaderna från tid till annan dominerats av starka och ensriktade förväntningar om nära förestående förändringar i olika valutors parivärden. Man har varit övertygad om att D-marken skulle revalveras eller att den franska francen skulle devalveras. Eller man har trott att guldpriset skulle höjas, dvs. USA-dollar devalveras gentemot guld, eller att det skulle bli ytterligare en punddevalvering. I de två första fallen har ju också förväntningarna infriats genom francdevalveringen i augusti 1969 och D-markens revalvering i oktober samma år.

Förväntningskonstellationer av det slag som nu berörs i förening med de successivt ökade möjligheterna att företa finansiella dispositioner över gränserna har som bekant vid en rad tillfällen lett till snabba och omfattande korta kapitalflöden mellan olika länder. Motiven bakom dessa kapitalrörelser har främst varit av två slag, dels har man velat göra vinster på den förväntade växelkursförändringen, dels har man velat gardera sig mot förluster till följd av densamma. I det förra fallet skulle man kunna tala om offensiv spekulation, i det senare om defensiv. Ibland har dessa kapitalflöden snabbt följts av återflöden. Ibland har kapitalet

stannat kvar för längre perioder.

Inte heller Sverige, som tidigare under efterkrigstiden ända sedan den stora devalveringsvågen år 1949 haft en lugn utveckling på valutaområdet, har undgått att påverkas av den här skildrade utvecklingen. Vi har fått en rad snabba kastningar i vår valuta-reservs storlek. Under de tre veckor, som följde på punddevalveringen år 1967, sjönk reserven med 3/4 miljard kr. Ett återflöde av valutor ägde sedan rum under år 1968, men efter den uteblivna D-markuppskrivningen i november detta år gick reserven inom loppet av en femveckorsperiod på nytt ned med närmare 700 milj. kr. Även under år 1969 har vid ett par tillfällen tidsmässigt starkt koncentrerade valutaflöden ägt rum; det mest markerade under andra veckan i maj, då riksbankens guld- och valuta-reserv sjönk med 460 milj. kr. och under juni och första hälften av juli, då den sammanlagda nedgången blev 630 milj. kr.

Det är ingen överdrift att säga att den svenska penningpolitiken – liksom den ekonomiska politiken över huvud – under de senaste åren i hög grad påverkats av betalningsbalans- och valuta-utveckling. Det har framför allt varit de tidigare berörda snabba valutaströmningarna som utlöst diskontohöjningar och penningpolitisk åtstramning. Det gäller diskontohöjningarna den 15 december 1967, den 28 februari 1969 och den 11 juli 1969. På samma sätt var återströmningen av valutor kring årsskiftet 1967/68 en förutsättning för att diskontot kunde sänkas den 9 februari 1968.

I samtliga dessa fall var det, såvitt man kan bedöma, i första hand valuta-utvecklingen som utlöste riksbankens agerande – även om detta agerande givetvis också skedde mot bakgrund av information om konjunktutsikter och internationellt ränteläge m. m.

I de beslutssituationer, som förelegat, har snabbhet varit av nöden. Kännetecknande har vidare varit, att de beslutande instanserna – i första hand riksbank och finansdepartement – haft mycket litet aktuell betalningsbalansinformation till förfogande. Än mindre torde de ha haft tillgång till några aktuella betalningsbalansprognoser. Valuta-

reservens förändringar har därför fått tas som den främsta indikatorn på det aktuella läget och utvecklingstendenserna. Och det är i och för sig ingen dålig indikator.

Det är tydligt att även om man åstadkommer en kvartalsvis betalningsbalansstatistik med säg en à två månaders eftersläpning, skulle den långt ifrån fylla kraven på beslutsunderlag i situationer av det slag som här behandlats.

Snabba beslutssituationer av den typ som nu skildrats kommer sannolikt att bli vanliga även framöver. Flera omständigheter talar härför; näringslivets ökade internationalisering och – inte minst – den snabbt växande internationella penning- och kapitalmarknaden (eurovaluta- och eurobondmarknaden).

I denna miljö med ökande och friare internationella kapitalrörelser av olika slag kommer förväntningar om växelkursförändringar resp. ränteskillnader mellan olika länder lätt att leda till betydande kortfristiga kapitalströmmar mellan Sverige och utlandet. Den enda riktigt snabba informationen härom kommer alltfört att vara indirekt – avläst ur valutareservens förändring.

5. *Brutto- eller nettoredovisning*

En svaghet i många länders presentation av sin betalningsbalansstatistik är att man för åtskilliga poster endast redovisar nettobelopp, dvs. saldot av de ut- och ingående transaktionsströmmarna. Medan varuhandeln med utlandet regelmässigt redovisas brutto (export och import) är det vanligt att uppgifterna om tjänsteutbytet är starkt nettade (sjöfartsnetto, turistnetto, osv.). När det gäller kapitaltransaktioner är nettoredovisning ännu vanligare och t. o. m. den princip som den internationella valutafonden i första hand rekommenderar.

En långtgående nettoredovisning av tjänste- och kapitaltransaktioner har emellertid flera nackdelar. Bl. a. leder den lätt till att betydelsen av tjänsteutbytet och kapitaltransaktionerna med utlandet underskattas i jämförelse med varuutbytet. Allvarigare är dock att förändringarna i netto-

siffrorna blir svåra, för att inte säga omöjliga, att analysera på ett meningsfullt sätt, om man inte känner de bakomliggande förändringarna i bruttostömmarna.

Det nu sagda leder enligt vår mening till slutsatsen att man i princip bör sträva efter att redovisa bruttosiffror i betalningsbalansen på alla punkter där dessa är av analytiskt intresse.

6. *Regionala balanser*

Under det andra världskriget och den första efterkrigstiden uppgjordes inom riksbanken ett stort antal bilaterala betalningsbalanser på basis av valutaanmälningsmaterialet. Dessa tjänade framför allt till att förbereda förhandlingar om, resp. följa upp utvecklingen inom de bilaterala handels- och betalningsavtal, som då bildade ramen för en dominerande del av Sveriges utlandstransaktioner. Dessa bilaterala balanser brukade inte offentliggöras, men en årlig regional fördelad betalningsbalans publicerades under ett antal år jämte kommentarer i »Från departement och nämnder». Den enda regionala betalningsbalansinformation, som numera sammanställs, är de ländergrupperade balanser som rapporteras till valutafonden och OECD.

Oaktat handelns liberalisering och valutornas konvertibilitet är det enligt vår mening angeläget att i den ekonomiska analysen av betalningsbalansförändringar kunna arbeta med regionala uppdelningar. Man kan behöva veta hur vårt varu- och tjänsteutbyte utvecklats visavi våra viktigaste handelspartners eller handelsblock som EEC eller EFTA. När det gäller varuhandeln erbjuder handelsstatistiken med dess detaljerade länderfördelning mycket goda möjligheter för en sådan analys. I fråga om tjänster och kapitaltransaktioner är möjligheterna till regional analys på många punkter betydligt sämre. Speciella och svårösta problem uppstår om man i våra relationer med de stora reservvalutaländerna, USA och England, vill försöka isolera de reala resursströmmarna och de däremot svårare betalningarna från den totala mäng-

den betalningar till och från dessa länder i vilka också ingår transaktioner med »tredje land». Ett annat problem är hur man skall behandla fartyg, som seglar under bekvämlighetsflagg. Enligt valutafondens instruktioner skall transaktioner med fartyg under sådan flagg – Liberia och Panama är de stora exemplen – ej uppföras på resp. land utan i stället hållas utanför länderfördelningen. Detta tillvägagångssätt kan knappast anses helt tillfredsställande. Över huvud taget kan man med visst fog ställa sig frågande till möjligheterna att på ett invändningsfritt och meningsfullt sätt fånga in multinationella företags transaktioner i nationella betalningsbalanser. SAS' transaktioner och inte minst dessas fördelning mellan de tre skandinaviska länderna är ett exempel bland många härpå (se s. 59).

7. *Datainsamlingsmetodik*

Som framgått av kapitel II och bilaga 1, kan det statistiska primärmaterialet till betalningsbalansen hämtas från en rad olika källor, samtidigt som själva insamlingen och bearbetningen av detta material kan organiseras på flera olika sätt. Redan på ett tidigt stadium av vårt utredningsarbete ställdes vi därför inför ett betydelsefullt val – ett val som f. ö. var förutskickat redan i utredningens direktiv. Skulle vi försöka bygga vidare på och förbättra det nuvarande blandade svenska systemet, som utnyttjar en rad olika källor, eller skulle vi satsa på ett fristående och enhetligt statistiskt system, enbart uppbyggt för betalningsbalansstatistiska ändamål. I det senare fallet var det alternativ som syntes erbjuda mest intresse ett system som i huvudsak byggde på individuell rapportering av de enskilda betalningstransaktionerna från bankernas sida. Den av oss särskilt studerade holländska anmälningsstatistiken är ett av de mest renodlade exemplen på ett sådant system. Men även de s. k. rena betalningsbalanser, som gjordes upp i Sverige under den första efterkrigstiden hör hit. De baserades nämligen tämligen 100-procentigt på de inköps- och försäljningsanmälningar, som avlämnades

till valutakontrollen.

Såväl det ena som det andra systemet har vart och ett sina för- och nackdelar.

För ett system baserat på individuella betalningsanmälningar talar bl. a. att det lättare än ett blandat system kan göras inbördes konsistent. Detta betyder att en komplett betalningsstatistik av denna typ i princip skall kunna avstämmas mot valutareservens förändring utan att det uppstår någon restpost.

En annan fördel är att ett sådant system, om man är beredd att satsa tillräckligt stora personella och datatekniska resurser, kan ge mycket snabb information. Jämför på denna punkt vad som redan berättats om den holländska betalningsbalansstatistiken.

En tredje egenskap hos ett individuellt anmälningsystem är att det kan kombineras med valutakontroll eller skapa en beredskap för införandet av en sådan kontroll. Har man en fullständig och effektiv valutakontroll och utformar anmälningsblanketterna för denna kontroll på ett statistiskt tillfredsställande sätt kan man på denna väg som biprodukt få ett ur samhällsekonomisk synpunkt mycket billigt primärmaterial till en statistik över de utländska betalningarna. Men en statistik byggd på betalningsanmälningar har också sina svagheter och brister.

Har man endast partiell valutakontroll med höga frigränser och stora kategorier av transaktioner befriade från anmälningsplikt – och det gäller f. n. i Sverige – blir den betalningsbalansinformation som kan infångas på denna väg ofullständig och måste kompletteras med uppgifter från andra källor och man är då tillbaka i ett blandat system.

Vill man å andra sidan utan att ha valutakontroll basera betalningsbalansen på individuella uppgifter om varje enskild betalningstransaktion – införskaffade med hjälp av anmälningsplikt eller på frivillig väg – kan det inte undvikas att detta blir förenat med betydande arbetsinsatser och kostnader både hos uppgiftslämnarna och de institutioner som skall granska och bearbeta de stora statistiska material det här blir

fråga om. Genom lämpligt utformade stickprovsförfaranden bör dock dessa kostnader kunna reduceras avsevärt.

Även om man genom att tillämpa stickprovsmetodik skulle kunna åstadkomma en avsevärd reduktion av kostnaderna för en betalningsbalansstatistik av det slag som nu berörs, kvarstår andra nackdelar. Den kanske allvarligaste bristen är att en sådan statistik endast registrerar betalningarna men inte de reala flödena av resurser mellan länderna. Och det är de senare som enligt valutafondens rekommendationer bör läggas till grund för betalningsbalanssammansättningar och analys av ett lands yttre jämvikt. För att kunna uppfylla detta krav måste en renodlad betalningsstatistik alltid kompletteras med uppgifter om de reala resursflödena hämtade ur handelsstatistik och andra källor.

Vissa typer av utlandstransaktioner registreras över huvud taget inte i en ren betalningsstatistik, helt enkelt därför att de inte är förenade med någon valutatransaktion. Individuella gåvor och hjälpeleveranser in natura kommer inte med. Svenska dotterföretags reinvesteringar av egna vinstmedel utomlands kan inte heller fångas på denna väg. Så fort det förekommer kvittnings- och avräkningsförfaranden ger vidare en ren betalningsstatistik föga eller ingen information om de bakomliggande bruttoströmmarna av prestationer. Detta är en allvarlig brist vid redovisningen av uppehållskostnader liksom också när det gäller att fånga kommunikationsverkens och en del internationellt verksamma transportföretags utlandsaktivitet. I de senare fallen har man nämligen i regel en långt gående internationell clearing innan betalningar verkställs.

En svaghet hos en ren betalningsstatistik är vidare ofta att den inte möjliggör en tillräckligt precis och detaljerad uppdelning på olika typer av transaktioner. Vid summa- eller à conto-betalningar är det t. ex. mycket svårt att bena upp en klumpbetalning i dess olika beståndsdelar.

Men även en blandad betalningsbalansstatistik av svensk och anglosachsisk typ har

sina svagheter. Vi har redan tidigare i olika sammanhang understrukit att den är svårare att få konsistent än en ren betalningsbalansstatistik. Detta kan – men behöver i och för sig inte – leda till en större restpost.

Produktionstiden för en blandad statistik blir också som regel längre. Om man insisterar på att endast offentliggöra fullständiga betalningsbalanser, blir det den långsammaste delstatistiken som bestämmer denna tid.

Bland fördelarna hos ett blandat system kan först nämnas, att man där kan komma närmare de reala resursflöden, som det enligt valutafondens rekommendationer är betalningsbalansens uppgift att mäta. Härigenom blir det lättare att på ett konsistent sätt foga ihop den med nationalräkenskaperna och med det ekonomiskt-statistiska systemet över huvud. Detta bör i hög grad underlätta den ekonomiska analysen och tolkningen av betalningsbalansens förändringar.

Det ligger vidare i sakens natur, att ett blandat system har ett övertag över en ren betalningsstatistik därigenom att det kan fånga icke-monetära transaktioner samt dessutom kan redovisa bruttoströmmarna bakom olika typer av nettobetalningar. Det bör också ge möjlighet till en utförligare och mer systematisk uppdelning av transaktionerna efter deras art.

Utöver dessa allmänna synpunkter på valet av metodik för datainsamlingen bör till slut framhållas några mera specifika omständigheter som spelar in i det svenska fallet.

För det första har man alltsedan betalningsbalanser började sammanställas i vårt land arbetat med statistik från en rad olika källor och en statistik som på viktiga områden givit en mycket utförlig och detaljerad beskrivning av de transaktioner det varit fråga om. De kvantitativt dominerande delarna av detta statistiska primärmaterial – handelsstatistik, sjöfartsstatistik, finansstatistik m. m. – kommer vidare under alla omständigheter att behöva produceras för att tillfredsställa andra informationsbehov och detta alldeles oberoende av om det

används för betalningsbalanssammanställningar eller ej. Detta betyder att de samhällsekonomiska kostnaderna för ett blandat system som utnyttjar redan befintligt primärmaterial måste bli betydligt lägre än för varje fristående och speciellt för betalningsbalansändamål insamlad statistik.

För det andra har det statistiska primärmaterial till betalningsbalansen, som tas fram som en biprodukt till valutaregleringen, undergått en successiv försämring i takt med regleringens liberalisering och anmälningspliktens reduktion. Denna försämring förefaller att ha blivit särskilt accentuerad sedan början av 1960-talet och speciellt gällt redovisningen av inkomsterna från vår export av olika tjänster. Jämför vad som tidigare sagts i kapitel I, s. 19, om den speciella korrigeringsposten härför. Fortfarande är dock valutaanmälningsmaterialet den enda informationskällan för stora delar av tjänste- och kapitaltransaktionerna med utlandet. Alldeles bortsett från frågan om den statistiska kvaliteten hos detta material, innebär det givetvis ett risktagande att basera en betalningsbalansstatistik på en administrativ procedur, om vars framtida bestånd eller utformning man inte vet och inte kan veta någonting definitivt. Å andra sidan är det uppenbart att man, så länge en valutareglering i en eller annan form består, bör utnyttja de statistiska informationsmöjligheter som denna reglering erbjuder. Hur det än blir i framtiden med valutaregleringens vara eller inte vara, kommer emellertid såvitt vi kan förstå flera viktiga bitar i betalningsbalanspusslet alltså bäst att kunna insamlas hos riksbanken eller genom dess försorg. Det gäller t. ex. uppgifter om valutareserven och om vissa statliga kapitaltransaktioner. Man torde också kunna utgå ifrån att riksbanken som valutavårdande myndighet även i fortsättningen kommer att insamla direktinformation om privata kapitaltransaktioner.

För det tredje pågår, som redan framhållits i flera sammanhang, ett kontinuerligt utvecklings- och uppbyggnadsarbete på den ekonomiska statistikens område inom statistiska centralbyrån. Det finns enligt vår

mening mycket som på sikt talar för att man så långt detta låter sig göra även infogar det fortsatta arbetet med utveckling och förbättring av primärmaterial till betalningsbalansstatistiken häri. Redan nu framställs ju de största byggstenarna till denna statistik – handels- och transportstatistiken – hos centralbyrån.

Under dessa omständigheter och mot bakgrunden av de överväganden som redovisats i detta avsnitt har det syntts oss lämpligast att i första hand göra en genomgång av den nuvarande betalningsbalansstatistiken område för område för att pröva vilka förbättringar som kan åstadkommas. Just det förhållandet att den svenska betalningsbalansen är baserad på ett blandat statistiskt system innebär därvid enligt vår mening en betydande fördel. Inom ett sådant systems ram har man nämligen stor frihet att från område till område välja just den typ av databärare och det system för datainsamling som bäst passar för betalningsbalansen och de andra informationsbehov som skall tillgodoses.

8. Prioritering

Vid vår översyn av statistiken och våra förslag till förbättringar har vi ansett det riktigt att koncentrera resurserna till de kvantitativt mest betydelsefulla statistikavsnitten. I Del 2 av betänkandet har därför särskild uppmärksamhet ägnats följande tre problem.

1. Anpassning av handelsstatistiken till betalningsbalansens krav.

2. Uppbyggande av en ny kvartalsstatistik över företagens utländska fordringar och skulder.

3. Utarbetande av ett principförslag till ny utformning av riksbankens anmälningsstatistik.

Vi har också strävat efter att inrikta vår översyn och våra förslag till sådana punkter, där det synes möjligt att med relativt begränsade insatser nå snabba resultat.

Del 2

Översyn av statistiken

Kapitel IV Olika posters betydelse i betalningsbalansen

1 Inledning

Att se över det betalningsbalansstatistiska materialet är egentligen en kontinuerlig bevakningsuppgift. Statistiken på detta liksom på andra ekonomiska områden måste kontinuerligt anpassas till transaktionernas efter hand förändrade karaktär och till de nya möjligheter till statistisk information som ändrade administrativa och tekniska rutiner öppnar. En betalningsbalansstatistik som stelnar i sina former löper stor risk att småningom vittra sönder.

Ser man saken på detta sätt är det heller inte förvånande att en engångsöversyn av den typ som denna utredning haft till uppgift att göra har kunnat drivas olika långt på olika områden. I en del fall har redan under utredningsarbetets gång ny och förbättrad statistik initierats i samarbete med olika berörda parter. Detta gäller, som närmare berörs i det följande, bl. a. rapporteringen av post- och televerkets, statens järnvägars, SAS:s och försäkringsbolagens statistiska information. I andra fall har statistiska centralbyrån på hemställan av utredningen erhållit Kungl. Maj:ts eller chefens för finansdepartementet uppdrag att utföra vissa statistiska utredningar syftande till en förbättring av underlaget för betalningsbalansen. Exempel härpå erbjuder 1968 års tullenkät, som belyser handelsstatistikens användbarhet för betalningsbalansändamål, och den kvartalsstatistik över före-

tagens utländska fordringar och skulder som beräknas komma igång fr. o. m. andra kvartalet 1971. I andra fall åter har utredningen medverkat till att skapa en framtida beredskap för förbättrad statistik. Detta gäller bl. a. vår medverkan i det arbete som lagts ned på att utforma deklaraionsblanketterna för mervärdesskatt så att de särredovisar exporten. För att utredningen inte skulle ta för lång tid har vi slutligen på flera punkter begränsat oss till att mera allmänt skissera principlösningar och redovisa uppslag och förslag till åtgärder avsedda att i framtiden förbättra betalningsbalansstatistiken.

Innan vi övergår till att behandla statistiken område för område kan det vara på sin plats att ge en sammanfattande bild av de svenska utlandstransaktionernas totala omfattning och den relativa betydelsen av olika delposter i betalningsbalansen.

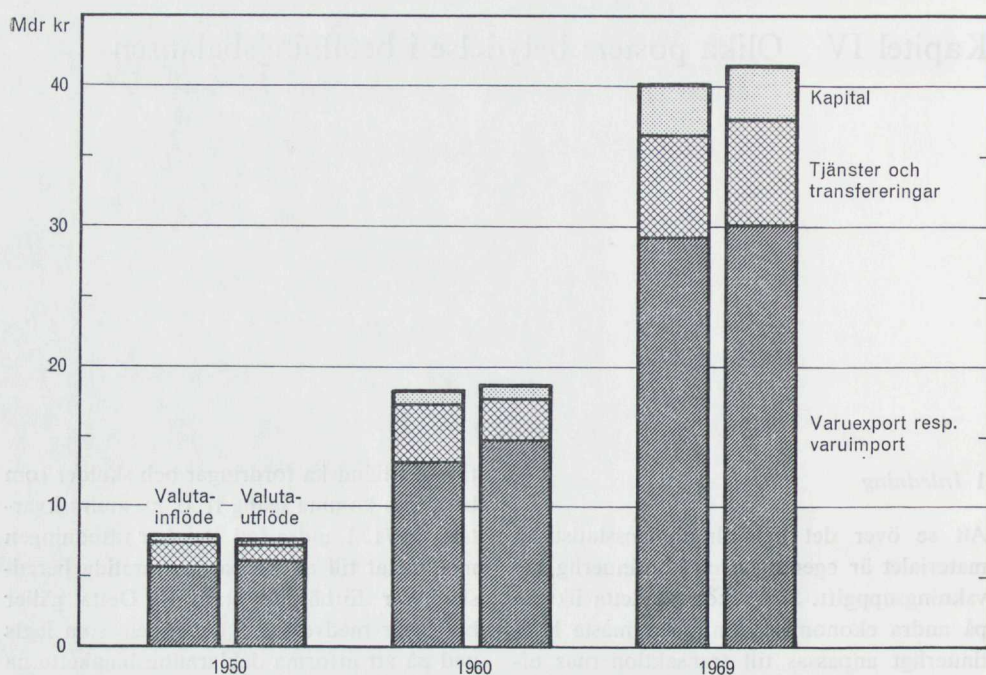
2. Bruttoomslutningen och posternas relativa betydelse

Värdet av de i bytes- och kapitalbalansen ingående transaktionerna uppgick år 1969 till över 80 miljarder kr. Detta belopp utgör summan av debetposter uppgående till 41,8 och kreditposter uppgående till 40,6 miljarder kr. Skillnaden mellan dessa belopp – mellan de totala utgående och ingående transaktionsströmmarna – består av valuta-reservens förändring.

För att ge en uppfattning om de skilda

Diagram IV: 1. Den svenska betalningsbalansen 1950, 1960, 1969.

transaktionsgruppernas betydelse i betalningsbalansen, har vi i diagram IV: 1 indelat de totala debet- och kreditposterna i tre huvudgrupper – nämligen varor, tjänster inkl. transfereringar och kapital. Varuhandeln är helt dominerande, nära fem gånger större än värdet av tjänster inkl. transfereringar och ca tio gånger större än värdet av kapitaltransaktionerna. År 1969 svarade varutransaktionerna för ca 72 % av såväl de totala inkomsterna som de totala valutautgifterna.

I och med att varutransaktionerna sammanlagt svarar för omkring $\frac{3}{4}$ av betalningsbalansens totala transaktionsvärde är det klart att det är redovisningen av utrikeshandeln som är statistiskt mest betydelsefull och som måste komma i centrum för förbättringsarbetet. Denna bedömning har legat till grund för den starka inriktning på att öka handelsstatistikens användbarhet för betalningsbalansberäkningarna som vi ansett lämplig både i vårt utredningsarbete och i våra rekommendationer om det framtida betalningsbalansarbetets ut-

formning. Som framgår av tabell IV: 1 betyder en missvisning av varutransaktionerna om blott några få procent mer i betalningsbalansen än vad flera av de övriga posterna betyder som helhet.

Även om utrikeshandelns dominerande betydelse är uppenbar, är det samtidigt klart att tillräckliga resurser också måste sättas in för att få en acceptabel redovisning av betalningsbalansens övriga transaktioner. Frågan om var resurserna bör sättas in kan nämligen inte avgöras bara mot bakgrund av posternas relativa storlek. Man måste också ta hänsyn till att olika typer av transaktioner företer skillnader t. ex. med avseende på kortsiktig variabilitet eller trendmässig utveckling. Variabiliteten har betydelse för den precision och även den snabbhet som bör krävas vid redovisningen av resp. transaktioner. Ett exempel härpå är de exakta och snabba data som allmänt anses vara erforderliga vid redovisningen av svängningarna i valutareserven. De privata kapitaltransaktionerna erbjuder ett annat exempel härpå. Variabiliteten och de skiftande for-

merna för dessa transaktioner innebär att dessa poster bör ägnas större intresse än omfattningen som sådan motiverar. Även den trendmässiga utvecklingen hos betalningsbalansens poster bör enligt vår uppfattning beaktas.

3. Några utvecklingstendenser i den svenska betalningsbalansen

Till de intressantaste dragen i det långsiktiga betalningsbalansskeendet hör utan tvivel de förändringar som utrikeshandeln undergått i fråga om sammansättning och länderinriktning samt pris- och volymutveckling. Vi skall emellertid här förbigå dessa aspekter och i stället se hur varuhandeln som helhet utvecklats i jämförelse med övriga transaktioner i betalningsbalansen.

En sådan jämförelse ger vid handen att importen under de senaste två decennierna successivt kommit att svara för en minskande andel av det totala valutautflödet. Av tabellerna IV: 1 och IV: 2 framgår att tjänstetransaktionerna ökat snabbare än varuhandeln på samma sätt som på hemmamarkna-

den tjänsterna expanderat mer än varuproduktionen. Snabbast har kapitaltransaktionerna ökat. En starkt expansiv post på betalningsbalansens debetsida är också transfereringarna. De utgående transfereringarna uppgick år 1969 till nära 800 milj. kr., ett belopp som kommer att öka mycket snabbt till följd av det svenska utvecklingsbiståndets planerade utvidgning under 1970-talet.

Tabellerna illustrerar hur resp. komponenter i betalningsbalansen utvecklats sedan år 1950.

Sjöfarts- och varutransaktionerna har som synes ökat i något långsammare takt, medan reseutgifterna och posten »övriga tjänster» vuxit mycket snabbt. Den långsamma ökningstakten för sjöfartstransaktionerna betingas dels av världshandelns tillväxttakt dels av att de under »övriga tjänster» redovisade land- och lufttransporterna efter hand kommit att svara för en relativt större andel av de utländska frakterna. Resekostnaderna, och då alldeles speciellt svenskarnas uppehållskostnader i utlandet, utgör den vid sidan om kapitaltransaktionerna och transfereringarna den mest dyna-

Tabell IV: 1. Betalningsbalansens huvudkomponenter 1950, 1960 och 1969. Mkr.

	1950		1960		1969	
	Valuta-inflöde	Valuta-utflöde	Valuta-inflöde	Valuta-utflöde	Valuta-inflöde	Valuta-utflöde
Utrikeshandel	5 755	6 160	13 233	14 897	29 293	30 187
Sjöfart	1 209	609	2 441	1 086	4 009	2 054
Resevaluta	112 ¹	135 ¹	349	456	657	1 886
Övriga tjänster	316 ²	265 ²	1 289	1 207	1 926	2 828
Korrigeringspost	—	—	—	—	800	—
Transfereringar	148	231	28	104	50	791
Summa löpande transaktioner	7 540	7 400	17 340	17 750	36 735	37 746
Statligt kapital	177	77	255	263	162	402
Privat kapital	64 ³	45 ³	607 ⁴	561 ⁴	3 710	3 689
Summa kapitaltransaktioner	241	122	862	824	3 872	4 091
Summa inflöde resp. utflöde	7 781	7 522	18 202	18 574	40 607	41 837
Restpost	— 442			+92		— 456
Förändring i valutareserven (= bankernas utlandsställning)	— 183		— 280		— 1 686	

¹ Inkl. biljettavgifter.

² Exkl. biljettavgifter.

³ Omfattar endast värdepappershandeln.

⁴ Investeringar och lån omfattar endast kontantöverföringar.

Tabell IV: 2. Betalningsbalansens huvudkomponenter 1950, 1960 och 1969. Procentandelar.

	1950		1960		1969	
	Valuta- inflöde	Valuta- utflöde	Valuta- inflöde	Valuta- utflöde	Valuta- inflöde	Valuta- utflöde
Utrikeshandel	74,0	81,9	72,7	80,2	72,1	72,2
Sjöfart	15,5	8,1	13,4	5,8	9,9	4,9
Resevaluta	1,4	1,8	1,9	2,5	1,6	4,5
Övriga tjänster	4,1	3,5	7,1	6,5	4,7	6,8
Korrigeringspost	—	—	—	—	2,0	—
Transfereringar	1,9	3,1	0,2	0,6	0,1	1,9
Summa löpande transaktioner	96,9	98,4	95,3	95,6	90,5	90,2
Statligt kapital	2,3	1,0	1,4	1,4	0,4	1,0
Privat kapital	0,8	0,6	3,3	3,0	9,1	8,8
Summa kapitaltransaktioner	3,1	1,6	4,7	4,4	9,5	9,8
Summa inflöde resp. utflöde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Anmärkning: Se noter till föregående tabell.

miska posten i betalningsbalansen. Även andra tjänster såsom räntor, licenser, royalties, entreprenader, provisioner m. fl. utgör emellertid expansiva inslag i den svenska betalningsbalansen. De nu nämnda transaktionerna har samtliga ökat snabbare än utrikeshandeln.

Även om det är vanskligt att spå om den långsiktiga betalningsbalansutvecklingen, så kan några väsentliga slutsatser dras av de redovisade uppgifterna. Utrikeshandeln är och kommer under överskådlig framtid att vara den största posten i betalningsbalansen. Tjänsterna, transfereringarna och kapitaltransaktionerna ökar emellertid snabbare och kommer därför successivt att svara för en allt större del av transaktionerna med utlandet.

Mot bakgrund av det ökade utlandsengagemanget inom svenskt näringsliv och den fortgående internationaliseringen av det ekonomiska livet över huvud är de påvisade utvecklingstendenserna ganska naturliga. Den ökade ekonomiska integrationen har tidigare främst ägt rum på varuhandelns område. Minskade handelshinder och tillskapandet av stora handelsblock har gynnsamt påverkat utrikeshandelns omfattning. I takt med att integrationen utvidgas till att omfatta även produktionsfaktorernas internationella rörlighet, så kommer arbetskraft och

kapital att i ökad utsträckning flytta från land till land. I takt med en ökande levnadsstandard kommer utlandsresorna att tillta och behovet av en accelererad inkomstomfördelning mellan rika och fattiga länder kommer att medföra att de offentliga transfereringarna får allt större betydelse.

Alla dessa faktorer kommer att återspeglas i betalningsbalansens sammansättning. Tyngdpunkten kommer ännu under flera decennier framöver att ligga hos varuhandeln, men tjänster, transfereringar och kapitaltransaktioner kommer undan för undan att öka i betydelse. Från statistisk synpunkt måste följderna av denna utveckling bli att man ägnar en ökad uppmärksamhet åt dessa senare delar av betalningsbalansen.

Kapitel V Utrikeshandel

1. Handelsstatistikens syften och allmänna uppläggning

Primärmaterialet för den svenska utrikeshandelsstatistiken utgörs av de uppgifter som tullverket insamlar i samband med varornas införsel och utförsel. Importören lämnar erforderliga statistiska uppgifter på en s. k. inkommande varuanmälan, exportören på en s. k. utgående varuanmälan. Importuppgifterna behövs som underlag för beräkningen av tull resp. mervärdeskatt, medan exportuppgifterna i huvudsak insamlas av rent statistiska skäl. Eftersom tullverket har ett fiskalt intresse av importuppgifterna, främst då värdeangivelserna och klassifikationen av varorna, är dessa uppgifter föremål för en omfattande kontroll både på de lokala tullkontoren och vid den centrala bearbetningen av materialet. Sedan mervärdeskattens genomförande den 1 januari 1969 gäller detta fiskala intresse inte endast de värdetullbelagda varorna utan importen som helhet. Granskningen av exportuppgifterna består främst av en mycket grov maskinell enhetsvärdekontroll.

Materialet kodas, granskas och stansas inom tullverkets statistiska sektion, som f. n. sysselsätter omkring 60 personer. Hålkorts-massan transporteras därefter till statistiska centralbyrån som har hand om den maskinella bearbetningen, tryckningen och publiceringen av handelsstatistiken.

Den maskinella enhetsvärdekontrollen in-

nebär att felsignaler anges för de varuposter vars enhetsvärden inte faller inom för resp. varuslag fastställda gränsvärden. Gränsvärdena fastställdes år 1963 med ledning av 1960 års värden i utrikeshandelsstatistiken. Med utgångspunkt från det genomsnittliga enhetsvärdet för varje varupost – dvs. värdet dividerat med kvantiteten under år 1960 – fastställdes de tolerabla marginalerna. Dessa har då och då ändrats, men någon systematisk revidering av gränsvärdena har ej skett sedan år 1963. För vissa varuslag har marginalerna kunnat sättas ganska snävt, i andra fall har de måst bli mycket vida. Sålunda kan marginalerna sättas snävt och precis för t. ex. koppar och andra stapelvaror, medan de för färdigvaror, maskiner o. d. måste bli mycket vida. För en stor del av varuposterna innebär detta att varningssignaler ges endast för mycket grova missvisningar, decimalfel och liknande oegentligheter. F. n. erhålls varningssignaler för ca 10 % av totala antalet varuposter och av dessa granskas ca 10 % av statistiska sektionens värderingsmän. Detta innebär att omkring en procent av transaktionerna blir föremål för närmare granskning och eventuell rättelse.

Handelsstatistiken presenteras i tre olika versioner, nämligen såsom årsstatistik, kvartalsstatistik och månadsstatistik. För månadsstatistiken, som är av störst intresse för betalningsbalansberäkningarna, är produktionstiden omkring fem veckor, – prelimi-

nära månadsuppgifter offentliggörs dock numera redan drygt tre veckor efter månadens utgång.

Handelsstatistikens omfattning och avgränsning följer i huvudsak de av Förenta Nationerna uppdragna riktlinjerna. Enligt dessa skall statistiken mäta införsel och utförsel av varor, som ökar resp. minskar ett lands varutillgångar. Strävan att i möjligaste mån låta betalningsbalansstatistiken spegla prestationerna och inte betalningarna är därmed tillgodosedd beträffande utrikeshandeln, som år 1969 svarade för närmare $\frac{3}{4}$ av betalningsbalansens totala transaktionsvärde. Samtidigt uppstår dock ur betalningsbalanssynpunkt en rad problem beträffande tolkningen av varubetalningarnas effekt på valutareserven. Allmänt sett kan diskrepanser mellan handelsstatistikens värden och varubetalningarna under samma period bero på bristande överensstämmelse i täcknings-, värderings- eller tidshänseende. För utredningen har det varit en huvuduppgift att söka kartlägga dessa avvikelser, och resultaten av dessa undersökningar redovisas i avsnitt 3 av detta kapitel. Här skall endast statistikens omfattning i korthet beröras, liksom principerna för varornas värdering och tidsmässiga registrering.

Eftersom statistiken skall avse de fysiska resurser som förs in och ut ur landet, så erhålls en i det närmaste total täckning av varurörelserna. Detta betyder att även transaktioner vid sidan av den egentliga utrikeshandeln kommer med i statistiken. Exempel på sådana transaktioner är gåvor och in- och utförsel av varor för bearbetning. Å andra sidan medför tillämpningen av Förenta Nationernas rekommendationer att vissa varurörelser inte omfattas av utrikeshandelsstatistiken. Hit hör t. ex. guld och varor av guld, bunkers och andra förnödenheter till fartyg och flygplan, flyttsaker, mindre gåvor, utställningsgods samt huvuddelen av den s. k. gränshandeln.

Principerna för varuvärderingen, som i stort sett är desamma vid tullbehandlingen och i handelsstatistiken, är utformade i anslutning till det av Förenta Nationerna rekommenderade transaktionsvärdebegreppet.

Allmänt sett innebär detta att varorna värderas med utgångspunkt från det av köpare och säljare överenskomna priset. Om detta pris avviker från det s. k. normalpriset dvs. »det pris som varan skulle betinga vid försäljning i öppna marknaden mellan av varandra oberoende köpare och säljare», så skall dock i princip det »onormala värdet» korrigeras. Värderingen skall vidare avse varans värde vid svensk gräns. Detta betyder att exporten redovisas f o b dvs. varans värde inklusive alla kostnader fram till gränsen, medan importen redovisas c i f, dvs. inklusive frakt och försäkring i samband med transporten till svensk gräns eller hamn.

Teoretiskt borde registreringstidpunkten för export och import vara den tidpunkt då äganderätten till varorna övergår från säljare till köpare. I praktiken äger emellertid registreringen rum vid varornas gränspassage, eller rättare när resp. inkommande och utgående varuanmälningar administrativt hunnit färdigbehandlas av tullverket. Att även denna administrativa tidsförskjutning – vid sidan av de mycket stora tidsskillnaderna mellan varutransaktioner och betalningar – kan ha en viss betydelse för tolkningen av betalningsbalansutvecklingen har ibland illustrerats i samband med omläggningar i tullverkets arbetsrutiner.¹

Om man bortser från de speciella problem som uppstår till följd av skillnader mellan statistikens uppgifter om varutransaktionerna å ena sidan och betalningsströmmarna å andra sidan, så ger handelsstatistiken ett mycket värdefullt material till betalningsbalansberäkningarna. Statistiken fyller inte endast högt ställda krav på frekvens och snabbhet. Den är också ytterst detaljerad i fråga om länderredovisning och indelning i varuslag samt innehåller både kvantitets- och värdeuppgifter. Länderfördelning sker på två olika sätt. Uppdelningen på ursprungs- och förbrukningsland återspeglar

¹ Ett stort hopp i månadsstatistiken över exporten inträffade 1968 i samband med vissa rationaliseringar vid tullanstalten i Göteborg. Exportvärdet beräknas till följd härav under september ha fått ett artificiellt tillskott på omkring 150 milj. kr.

de fysiska varurörelserna, medan uppdelningen på inköps- och försäljningsland speglar betalningsströmmarna. Klassifikationen av utrikeshandeln på varuslag är väl ägnad att ligga till grund för ekonomisk analys.

2. Handelsstatistikens användbarhet för betalningsbalansberäkningarna

Även om handelsstatistiken som sådan är av mycket god kvalitet och fyller högt ställda krav på fullständighet, detaljrikedom och snabbhet, betyder inte detta att statistiken utan vidare lämpar sig som källa för betalningsbalansberäkningarna. Betalningsbalansstatistiken är endast ett av flera användningsområden för handelsstatistiken, och denna har alltså inte utformats isyfte att den skulle kunna ligga till grund för redovisningen av varuhandeln i betalningsbalansen. Snarare har det enligt utredningens mening varit så, att de betalningsbalansstatistiska synpunkterna ägnats alltför liten uppmärksamhet vid uppbyggnaden av den svenska handelsstatistiken.

I betalningsbalansen vill man som tidigare nämnts i största möjliga utsträckning fånga prestationerna, den ekonomiska aktiviteten, eftersom det framför allt är dessa aspekter av utlandstransaktionerna som är av intresse ur analys- och prognossynpunkt. Samtidigt vill man emellertid – åtminstone indirekt – ha ett grepp om transaktionernas betalnings sida, nämligen såtillvida att man vill veta hur utrikeshandeln påverkar valutareserven. Saknas möjligheten att urskilja varutransaktionernas effekt på valutaställningen under en viss period, är det inte längre möjligt att på ett tillfredsställande sätt analysera och tolka förändringar i valutareserven mot bakgrund av utvecklingen hos de skilda posterna i betalningsbalansen.

Kravet på att statistiken skall avse prestationer och *samtidigt* tillgodose möjligheterna att tolka det kassamässiga utfallet av dessa prestationer är i själva verket kärnan i den betalningsbalansstatistiska problematiken. De problem som detta dubbla informationsbehov ger upphov till är särskilt utpräglade för utrikeshandeln.

När det gäller värderingsavvikelser mellan prestation och betalning, står i princip två vägar öppna när man vill öka handelsstatistikens användbarhet för betalningsbalansändamål. Den ena metoden innebär att man på grundval av särskilda undersökningar av diskrepanserna mellan registrerade transaktioner och faktiska betalningar söker göra korrigeringar eller tillrättaläggningar av handelsstatistiken för betalningsbalansändamål. Den andra metoden innebär däremot att man ändrar de handelsstatistiska rutinerna, dvs. att man anpassar definitioner och mätmetoder så att de bättre kan fylla även de betalningsbalansstatistiska kraven.

När det gäller tidsavvikelse mellan prestation och betalning, bör handelsstatistiken kompletteras med en statistik över handelskrediter att införas bland kapitaltransaktionerna i betalningsbalansen. Denna problematik behandlas i kapitel VIII.

Utredningen har ansett det utomordentligt angeläget att få en kartläggning och kvantitativ precisering av de olika slagen av avvikelse mellan varutransaktioner och betalningar. Liknande undersökningar har visserligen som nämnts i kapitel I genomförts tidigare, men de hade inte en sådan omfattning att de kunde läggas till grund för några mer genomgripande reformer. Då inte heller det begränsade utredningsarbete som i dessa frågor genomförts i utlandet kunde utnyttjas för att öka den svenska handelsstatistikens användbarhet i betalningsbalansen, beslöt utredningen att hemställa hos Kungl. Maj:t att det uppdrogs åt statistiska centralbyrån att verkställa en stickprovsundersökning av hur export och import värderades i handelsstatistiken resp. när och hur motsvarande varuposter betalades. I följande avsnitt redogörs för de viktigaste resultaten av denna undersökning.

3. 1968 års tullenkät

Centralbyråns undersökning, som fått benämningen 1968 års tullenkät, påbörjades efter Kungl. Maj:ts medgivande hösten 1967 och avslutades i april 1970.

En detaljerad redogörelse för resultat och

uppläggnings återfinns i centralbyråns utredningsrapport.² Här skall blott i korthet anges undersökningens viktigaste resultat. Samtliga i det följande redovisade siffror är uppräknade till att gälla hela utrikeshandeln.

Enkäten baserades på ca 10 000 slumpmässigt utvalda poster i 1968 års handelsstatistik. För de sålunda utvalda posterna anmodades företagen att lämna uppgift om varuvärderingen, om frakt- och försäkringskostnader, betalningens form och storlek, kredittider, betalningsvillkor, valutslag m. m. Det primära syftet med undersökningen var att få en detaljerad kartläggning av de utländska varubetalningarna och relationen mellan dessa och de i handelsstatistiken registrerade varuflödena under år 1968. Som en biprodukt erhöles värdefull information om betalnings- och finansieringsförhållanden, tillämpade leveransvillkor m. m. Dessa data har bl. a. kunnat utnyttjas för att åstadkomma en fob-beräkning av importen.

Urvalet drogs så att uppgifterna – med den mycket goda svarsfrekvens som erhöles – bör vara representativa för den svenska utrikeshandeln under år 1968. Materialet kan därför användas för att ange på vilka punkter och i vilken utsträckning de utländska varutransaktionerna ger upphov till restposteffekter på grund av »fel» i täcknings- och värderingshänseende i handelsstatistiken. De restposteffekter som uppstår till följd av avvikelser i tiden mellan prestationer enligt handelsstatistiken och varubetalningarnas effekt på valutareserven under en viss period, s. k. periodiseringsfel, belyses endast indirekt i 1968 års tullenkät.³

I tullenkäten framkom att varutransaktionerna under år 1968 sammanlagt gav upphov till en positiv restpost (netto) om ca 400 milj. kr. Bakom detta döljer sig en pluspost om ca 700 milj. kr. på importsidan och en minuspost om ca 300 milj. kr. på exportsidan. Det är då att märka att även de totala import- och exportfelen är nettosiffror. En summering av alla bruttofelen oavsett tecken slutar på drygt 2 miljarder kr. Många fel går således åt olika håll och tar ut varandra. I tabellerna V: 1 och V: 2 sammanfattas

restposteffekterna i absoluta belopp och i relativa tal.

För en närmare redogörelse för de olika feltyperna hänvisas till centralbyråns nyssnämnda rapport. Vi skall här inte fördjupa oss i de mera tekniska frågorna om hur resp. fel uppstår. Några allmänna kommentarer om de olika slagen av fel förtjänar dock att nämnas.

Restpost uppstår t. ex. när en del importvaror värderas med utgångspunkt från försäljningspriserna i Sverige medan varubetalningen grundar sig på helt andra avräkningspriser eller ibland har formen av successiva hyresbetalningar. Dylika skillnader mellan handelsstatistiska värden och utlandsbetalningar svarade för ca 200 milj. kr. av restposten, varav ca 150 milj. kr. redan tidigare var kända (datamaskiner). Kassarabatter gav netto upphov till en negativ restposteffekt på omkring 50 milj. kr., medan provisioner netto medförde en positiv restposteffekt på omkring 40 milj. kr.

Vidare uppstår värderingsfel då den korrigering av det statistiska värdet som skall göras för att få varan värderad vid svensk gräns görs alltför summariskt. Dylika fel kan också uppkomma på grund av att vissa importpartier endast underkastats en provisorisk varuvärdering i tullen eller till följd av att andra fel begåtts vid tullvärderingen.

Inkonsistensfel innebär att den handelsstatistiska redovisningen av utrikeshandeln inte är konsistent med övriga poster i betalningsbalansen, främst då olika slags frakter och varuförsäkringar. Sveriges export av sjöfartstjänster kommer exempelvis att få en med handelsstatistiken konsistent redovisning, men någon motsvarande export av landtransporttjänster finns ej redovisad i betalningsbalansen. Avsaknaden av ett landtransportnetto ger enligt tullenkäten

² G. Thulin, 1968 års tullenkät, prel. rapport från statistiska centralbyrån 1970 (stencil).

³ Denna problematik behandlas närmare i kapitel VIII s 81, där åtgärder för att undanröja periodiseringsfel i anslutning till varuhandeln diskuteras. Jfr också Bilaga 3 till utredningen, *Valutareserven och utrikeshandelns finansiella struktur*, vilken kommer att publiceras separat i SOU 1971: 32.

Tabell V: 1. Restpostbidrag netto efter orsak. Sammanfattning för år 1968. Mkr.

	Export (netto)	Import (netto)	Totalt (netto)
<i>Avvikelser beroende på:</i>			
1. Valutakursdifferens	— 10,3	— 33,1	— 43,4
2. Rabatter	— 52,2	+ 3,7	— 48,6
3. Provisioner	— 20,4	+ 62,6	+ 42,2
4. Tullvärderingen av datamaskiner m. m.	— 0,6	+218,2	+217,6
5. Provisorisk faktura m. m.	— 64,7	+107,8	+ 43,1
6. Beräkningsfel vid frakt- och försäkringskorrigerig	—173,6	+ 94,8	— 78,8
7. Inkonsistens med frakt- och försäkringsstatistik	+107,2*	+180,7*	+287,9*
8. Gratisleveranser	— 71,2	+ 73,8	+ 2,6
9. Övriga restposteffekter	— 30,2	+ 7,4	— 22,8
10. Totalt	—316,0	+716,0	+400,0

* Endast bruttofel.

Anmärkning: De uppräknade värdena för import och export uppgick till 26 164 mkr och 24 580 mkr. Avvikelserna för datamaskiner m. m. har delvis tidigare varit kända. De tidigare nämnda oljerabatterna omfattas endast till en mindre del av denna undersökning. Feltyp 7. ovan är inte i sin helhet restpostskapande. Se vidare centralbyråns utredningsrapport, s. 30.

Tabell V: 2. Restpostbidrag i procent av den totala utförseln och införseln år 1968.

	Export Netto	Brutto	Import Netto	Brutto
<i>Avvikelser beroende på:</i>				
1. Valutakursdifferens	—0,04	0,11	—0,13	0,29
2. Rabatter	—0,21	0,30	+0,01	0,17
3. Provisioner	—0,08	0,31	+0,24	0,31
4. Tullvärderingen av datamaskiner m. m.	—	—	+0,83	0,83
5. Provisorisk faktura m. m.	—0,26	1,88	+0,41	1,35
6. Beräkningsfel vid frakt- och försäkringskorrigerig	—0,71	0,95	+0,36	0,57
7. Inkonsistens med frakt- och försäkringsstatistik	+0,44	0,45	+0,69	0,70
8. Gratisleveranser	—0,29	0,29	+0,28	0,28
9. Övriga restposteffekter	—0,12	0,37	+0,03	0,58
10. Totalt	—1,29		+2,74	

upphov till ett positivt restpostbidrag om ca 290 milj. kr. (brutto) och ca 150 milj. kr. netto.

De påvisade restposteffekterna har som framgått till en del varit kända tidigare o h föranlett särskild korrigerig i betalningsbalansuppställningarna. Betydelsen av de nu erhållna resultaten är dels att en säkrare grundval erhållits för dylika korrigeringar, dels att en rad tidigare okända restpostfel kunnat lokaliseras och kvantitativt preciserats, åtminstone för år 1968. Genom uppgif-

ternas representativitet o h detaljrikedom har också skapats underlag för förslag till vissa ändringar av rutinerna vid produktionen av handelsstatistiken, ändringar som är ägnade att höja dess kvalitet ur betalningsbalansstatistisk synpunkt.

Innan vi går in på dessa förslag till korrigeringar och ändrade rutiner skall dock ytterligare ett par viktiga resultat av tullenkäten återges. Det gäller här den i utredningsdirektiven efterlysta fob-beräkningen av vår import.

4. Importens fob-värdering

För att de viktiga varustransaktionerna skall kunna göras till föremål för ekonomisk analys är det nödvändigt att utrikeshandeln värderas och redovisas enligt någon enhetlig värderingsgrund. De nuvarande handelsstatistiska värderingsprinciperna erbjuder en sådan enhetlig värderingsnorm – nämligen varornas värde vid det registrerande landets gräns. Om man, som hittills, vill utnyttja handelsstatistiken som källa i betalningsbalansen, är man därför hänvisad till den cif-värdering av importen och den fob-värdering av exporten som tillämpas i denna statistik.

Cif/fob-schablonen är dock endast en av flera möjliga enhetliga värderingsprinciper. Som tidigare påpekats innebär valutafondens rekommendationer ett starkt förord för en fob/fob-redovisning av utrikeshandeln. Värderingsprincipen är här att alla varor skall värderas vid det exporterande landets gräns. Så länge importens fob-värdering inte ingår i de handelsstatistiska rutinerna och värderingen alltså sker i själva primärmaterialet – ett förfarande som skulle ställa sig mycket dyrbart – kan denna princip endast tillgodoses genom en särskild omräkning av en betalningsbalans byggd på handelsstatistiken. Flertalet av de fob/fob-balanser som presenteras i andra länder har också denna karaktär. Importens fob-korrigerings sker mycket schablonartat medan de balanser som tillmätts störst vikt – i synnerhet när det gäller valutapolitiken och betalningsbalansens kassamässiga utfall – direkt bygger på handelsstatistikens uppgifter, eventuellt kompletterade med anmälningsstatistik över varubetalningar där sådan finns.

Utgångspunkten för våra förslag är därför att den svenska handelsstatistiken i sin nuvarande form och med de förbättringar som föreslås i nästa avsnitt även i fortsättningen skall utnyttjas för redovisningen av varustransaktionerna med utlandet. Redovisningen av transport och försäkringar i anslutning till utrikeshandeln måste alltså i första omgången anpassas till en cif-värderad import och en fob-värderad export. Vi skall

i nästa kapitel söka ange hur en med handelsstatistiken konsistent redovisning av transport- och försäkringstjänsterna kan åstadkommas. Här skall blott anges hur den av valutafonden efterlysta fob-värderingen av importen kan åstadkommas.

I de ca 5 000 blanketter i tullenkäten som avsåg importposter inhämtades uppgift om frakt- och försäkringskostnad från exportlandets gräns till svensk gränsort eller importhamn. Många uppgiftslämnare har haft stora svårigheter att exakt besvara dessa frågor, och de erhållna skattningarna är därför behäftade med viss osäkerhet. På det hela taget ger emellertid uppgifterna detaljerad och ytterst värdefull information om frakt och försäkring i samband med svensk utrikeshandel. Med den fördelning av kostnaderna på länder, varuslag, transportsätt m. m. som därvid erhållits för år 1968 kan resultaten utnyttjas för fob-beräkning av importen av väl så god kvalitet som motsvarande skattningar i flertalet främmande länder. De viktigaste resultaten sammanfattas i tabell V: 3.

De totala fraktkostnaderna uppgick till 1 675 milj. kr. eller 6,4 % av det totala importvärdet år 1968. Försäkringskostnaderna uppgick till 66 milj. kr. eller 0,25 % av importvärdet. 1968 års import, som enligt den officiella cif-redovisningen uppgick till 26 516 milj. kr., blir om man med ledning av dessa procenttal räknar om den till fob-basis ca 24 775 milj. kr. Eftersom exporten samma år uppgick till 25 403 milj. kr. blir med denna redovisning handelsbalansens saldo positivt.

På grundval av resultaten från 1968 års tullenkät samt de intermittenta tullenkäter i mindre skala som föreslås (se nästa avsnitt), bör det vara möjligt att i fortsättningen åstadkomma relativt tillförlitliga beräkningar av importens fob-värde. Statistiska centralbyråns nationalräkenskapssektion har redan tidigare vissa erfarenheter av dylika beräkningar, och utredningen föreslår därför att det uppdras åt centralbyrån att göra löpande kvartalsberäkningar av importens fob-värde. Beräkningarna föreslås få formen av relativt summariska framskrivningar av frakt-

Tabell V: 3. Frakt- och försäkringskostnadernas andelar av importvärdet 1968 fördelade efter land, transportsätt och varuslag.

	Fraktkostnader		Försäkringskostnader	
	mkr	i % av importvärdet	mkr	i % av importvärdet
<i>Varugrupp</i>				
Livsmedel	309,4	8,93	15,9	0,46
Bränsle	696,4	21,40	5,0	0,16
Kemiska produkter	156,9	4,82	8,0	0,25
Skogsprodukter	47,1	7,12	3,2	0,49
Textil	69,3	3,07	7,3	0,32
Metaller	120,1	3,86	7,7	0,25
Maskiner	68,8	2,04	5,9	0,17
Elektrisk utrustning	24,7	1,55	2,7	0,17
Bilar m. m.	47,3	2,32	3,4	0,17
Övriga varor	135,6	4,29	6,7	0,21
Samtliga	1 675,6	6,40	65,8	0,25
<i>Landområde</i>				
Norden	117,1	2,91	3,9	0,10
Västtyskland	147,3	2,81	9,2	0,18
Storbritannien	213,8	5,70	9,3	0,25
Frankrike	50,3	4,57	1,6	0,15
Schweiz	14,3	2,44	1,1	0,18
Övriga Västeuropa	252,2	6,23	13,3	0,33
Östeuropa	172,6	12,04	6,9	0,48
USA, Canada	159,0	6,20	7,7	0,30
Latinamerika	160,6	11,81	5,6	0,41
Övriga världen	388,3	18,82	7,2	0,35
Samtliga	1 675,6	6,40	65,8	0,25
<i>Transportsätt</i>				
Fartyg	1 284,6	9,19	44,0	0,31
Järnväg	174,6	3,58	9,3	0,19
Lastbil	142,2	2,54	9,5	0,17
Flyg	70,0	5,06	2,6	0,19
Post	4,1	1,23	0,5	0,14
Samtliga	1 675,6	6,40	65,8	0,25

och försäkringskostnaden i anslutning till utrikeshandelns utveckling och sammansättning och med hänsynstagande till viktigare förändringar i fraktsatsernas utveckling. Sådana beräkningar underlättas väsentligt av att frakt och försäkring i anslutning till oljeimporten kan fastställas med ganska stor säkerhet. Oljefrakterna svarar ensamma för ca 40 % av de totala importfrakterna.

5. Övriga åtgärder

Handelsstatistiken är, som framgått av de tidigare avsnitten, en i och för sig utmärkt

källa för betalningsbalansstatistik. Med relativt små medel bör denna snabba och ytterst detaljerade statistik kunna anpassas för betalningsbalansändamål varigenom hela utrikeshandeln – och därmed omkring $\frac{3}{4}$ av alla utlandstransaktioner som omfattas av betalningsbalansen – skulle få en tillfredsställande redovisning. Problemet med den svenska handelsstatistiken i detta sammanhang är att inga systematiska försök att göra en sådan anpassning hittills företagits.

Vissa punktinsatser för att öka handelsstatistikens användbarhet för betalningsbalansberäkningar har dock – som redan be-

rörts i kapitel I: 5 – gjorts vid skilda tidpunkter och av olika institutioner.⁴ Enligt utredningens mening bör dessa ersättas med ett systematiskt, löpande arbete med att ur handelsstatistiken utvinna den information som fordras för betalningsbalansberäkningarna. Utredningen föreslår därför, att statistiska centralbyrån får i uppdrag att vid sidan om övriga syften i ökad utsträckning bevaka den rent betalningsbalansstatistiska synpunkten vid framställningen av den svenska handelsstatistiken. Vad det här framför allt gäller är att åstadkomma en valutamässigt rättvisande redovisning av utrikeshandeln på såväl års- som kvartalsbasis. I det följande anges några riktlinjer för hur detta arbete enligt vår mening bör bedrivas.⁵

Med utgångspunkt från 1968 års tullenkät kan flera förbättringar vidtas omgående, medan andra åtgärder får vidtas efter hand. Åtgärderna bör enligt vår mening koncentreras till följande områden.

För det första bör centralbyrån i samarbete med tullverket genomföra en *kampanj för bättre uppgiftslämnande* från företagens sida. Även en begränsad satsning på ökad information bör härvidlag kunna ge avsevärd effekt, eftersom en huvuddel av både export- och importtransaktionerna är koncentrerad till ett mindre antal företag. Broschyrer bör utarbetas och regelbundna kontakter hållas med de mindre grupper av befattningshavare inom tullanstalter och inom företag som svarar för särskilt stora bitar av export- och importtransaktionerna. Eventuellt bör även kortare kurser och informationsmöten kunna komma i fråga.

För det andra bör centralbyrån, också i samarbete med tullverket, *se över gällande instruktioner för uppgiftslämnandet* samt de normer och definitioner som f. n. tillämpas inom handelsstatistiken. Bestämmelser för varuvärderingen bör – även om det skulle kräva förändringar i de nuvarande handelsstatistiska rutinerna och gällande förordningar – anpassas så att handelsstatistiken bättre kan utnyttjas för betalningsbalansberäkningarna. Enhetliga och för betalningsbalansändamål anpassade regler för behand-

ling av provisioner, olika slags rabatter etc. måste utarbetas. Behov föreligger också av klara instruktioner för omräkning av transaktioner med skiftande leveransvillkor till de begärda cif- och fob-värdena, i synnerhet när det gäller land- och flygtransporter.

Enligt vår mening bör man också vid vissa koncerntransaktioner i t. ex. datamaskiner och olja, vissa entreprenad- och anläggningsarbeten, leveranser i anslutning till leasingavtal m. m. mer direkt ta fasta på betalningsströmmarna när det gäller att fixera värde och tidpunkt för transaktionernas registrering i handelsstatistiken. Behandlingen av dylika transaktioner i handelsstatistiken är en intrikat fråga. I valet mellan olika principer, vilka samtliga präglas av en viss godtycklighet, förefaller det då naturligt att stanna för en behandling av dessa kvantitativt betydelsefulla transaktioner, som ger upphov till minsta möjliga oklarhet i betalningsbalansberäkningarna.⁶

Vi har också funnit, att såväl *den personella som den maskinella värdekontrollen inom tullverket kan förbättras*, i synnerhet på exportsidan. I den maskinella enhetsvärdekontrollen används föråldrade kontrollpriser och uppföljningen av erhållna varningssignaler fullföljs ej systematiskt på grund av personalbrist. Utredningen föreslår, att ökade resurser sätts in för uppbyggandet av ett modernt kontrollsystem för de handelsstatistiska värdena samt för löpande bevakning av den betalningsbalansstatistiska aspekten i hanteringen av primärmaterial. Enligt vår mening bör det vara möjligt att införa rullande enhetsvärden, vilka automatiskt korrigeras i enlighet med prisutveck-

⁴ Ang. korrigeringar avseende oljerabatter, värdering av datamaskiner, vissa handelskrediter, se också Bilaga 2, s. 143 och 150.

⁵ Ett viktigt inslag i detta arbete består i att undanröja det s. k. periodiseringsfelet som beror på den tidsmässiga avvikelser mellan registrerade varuflöden och faktiska betalningsströmmar. Detta problem behandlas i avsnittet om företagets utländska fordringar och skulder i kapitel VIII, s. 81.

⁶ Det kan här påpekas, att man i arbetet på en ny betalningsbalanshandbok inom valutafonden synes vara på väg mot att i större utsträckning ta fasta på de faktiska transaktionsvärdena i stället för olika slags framräknade transaktionsvärden.

lingen inom utrikeshandeln under närmast föregående period.

Vidare kan tullenkätens resultat användas för ett *mer systematiskt korrigeringsarbete*. I avvaktan på att handelsstatistikens primäruppgifter förbättras och anpassas till de betalningsbalansstatistiska kraven måste kända avvikelser mellan handelsstatistikens varuflöden och de faktiska valutarörelserna beaktas i betalningsbalansberäkningarna.

I detta sammanhang förtjänar det att påpekas, att det åtminstone från betalningsbalansstatistisk synpunkt är möjligt att avsevärt förbilliga handelsstatistiken genom införande av s. k. *cut-offs*. Av de bearbetningar av det handelsstatistiska materialet som företogs i samband med 1968 års tullenkät framkom intressanta data om varuposternas storleksfördelning och därmed betydelsen av olika frigränsbestämmelser. Som exempel kan nämnas, att en frigräns på 500 kr. skulle minska antalet importposter med ca 35 % och antalet exportposter med ca 27 %, medan den registrerade importens värde minskar med 0,8 % och exportens värde med 0,5 %.⁷ Härigenom skulle antalet poster i handelsstatistiken minska med över en och en halv miljon poster per år, men den statistiska täckningen av utrikeshandeln skulle minska med mindre än en procent. Cut-offs av nu nämnt slag tillämpas bl. a. i USA, Holland och Norge.

Vad vi helst skulle vilja se vore att ledningen av de olika arbetsmoment som beskrivits här samlades på ett ställe i centralbyråns organisation. Här skulle också arbetet på att öka handelsstatistikens användbarhet för betalningsbalansberäkningarna samordnas med uppbyggnaden av den transport- och försäkringsstatistik samt den statistik över företagens utländska handelskrediter, vilka behandlas i kommande kapitel. Även planering och ledning av arbetet med intermittenta tullenkäter i mindre skala samt övervakning av arbetet på att löpande framräkna importen på fob-basis skulle då ligga på samma ställe. Vi återkommer till dessa frågor i betänkangets sista kapitel.

⁷ Jfr Diagram VII:1 s. 69, som närmare belyser betydelsen av frigränser i betalningsbalansstatistiken.

Kapitel VI Transport, försäkring och resor

1. Principiellt om frakt och försäkring i anslutning till utrikeshandeln

Betalningsbalansens redovisning av frakt- och försäkringsutbytet med utlandet måste utformas så att den stämmer med redovisningen av andra poster i balansen och då framför allt med presentationen av utrikeshandeln. Har man en cif-värdering av importen krävs att vissa motposter införs i transport- och försäkringsbalansen för att bytesbalansen skall bli korrekt – motposter som inte behövs, om man har en fob-redovisning av importen.

I den hittillsvarande svenska betalningsbalansstatistiken har man sålunda i konsekvens med den cif-värderade importen arbetat med ett sjöfartsnetto som även innefattar de fraktbetalningar som sker från svenska importörer och exportörer till svenska rederier. I princip likartade netton har, som framgår av det följande, konstruerats för internationella svenska flyg- och järnvägstransporter. För att balansera den del av cif-kostnaderna för importen som motsvaras av premier betalda till svenska försäkringsbolag infördes redan vid slutet av 1940-talet en schablonmässigt uppskattad kreditpost i betalningsbalansen. En motsvarande motpost för svensk försäkring av export infördes med retroaktiv verkan år 1970. Någon kreditpost avseende svenska lastbilsföretags inkomster i samband med utrikestrafik har hittills inte funnits. Detta senare har betytt ett systema-

tiskt, positivt bidrag till restposten.

Ur internationell jämförbarhetssynpunkt och även i andra analytiska sammanhang är – som redan framhållits i kapitel V – en fob/fob-balans av stor vikt. Bl. a. ger den en handelsbalans där import- och exportvaror värderats på samma sätt och till i princip samma prisnivå. Med en fob/fob-balans slipper man också att i transport- och försäkringsbalanserna som motposter införa inhemska betalningar mellan svenska företag, betalningar som inte primärt påverkar valutareserven och därmed egentligen inte har i betalningsbalansen att göra. Nedanstående schematiska exempel, som bygger på statistiska centralbyråns statistik och uppskattningar i samband med nationalräkenskaperna,¹ ger en uppfattning om hur bilden av handelsbalans och sjöfartsnetto m. m. för-

Tabell VI: 1. Cif- resp. fob-balanser 1968. Mkr.

Varor	Cif/fob	Fob/fob
Export	25 338	25 338
Import	26 573	25 213
Handelsbalans (1)	— 1 235	+ 125
Transport, kommunikation, försäkring		
Export	3 728	3 728
Import	1 049	2 409
Saldo (2)	2 679	1 319
Totalsaldo (1) + (2)	1 444	1 444

¹ Se Statistiska Meddelanden, N 1970: 21, s. 65.

ändras, om man övergår till att redovisa importen fob i stället för cif i den svenska betalningsbalansen för år 1968.

Den relativt gynnsamma handelsbalans som kommer fram vid en ren fob-redovisning är inte något för 1968 unikt. Tvärtom, som framgår av centralbyråns nationalräkenskaper för tidigare år, visar handelsbalansen, med såväl export som import fob-värderad, som regel större eller mindre överskott. Under åren 1954–68 företer den underskott endast de tre åren 1964–66. Detta är viktigt att beakta, när man skall jämföra den svenska handels- och betalningsbalansen med andra länders balanser, där man ofta värderar sin import fob.

Som framgått av föregående kapitel förordar utredningen att den nuvarande handelsstatistiken med vissa modifikationer och förbättringar alltså skall ligga till grund för betalningsbalansens uppgifter om varuutbytet med utlandet. Detta betyder – förutsett att man inte radikalt ändrar grunderna för tulltaxeringen – att de statistiska primäruppgifterna för varuimporten även framgent kommer att avse cif-värden. För att tillgodose valutfondens och utredningsdirektivens krav på en fob-redovisning av importen har vi sedan som ett andra steg föreslagit att man skall göra en omräkning av varuimportens värde från cif till fob.

Med denna alternativa uppläggning av varuhandels redovisning öppnar sig två vägar för insamling av det statistiska primärmaterialiet för de med varuhandeln nära sammanvävda posterna transport och försäkring. Antingen kan man försöka bygga ut den nuvarande sjöfartsnettokonstruktionen till att omfatta hela transport- och försäkringsutbytet med utlandet, eller också kan man ta utgångspunkten i fob/fob-redovisade handels-siffror och endast komplettera dessa med de frakt- och försäkringstransaktioner, som sker mellan svenskar och utlänningar.

I det förra fallet måste den statistiska informationen insamlas direkt från företagen på samma sätt som redan nu sker i fråga om rederiernas och SJ:s intäkter och kostnader »i utrikes fart». I det senare fallet skulle man i princip kunna bygga på riks-

bankens anmälningsmaterial.

För en generaliserad sjöfartsnettokonstruktion talar bl. a. att man därigenom för de tyngsta transporterna, dvs. fartygs- och järnvägstransporterna, bevarar kontinuiteten i statistiken. Man får vidare en bruttoredo-visning av transport- och försäkringsutbytet med utlandet, möjlighet till en i det närmaste invändningsfri sammankoppling med den primärt cif-redovisade varuimporten samt förbättrade möjligheter till koordinering med övrig statistik rörande transport- och försäkringsverksamhet. Samtliga dessa tre omständigheter är enligt vår mening av största betydelse för att skapa underlag för en mer fördjupad analys av förändringarna i dessa viktiga poster i vår betalningsbalans.

Den information om frakt- och försäkringsbetalningar visavi utlandet, som f. n. kan hämtas ur valutaanmälningsmaterialet är långt ifrån idealisk. För det första mäter den betalningarna i stället för prestationerna. Tidsförskjutningen häremellan kan emellertid när det är fråga om tjänster antas vara relativt ringa. Större olägenhet ur statistisk synpunkt vållar andra omständigheter. Frakt- och försäkringsbetalningarna är t. ex. i mycket stor utsträckning sammanslagna med varubetalningarna. Vidare förekommer i stor utsträckning att betalningar kvittas mot varandra, så att de ur analytisk synpunkt intressanta bruttoströmmarna i tjänsteutbytet inte belyses. Som exempel härpå kan nämnas att svenska försäkringsbolags återförsäkringsutbyte med utlandet – som år 1968 uppgick till mellan 700 och 800 milj. kr. i vardera riktningen och är den helt dominerande delen av försäkringstransaktionerna med utlandet – endast i mycket ringa grad återspeglas i den hittillsvarande på anmälningsmaterialet baserade betalningsbalansen. De totala betalningarna till utlandet för försäkringspremier och skadereglering, avseende såväl direkt som indirekt försäkring, utgjorde enligt detta material endast 300 milj. kr. år 1968 och motsvarande betalningar från utlandet stannade vid 246 milj. kr.

Efter att ha vägt för- och nackdelar av de två här diskuterade möjliga alternativen har

vi kommit till slutsatsen att man i första hand bör eftersträva att i betalningsbalansen skapa en parallell till sjöfartsnettot även för andra transporter och försäkringar. Avgörande för detta ställningstagande har framför allt varit att man på detta sätt kan hoppas att få ett betydligt bättre underlag för ekonomisk analys av transport- och försäkringsposternas förändringar än om man vore hänvisad till att bygga denna analys enbart på riksbankens anmälningsmaterial.

2. Export- och importfrakter

Av den svenska exporten transporteras omkring 56 % med båt, 19 % med järnväg, 21 % med motorfordon och ca 3 % med flyg. För importen är motsvarande fördelning: båt 53 %, järnväg 18 %, motorfordon 22 % och flyg 5 %. De procentuella fördelningarna avser andelar av utrikeshandelsvärde under år 1968.²

Värdet av de totala transporttjänsterna i anslutning till utrikeshandeln är endast delvis känt. I 1968 års tullenkät uppskattades som tidigare nämnts fraktkostnaderna vid import; motsvarande uppgifter för exportfrakterna är dock ej tillgängliga. Uppgifterna över importfrakterna är behäftade med osäkerhet, men de ger likväl en uppfattning om frakternas totala storlek och sammansättning på importsidan.

Eftersom fraktkostnadernas storlek främst beror på transportavstånd och varuslag, och exporten och importen i dessa avseenden företer stora skillnader, är det inte möjligt att på grundval av tabellens uppgifter skatta exportfrakternas storlek. Det finns dock ingen anledning att tro att exportfrakterna på något mer avgörande sätt skulle avvika från importfrakternas storlek. I detta sammanhang kan nämnas att utförseln år 1968 uppgick till 50 milj. ton och importen till 41 milj. ton.

Export- och importfrakterna är således tunga poster i betalningsbalansen, och en tillfredsställande redovisning av dessa transaktioner är enligt utredningens mening ett viktigt steg mot en förbättrad betalningsbalansstatistik.

Tabell VI: 2. Importfrakterna 1968.

Transportsätt	Fraktkostnader	
	mkr.	%
Fartyg	1 285	77
Järnväg	175	10
Lastbil	142	8
Flyg	70	4
Post	4	0
Totalt	1 676	100

Sjöfrakterna

Sjöfartsnettot är det avsnitt i den svenska betalningsbalansen som mest utpräglat bygger på direktrapportering från företagen av USA-typ. Primärmaterialet utgörs här av de kvartals- resp. årsuppgifter över »intäkter och kostnader i utrikes fart» som ca 250 svenska rederier avger till statistiska centralbyrån. Enkäterna har närmast karaktären av totalundersökningar, eftersom endast mycket små fartyg utan betydelse för utrikesfarten ligger utanför urvalet. Produktionstiden uppgår till drygt två månader för kvartalsstatistiken och omkring nio månader för årsstatistiken.

Årsuppgifterna skall i princip mäta prestationsströmmarna, medan kvartalsstatistiken avser betalningarna. Långa perioder har överensstämelsen mellan de två materialen varit så god att man kunnat mistänka att det åtminstone delvis varit fråga om samma uppgifter. Inom centralbyrån har man dock uppfattningen att åtminstone de stora rederierna – som svarar för huvuddelen av transaktionerna – gör en noggrann skillnad på prestationer och betalningar i sin bokföring. Under de allra senaste åren har f. ö. också icke oväsentliga skillnader mellan de två materialen uppkommit. På grund av att betalningsstatistiken är kvartalsvis är den det material som framför allt är av intresse ur betalningsbalanssynpunkt. Årsstatistiken är emellertid ett värdefullt komplement till kvartalsstatistiken.

Då skillnaden mellan års- och kvartalsstatistiken efter hand blivit allt större – för år 1969 hela 175 milj. kr. – bör anledningen härtill undersökas inom centralbyrån

² *Utrikeshandel 1968*, del 2, tabell E, s. 68.

och eventuella brister avhjälpas. Sjöfartsstatistiken är i övrigt enligt utredningens mening av hög kvalitet och dessutom väl ägnad att tjäna som källa till betalningsbalansberäkningarna. En anledning härtill kan vara att kvartalsstatistiken, som tidigare påpekats, är en av de få delarna av betalningsbalansstatistiken som tillkommit just för detta ändamål. Sjöfartsstatistiken har också sedan starten successivt undergått förbättringar, och våra rekommendationer beträffande denna statistik inskränker sig – vid sidan om den undersökning som nyss föreslagits – till några få, ganska marginella punkter.

Eventuella ytterligare brister i sjöfartsnetto-konstruktionen bör främst sökas bland kostnadsposterna. Redarna har inga större problem vid redovisningen av intäktssidan, medan kostnaderna som är av många slag och fördelar sig på ett stort antal länder kan vålla problem. Det är enligt utredningens mening angeläget att statistiska centralbyrån fortsätter och intensifierar arbetet på att förbättra uppgifterna över dessa betalningar. Bl. a. bör de analyser av rederinäringens kostnader som inom centralbyrån gjorts för sjöarbetstidsutredningen³ kunna utnyttjas för detta ändamål.

En annan komponent i sjöfartsnettot som är behäftad med osäkerhet är utländska fartygs utgifter i Sverige för bunkring, skeppsfurnering, vissa avgifter till svenska myndigheter samt fartygsreparationer, vilka år 1969 uppskattades till sammanlagt 275 milj. kr. Osäkerheten gäller i vissa fall värdenas tillförlitlighet, i andra fall posternas klassificering. Det kan f. ö. ifrågasättas om dessa poster hör hemma i sjöfartsnettot. Strängt taget är det här fråga om svensk export av varor eller tjänster. När det gäller bunkers, skeppsförnödenheter och reparationsarbeten kan det därför hävdas, att de i betalningsbalansen borde föras som ett tillägg till handelsstatistiken. Hamnumgälder av olika slag skulle då kunna föras till övriga tjänster. F. n. saknas i grundmaterialet uppdelning av hamnavgifter m. m. på svenska och utländska rederier, och rapporteringen av fartygsreparationerna är behäftad med

en viss eftersläpning.

Även uppgifterna över rederiernas biljettintäkter och dessas fördelning på svenska och utländska intäkter bygger på delvis ganska osäkra uppskattningar. Utredningen föreslår, att centralbyrån på de nu nämnda punkterna prövar möjligheterna att få fram säkrare data. Vid en översyn av rederiernas kvartalsrapportering vore det också en fördel om en regionalindelning kunde åstadkommas för tidshyrorna. Alla övriga delposter i sjöfartsnettot är f. n. regionalfördelade.

Järnvägstrafiken

Statens järnvägars utlandstransaktioner redovisades tidigare i betalningsbalansen utslutande på grundval av de inköps- och försäljningsanmälningar som avlämnas i samband med faktiskt genomförda betalningar. Som kommer att framgå av det följande är emellertid de faktiska betalningsströmmarna inte någon lämplig utgångspunkt för belysning av den internationella järnvägstrafiken, och utredningen har därför undersökt andra vägar att fånga den sökta informationen.

Betalningarna mellan de europeiska ländernas järnvägsförvaltningar går huvudsakligen över en internationell clearing i Brüssel i form av avräkningsnetton avseende de fordringar och skulder som uppkommit under en period. Detta har medfört att betalningsströmmarna som sådana ger en ofullständig och bitvis missvisande bild av det omfattande tjänstutbytet mellan olika länder på detta område.

Ur betalningsbalansstatistisk synpunkt har valutaanmälningarnas uppgifter över dessa betalningar framför allt tre brister:

1. Endast nettouppgifter erhålls, medan de bakomliggande bruttotransaktionerna förblir okända.

2. Betalningarna är »blandade» i den bemärkelsen att de avser olika slags transaktioner. Härigenom omöjliggörs en korrekt klassificering, vilket i sin tur medför restpostskapande nettofel till följd av inkonsistenser med den övriga betalningsbalansstatistiken.

3. Betalningar till clearingcentralen i Brüssel har inte kunnat länderfördelas.

Under år 1968 inleddes efter överlägg-
³ SOU 1969: 3.

ningar mellan SJ, riksbanken och utredningen försöksrapportering i avsikt att nå en förbättrad bruttoredovisning av SJ:s utlands- transaktioner med länderfördelning och upp- delning på transaktionsslag. Då det visade sig att rapporterna kunde utnyttjas för en i stort sett fullständig och korrekt redovisning av järnvägstrafiken i betalningsbalansen, hemställde utredningen i en skrivelse till SJ att försöksrapporteringen skulle permanen- tas.

De månadsrapporter som riksbanken och statistiska centralbyrån numera erhåller från SJ består av tre komponenter:

1. På grund av varuhandelns cif/fob-regist- rering bör huvuddelen av SJ:s utgifter och in- komster för *utländsk godstransport* inte tas med i betalningsbalansen. I rapporterna lämnas lik- väl uppgifter om samtliga dessa transporter, då det har intresse dels för nationalräkenskaperna dels för fob-beräkning av importen. SJ:s in- komster av transittrafiken genom Sverige sär- redovisas, eftersom dessa betalningar under alla omständigheter skall vara med i betalningsba- lansen.

2. Över SJ:s inkomster och utgifter för *vagns- hyror* förs en för betalningsbalansändamål fullt användbar intern statistik.

3. SJ:s övriga tjänsteutbyte med utlandet - främst *biljettförsäljning* avseende persontrafik - kan inte på samma enkla sätt hämtas ur den interna bokföringen. De månadsuppgifter som sammanställs över dessa transaktioner kan där- för endast delvis länderfördelas.

Direktrapporteringen från SJ ersätter fr. o. m. januari 1969 valutastatistiken som källa för uppgifterna över järnvägstrafi- ken. En jämförelse mellan det gamla redo- visningssättet och den nya SJ-rapporteringen ger en uppfattning om omläggnings bety- delse. För år 1969 redovisar den nya rap- porteringen intäkter om 84 och utgifter om 52 milj. kr., under det att anmälningsstati- stiken endast redovisar ett nettobelopp på + 25 milj. kr. Genom omläggningsen erhålls en bruttoredovisning som bör vara i det när- maste korrekt och en länderfördelning av alla poster utom biljettintäkterna.

Lastbilstrafiken

De uppgifter över lastbilsfrakter som hittills influ- tit i betalningsbalansstatistiken har häm-

tats från riksbankens anmälningsmaterial. Uppgifterna avser alltså faktiskt genomförda betalningar såsom dessa kommit till uttryck i avlämnade inköps- och försäljningsanmä- lningar. Även här förekommer i betydande utsträckning att ut- och ingående betalning- ar kvittas mot varandra, varför korrekta bruttosiffror ej kan erhållas på denna väg.⁴

Den allvarligaste invändningen mot redovi- sningen av lastbilstrafiken i anslutning till ex- port och import är dock att den inte är kon- sistent med handelsstatistikens registrerings- principer.

Tidigare har påpekats att redovisningen av transporttjänster i anslutning till utrikeshan- deln särskilt måste läggas till rätta för att kunna sammanfogas med handelsstatistiken. En sådan anpassning är en förutsättning för att den nuvarande handelsstatistiken skall kunna utnyttjas för betalningsbalansända- mål. Avsaknaden av ett »lastbilsnetto» inne- bär att all export och import som frakts med lastbil och som äger rum på andra villkor än fob svensk gräns i exportfallet och cif svensk gräns i importfallet ger upp- hov till restpostfel. Av 1968 års tullenkät framgick att de verkliga leveransvillkoren oftare avviker från än sammanfaller med handelsstatistikens cif/fob-schablon.

Enligt samma källa utgjorde lastbilsfrak- ternas bidrag till restposten år 1968 ca 90 milj. kr. Med den snabba ökning som last- bilstransporterna undergår är denna brist i betalningsbalansstatistiken inte acceptabel. Utredningen föreslår därför, att statistiska centralbyrån får i uppdrag att införa en särskild löpande statistik över den utländska lastbilstrafiken.

Värdefull information om lastbilstrafiken finns redan tillgänglig inom centralbyråns handels- och samfärdselbyrå samt hos tull- verkets statistiska sektion. Inom transport- nämnden framställs vidare detaljerad stati- stik över lastbilstrafiken utanför Norden, och även 1968 års tullenkät innehåller vissa data av intresse för belysning av lastbilstra- fikens. Det är dock sannolikt att en återkom- mande undersökning i enkätform till de

⁴ Se kapitel III, s. 36.

större transport- och speditiönsföretagen kommer att bli erforderlig.

De närmare formerna för en sådan statistik bör emellertid fastställas inom centralbyrån, eventuellt med delar av sjöfartsstatistiken som direkt förebild. Utredningen vill blott understryka vikten av att den rent betalningsbalansstatistiska synpunkten till fullo beaktas vid uppbyggnaden och den framtida vården av denna statistikgren. Detta betyder bl. a. att statistiken skall ha kort produktions- och framställningskvartalsvis. Uppgifter måste inhämtas inte blott för svenska transportföretags intäkter och kostnader i »utrikes fart». Även utländska lastbilsföretags kostnader i Sverige måste uppskattas – oberoende av om dessa kostnader skall klassificeras som export av svenska tjänster eller ingå i en transportnettokonstruktion såsom f. n. sker i sjöfartsnettöt.⁵

Flygtrafik

Uppgifter över flygfrakterna har hittills hämtats dels från riksbankens anmälningsmaterial, dels från särskilda kompletterande rapporter från SAS. Beträffande SAS' transaktioner har det nämligen redan tidigare stått klart att en tillfredsställande redovisning inte kan baseras enbart på en anmälningsstatistik avseende de faktiska betalningarna. En anledning härtill har varit de särskilda problemen som uppstår till följd av SAS' internationiska status. En annan anledning är att flygbolagen i betydande utsträckning reglerar sina inbördes betalningar via en internationell clearing inom IATA.

De uppgifter som hämtas från anmälningsstatistiken ger upphov till fel av samma typ som vi nyss diskuterat i fråga om lastbilsfrakterna: restpostfel uppstår i samtliga de fall då faktiska leveransvillkor avviker från den handelsstatistiska cif/fobschablönen.⁶

Då inte heller de kompletterande SAS-rapporterna medgivit en korrekt bruttoredovisning av flygfrakterna, har utredningen sökt nå en överenskommelse om förbättrad, löpande rapportering rörande SAS' utlands- transaktioner. Inom SAS har man förklarat

sig villig att söka tillmötesgå utredningens önskemål om en mer fullständig och för betalningsbalansändamål tillrättalagd kvartalsrapportering.

Inom centralbyrån utarbetas f. n. i samarbete med riksbanken och övriga nordiska statistikmyndigheter nya rapportformulär för SAS' utlandstransaktioner. Enligt utredningens mening bör man härvid vid sidan av uppgifter över export- och importfrakter även söka fånga företagens övriga utländska tjänste- och kapitaltransaktioner, varigenom samtliga SAS' transaktioner kunde lämnas därhän i riksbankens anmälningsstatistik. Både SAS och övriga flygbolag med tillräckligt stor verksamhet i Sverige ingår i centralbyråns s. k. finansstatistik för företag. Utredningen föreslår att dessa rapporter utformas på sådant sätt att de tillsammans med data från 1968 års tullenkät och övriga statistikgrenar inom centralbyrån kan utnyttjas för konstruktion av ett »flygnetto» av det slag som skisserats för övriga transportgrenar. Kvartalsstatistik med kortast möjliga produktions- tid bör eftersträvas.

3. Försäkring i samband med utrikeshandeln

Uppgifterna över fraktförsäkring i betalningsbalansen har hittills hämtats från riksbankens inköps- och försäljningsanmälningar avseende faktiskt erlagda betalningar från eller till utlandet. Eftersom en betydande del av den svenska utrikeshandeln är försäkrad i svenska försäkringsbolag, uppstår ett konsistensproblem, när dessa data från anmälningsstatistiken skall sammanställas med handelsstatistikens cif-import resp. fob-export. I cif-importen ingår motvärdet till de premiebetalningar som svenska försäkringsbolag erhåller i samband med varu-

⁵ Jfr den tidigare diskussionen om bunkers, reparationer m. m. i avsnittet om sjöfartsstatistiken, s. 57.

⁶ Enligt tullenkäten ägde endast 25 % av flygimporten rum på cif-villkor medan 29 % av flygexporten ägde rum på fob-villkor. För 1968 uppskattas restpostfelet till följd av den felaktiga redovisningen av flygfrakterna till 52 milj. kr. En korrigering för denna missvisning beräknas varje år av centralbyrån; 1969 uppgick denna korrigering till 54 milj. kr.

import. Om dessa försäkringspremier betalas av de utländska säljarna av importvarorna bör dessa premieinbetalningar – för så vitt de inte faller under frigränserna – i princip ingå i riksbankens anmälningsstatistik. I den mån det är fråga om betalningar från svenska importörer till svenska försäkringsbolag ingår de däremot av naturliga skäl inte i anmälningsmaterialet. Om importen förs in till sitt fulla cif-värde i betalningsbalansen, innebär detta därför en överskattning av de faktiska valutaavgifter som den drar med sig.

Riksbanken har därför sedan slutet av 1940-talet infört en schablonmässigt uppskattad kreditpost i betalningsbalansen. På basis av erfarenheterna från de första efterkrigsåren, då det statistiska materialet var ganska fullständigt, antogs det att denna kreditpost motsvarade 0,5 % av det totala importvärdet. Detta antagande bibehölls oförändrat t. o. m. år 1968. Under arbetet med betalningsbalansutredningen blev det uppenbart att antagandet inte längre höll. För år 1968 hade kreditposten för importvaruförsäkring hos svenska försäkringsbolag upptagits till 132 milj. kr. Samtidigt visade en jämförelse med försäkringsstatistiken att svenska försäkringsbolags *totala* premieintäkter för varustransportförsäkring (avseende både import och export samt transporter inom landet) stannade vid 103 milj. kr.⁷ Den schablonmässiga kreditposten för importförsäkring i betalningsbalansen hade alltså med tiden blivit alldeles för stor.

För att provisoriskt komma till rätta med detta missförhållande införde riksbanken i samråd med utredningen år 1970 en reducerad korrigeringspost avsedd att motsvara värdet av de försäkringspremier som svenska importörer betalar till svenska försäkringsbolag. Samtidigt har för första gången också införts en schablonmässig kreditpost i betalningsbalansen, avsedd att motsvara de försäkringspremier som svenska exportörer betalar till svenska försäkringsbolag i de fall när de sålt sina varor på sådana villkor som inkluderar försäkring under transporten från svensk gräns till utlandet. I dessa fall får nämligen den svenske

exportören mer betalt från utlandet än vad som svarar mot fob-värdet enligt handelsstatistiken och det är denna merbetalning som den schablonmässiga kreditposten försöker fånga.⁸

Även om de här beskrivna omläggningarna innebär en avsevärd förbättring, så måste man emellertid enligt vår mening på sikt tillskapa en särskild statistik över de utländska försäkringstjänsterna i anslutning till utrikeshandeln. Uppgifterna i fråga kan inhämtas hos ett mycket begränsat antal försäkringsbolag, och en löpande kvartalsrapportering bör enligt utredningen vara det lämpligaste sättet att fånga den sökta informationen. Utredningen föreslår att en dylik kvartalsenkät byggs upp i samarbete mellan statistiska centralbyrån och försäkringsinspektionen samt de berörda försäkringsbolagen. Hos inspektionen finns redan en stor informationsmängd av intresse för betalningsbalansberäkningarna.

Statistiken bör utformas så att den medger konstruerandet av ett »varuförsäkringsnetto» av det slag som föreslagits för de olika slagen av frakter. Detta innebär bl. a. att uppgifter över de svenska försäkringsbolagens intäkter och kostnader i utlandet måste kompletteras med beräkningar över utländska försäkringsföretags kostnader inom Sverige.

4. Övrig frakt och försäkring

Den generaliserade frakt- och försäkringsnettokonstruktion som föreslagits ovan innebär, att all varuhandel, varufrakt och fraktförsäkring primärt skall redovisas på grundval av andra källor än anmälningsstatistiken nämligen dels handelsstatistiken och dels en rad kvartalsvisa företagsrapporter. För att fördelarna med detta system till fullo skall kunna utnyttjas är det emellertid lämpligt

⁷ *Enskilda försäkringsanstalter*. SOS 1968, s. 95.

⁸ I samband med införandet av den reducerade posten för importförsäkring och den nya posten för exportförsäkring i 1969 års betalningsbalans räknades försäkringsposten för tidigare år om på motsvarande sätt, varför jämförbarhet mellan balanser för olika år föreligger på denna punkt.

att även frakt- och försäkringsverksamhet utan direkt anknytning till svensk export eller import belyses från samma källmaterial.

Beträffande transporter innebär detta, att statistiken även bör omfatta varufrakter mellan tredje-länder samt intäkter och kostnader i persontrafik, såsom redan nu är fallet med sjöfartsnettot. När det gäller försäkringarna skall då varuförsäkring avseende tredje-landstransporter samt all övrig försäkring avseende livförsäkring etc. vara med. Genom utnyttjande av en enhetlig metodik för samtliga ifrågavarande transaktioner kan besvärliga inkonsistens- och överlappningsproblem undvikas. Härigenom underlättas också utsortering av resp. transaktionslag från riksbankens anmälningsstatistik.

För samtliga de statistikavsnitt, som i detta kapitel föreslagits bli utbyggda, är det således av vikt att *transport- och försäkringsverksamheten i sin helhet* blir belyst – inte blott varufrakt och fraktförsäkring. I sjöfartsstatistiken är detta önskemål tillgodosett och likaså i rapporteringen rörande järnvägstrafiken. Den nya kvartalsrapporteringen från SAS bör också utformas så att frakter i anslutning till svensk export och import kan särskiljas från företagets övriga verksamhet. Motsvarande gäller även för den föreslagna statistiken över lastbilstrafik och försäkringsverksamhet.

5. *Frakt- och försäkringsbalanser vid fob/fob-redovisning av utrikeshandeln*

Tidigare har påpekats, att de efter handelsstatistiken tillrättalagda transport- och försäkringsnettona i viss mån är onaturliga. Sjöfartsnettot i betalningsbalansen ger t. ex. inte en bild av det totala utbytet av sjöfartstjänster mellan Sverige och utlandet utan mäter endast nettoresultatet av den svenska rederinäringens aktivitet i samband med internationell frakt samt utländska fartygs utgifter i Sverige. De skeva nettokonstruktionerna för varufrakt och fraktförsäkring är emellertid det pris som måste betalas för att man i betalning balansen skall kunna utnyttja den utomordentligt informativa han-

delsstatistiken. Utredningen har därför föreslagit en fortsatt och ökad satsning på denna konstruktion av den svenska betalningsbalansen. Som framhållits såväl i kapitel V som i det inledande avsnittet till detta kapitel står det samtidigt klart, att transport- och försäkringsbalanser överensstämmande med en fob/fob-redovisad utrikeshandel har stort intresse. Även om handelsstatistiken i kombination med en särskild tillrättalagd redovisning av varufrakter och fraktförsäkring bör vara det alternativ kring vilket resurser och ansträngningar främst samlas, anser vi det därför också angeläget, att statistiska centralbyrån vidareutvecklar det arbete, som redan pågått en tid i samband med nationalräkenskapen, och som syftar till att få fram rena transport- och försäkringsbalanser, dvs. Sveriges export och import av resp. tjänster. Kraven på precision, frekvens och snabbhet kan här sättas lägre. Samtidigt som sådana beräkningar är värdefulla för såväl betalningsbalansberäkningarna som nationalräkenskaperna skulle de också ge en mer rättvisande bild av sjöfartens roll i betalningsbalanssammanhang.

6. *Resevaluta*

I riksbankens betalningsbalanssammanställningar har tidigare omväxlande termerna »turism» och »uppehållskostnader» använts som rubrik för samtliga de transaktioner som döljer sig bakom allmänhetens köp och försäljning av utländska sedlar och resecheckar. Termen »turism» är missvisande, eftersom posten även omfattar utgifter för tjänste- och affärsresor, studier i främmande land, viss hemtagning av utländska arbetares förtjänster m. m. »Rese- och uppehållskostnader» är ett bättre, men något tungt uttryck. Vi föreslår att uttrycket *resevaluta* i fortsättningen används som samlingsrubrik för denna mycket diskuterade post i betalningsbalansen.

Statistiken sammanställs inom riksbanken och publiceras numera månadsvis med en produktionstid om ca fem veckor. Källan är främst bankernas månadsrapporter över köp och försäljning av resevaluta. I dessa rappor-

ter ingår även uppgifter över bankernas återköp resp. försäljning av svenska sedlar i förhållande till utländska banker. Posten innehåller även till riksbanken influtna uppgifter över uttag på vissa bankräkningar inom Norden samt resebyråers banköverföringar avseende hotellkostnader o. d. från riksbankens valutaanmälningsmaterial.

Utredningen har funnit att statistiken som sådan är tillfredsställande vad gäller frekvens och produktionstid. De redovisade nettoerna torde vara valutamässigt rättvisande, vilket skulle betyda att redovisningen av dessa transaktioner inte är restpostskapande. Invändningar kan dock riktas mot brister i bruttoredovisningen och den ofullständiga informationen om postens sammansättning.

Svenska resenärer medför ofta svenska sedlar till utlandet, där dessa antingen används direkt för resenärens utgifter – ett förfarande som är vanligt inom Norden men även på Kanarieöarna – eller växlas in i resp. utländska banker. I den mån den utländska banken säljer dessa svenska sedlar till utländska Sverige-resenärer, uppstår ett bruttofel såtillvida att sedeltransaktionerna inte kommer med i någondera riktningen. Under utredningsarbetets gång har ett samarbete påbörjats mellan OECD-länderna i avsikt att åstadkomma ett utbyte av uppgifter över bankernas transaktioner med sina kunder i olika resevalutor. Preliminära uppgifter tyder på att den förbättrade bruttoredovisning, som detta samarbete kan medföra, kommer att innebära en uppblåsning av såväl inkomster som utgifter med ca 300 milj. kr. per år eller nära 15 % av resepostens utgiftssida och 45 % av dess inkomstsida.

Posten resevaluta måste med nödvändighet få ett något heterogent innehåll. Posten innehåller vid sidan av de egentliga resekostnaderna även en del privata transfereeringar såsom utländska gästarbetares överföringar till hemlandet, stora delar av den s. k. gränshandeln och även troligen en del olagliga kapitalöverföringar och transaktioner vilkas ändamål är okända. Även om det är ofrånkomligt att resevalutaposten med nuvarande datainsamlingsmetod blir något

av en uppsamlingspost, tror vi att man ytterligare kan förbättra informationen om postens innehåll och sammansättning.

Av intresse är främst resornas fördelning på ändamål samt en säkrare länderfördelning än den fördelning efter valutaslag som i stor utsträckning nu tillämpas. Posten är föremål för allmänt intresse och även för nationalräkenskaperna bör en uppdelning på turism, affärs- och tjänsteresor, studier, gränshandel m. m. vara av stort värde.⁹ Det finns också starka skäl att räkna med betydande olikheter mellan en geografisk och en valutamässig fördelning av resekostnaderna, både på debet- och kreditsidan. Viss information om dessa förhållanden bör kunna utvinnas från statistiska centralbyråns hushållsbudgetundersökningar. Utredningen föreslår att centralbyrån genom en begränsad stickprovsundersökning ytterligare söker öka våra kunskaper om dessa transaktioner.

⁹ Det kan i sammanhanget nämnas, att semesterresorna under senare år svarat för ca 70 % av reseutgifterna och ca 50 % av reseinkomsterna i den engelska betalningsbalansen.

Kapitel VII Riksbankens anmälningsstatistik. Övriga tjänster och transfereringar

Hittills har vi i vår översyn av betalningsbalansstatistiken behandlat de delar av denna statistik, som hämtats från källor utanför riksbanken, t. ex. handelsstatistiken och sjöfartsstatistiken. De poster av betalningsbalansen som återstår att behandla – övriga tjänster, transfereringar, kapitalrörelser och valutareservens förändringar – bygger i allt väsentligt på statistiska uppgifter, som primärt insamlas av riksbanken. Den dominerande uppgiftskällan i detta sammanhang är de uppgifter av olika slag som riksbanken inhämtar i samband med valutaregleringen. Innan vi går vidare till övriga poster i betalningsbalansen är därför en allmän översyn av riksbankens anmälningsstatistik på sin plats.

I samband med denna översyn har utredningen utarbetat ett principförslag till en ny utformning av riksbankens anmälningsstatistik. Detta förslag har gjorts så generellt att det skall kunna tjäna som underlag för en utvidgad anmälningsstatistik, om myndigheterna skulle besluta sig för att införa en sådan.

För att på ett tillfredsställande sätt täcka de delvis svår fångade tjänstetransaktionerna och transfereringarna är det dessutom enligt utredningens mening nödvändigt att utnyttja andra källor och metoder. I detta kapitel diskuteras även uppbyggnaden av dylik kompletterande statistik.

1. Riksbankens anmälningsstatistik

Primärmaterialet till riksbankens anmälningsstatistik består av de inköps- och försäljningsanmälningar för valutor, som skall avges inom ramen för valutaregleringen. Här skall ges en kortfattad beskrivning av detta material och hur det f. n. bearbetas för betalningsbalansändamål. Därefter skall vi ta upp några av de brister som detta material har ur statistisk synpunkt och slutligen komma med vissa förslag till åtgärder, som vi hoppas skall höja denna statistiks representativitet och informationsvärde.

I fråga om valutaregleringen och betalningsanmälningarna är det viktigt att observera skillnaden i behandling av de transaktioner vilka skall

1. *anmälas* till och *prövas* av riksbanken,
2. enbart *anmälas* och
3. varken *anmälas* eller *prövas*.

Samtliga löpande transaktioner, dvs. i stort sett alla varu- och tjänstebetalningar, är i princip fria och riksbanken har här i praktiken delegerat prövningen till valutabankerna. När det är fråga om betalning för *export av varor* lämnas sedan början av 1960-talet över huvud taget inga försäljningsanmälningar. Vid betalning av *varuimport* skall däremot inköpsanmälan avges om likviden överstiger 5 000 kr. eller – ifall det

gäller betalning inom Norden – 10 000 kr. Dessa frigränser gäller också för *export och import av tjänster*.

Ett specialfall utgör valutatilddelning i samband med utlandsresor – resevaluta – där riksbanken endast prövar tilldelningen om det begärda beloppet överstiger 6 000 kr. per resa. För mindre belopp – och det är den helt övervägande delen – behöver någon anmälan ej lämnas; däremot är valutabanker och resebyråer skyldiga att månadsvis rapportera den totala försäljningen av resevaluta till riksbanken. Denna statistik har behandlats i kapitel VI.

För sådana transaktioner som inte är att betrakta som löpande, dvs. *transfereringar och kapitaltransaktioner*, gäller i allmänhet både riksbanksprövning och anmälnings-tvång. Den generella regeln är f. n. att alla sådana betalningar överstigande 100 kr. måste prövas av riksbanken.¹ En rad undantag från denna regel finns emellertid. Ut-länningar som arbetar i Sverige får sedan i mars 1970 utan riksbankens prövning sända hem 1 000 kr. i taget till sina anhöriga; dock måste anmälningsblankett insändas för varje transaktion över 100 kr. Även i vissa andra fall, t. ex. när det är fråga om arvs-lotter, gäller generella regler och någon för-handsprövning av riksbanken behövs ej. Fal-ler dessa betalningar under de sedvanliga frigränserna för löpande betalningar torde i regel ej heller avlämnas någon försäljnings- eller inköpsanmälan. Särskilda regler gäller för betalning medelst postförskott, postan-visning och postgiro.

Bestämmelserna såväl beträffande pröv-ning som anmälan varierar som synes starkt mellan olika typer av betalningar. I prak-tiken tillämpas minst fem olika frigränser. Detta förhållande försvårar rapporteringen och bankernas och riksbankens hantering av materialet, samtidigt som möjligheterna att bedöma anmälningsstatistikens representati-vitet minskar. Vi återkommer i avsnitt 3 med vissa förslag angående frigränserna av-sedda att öka materialets statistiska använd-barhet.

De till riksbanken inkomna inköpsanmäl-ningarna uppgick år 1970 till ca 450 000.

Härav utgjorde den helt dominerande delen – uppskattningsvis ca 350 000 – inköps-anmälningar avseende varuimport. Hur de övriga inköpsanmälningarna fördelade sig på tjänster resp. transfereringar och kapi-taltransaktioner är inte exakt känt. Ett stick-prov omfattande april månads transaktioner visade emellertid att tjänsterna då svarade för 70 % av de inköpsanmälningar som av-såg annat än varuimport. Antalet försälj-ningsanmälningar – som alltså över huvud taget inte avser exporten av varor utan en-dast tjänster, transfereringar och kapital-transaktioner – har för samma år uppskat-tats till ca 30 000. Vi skall här i korthet beskriva hur den statistiska bearbetningen av anmälningsmaterialet går till.

Blanketterna ifylls i tre exemplar, varav ett behålls av valutabanken och två vidare-befordras till riksbanken.² Uppgiftsskyldig-heten vilar på resp. bankkund som är skyl-dig att på anmälan lämna ett ganska stort antal uppgifter av sådant slag att de skall kunna utnyttjas både statistiskt och kontroll-mässigt. Valutabanken är i sin tur skyldig att se till att uppgiftsskyldigheten iakttas, att uppgifterna såvitt banken kan bedöma är korrekta samt att vidarebefordra anmäl-ningarna till riksbanken.

På riksbankens valutaavdelning uppdelas materialet i tre grupper: betalningar avse-ende varuimport, övriga betalningar till ut-landet och betalningar från utlandet. Stati-stikexemplar avseende varuimport makule-ras efter omkring en månad, medan S-exem-plar avseende icke-varubetalningar fördelas på land och kodas på transaktionslag (34 koder för tjänster och transfereringar, 19 koder för kapital). Detta senare S-material bevaras sorterat och kodat på land och där-under på transaktionslag.

För varje kod och land summeras så an-mälningarna månadsvis och i tre grupper: anmälningar avseende betalningar i svenska kronor, resp. lands valuta och tredjelands-

¹ Före november 1967 var motsvarande gräns 500 kr.

² Ett av de två exemplar som är avsedda för riksbanken kallas »S-exemplar», dvs. statistik-exemplar. Det andra, »P-exemplaret», går till riksbankens person- och företagsregister.

valutor. Främmande valuta omräknas till svenska kronor enligt gällande paritetskurser. Varje månad går därefter fyra kontrollörer igenom detta material och för över summeruppgifterna till särskilda statistik-kort. Det statistiska material som erhålls på detta sätt utgör den huvudsakliga källan för posten »övriga tjänster» i den svenska betalningsbalansen. Viktiga bidrag till statistiken över transfereringar och kapitalrörelser erhålls även på denna väg. Produktionstiden uppgår till två à tre månader.

Riksbankens kontrollkontor sysselsätter f. n. 37 personer, varav 8 på personregistret och 29 med kontroll- och statistikarbete. Som tidigare påpekats är det inte möjligt att göra en fördelning av det utförda arbetet på å ena sidan statistikproduktion och å andra sidan valutakontroll och övrig verksamhet. Statistikproduktionen kan närmast betraktas som en biprodukt till inom riksbanken existerande administrativa rutiner. Detta har onekligen medfört en från statistisk synpunkt mindre ändamålsenlig utformning av anmälningsblanketter, frigränsbestämmelser och bearbetningsrutiner.

2. *Brister i den nuvarande redovisningen*

Varje anmälningsstatistik har vissa inneboende brister. Den registrerar betalningarna och inte de reala flödena av resurser mellan länderna. De bruttotransaktioner som döljer sig bakom de faktiska betalningarna förblir delvis okända. Vissa transaktioner, t. ex. gåvor och dotterbolags reinvesteringar av egna vinstmedel kommer inte med utan måste hämtas från andra källor. Invändningar av detta slag, vilka kan riktas även mot ett i övrigt idealt anmälningsssystem, har tidigare diskuterats.³

När betalningsbalansstatistiska data tas fram som en biprodukt till en centralbanks administrativa kontrollrutiner, blir vidare täckningsgraden och kvaliteten hos dessa data direkt beroende av valutaregleringens aktuella omfattning och utformning. Detta har tidigare diskuterats i anslutning till konjunkturinstitutets och finansdepartementets

korrigeringar för det bortfall som man ansett ha drabbat framför allt statistiken över tjänsteexporten.⁴ På denna punkt återstår endast att konstatera, att rapporteringen till riksbanken efter 1961 års kraftiga uppmjukning i anmälningskyldigheten kommit att bli så ofullständig att anmälningsmaterialets värde som källa till betalningsbalansstatistiken starkt försämrats.⁵

Det är emellertid inte bara de stora förändringarna i anmälningsplikts omfattning som försämrat anmälningsmaterialets kvalitet och representativitet ur statistisk synpunkt. Redan det förhållandet att man arbetar med starkt differentierade frigränser för anmälningsplikten kan befaras ha en negativ effekt på dess iakttagande och därmed försvåra en bedömning av omfattningen av de transaktioner som ej kan fångas denna väg. En annan viktig omständighet är att själva blanketterna för anmälingarna i första hand utformats med utgångspunkt från valutakontrollsynpunkter, medan statistiska och blankettekniska synpunkter enligt vår mening inte tillräckligt beaktats. Sålunda finns t. ex. – bortsett från betalningarna för importvaror där handelsstatistiskt nummer skall anges – inga närmare anvisningar om hur de olika transaktionerna skall klassificeras. Detta försvårar i hög grad sorteringen av materialet och ökar riskerna för fel vid den fortsatta kodningen inom riksbanken.

3. *Förslag till åtgärder beträffande anmälningsstatistiken*

I vår diskussion av för- och nackdelar av olika typer av datainsamlingsmetodik i kapitel III: 7 framhölls bl. a. på tal om valuta-anmälningsmaterialet att det innebar ett risktagande att basera en betalningsbalansstatistik på en administrativ procedur om vars framtida bestånd eller utformning man inte vet och inte kan veta något definitivt. Samtidigt underströks att man så länge en

³ I avsnittet om datainsamlingsmetodik i kapitel III: 7, s. 36.

⁴ Se kapitel I: 3, s. 19.

⁵ Utvecklingen av rapportbestämmelserna och primärmaterialets försämring diskuteras i Bilaga 2.

valutareglering i en eller annan form består givetvis bör utnyttja de statistiska informationsmöjligheter som denna reglering erbjuder.

När det gäller den svenska valutaregleringens vara eller inte vara, har framtidsperspektivet förskjutits en del sedan hösten 1967, då vi började vårt utredningsarbete. De flesta räknade då med att liberaliseringen skulle gå vidare till nya områden. Så har som bekant inte blivit fallet. I stället har regleringen av olika anledningar skärpts på flera punkter och någon nära förestående avveckling kan i dag inte skönjas. Vidare har det under utredningsarbetets gång blivit alltmer klart att man i fråga om posterna övriga tjänster, transfereringar och kapitalrörelser i varje fall tills vidare i betydande utsträckning måste fortsätta att bygga betalningsbalansen på den nuvarande anmälningsstatistiken. Samtidigt har det under hand från riksbanken framförts att man vore intresserad av att utredningen prövade möjligheterna att utvidga den nuvarande anmälningsstatistikens omfattning. Hur långt en sådan utvidgning skulle drivas har inte preciserats, men som ett ideal har man pekat på en »heltäckande» statistik av holländsk typ, som i princip medger en restpostlös förklaring av valutareservens förändring. Härvid får man dock uppge kravet på att betalningsbalansen skall registrera det reala bruttoutbytet av varor och tjänster med utlandet.

På grund av de överväganden som nu redovisats har utredningen som ett led i sin översyn av betalningsbalansstatistiken utarbetat ett principförslag till en ny utformning av riksbankens anmälningsstatistik. Förslaget anknyter av praktiska skäl till dagsläget beträffande valutaregleringens tillämpning. Det utgår alltså ifrån att några valutaanmälningar för varuexport ej avges utom i de fall då det är fråga om förskotts- eller terminsaffär, medan däremot betalningar för varuimport skall anmälas så snart de faller över gällande frigränser. Ur rent statistisk synpunkt finns i och för sig ingen anledning att tillämpa en sådan asymmetri. Som närmare berörs i det följande kan emellertid

blanketterna lätt anpassas till skilda utformningar av valutaregleringen. Förutom anmälningsblanketternas konkreta utformning tar förslaget också upp frigränsbestämmelserna och den statistiska bearbetningen.

I de förslag till nya inköps- och försäljningsanmälningar som presenteras i det följande har vi av naturliga skäl begränsat oss till de uppgifter som behövs för statistiska ändamål. I sin slutliga utformning måste blanketterna kompletteras med de ytterligare uppgifter som krävs för valutakontrollen. Vidare behöver de överarbetas av blankettexpertis så att de blir enkla att fylla i och lätta att bearbeta på datamaskin.

De föreslagna blanketterna kan i sitt färdigutformade skick tjäna flera olika syften. För det första kan de användas inom ramen för den nuvarande valutaregleringen för att som vi hoppas, ge ett säkrare statistiskt primärmaterial för stora delar av posterna övriga tjänster, transfereringar och kapitaltransaktioner. För det andra kan de, eftersom de i princip omfattar alla slags transaktioner, användas om myndigheterna beslutar sig för att utvidga anmälningsstatistiken. De kan också ses som en beredskapsåtgärd för den händelse man i en framtida krigs- eller krisituation skulle behöva införa en mera fullständig valutareglering. Slutligen kan de på sikt tjäna som en kravspecifikation för en direktrapportering av betalningsbalansinformation från bankers eller företags datamaskinbokföring. Vi återkommer till denna möjlighet i kapitel IX.

En huvudlinje vid utarbetandet av blankettförslagen har – i likhet med vad som är fallet vid nuvarande kodning inom riksbanken – varit att i möjligaste mån klassificera transaktionerna i de kategorier som behövs för att vi skall kunna uppfylla de krav som ställs av betalningsbalansrapporteringen till valutafonden och OECD. Den väsentligaste skillnaden gentemot nuvarande system är att de olika typerna av transaktioner är på förhand preciserade redan på inköps- resp. försäljningsanmälan. Detta betyder att det är den för vars räkning valuta-transaktionen genomförs, som genom kryssmarkering själv anger transaktionens art.

Blankett A. Förslag till inköpsanmälan avseende varu- eller tjänstebetaling.

I. Uppgifter om betalningen

Myntslag	Belopp	Betalningsdatum	Betalningsmottagarens hemland

II. Betalningen avser:

☐	varuimport till Sverige	☐	provision
☐	annan varubetalning	☐	administration
☐	sjöfrakt	☐	royalty, licens
☐	annan frakt	☐	entreprenad
☐	försäkring	☐	annons, reklam
☐	biljetter	☐	annan tjänst (anges):
☐	uppehållskostnader		
☐	utdelning		
☐	ränta		

III. Försäkran (samt övrig för valutakontrolländamål behövlig information).

Blankett B. Förslag till försäljningsanmälan avseende varu- eller tjänstebetaling.

I. Uppgifter om betalningen

Myntslag	Belopp	Betalningsdatum	Betalningsavsändarens hemland

II. Betalningen avser:

☐	svensk varuexport (se Anm.)	☐	provision
☐	annan varubetalning	☐	administration
☐	sjöfrakt	☐	royalty, licens
☐	annan frakt	☐	entreprenad
☐	försäkring	☐	annons, reklam
☐	biljetter	☐	annan tjänst (anges):
☐	uppehållskostnader		
☐	utdelning		
☐	ränta		

III. Försäkran (samt övrig för valutakontrolländamål behövlig information).

Anmärkning. Blanketterna A och B skall avlämnas för varje enskild betalning överstigande 6 000 kr. Vid betalning i anslutning till varuexport från Sverige avges anmälan dock endast vid förskotts- eller terminsaffär.

Blankett C. Förslag till inköpsanmälan avseende ensidig penningöverföring eller kapitaltransaktion.

I. Uppgifter om betalningen

Myntslag	Belopp	Betalningsdatum	Betalningsavsändarens hemland

II. Betalningen avser:

- arv, pension, skatt
- bidrag eller gåva till anhörig
- annan överföring utan motprestation (anges):

- kapitaltransaktion med koncernföretag
- annan betalning för aktie eller obligation
- långfristigt lån
- annan kapitaltransaktion (anges):

III. Försäkran (samt övrig för valutakontrolländamål behövlig information).

Blankett D. Förslag till försäljningsanmälan avseende ensidig penningöverföring eller kapitaltransaktion.

I. Uppgifter om betalningen

Myntslag	Belopp	Betalningsdatum	Betalningsmottagarens hemland

II. Betalningen avser:

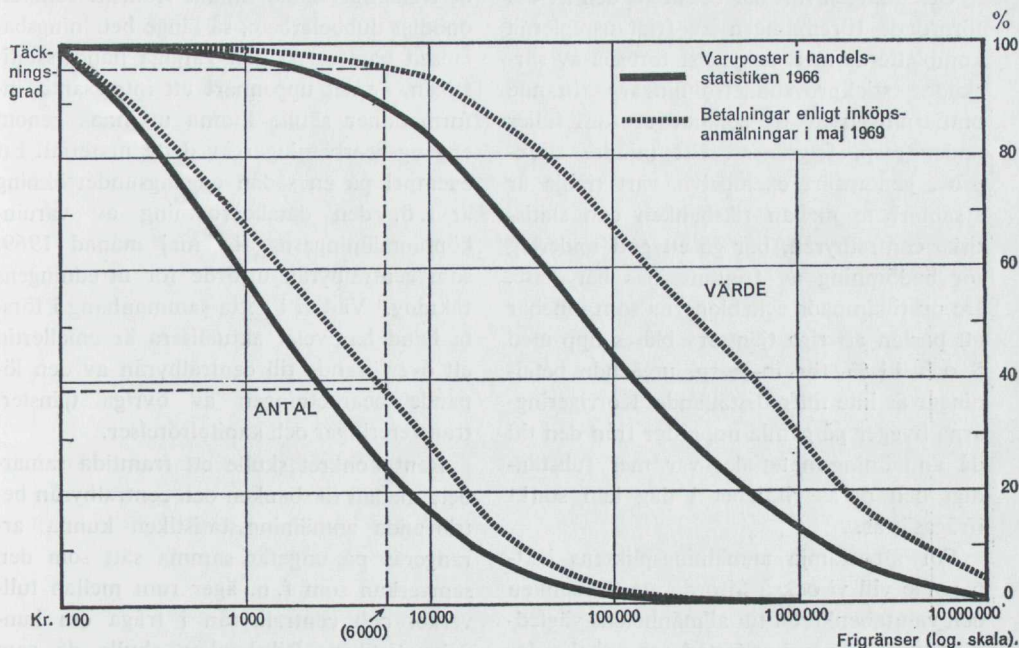
- arv, pension, skatt
- bidrag eller gåva från anhörig
- annan överföring utan motprestation (anges):

- kapitaltransaktion med koncernföretag
- annan betalning för aktie eller obligation
- långfristigt lån
- annan kapitaltransaktion (anges):

III. Försäkran (samt övrig för valutakontrolländamål behövlig information).

Anmärkning. Blanketterna C och D avlämnas för varje enskild transaktion överstigande 100 kr.

Diagram VII: 1. Frigränser och täckningsgrad beträffande varuimporten

Anmärkning: Diagrammet belyser hur valet av skilda frigränser påverkar representativiteten dels i handelsstatistiken, dels i riksbankens anmälningsmaterial. Med en frigräns om 6 000 kr. täcker man över 95 % av transaktionernas totala värde, samtidigt som man endast tar med ca 40 % av antalet transaktioner.

Diagrammet bygger delvis på osäkra extrapoleringar. Uppgifterna är baserade på en frekvensstudie av importen under januari, maj och september 1966 samt valutaanmälningsundersökningen avseende maj 1969 (Jfr Bilaga 3, SOU 1971: 32, kapitel VII: 4).

Med all respekt för det arbete som nedläggs på sortering och kodning av det nuvarande anmälningsmaterialet inom riksbankens valutaavdelning, tror vi att den av oss föreslagna kryssmarkeringsmetoden skulle leda till ett säkrare och mera lätt sorterat grundmaterial. Huvudparten av kodningsarbetet skulle på detta sätt vara avklarat då anmälningsmaterialet når riksbanken.

Särskilda blanketter har utarbetats för å ena sidan löpande betalningar och å andra sidan transfereringar och kapitalbetalningar. Två blankettpar av angivet slag är enligt vår mening en nödvändig förutsättning för ett effektivt statistiskarbete i anslutning till de nya, enhetliga frigränser som föreslås i det följande.

Av den tidigare redogörelsen för anmälningsmaterialet har framgått de varierande och tämligen komplicerade *frigränsbestäm- melser* som f. n. gäller. I och för sig skulle det – inte minst för uppgiftslämnarna –

vara enklare med en enda, enhetlig frigräns. Å andra sidan torde de valutavärdande myndigheterna tills vidare vilja bibehålla prövning och anmälningskyldighet även för små transfereringar och kapitalöverföringar. En tänkbar förenkling i denna situation vore att införa en enhetlig frigräns för samtliga löpande betalningar utom varuexportbetalningar. För de senare föreligger ju ingen uppgiftsplikt. Denna gräns skulle t. ex. kunna sättas vid 6 000 kr., den nuvarande frigränsen för resevalutatilldelning. Diagram VII: 1 ger ett visst underlag för bedömning av betydelsen av skilda frigränser. För transfereringar och överföringar av kapital har vi vid utarbetandet av blankettförslaget utgått ifrån en enhetlig frigräns på 100 kr. Som framgått av den tidigare redogörelsen för riksbankens anmälningsstatistik överensstämmer detta i stort sett med nu gällande regler för anmälningsplikten för dessa betalningar.

Utredningen föreslår också att den av oss förordade förenklingen av frigränsreglerna kompletteras med och helst föregås av särskilda stickprovsundersökningar rörande omfattningen av de betalningar som faller under resp. frigränser. Ett mindre stickprov, genomfört exempelvis vart tredje år i samarbete mellan riksbanken och statistiska centralbyrån, bör ge ett gott underlag för bedömning av frigränsernas betydelse. De nu tillämpade schablonerna som innebär att posten »övriga tjänster» blåses upp med 8 och 11 % för in- resp. utgående betalningar är inte tillfredsställande. Korrigeringsarna bygger på gamla uppgifter från den tid då anmälningsmaterialet var mer fullständigt och deras riktighet i dag kan starkt ifrågasättas.

För att främja anmälningspliktens iakttagande vill vi också förorda att riksbanken och valutabankerna till allmänhetens vägledning utarbetar en kortfattad och enkel redogörelse för huvudreglerna beträffande valutareglernas provnings- och anmälningsplikt. Om blad eller folders med sådana råd och anvisningar fanns tillgängliga »vid disken» hos samtliga valutabanker tror vi att detta både skulle underlätta blanketternas ifyllande och förbättra anmälningsstatistikens kvalitet och representativitet.

När det gäller *den statistiska bearbetningen* av anmälningsmaterialet bör det enligt utredningens mening allvarligt övervägas om inte centralbyrån i fortsättningen bör få till uppgift att svara för en maskinell behandling av detta material. Centralbyrån har, i varje fall tills vidare, helt andra resurser än riksbanken i form av datoranläggning, dataprogram och statistisk sakkunskap och skulle därför kunna presentera en snabbare och mångsidigare bearbetning av materialet än vad som f. n. är fallet.

Det kan i sammanhanget erinras om att den helt dominerande delen av det nuvarande anmälningsmaterialet, inköpsanmälningarna i samband med varuimport, över huvud taget inte bearbetas statistiskt. Dessa anmälningar motsvarar närmare 80 % av det totala antalet inköpsanmälningar. Samtidigt som en löpande bearbetning av dem

otvivelaktigt skulle kunna framstå som ett onödigt dubbelarbete, så länge betalningsbalansen baseras på den vanliga handelsstatistiken, är det uppenbart att intressanta informationer skulle kunna utvinnas genom engångsbearbetningar av detta material. Ett exempel på en sådan engångsundersökning är f. ö. den databearbetning av varuinköpsanmälningarna för maj månad 1969, som centralbyrån utförde för utredningens räkning.⁶ Vad vi i detta sammanhang i första hand har velat aktualisera är emellertid ett överförande till centralbyrån av den löpande bearbetningen av övriga tjänster, transfereringar och kapitalrörelser.

Rent konkret skulle ett framtida samarbete mellan riksbanken och centralbyrån beträffande anmälningsstatistiken kunna arrangeras på ungefär samma sätt som den samverkan som f. n. äger rum mellan tullverket och centralbyrån i fråga om handelsstatistiken. Riksbanken skulle då som nu svara för den primära granskningen och kontrollen av anmälningsuppgifterna, varefter de data som behövs för statistiska ändamål medelst hålkort, hålremsa eller annat lämpligt medium skulle överföras till centralbyråns dataanläggning för vidare bearbetning.

4. Komplettering av anmälningsstatistiken för övriga tjänster

Även om de olika åtgärder vi föreslagit i föregående avsnitt leder till en förbättring av riksbankens anmälningsstatistik, kvarstår enligt vår mening behovet att på centrala avsnitt komplettera eller ersätta anmälningsstatistiken med data från andra källor. Så är också fallet beträffande »övriga tjänster» och »transfereringar». Vi skall i det följande redogöra för våra förslag på de punkter där behovet av kompletterande statistik har tett sig särskilt starkt och börjar därvid med post- och teletrafiken, där en ny statistik etablerats redan under utredningsarbetets gång.

⁶ Se Bilaga 3, SOU 1971: 32, kapitel VII.

Post- och teletrafik

Post- och televerken har båda ett omfattande tjänsteutbyte med motsvarande utländska förvaltningar. Det internationella samarbetet är på dessa områden fast organiserat, och ett uttryck för detta är att regleringen av förvaltningarnas ekonomiska mellanhavande sker på grundval av ett enhetligt debiteringssystem och ett långtgående clearingförfarande. Fordringar och skulder kvittas genomgående mot varandra, varför endast mindre avräkningsnetton ger upphov till faktiska betalningar. Regleringen av dessa saldon sker huvudsakligen över en internationell clearingcentral i Bern – i vissa fall emellertid bilateralt mellan resp. länder.

Den svenska betalningsbalansstatistikens uppgifter över post- och teletrafiken hämtades tidigare uteslutande från riksbankens valutastatistik, dvs. från de valutaanmälningar som avlämnats i samband med att avräkningsnetton betalats till eller från Sverige.

och utgifter i post- och teletrafiken med utlandet har utredningen haft överläggningar med representanter för de två verken. Dessa överläggningar resulterade i överenskommelser om en ny form av direkt statistikrapportering till riksbanken. Televerket avlämnar fr. o. m. januari 1968 varje månad detaljerade rapporter om sina bruttotransaktioner med utlandet. Från postverket erhålls fr. o. m. första kvartalet 1969 uppgifter över verkets bruttotransaktioner i särskilda kvartalsrapporter. I båda fallen ersätter de nya rapporterna anmälningsmaterialet som källa för betalningsbalansstatistiken.

De genomförda omläggningarna innebär att post- och teletrafiken erhåller en snabb och mer fullständig redovisning i betalningsbalansen. De nya rapporterna medger också en säkrare klassificering av vissa transaktioner, vilket i sin tur medför att mer korrekta nettobelopp erhålls för posterna i fråga. En jämförelse mellan de gamla och de nya siffrorna för år 1969 ger följande resultat i mkr:

	Betalningar från utlandet	Betalningar till utlandet	Netto
<i>Postverket</i>			
1. Enligt anmälningsstatistiken	8,0	4,9	3,1
2. Enligt den nya rapporteringen	11,5	17,0	-5,5
<i>Televerket</i>			
1. Enligt anmälningsstatistiken	1,5	7,1	-5,6
2. Enligt den nya rapporteringen	28,1	36,6	-8,5

Beträffande post- och teletrafiken var bristerna i anmälningsstatistiken påtagliga: transaktionerna fick en ofullständig, i vissa fall direkt missvisande redovisning. Sålunda kunde ibland televerket instrueras att betala ett saldo till det svenska postverket, varvid självfallet ingen valutaanmälan avlämnades. Redovisningssättet innebar att televerkets och postverkets omfattande utlandstransaktioner i betalningsbalansen återspeglades med relativt obetydliga belopp – resultat av en mycket långt gående nettning av bruttotransaktionerna inom resp. mellan de två verken.

För att få till stånd en så vitt möjligt fullständig bruttoredovisning av inkomster

Diplomatutgifter

Diplomatutgifter skall enligt valutafondens principer omfatta beskickningarnas löpande driftsutgifter, de löner de betalar till lokalt rekryterad personal och den del av lönerna till utsänd personal, som denna spenderar i det land där den är stationerad. Det är en av de poster där anmälningsstatistikens representativitet försämrats starkt under 1960-talet. Alldeles speciellt gäller detta för de ingående betalningarna till de utländska ambassaderna i Sverige. Från ett maximum på 30 milj. kr. år 1959 har det registrerade valutainflödet för detta ändamål under senare år sjunkit till 8 à 9 milj. kr. En så-

dan utveckling är uppenbarligen orimlig och riksbanken har därför i betalningsbalansen undan för undan ökat på anmälningsstatistikens uppgifter så att de för senare år kommit att ligga vid 65 milj. kr. vilket inneburit en korrigerig uppgång med ca 55 milj. kr. eller 600 %. Även primäruppgifterna för utflödet har justerats uppgång men i betydligt mindre grad – under senare år med ca 20 milj. kr. eller i runt tal 50 %.

För att undersöka om man skulle kunna förbättra det statistiska underlaget för denna post tog utredningen kontakt med utrikesdepartementet. Detta resulterade i att departementet erbjöd sig att i fortsättningen direkt ur sin bokföring lämna kvartalsvisa uppgifter till riksbanken rörande sina utbetalningar till svenska beskickningar utomlands. I de fall där kvittning av betalningar förekom – något som bl. a. spelade en roll vid förmedling av arvsbetalningar från USA – skulle kompletterande bruttouppgifter lämnas. Vad slutligen beträffar löneutbetalningar till svensk personal stationerad utomlands har UD endast uppgift om de nettolöner som efter skatteavdrag sätts in på personalens bankkonton i Sverige. År 1963 gjordes emellertid en enkät som visade att i genomsnitt ca 75 % av dessa nettolöner överfördes till utlandet. Siffran varierar starkt från land till land. Om man tillämpar samma procenttal på 1969 års löneutbetalningar blir det totala valutautflödet för diplomatisk representation det året 73 milj. kr. att jämföra med 43 milj. kr. enligt anmälningsstatistiken och 63 milj. kr. enligt riksbankens tidigare uppskattning.

Fr. o. m. år 1970 har den här beskrivna nya rapporteringen ersatt anmälningsstatistiken som uppgiftskälla när det gäller svenska diplomatutgifter i utlandet. Därutöver vill vi endast förorda att en ny stickprovsenkät görs för att utröna om den tidigare omnämnda procentsatsen på 75 % fortfarande gäller.

Vad åter de utländska diplomatutgifterna i Sverige beträffar är problemet besvärligare. Valutaförordningen är över huvud taget inte tillämplig på beskickningar och kon-

sulat och deras personal. I princip föreligger därför varken provnings- eller anmälningsplikt för dessa betalningar. De anmälningar som likväl avlämnas till riksbanken täcker endast en bråkdel av betalningarna och ger ingen användbar statistisk information.

En väg att få den önskade informationen är att vända sig direkt till berörda beskickningar och konsulat. Det är en metod som använts i flera andra länder, bl. a. USA och Jamaica.

Alternativt skulle man kunna tillämpa samma metod som Storbritannien, där man utgår från antalet i landet stationerade diplomater och multiplicerar detta med en antagen genomsnittsutgift per person. Enligt uppgift från utrikesdepartementet uppgick det totala antalet anställda – såväl utsänd personal som lokalanställda – vid svenska beskickningar och konsulat utomlands i oktober 1969 till 1 129 personer. Motsvarande siffra för utländsk ambassad- och konsulatpersonal i Sverige utgjorde enligt anmälningar till UD 1 528 personer – en siffra som emellertid troligen är för hög, eftersom man tydligen ibland underlåter att anmäla upphörda anställningar. De totala svenska diplomatutgifterna utomlands utgjorde som tidigare nämnts 73 milj. kr. år 1969. Utslaget per anställd blir detta 65 000 kr. Om man antar att motsvarande relation också gäller i fråga om de utländska diplomatutgifterna i Sverige, skulle dessa vid en något nedkorrigerad personalstyrka på 1 400 ha uppgått till 90 milj. kr. år 1969. I betalningsbalansen för detta år upptogs, som redan nämnts, ett belopp på 65 milj. kr.

Banktjänster

En post som hittills i stort sett helt saknats i den svenska betalningsbalansen är utbytet av banktjänster med utlandet. Det är fråga om ett brett spektrum av olika transaktioner, som successivt ökat i omfattning under efterkrigstiden. De olika individuella transaktionerna är här ofta nära sammanvävda med varandra, varför de är svåra att

plocka in på rätt hylla i betalningsbalansen. Inom valutahandeln kan ränteinkomster och inkomster på grund av kursdifferenser många gånger inte skiljas åt. De svenska valutabankernas kontobehållningar hos utländska banker är upp till en svårbestämbar gräns en nödvändig förutsättning för att deras internationella betalningsförmedling skall fungera. I så måtto är dessa behållningar ett element i de utländska banktjänsterna. Samtidigt är emellertid dessa behållningar i den utsträckning de förräntas eller överstiger normala »working balances» att betrakta som en investering i utlandet. Det senare gäller f. ö. i ännu högre grad riksbankens betydligt större nettoinnehav av valutor. Avkastningen härpå är den viktigaste faktorn bakom riksbankens vinst på utrikesrörelsen, vilken under senare år – efter avskrivningar – pendlat kring 150 milj. kr. per år. I betalningsbalansen ingår avkastningen på riksbankens valutabehållning i posten »räntor och utdelningar».

I det följande skall vi koncentrera oss på valutabankernas tjänsteutbyte med utlandet och börjar därvid med valutahandeln och den därmed nära förknippade räntearbetsverksamheten. Bruttoomsättningssiffrorna i denna mycket snabba aktivitet är nära nog astronomiska. Uppskattningsvis sålde de svenska valutabankerna under år 1969 valutor (avista) till ett belopp av storleksordningen 1 000 miljarder kr. och köpte valutor för ungefär lika mycket. Den helt dominerande delen av denna omsättning avsåg affärer med andra banker i Sverige och utlandet. Valutahandeln med kunder bör – bortsett från terminsaffärer – ha varit av i stort sett samma storleksordning som betalningsbalansens omslutning. I denna registrerades år 1969 ett valutautflöde på ca 42 miljarder kr. och ett valutainflöde på ca 40 miljarder kr.

Enligt den praxis som tillämpas vid betalningsbalanssammanställningar är det endast nettoresultatet av valutahandeln med utlandet som skall tas med i beräkningarna. Detta netto eller »agio» är skillnaden mellan försäljningsvärde och inköpsvärde för de valutor (även kronor) som handlas med ut-

landet. Agiot bestäms dels av de marginaler som tillämpas mellan sälj- och köpkurser dels av växelkursernas dagliga fluktuationer. Om viktiga valutor apprecieras eller devalveras kan detta ha mycket stor effekt – positiv eller negativ – på agiot så som valutabankerna beräknar detta. Denna senare effekt skall emellertid enligt valutafondens principer rensas ut både ur betalningsbalansen och valutareservens förändring.

Vid sidan av valutahandeln – men nära sammanhängande med den – har bankerna som nämnts ett avsevärt utbyte av andra banktjänster med utlandet. Det är fråga om sådana ting som betalningar till och från utlandet, växeldiskontering, rembursshantering, regelrätta lån, garantier, deltagande i emissioner och handel med värdepapper. Bankerna har vidare intäkter i form av avkastning på sitt innehav av utländska obligationer och aktier – de senare främst i utländska dotterbanker. Dessa intäkter är att räkna som avkastning på investering i utlandet.

Valutabankernas utländska transaktioner regleras över de konton som dessa har hos sina utländska bankförbindelser eller över de konton som de senare har hos de svenska bankerna. När det gäller transaktioner för kunders räkning avlämnas härvid – som tidigare skildrats – i betydande utsträckning valutaanmälningar som utnyttjas för betalningsbalansstatistiska ändamål. När det gäller kontoföringar som sammanhänger med ut- eller ingående betalningar för banktjänster har däremot valutabankerna – med något undantag – tolkat valutaregleringen så att valutaanmälan ej behövs avlämnas. Det är därför inte möjligt att ur det nuvarande valutaanmälningsmaterialet hämta någon information om de valutaflöden det här är fråga om. Man kan inte ens avgöra om Sverige har ett positivt eller negativt »banktjänstenetto».

Det förefaller emellertid sannolikt att vi under senare år haft ett visst valutainflöde på denna punkt – ett inflöde som alltså skulle ha lämnat ett positivt bidrag till restposten. Den främsta orsaken härtill är de ränteinkomster som valutabankerna bör ha

haft på sina utländska valutatillgodohavanden. Från att tidigare under 1960-talet ha pendlat mellan 300 och 700 milj. kr. netto steg dessa tillgodohavanden så att de under åren 1967–1969 uppgick till i genomsnitt 1 200 milj. kr. netto. Samtidigt höjdes de internationella räntesatserna kraftigt, framför allt under åren 1968 och 1969. En del av de svenska bankernas valutabehållningar står visserligen på räntelösa konton men detta motvägs av att svenska banker inte betalar ränta på utländska kronkonton här. Det kan därför vara rimligt att anta att praktiskt taget hela nettoinnehavet av valutator placerats räntebärande. Om man antar att medelförräntningen på dessa medel under år 1969 var ca 8 % skulle detta ha givit oss ett valutainflöde på närmare 100 milj. kr. Endast en mycket liten del härav torde ha registrerats i betalningsbalansen.

För att få banktjänsterna bättre belysta kan man gå fram på olika vägar. Ett sätt vore att aktualisera anmälningsplikten för de individuella betalningar det här är fråga om. Enligt utredningens mening är det emellertid både enklare och säkrare att hämta den erforderliga statistiska informationen från bankernas bokföring. Vi föreslår därför att valutabankerna i fortsättningen lämnar en månads- eller kvartalsrapport till riksbanken, där de anger sina egna inkomster och utgifter i banktjänsteutbytet med utlandet fördelade på räntor resp. provisioner och avgifter av olika slag. Vidare bör avkastningen på såväl direkta investeringar som mera begränsade aktieinnehav i utländska banker rapporteras.

När det gäller valutahandeln med utlandet är det som nämnts endast nettot och inte de stora bruttostömmarna som skall införas i betalningsbalansen. Här är vi medvetna om att det för många banker idag är mycket svårt eller nära nog omöjligt att göra en exakt uppdelning av arbitrageörelsens totala agio i en del som är att hänföra till handeln med utlandet och en del som är att hänföra till handeln med svenska kunder och banker. I många fall kan det också finnas en ränta inbakad i agiot. Här

torde man för dagen få nöja sig med av bankerna uppskattade siffror. Det är emellertid möjligt att man, när bankerna utvecklat sin ADB-bokföring ytterligare på utlandssidan, kan få mera precis information på denna punkt. Härvid är det av vikt att en viss koordination kommer till stånd vid utformningen av de individuella bankernas datasystem, så att de statistiska uppgifterna om banktjänster blir jämförbara från bank till bank. Vi föreslår att riksbanken tar upp denna fråga med Bankföreningens medlemmar och övriga berörda valutabanker.

Till slut bör i detta sammanhang nämnas att ett visst agio också uppstår i samband med bankernas deltagande i emissioner av värdepapper i utlandet. Även detta agio bör i princip ingå i den föreslagna rapporteringen av banktjänster.

5. Transfereringar

Med transfereringar avses transaktioner som saknar den tvärsidighet som normalt karakteriserar en ekonomisk transaktion. Exempel på transfereringar är offentligt och privat u-landsbistånd i form av varor, tjänster eller kontantbidrag; personliga gåvor, skatter, periodiska bidrag, pensioner etc. Posten transfereringar är så att säga ett hjälpkonto, där ensidiga transaktioner får sin motpost i betalningsbalansen. De 791 milj. kr. som i 1969 års betalningsbalans bokfördes som utgående transfereringar består således av transaktioner som även finns bokförda under t. ex. varuexport, kapitaltransaktioner eller minskning i valutareserven.

Primärmaterialet till betalningsbalansens uppgifter över transfereringarna hämtades till en början huvudsakligen ur riksbankens anmälningsmaterial. Denna källa har emellertid efter hand visat sig olämplig, när det gäller att fånga de ganska speciella transaktioner det här är fråga om.

För det första ger, som tidigare påpekats, en stor del av transfereringarna över huvud inte upphov till några anmälningspliktiga betalningar eller kapitaltransaktioner. Det gäller t. ex. privata och offentliga gåvor i form av varor och tjänster. Av denna anledning

har riksbanken redan tidigare inhämtat kompletterande direktrapporter rörande u-hjälpen från SIDA och utrikesdepartementet. Också från privata hjälporganisationer har viss information avsedd att komplettera anmälningsstatistiken inhämtats.

För det andra har även de transfereringar som sker i form av kontanta överföringar i viss utsträckning kommit att slinka igenom anmälningsstatistikens nät. Framför allt gäller detta de efter hand allt mer betydelsefulla remitteringarna till hemlandet från invandrarna i Sverige. Dessa överföringar sker ofta i så små belopp att de fallit under rapportfrigränsen.

Även om uppgifterna över transfereringarna med hjälp av kompletterande direktrapporter och sänkta rapportfrigränser förbättrats under senare år, råder alltså betydande osäkerhet rörande dessa transaktioner. Vi skall i det följande koncentrera vår diskussion till de två viktigaste slagen av transfereringar, invandrarnas överföringar av pengar till hemlandet och u-hjälpen.

Invandrarnas överföringar

Den 1 juli 1970 fanns det enligt arbetsmarknadsstyrelsens statistik 218 000 arbetsansmällda utlänningar i Sverige. 140 000 av dessa hade kommit från våra nordiska grannländer, 78 000 från andra länder. Enligt riksbankens valutaanmälningsmaterial utgjorde värdet av dessa invandres hemsända bidrag och gåvor m. m. under första halvåret 1970 23 milj. kr. Det är emellertid uppenbart att denna siffra innebär en kraftig underskattning av de belopp som invandrarna sänder eller tar med sig hem till sina hemländer. Detta bestyrks bl. a. av en jämförelse med förhållandena i Västtyskland, där statistiken över dessa betalningar är av hög kvalitet. Där fanns under år 1968 något över en miljon s. k. gästarbetare. Enligt den tyska betalningsbalansstatistiken uppgick gästarbetarnas totala remitteringar till utlandet under samma år till 2 153 milj. D-mark.⁷ Valutautflödet per invandrare utgjorde alltså detta år i runt tal 2 100 D-mark. Om man rent hypotetiskt

antar att en invandrare i Sverige i genomsnitt skickar hem lika mycket pengar som en invandrare i Tyskland, skulle detta år 1970 ha motsvarat ett valutautflöde av storleksordningen 600 milj. kr. Denna siffra torde dock ge en överdriven föreställning om utflödet. Det är nämligen troligt att de nordiska invandrarna till Sverige av olika skäl – bl. a. därför att de i större utsträckning har sina familjer med sig resp. har lättare att ta med sig konsumtionskapitalvaror hem – torde remittera en mindre del av sin lön än de invandrare från Medelhavsländerna, som dominerar i den tyska statistiken.

Flera orsaker har bidragit till att så små belopp registrerats i anmälningsmaterialet under rubriken gästarbetares överföringar. För det första gäller i vissa fall – t. ex. vid överföring av lön till eget konto i utlandet – de vanliga höga frigränserna för löpande betalningar, dvs. 5 000 kr. resp. 10 000 kr. för betalningar till de nordiska länderna. Skickar en invandrare däremot en del av sin lön till hemmavarande släktingar är detta enligt valutareglerna att betrakta som en transferering. För sådana betalningar gäller en prövningsfri gräns på 1 000 kr. och en anmälningsgräns på 100 kr. Om en invandrare själv besöker sitt hemland och tar med sig pengar, gäller den vanliga frigränsen för resevaluta, dvs. 6 000 kr. I praktiken måste det vara mycket svårt för invandrarna – och även för bankpersonalen – att hålla reda på och korrekt iakttä dessa starkt varierande frigränser.

Av allt att döma har det hittills varit på det sättet att en avsevärd del av invandrarnas överföringar av medel till sina hemländer fallit under gällande frigränser för anmälan till riksbanken eller i varje fall antagits göra detta. En annan och möjligen ännu större del av dessa överföringar har med all sannolikhet registrerats som en minuspost i turistnettot. Att kvantitativt precisera de belopp det här rör sig om är f. n. inte möjligt. Gissningsvis skulle vi tro att både den del av invandrarnas överföringar

⁷ Deutsche Bundesbank, *Monatsbericht*, Oktober 1969, s. 67*.

som över huvud taget inte registreras i betalningsbalansen och den del som följer sig i turistnettot f. n. har en storleksordning av minst 100 milj. kr. per år. Ja, när det gäller det negativa turistnettot är det mycket möjligt att invandrarnas andel däri uppgår till flera hundra miljoner kronor. Därtill kommer så, som tidigare nämnts, det utflöde på ca 40 milj. kr. per år som kunnat identifieras i anmälningsmaterialet.

Med den omfattning invandringen till Sverige numera fått är det enligt utredningens mening angeläget att dess effekt på betalningsbalansen – liksom på den svenska ekonomin över huvud – blir ytterligare belyst.⁸ Som framgått av det föregående är den nuvarande statistiska informationen klart otillräcklig i detta sammanhang. I den mån riksbankens anmälningsstatistik förbättras efter de riktlinjer som utredningen föreslagit kan man hoppas att invandrarnas remittering av understöd och gåvor m. m. till sina hemländer skall bli mer fullständigt rapporterad i framtiden. Men även så kan man på denna väg inte fånga vare sig överföringarna av lön till eget konto i hemlandet eller de, som vi tror, betydande överföringar av invandrarmedel, som sker i form av resevaluta.

Enligt vad utredningen inhämtat har statistiska centralbyråns utredningsinstitut nyligen gjort en enkät rörande invandrarnas förhållanden på begäran av EFA (expertgruppen för utredningar i arbetsmarknadsfrågor) och invandrarutredningen. I denna enkät – en brett lagd intervjuundersökning omfattande ca 3 500 invandrarhushåll – har bl. a. också frågats om storleken av invandrarnas remitteringar till hemlandet. Någon uppdelning på remitteringsvägar har däremot inte gjorts. Likväl bör undersökningen, när materialet färdigbearbetats, kunna ge värdefull information om den totala omfattningen av invandrarnas överföringar till hemlandet.

En annan möjlig informationskälla är invandrarnas självdeklarationer. Då periodiska understöd till anförvanter i betydande utsträckning är avdragsgilla vid inkomstbeskattningen, borde vissa uppgifter om in-

vandrarnas remitteringar kunna erhållas genom en statistisk bearbetning av deklarationsmaterialet.

U-hjälpen

Betalningsbalansens uppgifter om det offentliga utvecklingsbiståndet hämtas, som redan nämnts, huvudsakligen direkt från SIDA, UD och riksbanken. Huvudkälla har härvid varit den rapport som i maj varje år överlämnas till OECD:s kommitté för utvecklingsbistånd (DAC). Ur denna rapport erhålles uppgifter över det totala offentliga biståndet, vilket förs som en debetpost under transfereringar i betalningsbalansen. Samtidigt ger emellertid u-hjälpen också upphov till kreditposter i betalningsbalansen. Om biståndet får formen av varuleveranser från Sverige registreras detta – vare sig det är fråga om rena gåvor eller varor som köpts för kontantbidrag eller lån – i den vanliga handelsstatistiken. För den del av u-hjälpen som tar formen av löner som utbetalas till SIDA-personal i Sverige, inhemska konsultarvoden, kostnader för stipendiater i Sverige etc. har SIDA hittills gjort en mera schematisk uppskattning av den kreditpost, som införts i betalningsbalansen.

Utredningen har haft överläggningar med representanter för UD:s u-landsavdelning och SIDA i syfte att undersöka dels om det var möjligt att få en kvartalsvis rapportering av biståndsposten i betalningsbalansen, dels om det gick att få ett säkrare underlag för den nyss nämnda kreditposten. Diskussionerna är ännu inte slutförda, men vår gemensamma bedömning är att en snabb och tillförlitlig kvartalsstatistik över det offentliga utvecklingsbiståndet i betalningsbalansen bör kunna etableras fr. o .m. första kvartalet 1971.

Under senare år har SIDA för internt bruk gjort vissa sammanställningar över missionens och privata hjälporganisationers överföringar till u-länder. Dessa uppgick år 1969 till omkring 115 milj. kr. Enligt ut-

⁸Jfr på denna punkt vad som sägs i kapitel III: 2, s. 31, och kapitel X: 2, s. 99.

redningens mening skulle det vara en fördel om motsvarande sammanställningar kunde erhållas på kvartalsbasis.

6. Framtida statistik från centralbyrån

Som framgått av det föregående är uppgiften att statistiskt fånga samtliga transaktioner under rubriken »Övriga tjänster och transfereringar» ingalunda lätt. Det är fråga om transaktioner av mycket skiftande art, som berör olika kategorier i samhället.

För att så långt det nu går komma tillrätta med dessa problem har utredningen i detta kapitel gått fram på två linjer. Dels har vi föreslagit vissa åtgärder syftande till en förbättring av riksbankens anmälningsstatistik, dels har vi för ett antal viktiga delposter föreslagit och i samarbete med berörda parter i stor utsträckning redan etablerat en rapportering av nytt statistiskt material avsett att ersätta anmälningsstatistiken på de punkter där denna haft särskilt stora brister. Det gäller t. ex. post- och televerkens utlandstransaktioner, banktjänster, svenska diplomatutgifter i utlandet och det offentliga utvecklingsbiståndet.

För att på sikt åstadkomma en god statistik på detta område måste man emellertid också beträda en tredje väg, nämligen ge ökad vikt åt den betalningsbalansstatistiska aspekten vid statistiska centralbyråns fortsatta utbyggnad av den allmänna ekonomiska statistiken. Centralbyråns finansstatistik för företag erbjuder enligt vår uppfattning en lämplig utgångspunkt och ram för en sådan utbyggnad. En annan ny och viktig källa, som kan väntas ge både allmänekonomisk och betalningsbalansstatistisk information, är mervärdeskatte-deklarationerna. Vi skall som avslutning på detta kapitel ge vissa synpunkter på hur finansstatistiken för företag och mervärdeskatte-deklarationerna skulle kunna utnyttjas för betalningsbalansstatistiken.

Finansstatistiken för företag

Som berörts i flera olika sammanhang tycks riksbankens anmälningsstatistik under 1960-

talet ha successivt försämrats som informationskälla framför allt när det gäller exporten av olika tjänster. Utöver de alternativa informationskällor för enskilda delposter i tjänstebalansen, som redan behandlats, har utredningen därför också ansett sig böra undersöka om det inte vore möjligt att inom ramen för den framtida finansstatistiken få information om stora delar av det f. n. ofullständigt redovisade tjänsteutbytet med utlandet. Vad det här skulle bli fråga om vore framför allt att komplettera de stockuppgifter över utländska fordringar och skulder, som skall ingå i centralbyråns nya kvartalsstatistik,⁹ med motsvarande uppgifter om dessa företags flöde av tjänster till och från utlandet. Inom centralbyrån har redan vissa förberedelser gjorts för att åstadkomma en allmän ekonomisk statistik för tjänsteproducerande företag. I det fortsatta utvecklingsarbetet på detta område är det enligt utredningens mening angeläget att de betalningsbalansstatistiska synpunkterna beaktas. För de företag, som har tjänsteutbyte med utlandet som t. ex. resebyråer, annonsbyråer, filmföretag, konsult- och byggnadsfirmor bör man i den framtida statistiken så långt det går särredovisa tjänsteexport och tjänsteimport. Vi är medvetna om att det är fråga om en successiv utbyggnad, som kommer att ta tid. Prioritet bör enligt vår mening ges uppgifterna om tjänsteexporten, vilka också torde vara de som är lättast för uppgiftslämnarna att prestera. För de företag som har ett mer betydande tjänsteutbyte med utlandet behövs en kvartalsstatistik, för företag som har mer begränsade utlandstransaktioner torde det räcka med årsrapporter.

Mervärdeskatte-deklarationerna – en ny statistikkälla

I samband med förarbetena till mervärdeskatte-reformen år 1969 yrkade såväl statistiska centralbyrån som betalningsbalansutredningen på att företagens inkomster från utlandet – som är en avdragsgill post – skulle särredovisas i de deklarationer som

⁹ Se kapitel VIII: 4, s. 82.

varannan månad skall avges till uppbor-
dsmyndigheterna. Detta önskemål tillgodo-
sågs och därför innehåller deklara-
tionsblanketterna uppgifter om samtliga skatt-
skyldigas inkomster från varu- och tjänste-
export. Genom en ny administrativ proce-
dur har alltså här skapats ett betalnings-
balansstatistiskt primärmaterial av stort in-
tresse. En förutsättning för att detta stora
material skall kunna utnyttjas statistiskt är
emellertid att det blir föremål för snabb
datamaskinbearbetning. Enligt vad utred-
ningen inhämtat föreligger planer på en så-
dan bearbetning, men något definitivt be-
slut i frågan har ännu inte fattats. Man av-
vaktar riksskattenämndens utredning i ären-
det.

Det är framför allt i två betydelsefulla
hänseenden som deklara-
tionsuppgifterna skulle kunna förbättra informationsunderla-
get för betalningsbalansen. För det första
skulle de ge en helt ny och såvitt vi kan
förstå, i det närmaste komplett uppgift om
den totala varu- och tjänsteexporten.

En sådan uppgift är av stort intresse som
riktmärke och kan i kombination med han-
delsstatistikens siffror också ge en uppfatt-
ning om den totala tjänsteexportens storlek.
För det andra skulle exportvärdena kunna
branschfördelas med ledning av uppgifts-
lämnarnas branschtillhörighet. På denna väg
skulle man kunna få en i varje fall approxi-
mativ uppfattning om storleken av olika
slag av tjänsteexport.

Enligt utredningens mening är det där-
för angeläget att deklara-
tionerna för mer-
värdeskatt i framtiden databearbetas på ett
sådant sätt att den önskvärda betalningsba-
lansinformationen kan erhållas.

Kapitel VIII Kapitaltransaktioner och valutareserv

1. Några begrepp

Betalningsbalansens transaktioner kan indelas i tre olika typer: varu- och tjänstetransaktioner, transfereringar och kapitaltransaktioner. Med kapitaltransaktioner brukar man då mena förändringar i ett lands innehav av utländska fordringar och skulder, varvid även guldinnehavet räknas som en fordran mot utlandet.

Kapitaltransaktionerna kan i sin tur indelas i två huvudgrupper beroende på vem som utför transaktionerna. Den ena gruppen hänför sig till de centrala penninginstitutionerna, dvs. riksbanken och affärsbankerna. I facklitteraturen brukar man här tala om den *monetära sektorns* utländska fordringar och skulder – förändringar i dessa är inget annat än det vi brukar kalla valutareservens förändring. Till den andra gruppen räknas alla övriga transaktioner av kapitalnatur, dvs. förändringar i den *icke-monetära sektorns* utländska fordringar och skulder.

I den utländska litteraturen brukar begreppet kapitalbalans användas för att beteckna samtliga kapitaltransaktioner oavsett vilken sektor det är fråga om. Betalningsbalansen kan då sägas bestå av två avdelningar, där kapitalbalansen redovisar resultatet på landets totala nettoförmögenhet av de under perioden genomförda löpande transaktionerna och transfereringarna, vilka sammanfattas i bytesbalansen.

I Sverige har ett något avvikande språk-

bruk uppkommit i det att begreppet kapitalbalans används för att beteckna endast den icke-monetära sektorns kapitaltransaktioner (eller saldot härav). Betalningsbalansen sönderfaller med denna terminologi i tre delar, där förändringarna i den monetära sektorns fordringar och skulder, dvs. valutareservens förändring, är resultatet av dels de löpande transaktionerna och dels den icke-monetära sektorns kapitaltransaktioner under den förflutna perioden.¹

Det varierande språkbruket synes inte leda till några allvarliga missförstånd. Då den svenska uppdelningen har vissa fördelar när det gäller att få en lättfattlig presentation av betalningsbalansen, och eftersom språkbruket är fast etablerat, är det enligt vår mening inte nödvändigt att tvinga fram en fullständig anpassning till internationell terminologi. I vår översyn av olika poster har vi valt att följa den svenska standarduppställningen. Det betyder bl. a. att vi först behandlar den icke-monetära sektorns kapitaltransaktioner. Den monetära sektorns transaktioner behandlas i kapitlets sista avsnitt kallat »Valutareserven».

2. Klassifikationen av kapitaltransaktionerna

Även när det gäller att skilja ut olika slags kapitaltransaktioner saknas en enhetlig och

¹ Se den traditionella betalningsbalansuppställningen i Riksbankens årsbok 1969, s. 39. Jfr. också tabell 41 och 42 i årsbokens tabellbilaga.

logiskt helt tillfredsställande terminologi.

En möjlig indelningsgrund vore att uppdelna hela den icke-monetära sektorn i ett antal mindre sektorer – såsom stat, kommuner, företag, hushåll – samt att klassificera transaktionerna uteslutande på grundval av de ekonomiska subjektens sektortillhörighet. Alternativt kunde klassificeringen ske med utgångspunkt från transaktionernas ändamål, varvid man skulle skilja på portföljtransaktioner, direkta investeringar, handelskrediter etc. En tredje möjlighet skulle vara att på något sätt knyta indelningen till typ av kreditinstrument. Det är också vanligt att skilja på långa och korta kapitaltransaktioner varvid en något godtycklig ettårsgräns för kreditinstrumentets ursprungliga löptid får vara vattendelaren. Vid mer utförliga redovisningar brukar man också skilja mellan förändringar i det bokförande landets tillgångar och i dess skulder.

I den svenska betalningsbalansen har kapitaltransaktionerna traditionellt indelats i fem grupper:

1. Statliga kapitaltransaktioner
2. Värdepappershandel
3. Privata långfristiga lån
4. Direkta investeringar
5. Övriga privata kapitaltransaktioner

Även om vissa invändningar kan riktas mot en sådan klassifikation – betalningsbalansens uppställning och presentationen av olika poster behandlas närmare i kapitel XI – så har vi valt att här följa den angivna, i svensk betalningsbalansstatistik traditionella indelningen av kapitaltransaktionerna. Innan vi går in på de reformer som vi vill föreslå skall en kort redogörelse för den nuvarande ordningen lämnas.

3. Nuvarande statistik

För hela kapitalbalansen gäller att tillgångar och skulder redovisas var för sig. Med några få undantag redovisas förändringarna i dessa tillgångar och skulder brutto.

Uppgifter över *statliga kapitaltransaktioner* är inte föremål för systematisk datainsamling utan registreras efter hand och i

den mån riksbanken får kännedom om transaktionerna. Då flertalet transaktioner – åtminstone av långfristig finansiell art – antingen tekniskt handläggs av riksbanken eller i övrigt lätt kan följas i skilda källor torde de på dessa sätt insamlade uppgifterna vara av god kvalitet. Posten innehåller bl. a. förändringar i Sveriges ställning gentemot världsbanken och dess dotterinstitutioner IDA och IFC och gentemot Förenta Nationerna samt förändringar i statens upplåning i utlandet och i statliga krediter till u-länderna. De kvantitativt betydelsefulla kommersiella krediter som förekommer hos civila och militära myndigheter är däremot inte belysta. – Kommunala utlands-lån har sedan lång tid ej förekommit i den svenska betalningsbalansen.

Värdepappershandeln omfattar import och export av aktier och obligationer, svenska eller utländska, och avser endast transaktioner av portföljkaraktär i motsats till direktinvesteringar. Huvudkällan för denna post är den kvartalsstatistik som framställs av bankinspektionen och som bygger på rapporter från banker och andra fondkommissionärer.

Vissa ofullständigheter vidlåder denna statistik. Sålunda ingår i princip utländska emissioner av obligationer i Sverige medan emissioner av svenska obligationer i utlandet ej tas med. Emissionerna är emellertid så väl kända att statistiken lätt kan kompletteras på denna punkt. Däremot är det allvarigare att amorteringar av obligationer rapporteras ofullständigt. Anledningen torde vara att underlaget för rapporterna utgörs av upprättade avräkningsnotor där endera parten är utlänning. Om amorteringar sker genom uppköp kommer de därför i princip med i rapporterna medan utlottade obligationer utelämnas. På denna punkt kan justeringar endast ske efter kontakter direkt med resp. uppgiftslämnare.

Ett annat problem utgör affärsbankernas import och export av värdepapper för egen portfölj. Dessa skall nämligen bokföras under bankernas utlandsställning och måste därför dras av från värdepappershandelsuppgifterna i den mån de ingår där. Huru-

vida så alltid är fallet är inte helt klart eftersom någon detaljerad instruktion till uppgiftslämnarna om vad rapporten skall omfatta ej finns.

Under rubriken *privata långfristiga lån* redovisas finansiella lån som svenska företag och privatpersoner upptagit i eller givit till utlandet och som inte har karaktär av portföljtransaktioner eller interna koncernkrediter. Uppgifterna bygger på riksbankens statistik över utnyttjandet av valutaavdelningens tillstånd att göra kapitaltransaktioner av förevarande slag. Periodiseringen är något osäker och uppgifterna publiceras löpande endast på halvårsbas.

Uppgifterna över *direkta investeringar* bygger på samma slags källmaterial dvs. uppgifter om utnyttjandet av riksbankens tillstånd. Med denna källa kommer uppgifterna över de direkta investeringarna endast att omfatta de – vanligen långfristiga – kapitaltransaktioner för vilka riksbankens tillstånd erfordras. Detta innebär att en stor del, kanske en huvuddel av direktinvesteringarna enligt valutafondens definition inte omfattas av statistiken. Sålunda återfinns f. n. handelskrediter mellan koncernföretag i restposten. En annan ofullständighet i materialet består i att direktinvesteringar i utländer eller inom Norden ej kräver riksbankens tillstånd om de har formen av återinvestering av vinstmedel.

Uppgifter redovisas halvårsvis med en grov fördelning på länder samt med indelning av investeringarna i produktionsföretag och försäljningsföretag, men dessa uppgifter avser meddelade tillstånd i stället för faktiskt genomförda transaktioner. Över huvud gäller att de betydelsefulla direktinvesteringarna fått en ytterst knapphändig belysning och den intresserade har i många fall kunnat hämta en betydligt bättre information om de svenska direktinvesteringarna från de bilaterala betalningsbalanser som publiceras i resp. främmande land än ur den svenska statistiken.²

I posten *övriga privata kapitaltransaktioner* redovisas dels vissa lån för vilka riksbankens tillstånd krävs – t. ex. kortfristiga

lån i utländska banker – dels vissa uppskattade värden avseende fartygs- och flygplanskrediter som erhålls från konjunkturinstitutet. Hit förs även svenskars köp och försäljning av fastigheter i utlandet och utlänningars köp och försäljning av fastigheter i Sverige. Till denna post har även enligt utredningens mening något oegentligt förts den tidigare berörda korrigeringen för missvisande tullvärden för data- och hålkortsmaskiner. På senare år har även skillnaden mellan transaktioner och betalningar i sjöfartsstatistiken – ett uttryck för rederiernas handelskrediter – förts under denna rubrik.

4. Utredningens åtgärder och förslag

Som framgått av föregående avsnitt är den nuvarande statistiken över kapitaltransaktionerna inte baserad på ett enhetligt källmaterial. Det är inte fråga om någon systematisk statistikproduktion tillskapad i ett sammanhang och med det direkta syftet att täcka kapitalrörelserna mellan Sverige och utlandet. Enligt utredningens mening är det naturligt att fånga de mycket olikartade slagen av kapitaltransaktioner med hjälp av olika och för resp. transaktionstyper anpassade datainsamlingsmetoder.

Flera förbättringar är dock möjliga. Framför allt har det för utredningen framstått som angeläget att det införs en kvartalsstatistik över de svenska företagens utländska fordringar och skulder. Här skall först redovisas de åtgärder och förslag som lett till att en produktion av sådan statistik inletts redan under utredningsarbetets gång. Därefter behandlas övriga avsnitt i kapitalbalansen.

Bokföringsuppgifter över företagens utländska fordringar och skulder

Alltsedan början av 1960-talet har man inom statistiska centralbyrån arbetat på att inom den årliga finansstatistikens ram få grepp om vissa utlandsposter i företagens

² Jfr kapitel IX: 2, s. 93.

balansräkningar. Inskaffandet av sådana uppgifter har av olika skäl varit förenat med stora svårigheter och det är först för år 1968 som uppgifter över de utländska fordringarna och skulderna ansetts ha sådan kvalitet att de kunnat publiceras.³ Enligt dessa uppgifter skulle företagens totala fordringar mot utlandet ha uppgått till nära 9 miljarder kr. och de totala skulderna likaså till nära 9 miljarder kr. vid slutet av år 1968. Endast en ringa del av dessa krediter är av sådant slag att de kräver riksbankens tillstånd eller på annat sätt blir belysta i betalningsbalansstatistiken. Kreditstockarna består främst av rena bok- och handelskrediter, vilka i betalningsbalansen endast återspeglats genom ett oidentifierat netto i restposten.

Redan på ett tidigt stadium stod det klart för utredningen att de kvantitativt betydelsefulla och valutapolitiskt strategiska handelskrediterna måste bli föremål för en förbättrad löpande statistik. Parallellt med ansträngningarna att bygga upp en sådan statistik har även en särskild studie gjorts inom utredningen rörande dessa krediters betydelse för de korta kapitalrörelserna. Denna studie kommer som redan nämnts att redovisas som separat bilaga till utredningen.

Efter hemställan från utredningen gav finansministern på våren 1969 statistiska centralbyrån i uppdrag att utreda frågan om en framtida statistik över företagens utländska fordringar och skulder. Enligt utredningens mening var det därvid lämpligt att bygga vidare på de tidigare nämnda ansatserna i den årliga finansstatistiken. Begrepp och mätmetoder borde emellertid anpassas direkt till de betalningsbalansstatistiska behoven, statistiken borde framställas på kvartalsbasis och uppgiftsinsamlingen styras mot en särskilt utvald grupp av företag med stora utlandstransaktioner.

I sin utredningsrapport av den 23 mars 1970 konstaterade centralbyrån att förutsättningarna för införandet av den planerade statistiken var gynnsamma. På grund av utlandskrediternas relativt skeva fördelning mellan företagen skulle en mycket god täckning av förekommande fordringar och skul-

der kunna erhållas redan genom ett mindre urval om 300–400 företag i kvartalsundersökningarna. I kombination med uppgifter i samband med den årliga finansstatistiken i full skala – det rör sig totalt om 6 000–7 000 företag – skulle en sådan statistik ge nära nog fullständig täckning på årsbasis och en korttidsstatistik med mycket god täckning.

Kungl. Maj:t uppdrog den 17 juni 1970 åt centralbyrån att bygga upp en kvartalsstatistik över företagens utländska fordringar och skulder med första kvartalet 1971 som första undersökningsperiod. Produktionstiden för årsstatistiken beräknades till mellan 6 och 7 månader och för kvartalsstatistiken till mellan 4 och 6 veckor.

Det är med stor tillfredsställelse som utredningen konstaterar att en av betalningsbalansens viktigaste byggstenar – en för ändamålet särskilt tillskapad statistik över företagens utländska kapitaltransaktioner – snart kommer att vara på plats. Det betyder inte endast att stora delar av de kapitaltransaktioner som tidigare ej var föremål för statistisk belysning nu fångas i en relativt snabb kvartalsstatistik. Transaktionerna får också en mer logisk och för ekonomisk analys lämpad presentation genom att statistiken är utformad direkt med tanke på betalningsbalansberäkningarna. Inte minst viktigt är då att direktinvesteringarna får en korrekt och till valutafondens definitioner anpassad redovisning genom att koncerntansaktioner av alla slag särredovisas i den nya statistiken.

En annan fördel är att uppgifterna kan näringsgruppindelade, fördelas efter företagens storlek, transaktionsstorlek etc. och över huvud lämpar sig väl för statistiska bearbetningar och ekonomisk analys.

Riksbanken bör kunna göra en betydelsefull insats när det gäller att hålla centralbyråns företagsregister aktuellt samt när det gäller att komplettera centralbyråns företagsuppgifter med data över de (mer sparsamt förekommande) kapitaltransaktioner som sker inom övriga sektorer i ekonomin.

³ Företagen 1968. Utländska fordringar och skulder, *Statistiska meddelanden*, N: 1970: 6.

Behovet av en sådan samordning gäller även den statistik över värdepappershandeln som framställs inom bankinspektionen.

Statliga kapitaltransaktioner

Registreringen av de statliga kapitaltransaktionerna är enligt utredningens mening tillfredsställande. Redovisningen kan eventuellt på vissa punkter göras fylligare – bl. a. med särredovisning av kapitaltransaktioner med utlänterna. Vi återkommer till detta problem i kapitel XI, där betalningsbalansens och de olika posternas presentation behandlas.

Värdepappershandel

Bankinspektionens kvartalsstatistik över värdepappershandeln mellan Sverige och utlandet är som tidigare påpekats av gammalt datum och få förändringar har genom åren vidtagits i denna statistiks utformning. Uppgiften att insamla dessa data ligger något vid sidan av bankinspektionens övriga arbetsfält och enligt utredningens mening vore det naturligt om produktionen av denna statistik förlades till en myndighet med ett mer direkt intresse för en statistik av det här slaget antingen riksbanken eller statistiska centralbyrån.

En första åtgärd som bör vidtagas är att utarbeta nya anvisningar för uppgiftslämnandet. Sådana finns f. n. inte, vilket medfört en viss oklarhet om vad statistiken skall omfatta och hur formulären skall fyllas i hos bankernas fondavdelningar. Viss olikhet synes föreligga mellan olika uppgiftslämnarens rapporteringssätt bl. a., beträffande rapporteringen av bankernas och fondkommissionärernas egna transaktioner. Nyemissioner av svenska obligationslån i utlandet samt amorteringar på sådana lån täcks normalt ej i statistiken.

Vid utarbetandet av nya anvisningar för statistiken bör dessa olägenheter beaktas. Det är också av vikt att denna rapportering utformas så att inga problem uppstår i skarven mellan denna statistikgren och den övriga kapitalbalansen – främst då centralby-

råns nya statistik över företagens utländska fordringar och skulder. Denna senare statistik täcker företagssektorns värdepapperstransaktioner, varför man i rapporterna från bankerna och fondkommissionärerna bör kunna särskilja den mindre del av transaktionerna som är hänförlig till företagen. En särskild markering i rapporterna för fondkundernas sektortillhörighet torde inte vålla något större merarbete för de banker och fondkommissionärer som medverkar i bankinspektionens statistik.

Direkta investeringar

Som framgått av tidigare avsnitt innebär tillskapandet av en ny statistik inom centralbyrån över företagens utländska fordringar och skulder att en mer fullständig redovisning kan ske av direktinvesteringarna. Efter som samtliga fordringar och skulder mellan koncernföretag är med i denna statistik erhålls genom denna nya källa en redovisning i enlighet med valutafondens definitioner. Statistiken över de betydelsefulla direktinvesteringarna blir härigenom ekonomiskt mer meningsfull än när statistiken framkommer som en biprodukt till riksbankens kontrollrutiner.

Alltjämt är emellertid riksbankens tillstånds- och utnyttjandestatistik en värdefull källa för redovisningen av samtliga de transaktioner för vilkas genomförande tillstånd krävs. Det är därför av stor vikt att statistiken över de direkta investeringarna liksom beträffande övriga kapitaltransaktioner framställs i nära samarbete mellan riksbanken och statistiska centralbyrån.

Vi har också funnit att riksbankens statistik över de direkta investeringarna kan förbättras framför allt i två hänseenden. En bättre periodiserad kvartalsredovisning av dessa transaktioner bör kunna åstadkommas. Vidare bör en mer detaljerad statistisk bearbetning av befintliga data prövas.

Enligt utredningens mening bör de enkäter rörande utnyttjandet av erhållna tillstånd, vilka vanligen sänds ut två gånger per år, systematiseras och genomföras på kvartalsbas. För en översyn av dessa enkäter

samt för den mer detaljerade statistiska bearbetning av materialet som den växande betydelsen av de kapitaltransaktioner det här är fråga om utan tvivel motiverar torde en något ökad personell insats vara nödvändig. Ett första steg vore att så långt möjligt basera fördelningarna på utnyttjandena i stället för på meddelade tillstånd. Den statistiska bearbetning som efterlyses är inte av någon större omfattning – det man i första hand bör eftersträva är fördelning på branscher, länder och finansieringsformer. Utredningen är medveten om de besvärliga sekretessproblem som uppstår när uppgifter av sådant slag skall publiceras. Vi anser emellertid att data av nu nämnd typ bör framställas eftersom de torde ha stor betydelse som underlag för den ekonomiska politikens utformning. Först sedan sådana data framställts är det vidare möjligt att bedöma huruvida publicering är förenlig med rimliga sekretesshänsyn.

Övriga kapitaltransaktioner

Vad som sagts ovan om riksbankens statistik över de direkta investeringarna gäller även de övriga transaktioner som f. n. belyses på grundval av riksbankens tillstånds- och utnyttjandestatistik, dvs. de privata långfristiga och kortfristiga lånen. Även här vill utredningen understryka behovet av säkrare kvartalsuppgifter, ökad statistisk bearbetning och – där det är möjligt – en mer instruktiv offentlig presentation av tillgängliga data. Som tidigare påpekats utgör kapitaltransaktionerna det mest expansiva avsnittet i vår betalningsbalans. Kraven på information kommer därför att växa.

Under posten »Övriga privata kapitaltransaktioner» redovisas f. n. även vissa av konjunkturinstitutet gjorda uppskattningar rörande krediter i samband med fartygs- och flygplanshandeln samt rörande avvikelser mellan handelsstatistikens värden och de faktiska betalningsströmmarna vid import av datamaskiner. Sedan centralbyråns nya statistik över företagens utländska fordringar och skulder införts, försvinner beho-

vet att göra särskilda beräkningar över de ovannämnda handelskrediterna. Korrektionerna för missvisande värden för viss datamaskinimport har behandlats i kapitel V: 5. Korrektionsposter av detta slag hör enligt utredningens mening rätteligen hemma i bytesbalansen, inte i kapitalbalansen.

5. Valutareserven

Begreppets avgränsning i olika länder

I det nuvarande internationella betalningssystemet som i princip är uppbyggt på fasta växelkurser är valutareserven och dess förändringar, som redan framhållits, den viktigaste och snabbaste indikatorn på en ekonomis yttre jämvikt. Den har därför blivit ett av de centrala riktmärkena för den ekonomiska politiken. Man uppfattar också sedan gammalt valutareserven som ett mått på ett lands internationella likviditet. Men den är ett mycket grovt mått och någon internationellt vedertagen definition på vad som skall ingå i valutareserven existerar inte. Tvärtom varierar praxis i detta hänseende starkt från land till land. I England har man sedan gammalt definierat valutareserven som Bank of England's bruttoinnehav av guld och konvertibla valutor. Där emot har man inte inräknat Englands nettoställning gentemot den internationella valutafonden och inte heller dragit av det engelska banksystemets stora kortfristiga skulder till utlandet. Skulle man göra det blir den engelska valutareserven genomgående negativ. Även för det andra stora reservvalutalandet USA, där man också av tradition räknat valutareserven (som i detta fall till den helt övervägande delen består av guld) brutto, leder ett inkluderande av det amerikanska banksystemets utlandsskulder till ett negativt värde på nettovalutareserven. Om man bortser från de två reservvalutaländerna är emellertid det vanligaste att man definierar valutareserven som nettot av guld och utländska fordringar å ena sidan och utländska skulder å den andra. Vad som däremot varierar är vilka ekonomiska enheters fordringar och skulder som

tas med och hur långt man sträcker sig i fråga om kort- eller långfristighet. Ett bra exempel på en vittfamnande definition av valutareserven erbjuder Norge. Där räknar man inte bara in Norges Banks guld- och valutareserv och affärsbankernas och sparbankernas totala utlandsställning utan också andra sektorer, i första hand de norska företagens, valutabehållningar i utlandet. De senare, som domineras av rederiernas valutainnehav, uppgick per den 30.6.1970 till ca 30 % av den totala valutareserven på 9,5 miljarder norska kronor.

Som dessa exempel belyst, varierar verkligen internationell praxis starkt när det gäller definitionen av ett lands valutareserv. Detta försvårar internationella jämförelser och gör att sådana måste tolkas med stor försiktighet. I publikationer som valutafondens International Financial Statistics och FN:s Monthly Bulletin of Statistics är det egentligen endast uppgifterna om centralbankernas guld- och valutainnehav som är någorlunda jämförbara. På denna punkt har man för övrigt föga hjälp av den internationella valutafondens Manual. Där diskuteras över huvud taget inte valutareserven och dess definition. Man lägger emellertid stor vikt vid avgränsningen av den monetära sektorn och genom ett urval bland dess tillgångar och skulder kan man bygga upp olika valutareservbegrepp. I en av Manualens tabeller arbetar man dock med begreppet den monetära sektorns »fritt användbara tillgångar» och definierar dessa som alla tillgångar som är fritt transfererbara och kan användas för multilaterala betalningar eller – alternativt – som resp. land inräknar i sin valutareserv. Frågan huruvida denna reserv skall beräknas brutto eller netto, dvs. med avdrag av banksystemets skulder till utlandet, berörs emellertid ej.

Ursprungligen inräknades i den svenska valutareserven endast riksbankens guld och valutor. Numera har begreppet »valutare-serv» utvidgats till att även omfatta valutabankernas⁴ kortfristiga fordringar och skulder gentemot utlandet. I själva betalnings-

balanssammanställningarna arbetar man därutöver med ett ännu vidare reservbegrepp »bankernas utlandsställning», som i princip innefattar den monetära sektorns samtliga fordringar och skulder visavi utlandet.

Förändringarna i riksbankens guld- och valutareserv kan utläsas ur bankens ställningsrapporter som publiceras fyra gånger i månaden. Uppgifter om »valutareserven» alltså inklusive valutabankernas kortfristiga nettobehållning publiceras månadsvis av riksbanken med ungefär två veckors eftersläpning. Sedan mars 1969 publiceras även uppgifter om bankernas s. k. tidsposition vilken tillsammans med »valutareserven» ger »bankernas utlandsställning». För fullständighetens skull bör nämnas att uppgifter om affärsbankernas utlandsställning – dessa svarar för den helt dominerande delen av valutabankernas utländska fordringar och skulder – också ingår i bankspektionens månadsstatistik som offentliggörs några dagar före riksbankens uppgifter om den totala valutareserven.

Fram t. o. m. oktober 1964 bestod riksbankens valutareserv av guldbehållningen, nettofordran på utländska banker, utländska statspapper samt utrikes växlar. Fr. o. m. november 1964 inräknades nettoställningen gentemot valutafonden och fr. o. m. januari 1970 de särskilda dragningsrätterna.

Valutabankernas kortfristiga nettoställning gentemot utlandet, som är den andra delen av »valutareserven», omfattar deras avista fordringar på utländska banker och deras utländska växlar minus deras avista skulder till såväl utländska banker som andra utländska kunder.

Valutabankernas tidsposition omfattade fram till augusti 1965 deras nettofordran på tid hos utländska banker med avdrag för skulder på tid till banker och andra utländska kunder. Fr. o. m. denna tidpunkt började man räkna in även fordringar på andra utländska kunder än banker samt de utländska sedlarna i tidspositionen. En ytterligare ut-

⁴ Till valutabankerna räknas förutom affärsbankerna även postbanken och Stockholms Sparbank.

vidgning av begreppet kom fr. o. m. september 1969 då riksbanken även tog med innehavet av utländska obligationer i bankernas tidsposition.

De nu beskrivna utvidgningarna av begreppen »valutareserv» och »bankernas utlandsställning» har i tillämpliga delar genomförts även i de retrospektiva tabeller som uppgjorts för tidigare efterkrigsår.⁵

Valutareserven – ett mått på internationell likviditet?

En sak – som i princip är enkel – är att i en betalningsbalansuppställning bestämma sig för vilka poster som skall ingå i valutareserven. Det som inte tas med »under strecket», dvs. i valutareserven, skall i princip vara med »över strecket» dvs. någonstans i bytes- eller kapitalbalansen. Det gäller emellertid att se till att det bokföringsschema som ställs upp för betalningsbalansen är komplett, så att det innefattar precis de transaktionsslag som påverkar de fordringar och skulder, som ingår i valutareserven. Det svåra är här inte att få definitionsmässig konsistens mellan olika poster, men väl att – så långt det nu går – bemästra de rent statistiska konsistensproblem, som uppstår i praktiken och där ger upphov till en restpost i skarven mellan valutareservens förändring och betalningsbalansens övriga poster.

En annan även principiellt betydligt besvärligare sak är att få ett entydigt mått på ett lands internationella likviditet eller betalningsberedskap. Denna mäts endast till en del av valutareservens storlek, den beror också på vilka andra i utlandet realiserbara tillgångar landet förfogar över och vilka krediter det kan få där. Hur långt ett land kan och vill gå i dessa hänseenden beror i hög grad på den ekonomiska och politiska situation det befinner sig i. I en extrem situation kan en regering – som till exempel den brittiska under det andra världskriget – gå mycket långt när det gäller skuldsättning och förfogande över privata tillgångar i utlandet.

I detta sammanhang bör också framhållas

att man under efterkrigstiden successivt förstärkt det internationella betalningssystemet genom att på olika sätt öka möjligheterna till valutakrediter. De s. k. särskilda dragningsrätterna, som började fungera den 1 januari 1970, innebär under en treårsperiod ett totalt tillskott till världens valutareserver på ca 50 miljarder kr. Sveriges valutareserv ökade genom 1970 års tilldelning med 195 milj. kr. Vidare har de reguljära kvoterna i den internationella valutafonden successivt höjts, samtidigt som en rad bilaterala överenskommelser om ömsesidiga valutakrediter träffats mellan olika centralbanker, däribland den svenska. Genom dessa arrangemang kan Sverige i dag utöver valutareserven på netto 4 miljarder kr. vid behov få valutalån på drygt 3 miljarder kr. På denna punkt föreligger en fundamental skillnad jämfört med mellankrigsperioden. Några på förhand överenskomna kreditarrangemang av denna typ existerade inte då.

Rekommendationer

Som bör ha framgått av föregående avsnitt menar vi att valutareserven, hur man nu än väljer att definiera den i dag, är ett ofullständigt mått på internationell betalningsberedskap. För att bedöma ett lands internationella likviditet krävs mer än blott och bart en siffra i miljoner kronor över dess nettoinnehav av guld och valutor. Denna siffra måste bl. a. kompletteras med en bedömning av tillgängliga internationella kreditmöjligheter och det hela måste avvägas mot den sannolika omfattningen av framtida rubbningar av jämvikten i de utrikes betalningarna. Här kommer också den interna ekonomiska politikens effektivitet med i bilden.

Om man emellertid begränsar blickfältet – på ett sätt som ter sig väl försvarligt i detta sammanhang – till att avse hur man på bästa sätt skall dra en gränslinje mellan valutareservens förändring och övriga transaktioner i den svenska betalningsbalansen har vi i princip intet att erinra mot de va-

⁵ Se t. ex. Bilaga 2, Tabell 9.

lutareservbegrepp som riksbanken f. n. tilllämpar. Tredelningen av reserven i riksbankens valutabehållning, valutabankernas avistabehållning och deras tidsposition är i många sammanhang av betydande analytiskt intresse. Statistiken över valutareserven är dessutom mycket snabb och har hög precision vilket ökar dess värde som underlag vid fattandet av ekonomisk/politiska beslut.

Vissa förbättringar bör dock kunna genomföras i det statistiska grundmaterial som ligger till grund för uppgifterna om valutareserven i betalningsbalansen.

För det första framstår det som ett minimikrav att valutabankerna utformar sin bokföring av valutatransaktioner så att de kan lämna sinsemellan konsistenta uppgifter om sina valutabehållningar till såväl riksbanken som bankinspektionen. Somliga banker bokför sina valutaaffärer den dag avslutet sker, andra – däribland riksbanken – efter den dag då betalning erläggs, vilket som regel är två dagar senare. En del åter tillämpar »dubbel» bokföring. Den olika bokföringen leder inte sällan till inkonsistensfel när valutaställningsuppgifterna summeras. Efter som riksbanken bokför på valutadag och övriga banker tillämpar skilda principer förefaller det enklaste vara om alla gick över till samma bokföringspraxis som riksbanken. En sådan enhetlig »kassabokföring» av valutareserven skulle också stämma med valutafondens princip att transaktionerna skall registreras vid den tidpunkt då köparen kan förfoga över valutan, vilket i detta fall är på betalningsdagen.

En annan önskan, som också siktar till en enhetlig bokföringspraxis, är att bankerna kommer överens om att definiera begreppen »avista» och »på tid» på samma sätt. Nu växlar praxis i detta hänseende tydligen avsevärt från bank till bank. Slutligen bör bankernas innehav av utländska skattkammarväxlar, statsobligationer och övriga obligationer, inräknas i »valutareserven» snarare än i »bankernas tidsposition». Riksbankens motsvarande innehav ingår ju redan i valutareserven.

Kapitel IX Övergripande frågor

I detta kapitel diskuteras en del statistiska dataproblem utan direkt anknytning till enskilda poster i betalningsbalansen. Övergripande problem av detta slag är bl. a. frågan hur man i framtiden bör ställa sig till de korrigeringsposter som under sextioalet infördes i den svenska betalningsbalansen. Möjligheterna att utnyttja utländsk statistik för kontroll av – eller på vissa punkter som källa för – svensk betalningsbalansstatistik hör också hit, liksom behovet av säsongrensning vid redovisning av kvartalsdata. Slutligen berörs de nya informationsmöjligheter, som kan väntas öppna sig då valutabankerna övergår till automatisk databokföring på utlandssidan.

1. Restposten och korrigeringsposten

Betalningsbalansen är om inte unik så dock ganska speciell i det avseendet att den är ett räknestycke, där man har tillgång till facit, dvs. valutareservens förändring. Den senare kan nämligen i de flesta länder bestämmas med betydligt större precision än flertalet andra poster i balansen. Det är detta förhållande som givit upphov till den restpostproblematik, som tidvis diskuterats så livligt i Sverige. Som framgick av den internationella jämförelsen i kapitel I: 3, s. 18 är den svenska restposten på intet vis exceptionellt stor jämförd med motsvarande post i andra länders betalningsbalanser. Inte heller är en systematiskt positiv eller

negativ restpost något ovanligt. Australien och Schweiz hade t. ex. genomgående positiva restposter, vilka i genomsnitt för åren 1961–1967 motsvarade inte mindre än 16 à 17 % av den totala fob-importens värde. Sverige hade liksom Frankrike en positiv restpost som i genomsnitt uppgick till 3 % av importvärdet.¹ Systematiskt negativa restposter hade Italien, – 11 %, och USA, – 4 %. Rekordet i tabellen slogs av Uruguay som hade en negativ restpost på – 37 %. Den minsta genomsnittliga restposten hade Syd-Vietnam med 0,1 % av importvärdet.

Nya inslag i restpostbilden

Litet till mans hoppades man nog att betalningsbalansutredningen snabbt skulle finna en förklaring till den sedan mitten av 1950-talet systematiskt positiva restposten i den svenska betalningsbalansen. Så har inte blivit fallet. Visserligen har vi under vår översyn av statistiken på flera punkter kommit fram till nya element som påverkar restposten, men den påverkan, som hittills kunnat konstateras, har varit både positiv och negativ, varför den samlade nettoeffekten blivit förhållandevis begränsad. I den mån våra förslag till ytterligare förbättringar av statistiken successivt realiserats bör rimligen

¹ Det svenska procenttalet avser den »gamla» restposten före införandet av den särskilda korrigeringsposten.

en större nettoeffekt på restposten kunna påräknas.

De viktigaste av de nya inslagen i restpostbilden kan sammanfattas sålunda.

För det första har vi resultaten av centralbyråns tullenkät, som utfördes för att belysa handelsstatistikens användbarhet för betalningsbalansberäkningar. Som framgått av Kapitel V: 3, s. 48, gav denna enkät vid handen att ett användande av okorrigerade handelsstatistiska data i betalningsbalansen år 1968 skulle ha lett till ett överskattande av de med varuexporten sammanhängande betalningarna på 300 milj. kr., medan importbetalningarna samtidigt överskattades med 700 milj. kr. I princip skulle ett användande av de okorrigerade siffrorna därmed ha gett upphov till en positiv restpost på 400 milj. kr. Flera stora korrigeringsposter – oljerabatter, skillnaden mellan tullvärden och inköpspris eller hyreskostnad för datamaskiner m. m. – har emellertid redan beaktats vid uppställandet av betalningsbalansen för år 1968. Tyvärr har det inte visat sig möjligt att exakt fastställa dessa redan införda korrigeringsposters motsvarighet i tullenkäten. En grov överslagsberäkning pekar emellertid på att något sådant som 300 milj. kr. av de 400 milj. kr. redan beaktats. Om tullenkätens resultat appliceras på 1968 års handelsstatistik skulle detta alltså förklara ett ytterligare valutainflöde på ca 100 milj. kr.

En annan inkomstpost, som hittills endast i ringa grad kommit till synes i betalningsbalansen är, som framgått av kapitel VII: 4, s. 72, valutabankernas ränteinkomster på sina utländska valutatillgodohavanden. Under vartdera av åren 1968 och 1969 har vi uppskattat detta hittills i huvudsak oregistrerade valutainflöde till något sådant som 100 milj. kr.

En tredje inkomstpost som torde ha underskattats i betalningsbalansen är de utländska diplomatutgifterna i Sverige. Genom jämförelse med den nya statistiken över de svenska diplomatutgifterna har vi kommit till att man här kan ha haft ett icke registrerat valutainflöde på ca 25 milj. kr. per år.

Å andra sidan har vi funnit flera poster där man tidigare överskattat valutainflödet eller underskattat valutautflödet. Sedan slutet av 1940-talet fram t. o. m. betalningsbalansen för år 1968 införde t. ex. riksbanken en schablonmässigt beräknad kreditpost i tjänstebalansen avsedd att motsvara de fraktförsäkringspremier på importen som betalades till svenska försäkringsbolag. Då det blev uppenbart att den gamla schablonen – 0,5 % av importvärdet – inte längre var tillämplig, omarbetades schablonen så att den ovannämnda kreditposten för år 1969 reducerades med ca 100 milj. kr. Även för tidigare år genomfördes en liknande reduktion, som dock gjordes allt mindre ju längre bort i tiden man kom. Restposten ökade i motsvarande mån (jfr s. 59).

En post där valutautflödet med all sannolikhet är underskattat är gästarbetarnas remitteringar. Som framgått av kapitel VII: 5 kan mycket väl 100 à 200 milj. kr. härav saknas i betalningsbalansen för senare år, även om åtskilliga av dessa remitteringar ingår i resevalutaposten.

Den nya statistiken för post- och televerkets utlandstransaktioner, som endast finns fr. o. m. år 1969, visar för detta år en ökning av nettoutflödet av valutor med ca 10 milj. kr. jämfört med den tidigare använda anmälningsstatistiken.

De relativt osäkra uppgifter som är tillgängliga över de utländska handelskrediterna i centralbyråns finansstatistik för år 1968 visar på en nettoökning av de rena handelskrediterna med utlandet på ca 150 milj. kr.² Denna ökning av svenska företags korta krediter till utlandet, som är liktydig med ett uteblivet valutainflöde, torde endast i obetydlig utsträckning ha registrerats i betalningsbalansen. Ett införande av hela eller en del av beloppet i betalningsbalansen skulle öka restposten i motsvarande grad.

Försöker man sammanfatta de nya inslag i restpostbilden för år 1968, som framkom-

² Som handelskrediter har härvid räknats på tillgångssidan: varuväxlar, kundfordringar och förskott till leverantörer samt på skuldsidan: varuväxlar, förskott från kunder och skulder till leverantörer.

mit under utredningsarbetets gång, kommer man på basis av de nu anförda, delvis mycket osäkra skattningarna till slutsatsen att de i stort sett tar ut varandra i sin effekt på restposten. Något som skulle bidra att förklara den »gamla» positiva restposten på närmare 600 milj. kr. år 1968 har således tyvärr inte framkommit. Och därmed är vi tillbaka vid korrigeringsposten och dess problematik.

Korrigeringsproblematiken

Den korrigeringspost som finansdepartementet och konjunkturinstitutet under senare år infört i betalningsbalansen är en uppskattning av i statistiken icke redovisade löpande betalningar från utlandet. I nationalbudgeter och konjunkturrapporter har man speciellt hänvisat till det statistikbortfall, som på starka grunder kan förmodas föreligga sedan början av 60-talet i fråga om tjänstebetalningar från utlandet. Korrigeringsposten har fått stiga linjärt och dess nivå har bestämts så att den i summa för perioden 1962–1969 i stort sett eliminerar det positiva elementet i den »gamla» restposten. Detta uppgick till det aktningvärda beloppet av 3,3 miljarder kr. Summerar man de traditionella restposterna ända från år 1955 – det år de började bli systematiskt positiva – och fram t. o. m. år 1969 blir motsvarande belopp 5,5 miljarder kr.

I diskussionen om de senaste 15 årens positiva restposter har olika hypoteser framförts. Man har hänvisat till den tidigare berörda hypotesen om ett engångsbortfall i redovisningen av tjänstebetalningarna från utlandet som lett till ett permanent positivt element i restposten. I kronor räknat borde då detta element också växa med tiden. Denna tankegång synes ha legat bakom konstruktionen av finansdepartementets korrigeringspost med dess stegring med 100 milj. kr. per år. En annan hypotes har varit att de positiva restposterna helt eller delvis skulle förklaras av att Sverige successivt ökat sin kortfristiga nettoskuld till utlandet i form av handelskrediter.

I det förra fallet är det fråga om en as-

symmetri i den statistiska täckningen av bytesbalansens inkomster och utgifter. I det senare fallet skulle det röra sig om en mycket ensidig utveckling hos vissa slag av kapitaltransaktioner för vilka statistisk belysning saknas. Båda dessa väsensskilda fenomen är tänkbara som förklaringar till en systematiskt positiv restpost. Självfallet skulle det vara av stort intresse att veta vilken roll de två feltyperna spelat i den svenska betalningsbalansen. Har det positiva elementet i restposten – dvs. det faktum att reservutvecklingen under lång tid varit »bättre» än vad som kan förklaras av registrerade transaktioner – berott på att bytesbalansen under perioden 1955–1969 varit förmånligare än statistiken utvisat eller har det under hela denna långa period varit fråga om en oavbruten nettoimport av kommersiella krediter?

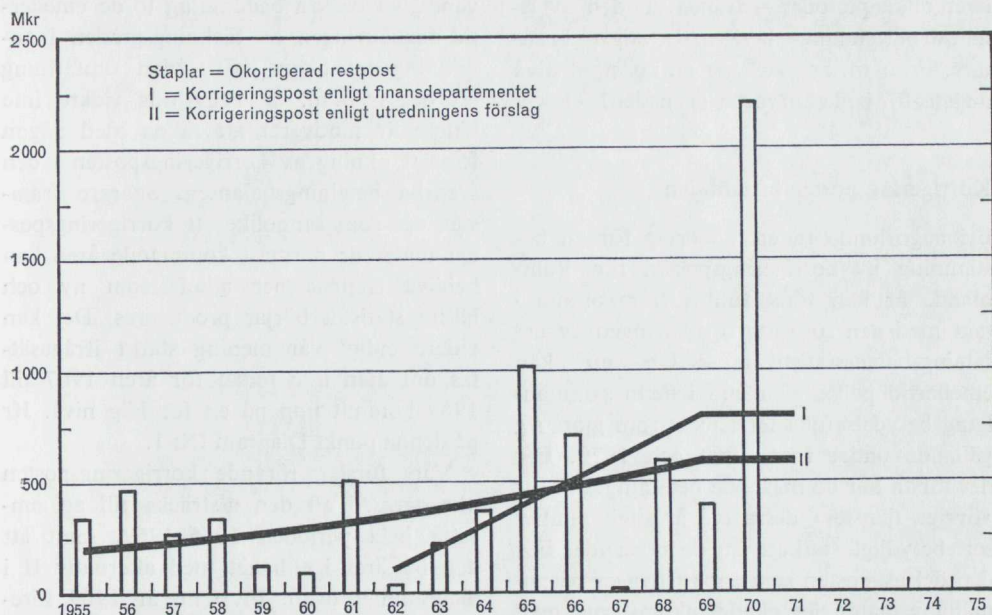
Utformningen av finansdepartementets korrigeringspost innebar de facto att man lade hela förklaringen på den statistiska missvisningen hos de löpande transaktionerna. Denna innebörd av korrigeringsposten markeras genom att posten placerats i bytesbalansen och fått påverka dennas saldo.

Som tidigare påpekats finns inga fasta hållpunkter för att bedöma riktigheten i det antagande som ligger bakom finansdepartementets korrigeringspost för åren 1962–1968. Brister i bytesbalansens redovisning har påvisats, men för det år som vi undersökt närmare – 1968 – har de som nyss redovisats inte resulterat i något mer omfattande och systematiskt nettobortfall som skulle kunna förklara den positiva restposten. Inte heller när det gäller de utländska handelskrediterna ger det begränsade empiriska material som f. n. existerar något belägg för att en successiv nettoupplåning av någon större omfattning skulle ha ägt rum. För år 1968 tyder tvärtom såväl centralbyråns finansstatistik som de i tullenkäten iakttagna kreditförhållandena på att ett visst valutautflöde skulle ha ägt rum via de kommersiella krediterna.³ Hypotesen om en successiv nettoskuldssätt-

³ Se kapitel II och IV i Bilaga 3, SOU 1971: 32.

Diagram IX: 1. Betalningsbalansens restpost och korrigeringposter 1955—1971.

ning som orsak till det systematiska restpostelementet om sammanlagt 5,5 miljarder kr. rimmar inte heller särskilt väl med finansstatistikens stockuppgifter per den 31.12.1968. Enligt dessa uppgifter, som är mer tillförlitliga än de tidigare relaterade förändringstalen för samma år, uppgick de totala utlandsfordringarna och utlandsskulden vid denna tidpunkt till nästan exakt samma belopp, eller nära nio miljarder kr.⁴

I denna situation har vi valt att ansluta oss till det principiella synsätt som anlagts av finansdepartementet och konjunkturinstitutet i denna fråga. Vi har emellertid en del synpunkter på den rent praktiska konstruktionen av korrektionsposten för perioden fram till år 1969 samt på frågan hur posten bör behandlas i framtiden.

Vad beträffar den tillbakablickande »restpostförklaringen» har vi på basis av den kunskap vi skaffat oss om det tillgängliga historiskt-statistiska materialet dragit slutsatsen att man inte utan ett synnerligen omfattande och kostsamt arbete kan gå längre i revision av de statistiska serierna än vad som gjorts i Bilaga 2. Vi har emellertid prövat flera olika schabloner för korrige-

ringsposten, som alla utformats så att de för en längre eller kortare period eliminerat det positiva elementet i restposterna. Det har med andra ord varit fråga om variationer på den metodik, som f. n. tillämpas av finansdepartementet och konjunkturinstitutet. Vi har arbetat med olika perioder – 1962–1969, 1959–1969 resp. 1955–1969 – och med korrigeringsposter, som ökat i jämn takt med de löpande transaktionernas omslutning resp. uppvisat en språngvis stegring åren 1960–1962, för att kompensera det redovisningsbortfall som då synes ha uppkommit. Den schablonmässigt beräknade restpost, som vi stannat för, har bestämts så att den för hela perioden 1955–1969 stigit i samma genomsnittliga takt som bytesbalansens omslutning. Denna har under perioden drygt tredubblats, vilket innebär en årlig stegring med något mer än 8 %.

I Diagram IX: 1 jämföres den sålunda beräknade korrigeringsposten med den av finansdepartementet uppskattade. Vidare har de okorrigerade restposterna enligt den gamla ordningen lagts in i diagrammet. Som synes är skillnaden mellan de två korrige-

⁴ Statistiska meddelanden, N: 1970: 6.

ringsposterna – förutom att de sträcker sig över olika perioder – främst att den av finansdepartementet beräknade stiger brantare. Fr. o. m. år 1969 har en konstant nivå angetts för båda kurvorna (se nedan).

Korrigeringsposten i framtiden

Ett någorlunda säkert underlag för en bestämning av korrigeringsposten för kommande år kan först väntas framkomma i takt med den fortsatta förbättringen av betalningsbalansstatistiken. Redan nu kan emellertid pekats på några i detta sammanhang betydelsefulla tendenser, som gjort sig gällande under åren 1969 och 1970. För det första har de ingående betalningarna för »övriga tjänster» dessa två år stigit relativt sett betydligt starkare än de utgående. För den del av posten som enbart bygger på anmälningsmaterialet ökade inkomsterna med 85 % och utgifterna med 25 % mellan år 1968 och första halvåret 1970. En stor del av den eftersläpning man konstaterat tidigare under 1960-talet har därmed i varje fall tills vidare tagits igen. För det andra skedde enligt vad vi inhämtat en uppstramning av valutabankernas rapporteringsrutiner under åren 1968 och 1969, en uppstramning som hängde samman med vissa skärpningar i valutaregleringen och kontrollen av bankernas utlandstransaktioner. Efter år 1968 har man också iakttagit en avsevärd ökning av antalet till riksbanken inkomna försäljningsanmälningar avseende export av tjänster resp. kapitalbetalningar från utlandet. Efter att enligt riksbankens stickprovsundersökningar ha sjunkit från 33 000 år 1962 till 26 000 år 1968 steg deras antal till ca 40 000 år 1970. De nu nämnda faktorerna, som alla har ett inbördes samband, måste såvitt vi kan förstå, ha medfört att rapporteringen av tjänsteexporten i betalningsbalansen blivit mera fullständig under åren 1969 och 1970. Att kvantitativt precisera vilken effekt denna ökade täckningsgrad haft på restpost och korrigeringspost är inte möjligt. Denna effekt kan nämligen f. n. inte skiljas från den så att säga genuina ökning av tjänsteexporten som sam-

tidigt kan ha inträffat. Enligt vår med nödvändighet osäkra bedömning torde emellertid förbättringen av täckningsgraden i anmälningsstatistiken haft sådan omfattning att det fr. o. m. år 1969 tills vidare inte längre är motiverat att räkna med någon fortsatt ökning av korrigeringsposten i den svenska betalningsbalansen. Snarare framstår det som sannolikt att korrigeringsposten under de närmast kommande åren kan behöva trappas ner allteftersom ny och bättre statistik börjar produceras. Det kan vidare enligt vår mening starkt ifrågasättas om man inte redan för åren 1967 till 1969 kommit upp på en för hög nivå. Jfr på denna punkt Diagram IX: 1.

Vårt förslag rörande korrigeringsposten blir därmed att den utsträcks till att omfatta hela perioden 1955–1969, samt att den bestäms i enlighet med alternativ II i diagrammet ovan. Fr. o. m. år 1969 föreslår vi att man tills vidare bibehåller korrigeringsposten oförändrad på den nivå, som den enligt vårt förslag skulle ha år 1969, dvs. i runt tal 600 milj. kr. I den mån centralbyråns nya statistik över företagens utländska fordringar och skulder mognar fram, och om en statistisk bearbetning av momsdeklarationernas exportdata realiserar, är det mycket möjligt att detta kan föranleda en reduktion av korrigeringsposten.

Det kan slutligen i sammanhanget nämnas att långtidsutredningen, som i sina ursprungliga betalningsbalansprognoser för 1970-talet räknat med en korrigeringspost som steg med 100 milj. kr. per år, i det slutliga betänkandet reducerat denna stegring till 50 milj. kr. I sina prognoser för den preliminära nationalbudgeten för år 1971 har riksbanken bibehållit 1969 års korrigeringspost – 800 milj. kr. – även för åren 1970 och 1971. Så har även skett i årets finansplan.

2. Internationellt statistikutbyte

Som närmare dokumenteras i Bilaga 1 har man i de flesta industriländer satsat betydligt mer på sin betalningsbalans än vi gjort

i Sverige. Ett område för dessa satsningar som är av särskilt intresse även för statistikproduktionen här i landet är de mycket detaljerade regionala balanserna som framställs i vissa länder. På grundval av dessa kan bilaterala avstämningar göras, man kan också erhålla detaljinformation om olika avsnitt i den svenska betalningsbalansen sedd från utlandet på denna väg.

Åtskilliga uppgifter, vilka helt saknas i Sverige, vilka produceras ytterst långsamt eller vilka av sekretessskäl inte publiceras i Sverige, finns tillgängliga som officiell statistik i främmande länder. I England publiceras kvartalsstatistik över handelskrediter visavi Sverige och i USA finns bilaterala uppgifter över koncerntransaktioner som ej insamlas i Sverige. I Finland publiceras uppgifter över svenska direktinvesteringar där – t. o. m. med viss branschindelning – vilka inte offentliggörs i Sverige. I den tyska betalningsbalansstatistiken publiceras korttidsdata med mycket detaljerad fördelning på transaktionslag och länder. Ur denna statistik kan uppgifter om licenser, pensioner, utdelningar etc. i båda riktningarna samt fordringar och skulder visavi Sverige erhållas på månadsbasis eller kvartalsbasis. På detta sätt kan betydande information om den svenska betalningsbalansen erhållas från andra fristående källor.

Vi anser det angeläget att ett ökat samarbete och statistikutbyte etableras mellan de myndigheter som sammanställer betalningsbalanser i olika länder. Tidigare har redovisats hur ett sådant samarbete förekommit via OECD bl. a. när det gällt att få fram bättre bruttosiffror för resevaluta. I Bilaga 1 har också getts exempel på bilateralt datautbyte mellan olika länder. Det bör vara möjligt att gå vidare på denna väg så att enskilda länder i ökad utsträckning kan utnyttja och jämföra varandras uppgifter. Ett viktigt led i denna internationella bevakning bör enligt vår mening vara att man inom riksbanken bygger upp en systematisk dokumentation över internationell betalningsbalansstatistik.

3. Säsongrensning

Så länge man i huvudsak begränsar sig till att presentera en årlig betalningsbalans, erbjuder säsongvariationer i det statistiska materialet självklart inga problem. Men så snart man har ambitionen att presentera månads- eller kvartalsvisa betalningsbalanser behövs en analys av säsongvariationerna för de poster, där sådana förekommer. Detta gäller bl. a. en så stor och viktig post som utrikeshandeln. Såväl konjunkturinstitutet som centralbyrån har sedan länge arbetat med säsongrensning av denna statistik.

Om man skall presentera kvartalsvisa betalningsbalanser är det enligt vår uppfattning nödvändigt att säsongrensningsproblemen ägnas mer uppmärksamhet i det fortsatta betalningsbalansarbetet. Utredningen föreslår därför att centralbyrån får i uppdrag att utveckla en för betalningsbalansändamål lämplig metodik för säsongrensning av i första hand handelsstatistikens och sjöfartsstatistikens kvartalsdata. Även reseutgifternas och valutareservens säsongmässiga beteende bör emellertid beaktas i detta sammanhang.

4. Datateknikens konsekvenser för statistikinsamlingen

I och med datateknikens snabba frammarsch inom företag, banker och myndigheter öppnas nya möjligheter att fånga och vidarebefordra statistisk information. Så är också fallet på betalningsbalansstatistikens område. Vi har redan tidigare berört den nya information rörande de löpande betalningarna från utlandet, som en databearbetning av mervärdeskattedeclarationerna skulle kunna ge. Och vi har också pekat på de möjligheter som i ett längre perspektiv öppnas genom framtidens ekonomiska »databanker».

Av speciellt och mera näraliggande intresse är emellertid valutabankernas möjligheter att ta fram betalningsstatistiska data direkt ur sin maskinella bokföring. När det gäller bankernas egna utlandstjänster har vi diskuterat denna möjlighet i kapitel VII: 4.

Men frågan är vidare och rör även de utlandstransaktioner som bankerna utför för sina kunders räkning.

Arbetsrutinerna vid och bokföringen av utlandstransaktioner har hos de svenska bankerna ännu inte i någon större utsträckning integrerats i de datasystem, som är under uppbyggnad. En del banker har emellertid hunnit längre på detta fält än andra och med den snabba utveckling som äger rum på detta område lär det inte dröja så många år innan en sådan integrering är ett faktum. Därmed skulle rent tekniskt möjligheter föreligga för direktöverföring av information om utlandstransaktionerna från valutabankerna till en dataanläggning hos riksbanken eller statistiska centralbyrån. Det kan i sammanhanget nämnas att vissa större svenska företag sedan några år fullgjort sin anmälningsplikt i fråga om löpande varubetalningar till utlandet genom datalistor, som månadsvis insänts till riksbanken. En liknande typ av rapportering förbereds också inom en av storbankerna, som utvecklat ett nytt automatiskt datasystem för importbetalningar. När detta rapporteringssystem är fullt utbyggt beräknas det ersätta de vanliga inköpsanmälningarna för mellan 60 och 70 % av den varuimport som betalas genom banken. Det nya systemet innebär en betydande administrativ förenkling och besparing för samtliga inblandade parter. F. n. undersöker man också, enligt vad utredningen inhämtat, möjligheterna att utvidga systemet till att omfatta tjänstebetalningar. Det kan i detta sammanhang nämnas att man i flera andra länder nått längre på detta område. Som framgår av redogörelsen i Bilaga 1 lämnar banker och företag i t. ex. Finland, Holland och Belgien redan nu i betydande utsträckning magnetband eller hålkort med betalningsbalansdata direkt till vederbörande centralbank.

Även om erfarenheterna av ADB-producerad betalningsbalansinformation tills vidare är relativt begränsade bestyrker de enligt utredningens mening klart att det här öppnar sig betydande möjligheter till rationalisering av riksbankens anmälningsstatistik i takt med att banker och företag au-

tomatiserar hantering och bokföring av sina utlandstransaktioner. Vid en sådan automatisering bör det vara möjligt att gå vidare på den väg som redan beträffs och lägga in rapporteringsrutiner som skulle ge hela eller i varje fall det väsentliga av den statistiska information som f. n. finns på inköps- och försäljningsanmälningarna. De principförslag till nya inköps- och försäljningsanmälningar som presenterats i kapitel VII, kan därvid som redan nämnts tjänstgöra som kravspecifikation vid utarbetandet av systemlösningar och rapporteringsrutiner. Detta är en uppgift för datatekniker, som faller utanför vår kompetens. Vi vill endast ännu en gång understryka vikten av att en koordination av datasystemen kommer till stånd så att inte olika banker binder sig för skilda och kanske svårförenliga rutiner på detta område. För den skull har vi redan i avsnittet om banktjänster i kapitel VII föreslagit att riksbanken så snart som möjligt tar upp dessa frågor med valutabankerna. Även statistiska centralbyrån bör delta i dessa överläggningar, eftersom de kan komma att beröra statistiska metodfrågor och eftersom vi tidigare ifrågasatt om inte centralbyrån borde få hand om en eventuell databearbetning av anmälningsstatistiken.

Del 3

Analys, presentation och produktion

1961

Analysis of production

[The remainder of the page contains extremely faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the document.]

Kapitel X   Analys och prognoser

Sedan resultaten av vår översyn av den svenska betalningsbalansstatistiken redovisats i del 2 är det utredningens avsikt att i denna sista del av betänkandet ge vissa sammanfattande synpunkter på den fortsatta analysen och presentationen av denna statistik. I anslutning härtill tar vi också upp behovet av personalförstärkning och frågan om ansvarsfördelningen mellan de institutioner som är verksamma på detta fält.

1. *Hittillsvarande arbete*

Sett ur ekonomisk-politisk synpunkt är de två centrala delarna av betalningsbalansanalysen beskrivningen av nuläget och prognoserna för den fortsatta utvecklingen. Nulägeskaraktistiken ingår som ett viktigt led i skildringen av det allmänna ekonomiska läget och betalningsbalansprognoserna är betydelsefulla byggstenar i de årliga nationalbudgeterna liksom i finansdepartementets långtidsutredningar.

Karakteristiker av det aktuella betalningsbalansläget återfinns i konjunkturinstitutets rapporter och nationalbudgeterna samt i riksbankens förvaltningsberättelser och årsböcker. I konjunkturrapporter och nationalbudgeter har traditionellt mest utrymme ägnats analysen av utrikeshandeln, medan riksbankens publikationer – relativt sett – innehållit mer information om övriga poster i betalningsbalansen, framför allt beträffande kapitalrörelserna.

När det gäller de årliga prognoserna över bytesbalansen som ingår i nationalbudgeten samarbetar finansdepartementet, konjunkturinstitutet, riksbanken och statistiska centralbyrån. Konjunkturinstitutet koncentrerar sig främst på utrikeshandeln och sjöfartsnettot. Institutets prognoser för varuexporten bygger härvid dels på de exportenkäter som utförs av statistiska centralbyrån, dels på de separata länderanalyser som institutet gör. Varuimporten uppskattas med hjälp av en särskild importfunktion, som härleder importen ur den förväntade konsumtionen och de förväntade investeringarna. Övriga poster i bytesbalansen – turism, övriga tjänster och transfereringar – uppskattas av riksbanken på basis av erfarenheterna från tidigare år. En del poster i kapitalbalansen prognoseras också. Riksbanken uppskattar sålunda de statliga kapitalrörelserna, medan konjunkturinstitutet uppskattar vissa privata kapitalrörelser, främst fartygs- och flygplanskrediter. I finansdepartementet görs sedan en global bedömning, som i vissa fall kan leda till en justering av prognoserna. Sålunda bedömdes t. ex. exportens volymökning för år 1970 mer optimistiskt i finansplanen (+ 8,5 %) än i det av konjunkturinstitutet utarbetade utrikeshandelskapitlet i den preliminära nationalbudgeten (+ 7,5 %).

De prognoser över betalningsbalansen som görs i samband med de statliga långtidsutredningarna utarbetas inom finansdepartementet i samarbete med konjunkturin-

stitutet och riksbanken.

Viktiga engångsinsatser när det gäller analys och forskning kring den svenska betalningsbalansen har vidare gjorts av enskilda forskare knutna till universitet och handelshögskolor.¹

Sammanfattande kan sägas att den hittillsvarande analysen av den svenska betalningsbalansen nått längst i fråga om varuhandeln med utlandet. Här följer man, som redan antytts, utvecklingen av vår export på olika marknader och analyserar dess samband med strukturella och konjunkturella förändringar utomlands. Varuimporten bestäms i konjunkturinstitutets modeller av den inhemska ekonomiska utvecklingen. Tjänsteutbytet med utlandet, de utländska investeringarna och kapitalrörelserna över huvud taget har emellertid inte varit föremål för analys i samma omfattning. Till en del kan detta förklaras av att sammanhangen här sannolikt är mer komplicerade än på varusidan, samtidigt som det statistiska underlaget för en analys ofta är sämre. Men framför allt beror det på de mycket begränsade personella resurser som stått till förfogande.

En svaghet i det hittillsvarande systemet har vidare varit att den ekonomiska analysen av betalningsbalansen varit uppdelad på en rad olika institutioner. Trots samarbetet har ansvarsfördelningen inte kunnat undgå att bli oklar. Med den respekt olika ämbetsverk har för varandra har detta i en del fall otvivelaktigt lett till att man alltför okritiskt accepterat en uppgift eller en prognos bara för att den kommit från annat håll.

2. Synpunkter på den framtida analysen

Ekonomiskt/analytiskt kan betalningsbalansen uppfattas både som en inkörsport för de internationella konjunkturimpulserna och som en säkerhetsventil, vilken hjälper till att reglera efterfrågetrycket i den interna ekonomin. Denna dubbla funktion komplicerar analys och prognoser på detta område. En analys av betalningsbalansen, som skall göra skäl för namnet, måste gå längre än blott och bart en beskrivning av olika delposters

förändringar från en period till en annan. Dessa förändringar måste på ett systematiskt sätt relateras till förändringar i andra ekonomiska variabler inom och utom landet. Först då kan man hoppas att upptäcka samband med tillräcklig precision och stabilitet, ägnade att läggas till grund för prognoser och ekonomisk-politiska beslut.

Utredningen vill här peka på några områden där det enligt dess mening är särskilt angeläget att den ekonomisk/statistiska analysen av den svenska betalningsbalansen utvidgas och fördjupas.

Vad först den dominerande komponenten, utrikeshandeln, beträffar vill vi understryka vikten av att konjunkturinstitutet får resurser att driva vidare sin analys av dess bestämningsfaktorer, så att prognos- och beslutsunderlaget på denna punkt ytterligare förbättras. Detta är ett arbete som har nära samband både med institutets arbete på en ekonometrisk modell för den svenska ekonomin och med finansdepartementets arbete med nationalbudget och långtidsplanering.

Övriga komponenter – tjänsteutbytet med utlandet, u-hjälpen och kapitalrörelserna – har, trots att deras relativa betydelse ökat starkt under senare år, inte i samma grad varit föremål för systematisk analys. För att bättre förstå både de långsiktiga utvecklingstendenserna och de senaste årens dramatiska utveckling på dessa områden behövs enligt vår mening en väsentligt utökad analysinsats. Vi skall här peka på några konkreta problem som skulle behöva utredas i detta sammanhang.

Transportposten i betalningsbalansen borde analyseras närmare. Sedan början av 1950-talet har export- och importvärdena mer än femdubblats, medan bruttosiffrorna

¹ Som exempel på sådana insatser under senare tid kan nämnas Börje Kraghs analys av den svenska u-hjälpens belastning på betalningsbalansen i *U-hjälp i utveckling?*, Stockholm 1969, s. 162 ff och Bertil Lindströms »Vad har hänt med Sveriges internationella konkurrenskraft?» i *Ekonomisk politik i förvandling*, Stockholm 1970, s. 113–143. Man kan också peka på den kartläggning av utlandsinvesteringar som skett i Harry Johanssons *Utländsk företags-etablering i Sverige*, Stockholm 1968, resp. Harald Lunds *Svenska företags investeringar i utlandet*, Stockholm 1967.

bakom sjöfartsnettot endast tredubblats. Vad har konkurrensen från andra länders handelsflottor och från lastbilar och flyg betydtt i sammanhanget och vad kommer den att betyda i framtiden? Hur kan den ökade användningen av containers tänkas komma att påverka utvecklingen av de utländska transporterna och hur skall denna trafik bäst fångas i betalningsbalansen? Med hänsyn till oljetransporternas stora betydelse för tjänar utvecklingen på tankmarknaden att följas kontinuerligt.

Det s. k. turistnettots utveckling har spelat en stor roll i debatten om de senaste årens valutautströmning. Vi skulle behöva veta mycket mer om vad som ligger bakom denna utveckling. Som framgår av Tabell 1 i Bilaga 2 har utflödet av resevaluta ungefär fyrdubblats under 1960-talet. Bakom den rena utlandsturismens expansion ligger faktorer på både utbuds- och efterfrågesidan. De relativa priserna har sjunkit starkt under efterkrigstiden och inkomstelasticiteten är hög och eventuellt trendmässigt växande.

Ett inslag i efterkrigstidens utveckling vars betalningsbalansmässiga konsekvenser hittills, såvitt vi kunnat finna, knappast beaktats alls är den tidvis betydande nettoinvandringen av utländsk arbetskraft. Som redan framhållits i kapitel III, s. 31, har detta tillskott till våra resurser varit jämförbart med en kapitalimport på åtskilliga miljarder kronor per år. Man kan med fog kritisera betalningsbalansstatistiker världen över för att de hittills blundat för de viktiga flöden av reala resurser mellan länderna, som blir en följd av arbetskraftens rörlighet över gränserna. Hur som helst framstår det som en angelägen uppgift att analysera de indirekta konsekvenserna för betalningsbalansen av flyttningen av »mänskligt kapital» mellan länderna, konsekvenser som t. ex. tar sig uttryck i ökad export från invandringslandet eller överföring av lön eller gåvor och understöd till hemlandet.

En med tiden allt betydelsefullare del av betalningsbalansen kommer att utgöras av den svenska u-hjälpen. Det ligger därför vikt på att man i betalningsbalansen ger en samlad bild inte bara av den offentliga u-hjäl-

pen i dess olika former utan även av den privata u-hjälpen som förekommer. Med utgångspunkt från en sådan kartläggning – liknande den som redan finns i den årliga rapporteringen till OECD:s kommitté för utvecklingshjälp (DAC) – borde man kunna gå vidare längs de av Börje Kragh skisserade linjerna och närmare analysera hur den svenska u-hjälpen belastar dels de inhemska resurserna dels själva betalningsbalansen. En sådan analys behövs för att man skall kunna bedöma de ekonomiska konsekvenserna för det svenska folkhushållet av besluten om u-hjälpen. Härigenom underlättas dessa besluts koordinering med den övriga ekonomiska politiken. Även handels- och tjänsteutbytet med u-länderna liksom de svenska privata investeringarna där bör särskiljas i betalningsbalansen, så att de kan bli föremål för ekonomisk analys.

Privata kapitaltransaktioner och direktinvesteringar har varit de mest expansiva posterna i betalningsbalansen under efterkrigstiden. Från helt obetydliga belopp i början på 1950-talet – några hundra miljoner kronor per år i vardera riktningen – har dessa poster stigit till ca 3 miljarder i slutet av 1960-talet. Kapitalrörelser och investeringar har också visat sig kunna undergå betydande kastningar från ett år till ett annat. Skillnader i räntenivå och kreditmarknadsläge mellan olika länder har här spelat en stor roll. När det gäller korta kapitalrörelser i form av handelskrediter, som dessutom i hög grad påverkas av förväntningar om växelkursförändringar, har svängningarna under de senaste årens relativt oroliga förhållanden på valutamarknaden vid vissa tillfällen uppgått till hundratals miljoner kronor *per vecka* med motsvarande snabba utslag i valutareserven.

De fenomen som här i all korthet beskrivits hör givetvis samman med det svenska näringslivets ökade internationalisering, de multinationella företagens snabba expansion och framväxandet av en verkligt internationell penning- och kapitalmarknad. Detta är sannolikt en utveckling som kommer att accentueras. Men i Sverige har vi hittills ägnat den relativt liten uppmärksam-

het. Vi behöver veta mera om beteendet hos de multinationella företagen och det gäller såväl våra egna som de utländska. Här öppnar sig ett stort fält för studium, såväl empiriskt som teoretiskt.

Vad vi hittills framför allt berört har varit behovet av en fördjupad analys sektorvis. Detta bör emellertid ej få skymma den centrala uppgiften för betalningsbalansanalysen: att åstadkomma en samlad analys av hela balansen som kan läggas till grund för prognoser och beslutsfattande.

En sådan samlad analys kan åstadkommas på basis av sektoranalyserna. Men man kan också sätta betalningsbalansutvecklingen i relation till den totala ekonomiska utvecklingen inom landet, representerad av t. ex. en ekonometrisk modell för hela den svenska ekonomin. Vilken väg som är mest framgångsrik kan endast erfarenheterna av fortsatt analys efter dessa två linjer avgöra. Skillnaden mellan de två framgångssätten är f. ö. närmast en gradskillnad. Även de ekonomiska totalmodellerna är sektorindelade, och är det t. ex. fråga om en s. k. input-output-modell kan denna sektorindelning drivas mycket långt. Skillnaden gentemot de tidigare skisserade partiella sektoranalyserna av betalningsbalansen är framför allt att dessa – genom sin mer begränsade uppläggning – har lättare att som förklarande faktorer dra in element av det ekonomiska skeendet utomlands.

Ett exempel på en sådan partialanalys ges i Bilaga 3, som bl. a. behandlar de faktorer som ligger bakom de korta utländska kapitalrörelserna. De förklaringsvariabler, som där provas, är främst förändringar i utrikeshandelns storlek och sammansättning, skillnader i ränteläget i Sverige och utlandet samt förväntningar om växelkurserna. När det gäller analysen av långfristiga utländska portföljinvesteringar har man – främst i USA – använt de internationella räntedifferenserna och köparnas riskvärdering och avkastningsförväntningar som förklarande faktorer. I takt med att betalningsbalansanalysen förbättras bör liknande kvantitativ analys kunna provas även i Sverige.² Inte minst i detta sammanhang bör den löpande

kvartalsstatistiken över företagens utländska fordringar och skulder kunna bli till stor nytta.

Den utvidgade betalningsbalansanalys som vi diskuterat i det föregående spänner över ett vidsträckt fält och rymmer mycket olikartade typer av analys och forskning. Till en del är det fråga om regelbundet återkommande uppgifter i form av löpande analys av betalningsbalansutvecklingen, studium av dess säsong- och konjunkturbeteende, prognoser för framtiden osv. Detta är uppgifter som bäst tas om hand av kontinuerligt verkamma forskningsinstitut eller utredningsavdelningar, som arbetar i nära kontakt med den löpande statistikproduktionen. Andra av de diskuterade uppgifterna utgörs däremot av fristående forskningsprojekt av engångsnatur, som analysen av långsiktiga utvecklingstendenser på olika områden, av konsekvenserna för betalningsbalansen av den betydande nettoinvandringen av utländsk arbetskraft eller av den ökande u-hjälpen osv. Dessa senare uppgifter lämpar sig bättre för engångsinsatser av enskilda forskare eller forskarlag. Självklart kan dessa i sin tur vara knutna till olika forskningsinstitut, såväl statliga som privata.

² Jfr diskussionen i Bilaga 3, SOU 1971: 32 kapitel VII.

Kapitel XI Presentation och publicering

I utredningens direktiv framhölls att det är av största betydelse att den ekonomiska politiken kan utformas på grundval av tillförlitliga informationer om utfallet av de utrikes betalningarna. För att uppfylla detta mål krävs inte blott att tillräckliga resurser sätts in på att framställa en bra statistik, utan det gäller också att se till att denna statistik och analysen därav presenteras på ett snabbt och instruktivt sätt. Vi skall i detta kapitel ge en del synpunkter på presentationsproblemet. Först skall dock i kort-het redogöras för hur betalningsbalansstatistiken tidigare offentliggjordes och för den utvidgning av informationsflödet på detta område som genomförts under den tid utredningen pågått.

1. Tidigare ordning

I Sverige liksom i de flesta andra länder offentliggörs betalningsbalansstatistik på flera olika vägar. Viktig delinformation kommer månads- eller kvartalsvis från statistiska centralbyrån och bankinspektionen. Som exempel kan nämnas månadsstatistiken över utrikeshandeln, den kvartalsvisa sjöfartsstatistiken och kvartalsstatistiken över värdepappershandeln med utlandet. Allra snabbast och mest frekvent är som tidigare framhållits informationen om valutareservens förändringar, som kan utläsas ur riksbankens veckorapporter och den månadsvisa bankstatistiken. Uppställningar över den to-

tala betalningsbalansen utarbetas i första hand av riksbanken och publiceras på flera olika sätt: i riksbankens förvaltningsberättelse och i dess årsbok liksom också i konjunkturrapporter och nationalbudgeter.

När vi började vårt arbete år 1967 publicerades endast årssiffror för den fullständiga betalningsbalansen i Sverige. Den mest utförliga redovisningen var den som ingick i ett särskilt avsnitt av riksbankens årsbok, som normalt publicerades i juni eller juli påföljande år. Hela avsnittet i årsboken för 1966 omfattade 8 sidor och huvudtabellen i avsnittet, liksom motsvarande historiska tabell i tabellbilagan, var starkt »netta». I ytterligare tabeller presenterades emellertid mer detaljerade uppgifter om utrikeshandeln och en bruttoredovisning av vissa tjänstetransaktioner och transfereringar, svenska statskrediter till utlandet och privata långfristiga lån och investeringar. Beträffande valutareserven var dokumentationen – särskilt i årsbokens tabellbilaga – mycket utförlig. Textkommentaren måste betecknas som knapphändig och analysen begränsades i huvudsak till jämförelser med motsvarande siffror för närmast föregående år.

2. Nuläge

Jämfört med situationen för fyra år sedan har offentliggörandet av betalningsbalansstatistisk information i dag utvidgats på flera olika punkter. Till en del har detta

sammanhängt med önskemål och förslag som utredningen framfört under hand till berörda myndigheter, till en del har det varit fråga om självständiga initiativ från dessas sida. De viktigaste åtgärderna på detta område kan sammanfattas sålunda:

Från och med riksbankens årsbok för 1968 har tabellmaterial och kommentarer i betalningsbalansavsnittet utvidgats. Särskilt betydelsefullt har varit att man numera återger den fylligare bruttoredovisning av betalningsbalansen, som sedan länge rapporterats till den internationella valutafonden och OECD, men som varit svårtillgänglig för svensk publik. Den ekonomiska analysen av betalningsbalansutvecklingen har också givits större plats, bl. a. i årsbokens kreditmarknadsavsnitt, något som motiverats av att valutaproblemen under de sista åren tilldragit sig så stort intresse.

Vidare började riksbanken fr. o. m. hösten 1968 att upprätta preliminära kvartalsvisa betalningsbalanser. Dessa har dock hittills inte publicerats löpande, men årsboken för 1969 innehåller »retrospektiva» kvartalsciffror för betalningsbalansen under detta år. Däremot har riksbanken börjat offentliggöra halvårsdata för den svenska betalningsbalansen i sin stencilerade notiserie »Ur tidningarna», samtidigt som dessa data inrapporteras till de tidigare nämnda internationella institutionerna.

En annan statistik av stor betydelse för tolkningen av betalningsbalansutvecklingen, som börjat publiceras fr. o. m. våren 1970, är centralbyråns uppgifter om svenska företags och myndigheters utländska fordringar och skulder per varje årsskifte. Denna statistik kommenterades utförligt i kapitel VIII samt behandlas också i Bilaga 3, kapitel IV.

3. Framtida presentation

Vi har vid vår bedömning av denna fråga utgått från att det numera är en allmänt accepterad uppfattning att ekonomisk statistik – såvitt säkerhetspolitiska skäl inte lägger hinder i vägen – bör göras offentligt tillgänglig så snabbt som möjligt. Håller man

hårt fast vid denna ståndpunkt – och det menar vi att man bör göra – betyder detta också att man i betydande utsträckning måste vara beredd att acceptera preliminär och partiell statistik. Å andra sidan – och detta är lika viktigt – kan det anföras goda skäl mot att man i alltför stor hast offentliggör preliminära och otillräckligt kontrollerade eller analyserade statistiska data. Denna synpunkt får ökad tyngd, när man arbetar med ett statistiskt material, som är så heterogent och svårtolkat som den svenska betalningsbalansstatistiken.

Ett näraliggande exempel på de kastningar i informationsbasen som kan inträffa på detta område erbjuder statistiken över kapitalbalansen för år 1969. I de preliminära kapitalbalanser som i början av år 1970 publicerades i riksbankens förvaltningsberättelse och i finansplanen redovisades ett negativt saldo på ca 800 milj. kr., vilket innebar en mycket kraftig omsvängning jämfört med de närmast föregående åren, då motsvarande saldo genomgående varit positivt. Enligt de nya statistiska data som publicerades fem à sex månader senare – först i den reviderade finansplanen och sedan i riksbankens årsbok för 1969 – utgjorde det negativa saldot på kapitalbalansen endast 240 milj. kr., vilket motsvarade en minskning med mer än en halv miljard jämfört med den tidigare publicerade statistiken. Det som framför allt förändrade den statistiska bilden av kapitalbalansen var att nettot av den privata långfristiga upplåningen i utlandet blev betydligt större och de svenska varvens exportkrediter mindre än tidigare beräknat.

Allteftersom den statistiska basen för betalningsbalansstatistiken förbättras, bör det emellertid vara möjligt att snabba upp och utvidga offentliggörandet av den svenska betalningsbalansstatistiken. Som framgått av det föregående har åtskilliga förbättringar i dessa hänseenden redan genomförts. Enligt utredningens mening bör man kunna gå vidare på denna väg. Vad vi framför allt skulle vilja se genomfört är fyra ting:

För det första är tiden enligt vår uppfattning mogen för *ett löpande offentliggörande*

av de *preliminära kvartalsvisa betalningsbalanser* som redan nu sammanställs inom riksbanken. En förutsättning härför är dock att en snabbare och mer precis rapportering av de privata kapitalrörelserna kan åstadkommas inom ramen för riksbankens anmälningsmaterial och investeringstillstånd. Av betydelse i sammanhanget är också att den kvartalsvisa statistiken över företagens utländska fordringar och skulder, som centralbyrån fått i uppdrag att genomföra, kommer igång. Detta beräknas ske fr. o. m. andra kvartalet 1971.

Som tidigare påpekats är det meningslöst att göra stora ansträngningar för att förbättra statistikproduktionen, om inte resultaten får en effektiv spridning till intresserade parter. Samtidigt bör det understrykas att en sådan informationsspridning har en värdefull retureffekt. Ett regelbundet publicerande av kvartalsvisa betalningsbalansdata och en därtill knuten ekonomisk analys med ty åtföljande offentlig debatt och bevakning i tidningar, radio och TV medför också en press både på uppgiftslämnarna och på de statistikproducerande och analyserande institutionerna, som bör sporra till förnyelse och vidareutveckling av betalningsbalansarbetet.

Mot denna bakgrund vill vi för det andra föreslå att man inte – som hittills i stor utsträckning varit fallet – nöjer sig med att enbart publicera det statistiska siffermaterialet rörande betalningsbalansen utan samtidigt i en och samma kvartalspublikation presenterar en kommentar till och analys av betalningsbalansutvecklingen. En sådan relativt snabb och regelbundet återkommande kvartalsrapport skulle enligt utredningens mening kunna komma att spela en viktig roll som underlag för utformandet av den ekonomiska politiken. Den skulle också tillföra ekonomisk analys och debatt över huvud nytt stoff, samtidigt som den indirekt skulle främja den fortsatta utvecklingen av betalningsbalansstatistiken. Enligt vår bedömning borde en sådan analyserande kvartalsrapport kunna publiceras ca två månader efter resp. kvartalsskifte. I den skulle också kunna införas specialartiklar

av olika författare med analys av viktiga delposter, långsiktiga utvecklingstendenser m. m. Från tid till annan bör också i rapporterna ingå en beskrivning av det statistiska primärmaterialet och dess kvalitet samt av använda beräkningsmetoder och korrekationer.

Alternativt kunde man tänka sig att den här föreslagna kvartalsvisa betalningsbalansinformationen i stället för att publiceras separat finge ingå i någon lämplig månadspublikation på sätt som sker i många andra länder. Sedan såväl *Kommersiella Meddelanden* som *Konjunkturjournalen* lagts ned är det emellertid svårt att se var detta senare skulle kunna ske. En möjlighet vore om riksbanken själv, som många andra centralbanker, skulle ge ut en ekonomisk månadskrift. Behovet av en sådan har ytterligare ökat sedan några av affärsbankernas motsvarande publikationer nyligen nedlagts eller inskränkts. För att inte belasta riksbankens personella resurser för hårt skulle en sådan månadskrift kunna göras som ett lagarbete under medverkan från andra institutioner, t. ex. konjunkturinstitutet, och till en del fyllas med artiklar av utomstående forskare. Med hänsyn till det utländska behovet av snabb och korrekt information om Sveriges ekonomi och betalningsbalans skulle det också kunna ifrågasättas om inte en engelsk upplaga vore i hög grad påkallad.

För det tredje har vi vissa synpunkter på själva den tabellmässiga presentationen av betalningsbalansen. Rent allmänt anser vi det önskvärt att såväl kvartals- som årsbalanserna har i stort sett samma utseende samt att presentationen över huvud taget sker i en standardiserad och efter hand allmänt känd version. Vidare anser vi – som redan framgått av den principiella diskussionen i kapitel III – det angeläget att de ut- och ingående transaktionsströmmarna så långt möjligt redovisas brutto. Ett viktigt steg i den riktningen togs när riksbanken i sin årsbok för 1967 började publicera en mer utförlig bruttoredovisad sammanfattningstabell, uppställd enligt den internationella valutafondens schema. Enligt vår me-

ning bör man kunna gå vidare i riktning mot ökad bruttoredovisning, samtidigt som tabellmaterialet på vissa punkter kan göras mera överskådligt. Våra uppslag och idéer härvidlag har utnyttjats vid utformningen av tabellerna i bilaga 2, till vilken vi hänvisar. Beträffande den sammanfattande tabellen är det endast obetydliga förändringar som föreslås i jämförelse med den nuvarande redovisningen i riksbankens årsbok. Bruttoredovisningen har utvidgats en del. Lay-outen har förbättrats genom att transaktionsslagen anges i tabellhuvudet och årtalen i tabellsidan. Termerna »kredit» och »debet» har bytts ut mot valutainflöde och valutautflöde. Som komplement till den förenklade och komprimerade sammanfattningstabellen har införts en rad deltabeller. De viktigaste nyheterna i tabellförslaget är den regionalt uppdelade betalningsbalansen och översikten av det svenska u-landsbiståndet och dess komponenter. I och med att statistiska centralbyråns nya kvartalsstatistik över företagens utländska fordringar och skulder blir tillgänglig, kommer ytterligare tabeller att kunna framställas.

För det fjärde menar vi att riksbankens föredömligt snabba rapportering fyra gånger i månaden av sitt innehav av guld och valutor bör kompletteras med motsvarande uppgifter rörande affärsbankernas utländska fordringar och skulder. De senare behövs för att man skall få en korrekt bild av utvecklingen av landets totala valutainnehav. Även om riksbanken svarar för större delen av valutareserven, kan det från en rapportdag till en annan inträffa avsevärda förskjutningar av valutainnehavet mellan riksbanken och bankerna, förskjutningar som gör det svårt att bedöma utvecklingen enbart på basis av riksbankssiffrorna. Ett statistiskt underlag för denna komplettering finns redan i de »veckorapporter» som affärsbankerna sedan början av 1960-talet tillställt riksbanken. Precisionen och snabbheten i uppgiftslämnandet förefaller emellertid att kunna förbättras, särskilt i den mån affärsbankerna övergår till datamaskinbokföring på utlandssidan.

Kapitel XII Ansvarsfördelning och personell satsning

I anslutning till vår översyn av den svenska betalningsbalansstatistiken i del 2 har vi lagt fram en rad förslag till förbättringar och utvidgningar av denna statistik. En koncentrerad beskrivning av dessa förslag har givits i den inledande sammanfattningen. En del av dem har redan realiserats och kräver en ökad arbetsinsats på olika håll. Många har ännu så länge karaktären av rekommendationer, där kraven på arbetsinsats inte närmare preciseras. Slutligen har vi i de två föregående kapitlen i denna sista del föreslagit en väsentlig höjning av ambitionsnivån när det gäller analys och presentation av betalningsbalansen. Även detta kräver en ökad personell satsning.

Det är svårt för att inte säga omöjligt att få fram exakt jämförbara uppgifter över hur stora resurser olika länder satsar på produktion och analys av sin betalningsbalansstatistik. I de frågeformulär, som utredningen sänt ut till de institutioner, som är ansvariga för betalningsbalansstatistiken i andra länder, har vi bl. a. frågat efter hur många personer av olika kategorier som direkt sysselsätts med analys och bearbetning av denna statistik. Jämför man de uppgifter häröver, som återges i Bilaga 1, med motsvarande uppgifter för Sverige (se kapitel I: 4 och VII: 1), kan man inte undgå att slås av att flertalet av dessa länder satsat betydligt större personella resurser på sin betalningsbalans än vad Sverige gjort. Detta gäller inte bara stora länder som USA, England och

Tyskland utan även med oss mera jämnstora länder som Belgien, Holland och våra nordiska grannländer.

Vi har inte ansett det falla inom utredningens uppgifter eller kompetens att lägga fram några detaljerade förslag beträffande de personalförstärkningar i form av nya eller ombildade tjänster som behövs för att realisera den av oss föreslagna upprustningen av den svenska betalningsbalansstatistiken. Under utredningens gång har vi emellertid ytterligare befäst i vår uppfattning att en inte oväsentlig personalförstärkning är nödvändig i detta sammanhang. Vi skall i det följande söka precisera var denna förstärkning enligt vår mening i första hand bör sättas in.

En central fråga i detta sammanhang är var det slutliga ansvaret för den svenska betalningsbalansstatistiken och dess presentation och analys skall ligga. Med det »blandade» system som vi hittills haft både när det gäller statistikinsamling och analys har det ej kunnat undgå att ansvarsfördelningen mellan de olika institutioner som är verk samma på detta område i vissa fall blivit svävande. Detta har redan tidigare understrukits när det gäller den ekonomiska analysen av betalningsbalansen, men det gäller också i vissa avseenden själva statistikproduktionen och inte minst de betydelsefulla schablonmässiga korrigeringsarna av statistiken.

En klarare fördelning av ansvaret bör

dock kunna åstadkommas. Efter att ha övervägt olika tänkbara alternativ har vi kommit fram till följande slutsatser och rekommendationer. Vi skall i tur och ordning behandla ansvaret för statistikens produktion, analys och presentation.

Statistiska centralbyrån är enligt sin instruktion den centrala förvaltningsmyndigheten för den statliga statistikproduktionen. Redan nu ligger ansvaret för och bearbetningen av större delen av det statistiska grundmaterialet för betalningsbalansen hos centralbyrån. De största bitarna i detta sammanhang är den månadsvisa handelsstatistiken och den kvartalsvisa sjöfartsstatistiken. Under utredningsarbetets gång har vidare centralbyrån fått Kungl. Maj:ts uppdrag att komplettera den årliga finansstatistiken för företag med en kvartalsstatistik över företagens utländska fordringar och skulder. På en rad andra punkter går våra förslag ut på att centralbyrån i samband med den fortsatta utbyggnaden av den ekonomiska statistiken till nya områden, det må gälla produktion av tjänster, investeringsverksamhet eller finansiella transaktioner över huvud, skall tillvarata möjligheterna att insamla för betalningsbalansen relevant information. Genom att betalningsbalansstatistikens förbättring på detta sätt kopplas ihop med det allmänna utvecklingsarbetet inom centralbyrån bör det slås fast, att centralbyrån skall ha ett övergripande ansvar för den statistiska metodik som skall tillämpas vid insamlingen och bearbetningen av hela primärmaterialet till betalningsbalansen, alltså även de delar härav som f. n. framställs på annat håll, t. ex. inom tullverket, riksbanken eller bankinspektionen. Härigenom skulle också den önskvärda koordineringen av betalningsbalansstatistiken med övrig ekonomisk statistik främjas. Man kan på denna punkt dra en parallell med förhållandena i USA, där »The Office of Statistical Standards» i »The Bureau of the Budget» har en motsvarande koordineringsuppgift för hela den amerikanska statistikproduktionen. Däremot är det inte – lika litet som i fråga om den övriga ekonomiska statistiken – påkallat att förlägga

några analytiska uppgifter på betalningsbalansområdet till centralbyrån.

Ett speciellt problem, som ligger någonstans i gränslandet mellan statistik och analys, utgör de kompletteringar och korrekationer av olika slag som behöver göras i det statistiska material, som skall läggas till grund för betalningsbalansen. Vi har i samband med vår översyn av statistiken berört en rad av dessa åtgärder, t. ex. handelsstatistikens komplettering med utomlands inländsk fisk, justeringen av importvärdena för datamaskiner, uppräknningen av exportvärdet för övriga tjänster och flera andra mer eller mindre schablonmässiga korrekationer. Arbetet med dessa kompletteringar och korrekationer är f. n. splittrat på flera olika institutioner. Vi föreslår att detta arbete i fortsättningen samlas hos en enda institution. Då det här ytterst är fråga om statistiska metodfrågor, om en prövning och värdering av olika uppgifters representativitet och tillförlitlighet, synes övervägande skäl tala för att det förläggs till statistiska centralbyrån.

Som framgått av det föregående kommer ett realiserande av ett stort antal av de förslag till förbättringar och utvidgningar av betalningsbalansstatistiken som utredningen framlagt att kräva ökade insatser – såväl personellt som ADB-mässigt – från statistiska centralbyråns sida. Då det i många fall till en början blir fråga om metodproblem och utveckling av statistik på nya områden, kommer detta i första hand att belasta planerings- och samordningsavdelningen. I och med att statistiken kommer »i produktion» blir det framför allt byrån för handels- och samfärdsstatistik, byrån för finansstatistik och datamaskincentralen som belastas. I dominerande utsträckning är det fråga om ny statistik, som samtidigt skall tjäna flera andra syften än de rent betalningsbalansstatistiska. Det är vidare klart att det måste bli fråga om en successiv utbyggnad, som kan genomföras i olika snabb takt. Erforderliga resurs- och kostnadsberäkningar kan därför endast göras efter hand som centralbyrån i samråd med olika intressenter konkretiserar de olika statistikprojekten. Många

gångar kommer det sannolikt att visa sig att merkostnaden för att utvinna den betalningsbalansstatistiska informationen är marginell på samma sätt som när man använder handelsstatistiken i samma syfte.

För att de betalningsbalansstatistiska synpunkterna skall bli kontinuerligt bevakade vid det fortsatta arbetet på den ekonomiska statistiken tror vi det vore lämpligt om en chefstjänsteman fick i uppdrag att fungera som betalningsbalansstatistisk koordinator inom centralbyrån. Koordinatorn skulle ha två huvuduppgifter: dels följa och kritiskt granska centralbyråns löpande produktion av betalningsbalansdata – däri inbegripet de kompletteringar och korrekationer som behövs i detta sammanhang – dels aktivt medverka i och driva på det fortsatta utvecklingsarbetet på detta område. Det senare arbetet bör självfallet ske i nära samarbete med de instanser som skall ha ansvaret för analys och presentation av betalningsbalansen.

Riksbanken är den institution i samhället som vårdar valutareserven och har det operationella ansvaret för valuta- och penningpolitiken. Liksom i andra länder är centralbanken därigenom också den institution som har det mest direkta och omedelbara intresset av en fortlöpande analys av betalningsbalansutvecklingen. Det är därför enligt vårt sätt att se naturligt att riksbanken har ansvaret för denna analys.

Under senare år har två kvalificerade medarbetare på riksbankens statistikkontor sysslat med sammanställning, analys och presentation av den svenska betalningsbalansen. Vid sidan härav har de emellertid haft en rad andra arbetsuppgifter, varför deras sammanlagda arbetsinsats på betalningsbalanssidan ej överstigit ett årsarbete. Detta är enligt utredningens mening klart otillräckligt. Enligt vår uppfattning är behovet av löpande betalningsbalansanalys i dag så omfattande att det endast kan tillfredsställas genom en ökad personell satsning inom riksbanken. Vårt förslag är därför att man där skapar en särskild analysgrupp för betalningsbalansen. Ledare för gruppen bör vara en på området väl erfa-

ren ekonom och vid sin sida behöver han enligt vår bedömning ytterligare ett antal kvalificerade medarbetare. Analysgruppen kan antingen organiseras som en självständig enhet eller fungera inom ramen för en större ekonomisk utredningsavdelning i riksbanken. Hur den bäst skall inpassas i riksbankens organisation är något som det naturligen ankommer på riksbanken själv att avgöra. Som framgått av föregående kapitel är det f. n. riksbanken som svarar för presentation och publicering av den svenska betalningsbalansstatistiken. Riksbanken är också den myndighet som har hand om rapporteringen av betalningsbalansdata till den internationella valutafonden och OECD. Som utvecklats och motiverats i föregående kapitel förordar vi emellertid en inte oväsentlig utvidgning av betalningsbalanspresentationen i form av separata kvartalsrapporter. Det bör bli en huvuduppgift för den av oss föreslagna analysgruppen i riksbanken att prestera den löpande analys och de kommentarer, som erfordras för dessa rapporter.

Vi har inte ansett det vare sig lämpligt eller påkallat att i detalj försöka ange hur arbetet med analys och presentation bör organiseras och genomföras. Analysgruppen bör själv tillsammans med riksbankens ledning dra upp riktlinjerna för sitt arbete. Det är vår förhoppning att de synpunkter på analysbehoven och betalningsbalansens presentation som framförts i kapitel X och XI därvid skall komma till nytta och vinna beaktande.

Under de två senaste åren har betalningsbalansaspekten givits ökad vikt i den totalekonomiska analys, som utförts inom finansdepartementet och konjunkturinstitutet. Detta gäller såväl i de kortsiktiga konjunkturprognoserna som i arbetet på den nya långtidsutredningen. I båda fallen har jämvikten eller rättare sagt bristen på jämvikt i utlandstransaktionerna tillmätts stor betydelse. I långtidsutredningen har återställandet av jämvikten i bytesbalansen uppställts som ett av de centrala målen för den ekonomiska politiken under första hälften av 1970-talet. Problematiken kring den yttre

balansen har ansetts så viktig att den fått styra hela uppläggnings av utredningens diskussion av avvägningen mellan olika mål och medel i den ekonomiska politiken.

Det framtidsperspektiv av fortsatt trångt »internationellt utrymme», som långtidsutredningen dragit upp för 1970-talet, gör det sannolikt att det även i fortsättningen kommer att föreligga stort behov av nya och ännu mera genomarbetade prognoser rörande betalningsbalansutvecklingen. Detta innebär, såvitt vi kan bedöma, att den ökade personella satsning, som finansdepartementet och konjunkturinstitutet gjort under senare år på detta fält, måste bibehållas och troligen ytterligare förstärkas. Samma framtidsperspektiv ger också ökad tyngd åt kravet på att utvecklingsarbetet i fråga om betalningsbalansstatistiken drivs vidare med energi och utan onödigt dröjsmål.

Två huvudteman, som vi gång på gång kommit tillbaka till i vår utredning, har varit behovet av en sådan vidareutveckling av den statistiska basen och nödvändigheten av en nära samverkan mellan de institutioner som producerar och analyserar betalningsbalansstatistiken. För att främja dessa två mål och samtidigt verka för ett snabbt realiserande av de förslag och rekommendationer, som framlagts i detta betänkande, föreslår vi därför till slut att det bildas en särskild samordningsgrupp. För att bli effektiv bör gruppen göras liten och arbeta med ett minimum av formalism. Förutom av ledaren för den föreslagna analysgruppen i riksbanken och koordinatören för centralbyråns betalningsbalansstatistikarbete bör gruppen enligt vår mening bestå av ytterligare två medlemmar, en från finansdepartementet och en från konjunkturinstitutet.

Bilaga 1   Betalningsbalansstatistik i vissa främmande länder

Av Carl-Göran Lemne

I denna bilaga redovisas hur betalningsbalansstatistik insamlas, bearbetas och presenteras i utlandet. Uppgifterna har insamlats dels genom personliga kontakter med betalningsbalansstatistiker i olika länder under en följd av år och dels genom ett frågeformulär som utsändes till ett femtontal länder. På basis härav lämnas nedan relativt utförliga redogörelser för betalningsbalansstatistikens organisation i följande länder:

1. *Australien*
2. *Belgien-Luxemburg*
3. *Canada*
4. *Danmark*
5. *Finland*
6. *Nederländerna*
7. *Norge*
8. *Storbritannien*
9. *USA*
10. *Vissa övriga länder*

I avsnitt 10 kommenteras mera kortfattat betalningsbalansstatistiken i Italien, Japan, New Zealand, Schweiz, Västtyskland och Österrike. Valet av länder och utförligheten i de lämnade redogörelserna har i hög grad bestämts av de uppgifter som erhållits från resp. land.

I syfte att illustrera de två huvudtyperna för insamlande av betalningsbalansstatistik dvs. genom banker eller genom företag lämnas mera utförliga redogörelser för Australien resp. Canada. Valet av typländer måste med nödvändighet i någon mån bli godtyckligt. Sålunda kunde för den först-

nämnda gruppen andra länder ha valts med kanske större rätt t. ex. Nederländerna eller Västtyskland. Tillsammans torde dock beskrivningarna ge en ganska representativ bild av de vanligaste metoderna vid insamling och bearbetning av uppgifter för betalningsbalansstatistik.

För att underlätta för läsaren att göra jämförelser mellan de olika länderna har översikterna disponerats efter enhetliga grunder. Varje översikt inledes sålunda med en beskrivning av betalningsbalansstatistikens organisation vari uppgifter bl. a. lämnas om vilken eller vilka institutioner som beröres, personalåtgången samt maskinutrustningen. I nästa avsnitt redovisas grundmaterialet med uppgifter om ev. uppgiftsskyldighet och frigränser, dvs. beloppsgränser under vilka transaktioner ej behöver rapporteras. Vidare redovisas här summariskt hur materialet till vissa huvudposter, nämligen utrikeshandeln, frakter, resevalutor, övriga tjänster och kapitaltransaktioner insamlas. Efter detta huvudavsnitt följer kortare avsnitt om presentationen av betalningsbalansstatistiken, om speciella fördelar och problem i resp. land samt om eventuella planer på förändringar inom detta område. Vid en dylik värdering insmyger sig gärna en viss subjektivitet, då den – ofta omedvetet – sker mot bakgrund av de förhållanden som bedömaren är van vid. En angiven svaghet behöver därför inte vara en svaghet i resp. land, men däremot förefaller det troligt att metoden överförd till

svenska förhållanden skulle visa sig behäftad med den angivna bristen. Denna subjektivitet synes dock vara av mindre betydelse i detta sammanhang då betalningsbalansutredningens uppgift är att föreslå förbättringar i metodiken för den svenska betalningsbalansstatistiken.

Sammanfattningsvis torde kunna konstateras att en hög grad av uniformitet redan erhållits och att den stora skillnaden mellan länderna är i vilken utsträckning man använder sig av uppgifter insamlade genom banker. Flertalet länder begagnar sig sålunda, för andra transaktioner än utrikes-handeln, nästan uteslutande av uppgifter inhämtade via bankerna. Dessa uppgifter har i regel avlämnats i anslutning till att en betalningstransaktion med utlandet verkställts. Ibland kompletteras de med uppgifter inhämtade på annat sätt. Ett mindre antal länder – huvudsakligen reservvalutaländerna – baserar däremot sin statistik på uppgifter som insamlats genom enkäter direkt till företagen eller på liknande sätt.

Resultaten synes stå i proportion till de nedlagda ansträngningarna vare sig dessa tar sig uttryck i krav på den uppgiftslämnande allmänheten eller resursinsatser från myndigheternas sida. Det krav som man ställer på felmarginalerna hos resultatet blir i regel avgörande för resursinsatserna. Man torde kunna konstatera att marginalproduktiviteten i detta sammanhang är relativt låg. Det kan ju dock tänkas att den ökande användningen av datorer inom banksektorn kan öppna nya möjligheter till ett förenklat rapportsystem och samtidigt möjliggöra realiserandet av en mera ambitiös målsättning i synnerhet med avseende på en detaljerad regional fördelning och redovisning av »småbetalningar» då behovet av frigränser bortfaller.

1. AUSTRALIEN

I. Betalningsbalansstatistikens organisation

Betalningsbalansstatistiken sammanställs i Australien av den statistiska centralbyrån

på grundval av informationer som erhållits dels genom speciella undersökningar som utföres av centralbyrån och dels från valutastatistik som insamlas enligt ett s. k. »ticket-system» av centralbanken. Ticket-system är en term som användes i betalningsbalansstatistiska sammanhang, för en mer eller mindre summarisk anmälan, som skall avlämnas av allmänheten vid varje betalningstransaktion genom bank med utlandet. Det svenska systemet kan med nuvarande uppläggning med höga frigränser och generella undantag ej anses tillhöra ticketgruppen.

Inom centralbyrån arbetar ca 30 personer med betalningsbalansstatistik, varav 18 arbetar med sammanställning och analys av rapporterna om de direkta investeringarna. I dessa siffror ingår dock ej personal inom dataavdelningen som endast delvis arbetar med betalningsbalansstatistik. I centralbanken arbetar 6 personer med betalningsbalansstatistik, vartill kommer 5 tjänstemän som är sysselsatta med att sammanställa uppgifter som erhållits genom ticket-systemet.

Inom centralbyrån användes *datorer* för undersökningarna rörande utländska investeringar och kontroll av importvärden. Inom centralbanken användes dylika för att erhålla en mängd kors-klassificeringar av uppgifterna från ticket-systemet.

II. Grundmaterial

En viktig informationskälla utgör uppgifter från valutastatistiken enligt ticket-system. Detta infördes år 1948 av centralbanken i samarbete med centralbyrån och affärsbankerna. Dessa uppgifter insamlas på frivillig grund av affärsbankerna under centralbankens ledning.

Ticket-systemet redovisar uppgifter för de internationella transaktioner som förmedlas av det australiensiska banksystemet. För varje sådan transaktion utskrivs en ticket i vilken redovisas värde, myntslag, avsändar- eller mottagar-land samt transaktionens ändamål. Betalningens art markeras genom att en bock sättes i den aktuella

rutan. Ifyllda tickets vidarebefordras av transaktionsbanken till resp. huvudkontor för vidare befordran till centralbanken som granskar och kontrollerar ticketen. Inom centralbanken överföres därefter uppgifterna till hålkort vilka översändes till statistiska centralbyrån för ytterligare bearbetningar och tabellsammanställningar i samband med betalningsbalansstatistikens upprättande.

Trots att systemet som sådant är frivilligt åligger det bankens ledning att utöva kontroll vilket föreslås ske genom fullständig genomgång en gång i månaden av att rapportplikten iakttagits. För att kontrollera att rapporteringen fullgjorts skall resp. betalningsdokument stämplas med uppgift här-om. Ticketen skall utskrivas av transaktionsbanken och i den mån kompletterande uppgifter behöver inhämtas från kunden skall detta göras diskret och med angivande av att det är fråga om uppgifter för rent statistiskt ändamål och om kunden ej omedelbart lämnar dessa upplysningar skall banken själv försöka uppskatta de felande uppgifterna.

4 typer av tickets används:

A. *Vit ticket* för intäkter av varuexport överstigande 2 000 \$A (ca 11 500 sv. kr.) med redovisning av transaktionsbank, datum, belopp, myntslag, destinationsland, värderingsgrund t. ex. fob eller cif, varuslag fördelat på 7 grupper, skeppningsmånad, betalningstermin, dvs. betalning för konsignationslager, förskott eller annan termin.

B. *Skär ticket* för andra intäkter överstigande 200 \$A med redovisning av bank, datum, belopp, valutaslag, betalande land, transaktionens art, med indelning i 5 huvudgrupper, med 4 à 5 specificerade undergrupper och med plats för betalning resp. transaktionstyp i den mån den faller utanför någon av de specificerade transaktionerna.

C. *Blå ticket* för betalning avseende varuimport överstigande 2 000 \$A med ungefär samma uppgifter som i export-ticketen, dock med något större specifikation av betalningsvillkoren.

D. *Gul ticket* för andra betalningar överstigande 200 \$A motsvarande den under B ovan redovisade.

Det bör observeras att om en bank på en och samma dag utför en mängd identiska transaktioner skall banken avlämna en gemensam ticket för dessa under förutsättning att det sammanlagda värdet överstiger 2 000 \$A om det är fråga om varor, och i annat fall 200 \$A. Denna regel förefaller ur statistisk synpunkt något överraskande, men den förklarar å andra sidan varför man ej försöker göra någon uppskattning av storleken av de belopp som ligger under fri-gränsen. I Sverige göres en dylik uppskattning.

Ursprungligen avlämnades en ticket för varje transaktion men år 1953 ändrades detta så att endast transaktioner överstigande 200 \$A behöver rapporteras, med undantag för köp av resecheckar som rapporteras klumpvis. År 1961 skedde en ytterligare uppmjukning genom att varutransaktioner endast behövde rapporteras i den mån värdet översteg 2 000 \$A. Härigenom minskades antalet redovisade transaktioner mycket kraftigt medan effekten på värdet blev mycket ringa. F. n. erhålles 40 000–45 000 tickets varje månad.

Ticket-rapporteringen är som ovan nämnts frivillig men kontroll av att den fullgöres sker genom att varje bank är skyldig att till centralbanken rapportera totala värdet av inköpta och försålda valutor. I den mån sistnämnda siffror avviker anmärkningsvärt från de summor som redovisats i ticket-rapporteringen uppmanas bankerna att tillse att alla större transaktioner ticket-redovisas. F. n. beräknas ca 85 % av transaktionerna vara täckta av ticket-systemet.

Definitiva uppgifter från ticket-systemet erhålles månadsvis med en eftersläpning av tre till fyra veckor. Ticket-statistiken har visat sig vara mycket användbar både för sammanställning av preliminära uppgifter och som supplementär källa med vars hjälp man kan göra kvartalsvisa fördelningar för de transaktioner varom uppgifter endast insamlas årsvis. Den obetydliga eftersläpningen i uppgifterna om valutatransaktioner gör dessa uppgifter värdefulla som snabbindikator för trenden hos de olika delposterna i avvaktan på andra uppgifter. Denna

snabbhet i förening med det förhållandet att ticket-systemet fångar upp en stor mängd av i synnerhet mindre transaktioner varom uppgifter ej kan erhållas på annat sätt, är systemets största fördelar.

Som källa för betalningsbalansstatistik har emellertid ticket-systemet två svagheter, nämligen i fråga om täckningsgrad och tidsallokering. Genom att endast valutatransaktioner registreras lämnas transaktioner som regleras på annat sätt t. ex. avräkningar inom internationella företag utanför ticket-systemet, trots att de naturligtvis bör ingå i en betalningsbalansstatistisk sammanställning. Enligt de regler som gäller för betalningsbalansstatistik skall en transaktion registreras när en vara byter ägare eller när en tjänst utföres och inte när likvid erlägges. Det har dock ej varit möjligt att göra någon korrigerig här för i Australiens betalningsbalansstatistik vad angår de transaktioner för vilka uppgifter erhålles enbart genom ticket-systemet. Denna felkälla kommer därför att direkt påverka restposten.

Andra viktiga källor för uppgifter till betalningsbalansstatistiken utgöres av de enkäter som regelbundet företages av den statistiska centralbyrån.

Den mest omfattande är investeringsenkäten som har två huvudsyften. Först och främst ger den nödvändiga statistiska uppgifter för betalningsbalansstatistiska ändamål om utländska investeringar i Australien och om australiensiska i utlandet. För det andra ger den värdefulla informationer av allmänt slag om dessa investeringar.

För betalningsbalansstatistik erfordras endast »flow»-siffror, men det har visat sig vara lättare att få »stock»-siffror. Rapporterna avser läget vid utgången av resp. budgetår. Den första enkäten gjordes åren 1947–1948 och var frivillig men fr. o. m. åren 1954–1955 har uppgiftslämnandet varit obligatoriskt. På 1960-talet infördes kvartalsenkäter som numera täcker såväl större delen av de direkta investeringarna – med undantag för outdelade vinster – som portföljinvesteringar och vissa lån.

Däremot omfattar kvartalsenkäten ej australiensiska investeringar utomlands. Des-

sa kvartalsenkäter publiceras ej och resultaten användes endast som underlag vid prognoser.

Vid båda slagen av enkäter insamlas uppgifter om vad som skulle kunnat överföras, med angivande av hur mycket som ej blivit överfört, om kapitalinvesteringar i aktier och hur dessa finansierats samt om kontoförändring mellan moder- och dotterbolag.

Genom att frågeformulären anpassats för olika slag av företag användes 22 olika formulär. Enkätarbetet kan uppdelas i 3 stadier.

I det *första* stadiet undersökes om ett företag överhuvudtaget bör vara med i enkäten. Upplysningar härom inhämtas på olika sätt, t. ex. genom tidningsnotiser och följes upp genom ett frågeformulär. Om verksamheten ej är av någon större omfattning tillfrågas företaget ånyo efter 3 år. Dylika andrahandsförfrågningar tillställs f. n. ca 2 000 företag per år.

Det *andra* stadiet är kvartalsenkäten som f. n. utsändes den sista dagen i varje kvartal till 2 000 företag och skall returneras inom 3 veckor. Ca 10 veckor efter kvartalslutet föreligger resultatet.

Årsstatistiken, som omfattar 4 000 företag är det *tredje* stadiet och formulär utsändes sista fredagen i augusti, med begäran om svar inom 3 veckor. Resultaten föreligger med ungefär 1 års eftersläpning.

En speciell kvartalsenkät utföres angående importvärderingen. Avsikten är att få underlag för beräkning av fob- och cif-värdet för varuimporten. Australiens varuimport registreras i handelsstatistiken till tullvärdet då handelssiffran är en biprodukt vid den fiskala behandlingen. Enkäten utföres under 2 veckor i mitten av varje kvartal och berör ca 33 000 poster. Importören måste då för varje post lämna uppgift om såväl fob-värdet som cif-värdet och valutaslag med angivande av använd valutakurs. Den använda metoden har visat sig mycket ändamålsenlig och resultaten har visat sig tillförlitliga med mycket små felmarginaler.

Uppgifterna för den australiensiska betalningsbalansen hämtas sålunda väsentligen

från handelsstatistiken, ticket-systemet, direktinvesteringssenkäter, importvärdesundersökningen samt uppgifter från rederier och flygbolag.

Uppgifter om *varuhandeln* hämtas från tullstatistik, där exporten redovisas fob och importen cif. Sistnämnda tullvärde reduceras till fob med ledning av de återkommande stickprovsundersökningarna av importvärdena. På vissa punkter måste dock tullstatistikens siffror kompletteras, nämligen i fråga om flygplan, uran och vissa varor som ej byter ägare trots att de passerar Australiens gräns. Det kan vara värt att notera att de australiensiska tullvärdena för importen vid kontroll genomgående visat sig vara för höga.

Fraktutgifterna beräknas med ledning av uppgifter som erhålles genom regelbundna enkäter om importvärdet för samtliga varor utom olja och fosfat där speciella undersökningar göres. Från dessa belopp drages frakt- och försäkringskostnader som betalats för import till australiensiska transportföretag. Uppgifter om hamnumgälder etc. erhålles från en enkät till rederier och flygbolag. Justering göres för ett uppskattat redovisningsbortfall för hamnumgälder i Australien för utländska transportföretag. Dessa enkäter utföres årsvis och omfattar såväl inhemska som utländska transportföretag. Uppgifter beträffande de sistnämnda erhålles via de lokala agenterna medan medlemmarna i »Shipping Conferences» lämnar en konsoliderad rapport.

Utländska transportföretag uppmanas att lämna uppgifter om fraktinkomster vis-à-vis Australien, biljettintäkter, charterhyror och andra inkomster i Australien. Även utgifter skall redovisas uppdelade i bunkringskostnader, hamnavgifter, lastnings- och lossningskostnader, besättningens utgifter i hamn samt charterhyror till Australien. Liknande uppgifter infordras för inhemska transportföretag avseende deras transaktioner i internationell trafik.

Vissa svårigheter finnes att ernå en fullständig täckning genom enkäter då det i bland ej varit möjligt att identifiera alla lokala agenter för vissa utländska rederier.

Ett annat problem uppstår i samband med chartering av fartyg där sammanblandning av tids- och trip-charter kan leda till dubbelräkning eller totalt utelämnande av vissa transaktioner. De summariska rapporterna från medlemmar i »Shipping Conferences», skapar speciella svårigheter, i synnerhet vid den regionala fördelningen.

Dessa enkäter göres som nämnts årsvis, varför vissa problem uppstår vid den kvartalsvisa redovisningen. Importfrakter fördelas med ledning av handelsstatistiken. Biljettkostnader, som är den näst största debetposten i transportbalansen uppskattas med hänsynstagande till eventuella prisförändringar. Hamnumgälderna uppskattas efter samma grunder, men även med hänsyn till förskjutning i importens sammansättning.

Den regionala fördelningen av transportkostnaden sker efter varans ursprungsland och ej efter transportföretagets nationalitet. Detta är ur betalningsbalansstatistisk synpunkt ej fullt tillfredsställande. Sistnämnda fördelningsgrund vore också möjlig om inte de konsoliderade enkätsvaren från medlemmarna i »Shipping Conferences» som svarar för en mycket betydande del av utgifterna förekom.

Uppgifter om *resevalutor* hämtas i första hand från ticket-statistiken. En svaghet i denna statistik är att kvittningar ibland förekommer mellan större resebyråer, vilket påverkar brutto- men ej nettosiffran. Dessutom göres en del enkäter. Den regionala fördelningen av resevalutor göres efter valuta-slag och ej efter länder. Ticket-systemet har i detta sammanhang betydande fördelar då månadsuppgifter erhålles snabbt och till en låg kostnad i jämförelse med t. ex. enkätmetodiken.

Uppgifter om *statliga transaktioner* erhålles i regel direkt från vederbörande statsdepartement, men t. ex. utländska diplomaters utgifter i Australien erhålles med hjälp av ticket-systemet.

Som »*övriga löpande betalningar*» redovisas betalningar avseende t. ex. pensioner, administrationsutgifter, artistgager, filmhyror och samtliga uppgifter hämtas från ticket-rapporten.

De statliga *transfereringarna* erhålles månadsvis från finansdepartementet, medan uppgifter om de *privata* gåvorna och emigrantbetalningarna erhålles från ticketstatistiken.

Uppgifter om *kapitalbetalningar* inhämtas för de statliga transaktionerna direkt från resp. departement medan de privata kapitaltransaktionerna hämtas från »Survey of Overseas Investment». Uppgifter om importkrediter erhålles från en kvartalsenkät som omfattar ca 60 % av importen. Exportkrediterna redovisas genom resp. intresseorganisation. Genom att jämföra ticketstatistiken och tullstatistiken erhålles månadsvis en viss ehuru ganska osäker uppfattning om »leads and lags» i varubetalningarna.

III. Presentation

Relativt summariska betalningsbalanssammanställningar publiceras för varje kvartal med en eftersläpning om ca 1 månad; en mera detaljerad halvårsrapport utarbetas med ca 5 månaders eftersläpning, medan den fullständiga årsrapporten blir klar med ytterligare någon månads eftersläpning. Det bör dock noteras att resultaten från »Survey of Overseas Investment» blir tillgängliga först med 1 års eftersläpning varför justeringar därefter göres.

IV. Speciella fördelar

Det är svårt att direkt peka på några enskilda punkter, i vilka det australiensiska systemet har funnit lösningar som är bättre än de som användes i en rad andra länder. Däremot synes systemet som sådant ha visat sig väl lämpat för förhållandena i Australien och några planer på större förändringar föreligger ej. De diskussioner som månadsvis hålls mellan intresserade parter har enligt uppgift visat sig mycket värdefulla och har bidragit till att årsrapporten inom en relativt begränsad ram eller knappt 50 stencilerade A4 sidor – blivit såväl relativt lättläst som utförlig.

V. Speciella svårigheter

Den största svagheten sammanhänger med att uppgifter för så betydelsefulla sektorer som privata finansiella kapitaltransaktioner och direkta investeringar först föreligger med 12 månaders eftersläpning, varigenom helt definitiva siffror ej blir tillgängliga förrän med nära 1 1/2 års eftersläpning. Genom extrapolering med hjälp av uppgifter från ticketstatistiken kan dock relativt goda siffror framräknas tidigare. I övrigt synes problemen vara av traditionellt slag såsom värderingsproblem vid utrikeshandeln, vissa allokeringssvårigheter vid den regionala fördelningen, svårigheter att uppskatta handelskrediter osv.

Dessa brister som delvis beror på den inkompleta täckningen hos det australiensiska ticket-systemet har medfört att relativt stora positiva restposter redovisats under senare år motsvarande ca 10 % av exportvärdet.

2. BELGIEN-LUXEMBURG

I. Betalningsbalansstatistikens organisation

Samtliga uppgifter insamlas av »l'Institut Belgo-Luxembourgeois du Change» som inrättades i oktober 1944 för att handha valutakontrollen.

I »IBLC» arbetar 30 personer med att sammanställa och kontrollera de statistiska uppgifter som bankerna lämnar. På grundval av detta material utarbetas betalningsbalansen för Belgien-Luxemburg av 2 personer i centralbanken.

Uppgifterna från bankerna överföres till hålkort av »IBLC», men de större bankerna underlättar arbetet genom att bifoga egna hålkort. Kortet bearbetas av en dator som sammanställer en grundlista, vilken sedan undergår olika tester och jämförelser för att eliminera så många fel som möjligt.

II. Grundmaterial

Betalningsbalansstatistiken för Belgien-Luxemburg täcker de utländska betalningar som

utföres av banker inom unionen. För utri- keshandeln göres dock vissa justeringar så att uppgifterna härom bättre överensstäm- mer med de faktiska transaktionerna. Även för handelskrediterna göres vissa justeringar, i den mån som bankerna kan lämna upp- gifter härom.

Uppgifterna insamlades ursprungligen för kontrolländamål och användes härför fortfa- rande, de har dock anpassats för betal- ningsbalansstatistiska ändamål och det kan vidare nämnas att all kodning utföres av bankerna. Genom att kontrollmyndigheten nöjer sig med att ett kontonummer eller liknande anges för att vid behov möjlig- göra identifiering har uppgiftslämnandet bli- vit mindre betungande. Inga uppgifter in- hämtas direkt från företaget eller annan all- mänhet.

Den belgiska betalningsbalansstatistiken hämtar sålunda sina uppgifter uteslutande från uppgifter lämnade av banker. Härav följer att det är fråga om en kassabalans eller s. k. ren betalningsbalans och ej om en transaktionsbalans enligt valutafondens re- commendationer.

Under år 1967 lämnade bankerna 300 000 listor omfattande ca 3 900 000 valutatrans- aktioner som överfördes till hålkort. För ungefär 1/3 av dessa transaktioner erhöles dock hålkorten direkt från resp. bank. Upp- gifterna är fördelade på 10 ländergrupper med sammanlagt 161 länder samt med för- delning på 91 slag av transaktioner. Om banken så föredrager kan dessa uppgifter lämnas på särskilda blanketter för varje transaktion av ungefär samma typ som i det australiensiska ticket-systemet ehuru väsent- ligt förenklad genom att kodningen skö- tes av banken.

Uppgifterna skall lämnas dagligen och vara »IBLC» tillhanda senast femte bank- dagen efter transaktionsdagen. De dagliga transaktionsrapporterna kompletteras med månadsrapporter över ställningen vilket ger en extra garanti för att alla valutatransak- tioner genom banken blir rapporterade till »IBLC». Samtliga transaktioner måste rap- porteras, men om inkommande betalning- ar under 10 000 francs (ca 1 000 kr) ej

kan identifieras föres dessa till en diverse- post under löpande betalningar. Värdet av denna diversepost belöper sig till ca 1 300 milj. francs (ca 130 milj. kr.) per år.

Det är intressant att notera att *tullstatis- tikens* uppgifter ej alls användes i betal- ningsbalansstatistiken. Härav följer bl. a. att även om redovisningen principiellt är fob så kan en del frakt- och försäkringskostna- der komma att redovisas under handel. För att få en bättre överensstämmelse med de verkliga transaktionerna göres tillägg och avdrag för förändringarna i de handels- krediter som finansieras genom förmedling av belgiska banker. Erfarenheten visar att förändringarna i »leads and lags» är stör- re på exportsidan än på importsidan.

Eftersom endast valutatransaktioner ge- nom banker ingår förekommer nettoredo- visning av *frakter* i viss omfattning t. ex. mellan moder- och dotterbolag eller för oli- ka slag av transportföretag. Dessa netton för frakterna fördelas mellan olika transak- tionstyper efter diskussioner mellan banken och kunden.

Värdet av *resevalutorna* uppskattas med hjälp av transaktionsuppgifter från reseföre- tag med avdrag för transportkostnader, vi- dare genom uppgifter om bankernas trans- aktioner för resevalutor med avdrag för transportbetalningar samt genom uppgifter om köp och försäljning av resecheckar, ut- ländska sedlar och handel i belgiska sedlar mellan belgiska och utländska banker. Se- delsiffrorna rensas dock från transaktioner i sedlar för varuinköp, hemsändning av gäst- eller gränsarbetares sparande, investerings- inkomster och kapitalbetalningar.

Det kan påpekas att särskilda uppskatt- ningar över gränshandeln göres och att des- sa belopp hänföres till varuhandeln. Där- emot gör man i Belgien inga försök att för- dela resetransaktionerna på olika kategorier av resenärer såsom studerande, affärsmän osv. Vid charter-resor ingår endast det överförda nettobeloppet och om det är ett reseföretag som gör överföringen kommer detta belopp att redovisas i transportposten i betalningsbalansen och ej i turistposten. Problemet med redovisningen av gästarbe-

tarnas inkomster och utgifter har man i Belgien löst genom att betrakta alla som kommer från länder med gemensam gräns som utlänningar medan andra gästarbetare betraktas som »residents». De överföringar som dessa gästarbetare gör till sina ursprungliga hemländer betraktas därför som privata transfereringar.

Det kan påpekas att en följd av det belgiska systemet är att uppgifter om återinvesterade vinster saknas i betalningsbalansstatistiken.

Eftersom inga uppgifter inhämtas från företagen ingår endast de *kapitalbetalningar* som sker via bankerna. En uppskattning av »leads and lags» göres genom att varubetalningarna jämföres med tullstatistiken men den framräknade posten upptages ej i betalningsbalansen. I den mån handelskrediter finansieras av belgiska banker ingår de dock i betalningsbalansen. Det kan också nämnas att de belgiska myndigheterna ej har någon kännedom om belgiska privatpersoners bankkonton utomlands.

III. Presentation

Definitiva betalningsbalansuppgifter sammanställs halvårsvis och publiceras för första halvåret med en eftersläpning av 3 till 4 månader medan eftersläpningen för andra halvåret belöper sig till 5 månader.

Provisoriska sammanställningar över utgifter och intäkter publiceras kvartalsvis med en eftersläpning av 2 månader. Dessutom göres vissa kumulativa månadsrapporter med en eftersläpning av 6 till 8 veckor. Den regionala betalningsbalansen publiceras endast årsvis och med en eftersläpning av 5 månader.

IV. Speciella fördelar

Det använda grundmaterialet är enkelt och överskådligt och kan bearbetas med en mycket begränsad personal. Användandet av kontonummer i stället för namn underlättar arbetet samtidigt som kontrollmöjligheterna blir tillgodosedda. Samtliga betalningar rapporteras och genom ställningsrapporten erhålles kontroll på att så verkligt sker.

V. Speciella svårigheter

Den uppställda betalningsbalansen överensstämmer ej med valutafondens direktiv och redovisning av kapitalrörelserna utanför bankerna förekommer ej. Detta måste skapa betydande osäkerhet om den faktiska utvecklingen för en rad vanliga poster och i viss mån t. o. m. för utrikeshandeln. I den mån belgiska allmänheten erhåller betalning på konto i utländsk bank eller utför betalning med hjälp av dessa medel ingår dessa transaktioner ej i den belgiska betalningsbalansen. Detsamma gäller när transaktioner regleras genom kvittning av skulder och fordringar.

3. CANADA

I. Betalningsbalansstatistikens organisation

Under åren 1940–1951 hade Canada en valutakontroll av samma slag som finnes i flertalet länder och en biprodukt till denna var statistiska rapporter som kunde användas vid upprättandet av betalningsbalansstatistik. I och med att valutakontrollen upphörde i slutet av år 1951 uppstod en helt ny situation och åtgärder vidtogs för att genom enkäter och direkta rapporter från företagen samla de uppgifter som tidigare erhållits från valutakontrollrapporter. Ett system med tillfredsställande täckning av de löpande betalningarna och de långfristiga kapitalrörelserna byggdes snabbt upp medan de korta kapitalrörelserna endast successivt har kunnat täckas av olika rapporter. Ofullständigheten på denna sista punkt har dock varit så stor att någon särskild restpost i regel ej redovisas i den canadensiska betalningsbalansstatistiken. I stället föres det oidentifierade saldot upp som övrigt kort kapital med regional allokering till USA.

Betalningsbalansstatistiken utarbetas i Canada av den statistiska centralbyrån »Dominion Bureau of Statistics». Vissa bankuppgifter insamlas och sammanställs dock av bankspektionen och centralbanken.

Betalningsbalansavdelningen har 5 högre tjänstemän, 5 lägre tjänstemän samt ca 15

biträden. Därtill kommer att vissa andra högre tjänstemän deltagar i diskussioner om sammanställningen och analysen av betalningsbalansstatistiken samt att såväl turiststatistiken som handelsstatistiken utarbetas inom särskilda avdelningar med ca 20 resp. drygt 250 anställda.

Än så länge användes datorer i ganska begränsad utsträckning och huvudsakligen för vissa specialstudier av de utländska investeringarna och för beräkning av turistposten.

II. Grundmaterial

Den canadensiska betalningsbalansstatistiken avser i princip transaktionerna och ej betalningarna. För vissa varor såsom flygplan, fartyg och militär utrustning användes dock uppgifter om betalningar i stället för handelsstatistikens uppgifter. Vissa generella justeringar av handelsstatistikens varuvärden framräknas då och då i syfte att få uppgifter som bättre lämpar sig för betalningsbalansstatistiska ändamål.

Som ovan omtalats upphörde i slutet av år 1951 valutakontrollen i Canada och kontrolluppgifterna ersattes ej med ticketrapporter eller andra transaktionsrapporter från bankerna. I stället infördes bl. a. följande statistikrapporter från företagen avseende:

a) Kapitaltransaktioner mellan Canada och andra länder (årsrapport)

b) Kapitaltransaktioner mellan utländska företag i Canada och utlandet (kvartalsrapport)

c) Kapitaltransaktioner mellan canadensiska företag i utlandet och Canada (kvartalsrapport)

d) Finansiella företags transaktioner med utlandet med viss regional fördelning (kvartalsrapport)

e) Utländska dotterföretags i Canada transaktioner med uppgifter ej blott om tillgångar och skulder utan även om transaktioner såsom räntor och provisioner (årsrapport)

f) Summarisk kvartalsrapport av samma slag som under e) redovisade årsrapport

g) Utdelningar (årsrapport)

h) Utländska rederiers fraktinkomster m. m., (årsrapport)

i) Canadensiska rederiers fraktinkomster m. m., men mera detaljerade än h) ovan (årsrapport)

j) Importvolym och fraktbetalningar avseende mineraloljor (årsrapport)

k) Canadensiska försäkringsbolags transaktioner med utlandet (årsrapport)

l) Utländska försäkringsbolags i Canada transaktioner med utlandet (årsrapport)

m) Trustar och lånebolags internationella transaktioner (årsrapport)

n) Köp och försäljning av värdepapper mellan Canada och utlandet, med noggrann specifikation (månadsrapport)

o) Försäljning av korta värdepapper till utlänningar (månadsrapport)

p) Köp av korta värdepapper från utlänningar (månadsrapport)

q) Transaktioner i utländska värdepapper mellan canadensiska medborgare och utländska bolag (månadsrapport)

r) Geografisk fördelning av kapital som äges av företag i Canada (årsrapport)

s) Ägarfördelningen av aktier och andra skulder hos dotterföretag (årsrapport)

t) Canadensiska låntagares långa skulder till utlandet (årsrapport)

u) Uppgift från utländska företag om investeringar i Canada (på särskild begäran)

v) Utländska företags verksamhet i Canada (på särskild begäran)

x) Utländska flygbolags verksamhet i Canada (årsrapport)

y) Detaljinformation om canadensiska företags investeringar i utlandet (årsrapport).

Från bankerna erhålles månatliga rapporter över tillgångar och skulder gentemot utlandet, liksom över värdepapperstransaktioner samt årsrapporter av samma slag som andra bolag avlämnar. Som tidigare nämnts erhålles de flesta uppgifterna direkt från företagen. Årsrapporter skall avlämnas av samtliga bolag vilka helt eller delvis äges av utlänningar eller har tillgångar utomlands eller har internationella affärer av någon omfattning. Kvartalsrapporter avlämnas av de bolag som svarar för huvudparten av de utländska kapitalrörelserna. Må-

nadsuppgifter avlämnas väsentligen endast för utrikeshandeln, värdepappersaffärer och valutaställningen.

Innan den fullständiga kvartalsvisa betalningsbalanssammanställningen göres kontrolleras om den bör kompletteras med uppgifter från årsstatistiken eller med uppgifter som erhålles på annat sätt t. ex. genom tidningsnotiser. Bankerna inhämtar inga uppgifter från sina kunder för betalningsbalansstatistiska ändamål. Enligt lag äger däremot statistiska centralbyrån rätt att infordra de uppgifter från företag och enskilda som behövs för byråns verksamhet.

Några *frigränser* finnes givetvis ej i de rapporter som avlämnas från företagen. Det kan dock nämnas att uppskattningar göres av tullmyndigheterna för varutransaktioner understigande 200 \$ (ca 1 000 kr.) och att dessa poster ej är lika detaljerat uppdelade som andra poster.

Uppgifterna över varuhandeln hämtas från handelsstatistiken, men justeras för betalningsbalansstatistiska ändamål, bl. a. genom att hänsyn tas till fördröjningar och bortfall. Korrigering göres också för missvisande värdeuppgifter, den vanligaste orsaken till dessa är att handelsstatistiken redovisar marknadsvärden medan i betalningsbalansen upptages de verkliga värden vid t. ex. transaktioner mellan moder- och dotterföretag. Vid genomgången av handelsstatistiken kontrolleras speciellt att siffrorna ej inkluderar frakt- eller försäkringskostnader som skall redovisas annorstädes. Teoretiskt anses de tullfria varorna bli mera schematiskt behandlade vid värderingen men genom förekomsten av omsättningsskatt framvingas även för dessa varor samma behandling som vid en värdetull.

Genom olika frågeformulär erhålles fullständiga uppgifter om *frakter* dvs. transportföretags internationella verksamhet samt bruttosiffror för post- och tele-avgifter.

Gränskontrollmyndigheterna lämnar uppgifter om antalet utländska resenärer samt deras transportsätt till Canada och vistelse-tid. Dessa data kompletteras med uppgifter från enkäter avseende utgifter, vistelsens längd, avreseort, ändamål, om vederböran-

de bott på hotell osv. Vid beräkningen av resevalutaposten sker ett visst samarbete med motsvarande amerikanska myndigheter. Däremot gör man inga försök att rensa turistposten från gränshandelstransaktioner som rätteligen borde inkluderas i utrikeshandeln. Ej heller fördelas resenärerna i olika grupper t. ex. turister, studenter, affärsmän osv. Vid charter-resor sker en uppdelning av utgifterna på transport- och uppehållskostnader på basis av de uppgifter som resenärerna lämnar vid enkäterna.

Uppgifterna om *övriga tjänster* är ganska knapphändiga vilket sammanhänger med det sätt på vilket siffrorna insamlas. Detta medger endast en summarisk indelning i:

- a) räntor och utdelningar
- b) arv och emigrantvalutor
- c) övriga löpande transaktioner.

Som ovan framgått har man i den canadensiska betalningsbalansstatistiken lagt speciell vikt vid att få en detaljerad redovisning av *kapitaltransaktionerna*, genom att ålägga företagen att fylla i olika slag av rapporter om kapitaltransaktioner med utlandet. Denna rapportering avser även handelskrediter. Sålunda erhålles kvartalsuppgifter om de långa och medellånga krediter som försäkras eller finansieras av den canadensiska regeringen. Vidare erhålles motsvarande uppgifter för de långa handelskrediter som finansieras av bank-konsortier. Dessutom erhålles vissa uppgifter i kvartalsrapporten avseende förbindelserna mellan moder- och dotterbolag. Mera detaljerade uppgifter för dessa och övriga företag erhålles i årsrapporterna. Genom frågeformulär erhålles också uppgifter årsvis om konton som »residents» har utomlands.

III. Presentation

Fullständiga betalningsbalanssammanställningar publiceras kvartalsvis. Därtill utkommer en mycket detaljerad rapport med en rad kompletterande uppgifter årsvis men för vissa år har redovisningen blivit fördröjd så att t. ex. de fullständiga rappor-

terna för åren 1963, 1964 och 1965 sammanfördes till en publikation som utkom i augusti 1967.

IV. Speciella fördelar

Den canadensiska betalningsbalansstatistiken är helt baserad på uppgifter om transaktioner och är helt oberoende av huruvida valutakontroll med tillhörande rapporter tillämpas eller ej. Den fullständiga rapporten är utformad på ett sätt som tjänat som mönster för en del andra länder. Ett annat intressant drag är det informationsutbyte som man från canadensiskt håll engagerat sig i mellan länderna. Canada och USA har sålunda sedan länge samarbetat vid uppskattningarna av resp. länders turistutgifter i det andra landet. Man har också använt sig av det andra landets uppgifter för en del andra poster i betalningsbalansstatistiken t. ex. vissa statliga utgifter, där beräkningar gjorts i det ena landet men ej i det andra. Ett annat exempel är att man i Canada begagnar sig av de uppgifter som sammanställs i USA avseende korta bankskulder till andra kunder i Canada än banker och officiella institutioner. Erfarenheter såväl i Canada som i andra länder bestyrker nämligen misstanken att enkäter om utländska tillgodohavanden ej lyckas fånga en stor del av dem som ligger utanför banksektorn.

Ett stigande antal uppgifter från andra länder har möjliggjort att sammanställa uppgifter inhämtade i Canada med uppgifter som insamlats i resp. länder. Härigenom har täckningsgraden för uppgifter om canadensiska fordringar utomlands ökat väsentligt. Detta illustrerades tydligt år 1969. Om endast canadensiska källor hade använts skulle restposten för detta år ha uppgått till 1 250 milj. dollar. Genom nyssnämnda metod kunde ett utflöde på 1 000 miljoner identifieras varför restposten stannade vid 250 milj. dollar.

V. Speciella svårigheter

Statistikens precision är beroende av den noggrannhet med vilken de utsända fråge-

formulären ifylls. Dessa måste ej sällan kompletteras med olika skattningar, som i sin tur baseras på uppgifter inhämtade från andra företag eller ur andra källor. Det torde vidare vara uppenbart att resenärer har betydande svårigheter att ange sina kostnader och i synnerhet att lämna den begärda uppdelningen av utgifterna i transport- och andra kostnader speciellt vid charter-resor.

De redovisade sammanställningarna är i hög grad beroende på hur det statistiska primärmaterialet kompletteras och analyseras, alltså i sista hand av delvis subjektiva bedömanden vars tillförlitlighet beror på chefs- och tjänstemannens erfarenhet och kunnighet i högre grad än vid andra system som väsentligen vilar på addering av inkommande valutaanmälningar av varierande utformning men av principiellt samma slag.

VI. Planer

Bland aktuella planer kan nämnas:

a) att lägga mer tonvikt på kontinenter i den geografiska uppdelningen, varav följer att den nuvarande indelningen i bl. a. sterling-området utbytes mot en rent geografisk indelning som ej behöver revideras i framtiden.

b) bättre redovisning av i företagen nedplöjda vinster så att dylika även medtages i betalningsbalansen.

4. DANMARK

Betalningsbalansstatistikens organisation

Betalningsbalansstatistiken i Danmark utarbetas dels av den statistiska centralbyrån »Danmarks Statistik» dels av *Danmarks Nationalbank*. Den officiella betalningsbalansen upprättas av Danmarks Statistik, som handlägger rapporteringen till internationella valutafonden.

Danmarks Statistiks rapporter följer transaktionsprincipen i enlighet med valutafondens rekommendationer, medan däremot Nationalbankens statistik är på betalningsbasis.

Då det grundmaterial som insamlas av

Danmarks Statistik skiljer sig principiellt från Nationalbankens källmaterial, synes det vara lämpligt att behandla de två institutionernas sammanställningar var för sig. Det bör dock understrykas att Danmarks Statistik vid beräkningen av de preliminära kvartalsrapporterna använder sig av uppgifter som ställs till förfogande av Nationalbanken.

Danmarks Statistiks betalningsbalans

I. Statistikens organisation

Arbetet utföres av en tjänsteman med akademisk utbildning, som till sin hjälp har 2 à 3 personer väsentligen sysselsatta med kodifiering m. m. Sammanräkningsarbetet sker på maskinell väg i Danmarks Statistik som har tillgång till modern maskinutrustning i form av datorer.

II. Grundmaterial

Danmarks Statistiks betalningsbalans är i princip upplagd på transaktionsbasis. Uppgifterna om andra löpande transaktioner än utrikeshandel och turism samt om kapitaltransaktioner erhålles från den definitiva årsrapporten på särskilda, relativt detaljerade blanketter som en gång om året utsändes till de olika uppgiftslämnarna.

Företagen tillställs blanketter »A-indberetning». Denna blankett är den mest utförliga och uppgifter fördelade på länder skall lämnas för löpande intäkter och utgifter avseende obligationsräntor, aktieutdelningar, avkastning på direkta investeringar, försäkringstransaktioner, provisioner och licensbetalningar, samt andra löpande transaktioner som skall specificeras. Kapitaltransaktioner skall fördelas på värdepappershandel, direkta investeringar, lån och övriga kapitaltransaktioner. För såväl långfristiga som kortfristiga utländska fordringar och skulder skall detaljerade ställningsuppgifter lämnas. Uppgifterna skall avlämnas omräknade till danska kronor.

En i det närmaste lika utförlig blankett »B-indberetning» tillställs de privatpersoner

som antas ha haft utlandstransaktioner av någon omfattning.

Som underlag för de preliminära kvartalsrapporterna användes en summarisk kvartalsrapport som tillställs ca 2 000 större företag vilka även ifyller årsrapporten. I kvartalsrapporten anges endast fordringar och skulder fördelade på värdepapper, varutransaktioner och övriga.

Uppgifterna har karaktären av samlingsrapporter för en viss period men är försedda med namn och kompletterande uppgifter kan sålunda inhämtas vid behov. Ovannämnda blanketter utgör grundmaterialet som dock kompletteras med olika supplement:

a) till rederier för uppgift om erlagda förskottsbetalningar för köp av fartyg i utlandet

b) till varv för uppgifter om erhållna förskottsbetalningar vid försäljning av fartyg till utlandet.

Dessutom erhåller Danmarks Statistik uppgifter från statistiska centralbyrån i Stockholm om SAS:s transaktioner. För fullständighetens skull bör kanske nämnas att det för den största posten i betalningsbalansstatistiken – utrikeshandeln – utarbetas en speciell statistik i samarbete med tullmyndigheterna. Som framgått av ovanstående använder sig Danmarks Statistik av ett relativt begränsat källmaterial i fråga om antalet blankettyper.

Årsrapporteringen omfattar i princip alla företag och personer som har transaktioner med utlandet dvs. f. n. ca 7 000 företag och 1 000 privatpersoner och uppgiftslämnandet är föreskrivet i lag varför bortfallet är ringa. Några *frigränser* finnes ej men det är sannolikt att i synnerhet en del mindre företag inte finns med i det register som ligger till grund för enkäterna. För att kompensera detta bortfall sker en viss uppräknings.

Uppgifter om *import och export* hämtas ur handelsstatistiken. Importen registreras där cif och exporten fob, men genom en korrigering för importfrakt med fartyg får man också fram en uppgift som kallas import fob.

Uppgifter om *frakter* inhämtas från den ovan redovisade blanketten »A-indberetning» för företag, samt från material som insamlas av Danmarks Statistiks speciella avdelning för transportstatistik.

Uppgifterna om *resevalutor* är den enda post för vilken Danmarks Statistik använder sig helt av Nationalbankens betalningsuppgifter vilka huvudsakligen baserar sig på summariska resevalutarapporter.

Uppgifter om *övriga tjänster* inhämtas via de ovan redovisade A- och B-blanketterna, samt genom individuella förfrågningar hos offentliga institutioner.

Även för *kapitaltransaktioner* är källan nyssnämnda A- och B-blanketter.

III. Presentation

Betalningsbalansstatistiken redovisas i »Statistiske Efterretninger» som utges av Danmarks Statistik. För varje kvartal lämnas där en preliminär redovisning i ett mindre antal tabeller. Kvartalsredovisningen, publiceras ca 3 månader efter utgången av resp. kvartal. En gång om året kommer en betydligt mera detaljerad redovisning för kalenderåret. Denna utförliga redovisning kräver dock mera tid varför eftersläpningen här är ca 15 månader.

IV. Speciella fördelar

En intressant drag i den här använda uppläggningen av statistiken är det mycket begränsade antalet olika rapportformulär som Danmarks Statistik använder sig av. Dessa rapporter medger likväl en långtgående uppdelning av särskilt kapitaltransaktioner på t. ex. långfristiga och kortfristiga, på olika former för finansiering av investeringar, på olika sektorer av det danska näringslivet och på länder. Genom rapportsystemets uppläggning får man inte endast kännedom om flow-siffror utan även om stock-siffror.

V. Speciella svårigheter

En svårighet vid denna typ av statistik är att man ej kan vara helt säker på att alla

som kunde ha något att rapportera nås vid utsändandet av blanketterna. Det torde vidare vara svårt att kontrollera att blanketterna blir korrekt ifyllda, då avstämningsmöjligheter ej finnes.

Danmarks Nationalbanks betalningsbalans

I. Statistikens organisation

Bearbetningen av grundmaterialet utföres i bankens »Valutabevillingskontor». Eftersom de rapporter som Nationalbanken får inte endast användes för att utarbeta statistik utan också utgör ett led i den kontroll som utövas för att tillse att valutabestämmelserna efterlevs är det vanskligt att mera exakt beräkna antalet personer som direkt arbetar med att utarbeta, sammanställa och analysera bankens valutastatistik. Härav följer att det är svårt att uppskatta kostnaderna för detta arbete. Det kontrollmässiga arbetet har sålunda ökat väsentligt sedan våren 1969. Den 1 maj 1970 var det sammanlagt ca 25 personer som arbetade med valutastatistik och valutakontroll, varav drygt 10 biträden huvudsakligen var sysselsatta med att sortera inkommande blanketter. De årliga löneutgifterna till denna personal uppgår till ca 800 000 danska kronor. Den fortsatta statistiska bearbetningen utföres med hjälp av datorer, efter det att uppgifter på blanketten stansats in på hålkort, som överföres till magnetband. Kostnaderna för den maskinella behandlingen uppgår till ca 600 000 danska kronor per år.

II. Grundmaterial

Grundmaterialet för Nationalbankens betalningsbalansstatistik är de olika rapporter som tillställs Nationalbanken i enlighet med föreskrifter i de danska valutabestämmelserna. Grundmaterialet består i första hand av vita och gröna blanketter »Anmeldelse af betaling fra udlandet» resp. »Anmeldelse af betaling til udlandet» vilka motsvarar de svenska försäljnings- resp. inköpsanmälningarna. Banken använder valutaanmälningarna som källa även för import-

och exportsiffrorna, vilket innebär att denna betalningsbalans är uppgjord helt på betalningsbasis i stället för på transaktionsbasis. Ca 120 000 blanketter inkommer till Nationalbanken per månad; härav avser ca 75 % varubetalningar.

Resevalutor, för vilka ingen redovisning på inköps- och försäljningsanmälan erhålles såvida de inte överstiger 2 000 kr., rapporteras i stället per månad av bankerna på särskild blankett. Liksom i Sverige är den regionala indelningen av resevalutor baserad på valutor och ej på länder.

Från innehavare av valutakonto i utlandet erhålles varje månad en detaljerad rapport över betalningar som under månaden reglerats över kontot. Endast konton på över 40 000 kr. behöver dock redovisas på detta sätt. Från 38 rederier, 23 försäkringsbolag och ca 200 privatpersoner erhålles denna rapport. För betalningar som regleras genom kvittning skall även regelbundet avlämnas rapport till Nationalbanken.

Från samtliga valutahandlare insändes senast den tionde i varje månad rapporter över ställningen gentemot utlandet på två detaljerade blanketter, V-blanketten, redovisande främmande valutor och K-blanketten för kronkonton. Samtliga företag och personer som har valutakonto i utlandet skall likaledes avlämna rapport – i regel varje månad – såväl för transaktioner som för kontoställningen.

Inköps- och försäljningsanmälningar ifylles och insändes endast i ett exemplar. För kodifiering av de på inköps- och försäljningsanmälningar lämnade uppgifterna räcker i de flesta fall de kryss, som uppgiftslämnarna själva satt i tillämplig ruta på blanketten. På de anmälningar, där uppgiftslämnarens markeringar inte är tillräckliga för korrekt kodning, vilket gäller alla andra betalningskategorier än varubetalningar, sjötransporter samt posten »provision, expedition och direkta varuförsäkringar» ifylles speciella kod-nummer av bankens personal på grundval av upplysningar som lämnas av den anmälningsskyldige om betalningens art.

Anmälningarna sorteras i 8 grupper för

såväl ingående som utgående betalningar, med indelning i tre huvudgrupper.

I. Anmälningar beträffande kapitalbetalningar.

II. Anmälningar avseende de löpande betalningar som ej kodas av Nationalbanken. Dessa sorteras i följande 4 grupper:

1. Belopp understigande 25 000 danska kronor.

2. Belopp mellan 25 000 och 200 000.

3. Belopp mellan 200 000 och 1 miljon.

4. Belopp överstigande 1 miljon kronor.

III. Anmälningar avseende löpande betalningar och som kodas av Nationalbanken. Även dessa sorteras efter storleksordning, men med den skillnaden att den första gruppen omfattar samtliga betalningar understigande 200 000 danska kronor.

Efter denna kodning och sortering överlämnas materialet till I/S Datacentralen som delvis äges av danska staten. Efter bearbetningen arkiveras alla anmälningar avseende kapitalbetalningar i 10 år, medan övriga anmälningar på belopp överstigande 25 000 danska kronor sparas i 5 år och övriga anmälningar i 3 månader.

Anmälningarna är en del av valutakontrollen och blanketterna är försedda med namn, adress, telefonnummer osv. så att ytterligare uppgifter vid behov kan inhämtas.

Nationalbankens betalningsbalansstatistik är uteslutande baserad på uppgifter hämtade från det ovan nämnda anmälningsmaterialet omfattande valutaanmälningar och summariska rapporter inhämtade genom banker t. ex. för s. k. småbetalningar och turistbetalningar. Dessutom inhämtas uppgifter om bankers, företags och privatpersoners valutabehållningar på konton i utlandet.

Nationalbanken företager sällan enkäter för betalningsbalansstatistiskt ändamål, men genomför då och då noggranna undersökningar för speciella sektorer.

Anmälningsblanketterna skall som ovan nämnts lämnas av kunden till banken i samband med att banken utför transaktionen. Valutaanmälan behöver endast göras om beloppet överstiger 2 000 danska kronor

såvida ej ifrågavarande betalning kräver speciellt tillstånd. Skulle detta vara fallet måste anmälan avlämnas oberoende av beloppets storlek. Nyssnämnda frigräns gäller såväl i fråga om s. k. löpande betalningar som för kapitalbetalningar. För fria betalningar understigande detta belopp lämnar bankerna varje månad en klumpredovisning. En undersökning av hur dessa »småbetalningar» fördelade sig på varor och övriga betalningar gav underlag för en schablonmässig fördelning av dessa på varubetalningar och övriga löpande betalningar. Småbetalningarna svarar endast för 2 à 3 % av de totala betalningarnas värde.

Nationalbanken hämtar uppgifter om *utrikeshandeln* från valutaanmälningarna inklusive uppgifter om företags och personers konton i utlandet och kvittningar. Härigenom kan en intressant studie av s. k. »leads and lags» göras. Valutaanmälningsblanketterna innehåller nämligen plats för datumuppgift om när en vara som betalats har passerat eller skall passera tullen. Dessa uppgifter jämförda med betalningsdatum ger möjlighet till en redovisning av betalningsvanorna och dessas förändring månad för månad med fördelning på olika varugrupper, branscher och länder. Denna statistik offentliggöres ej men delges Danmarks Statistik och intresserade myndigheter.

En jämförelse mellan tullstatistikens månadssiffror för import och export och valutastatistikens uppgifter för motsvarande betalningar möjliggör, att man kvantitativt kan ange uppskattningar av förändringar i handelskrediterna. Eftersom tullen anger importvärdet cif och exportvärdet fob, medan betalningarna ofta avviker från dessa mönster, måste man emellertid först vidta vissa korrigeringar. En nu ca 15 år gammal undersökning lär ha visat dels att frakt och försäkringskostnaderna utgjorde ca 10 % av cif-värdet och dels att ca 50 % av importen betalades på fob-basis och ca 30 % av exporten på cif-basis. Före jämförelsen mellan tull och betalningssiffrorna ökas därför valutastatistikens importvärde med 5 % (= 50 % av 10 %) av tullens importvärde (cif) och minskas valutastatistikens export-

värde med 3 % (= 30 % av 10 %) av tullens exportvärde (fob). Efter dessa justeringar kan man göra en beräkning av förändringarna i handelskrediterna såväl på export- som på importsidan. Erfarenheter visar att man för varje år under 1960-talet genom dessa korrektionsmetoder nått fram till uppgifter som väl stämmer med de siffror som långt senare framräknas av Danmarks Statistik på basis av årsrapporter från alla större företag.

Uppgifter om *frakter* erhålles från valutaanmälningar inklusive de uppgifter som skall lämnas om transaktioner och ställning för konton i utlandet.

Särskilda inköps- och försäljningsanmälningar avlämnas endast om *resevalutan* överstiger 2 000 danska kronor, men dessa skall endast undantagsvis insändas till Nationalbanken. Rapport om alla transaktioner skall varje månad på särskild blankett insändas till Nationalbanken.

Uppgifter om *övriga tjänster* erhålles från valutaanmälningar och de rapporter som skall lämnas om transaktioner över konton i utlandet och behållningen på dylika konton.

Detsamma gäller för *kapitaltransaktioner*.

III. Presentation

Resultatet av valutaavdelningens statistikarbete som bl. a. omfattar en redovisning av kapitaltransaktionerna med utlandet inklusive vissa kompletterande upplysningar i synnerhet för betalningar överstigande 500 000 kronor – tillställes varje månad Nationalbankens direktion och vissa berörda avdelningar. Denna statistik med undantag för de kompletterande upplysningarna som endast vidarebefordras till Danmarks Statistik tillställes dessutom Handelsministeriet och Det ökonomiske Råds sekretariat. Den i bankens publikation »Monetary Review» publicerade betalningsbalansen bygger däremot på Danmarks Statistiks uppgifter och innehåller kvartalssiffror med ca ett halvt års eftersläpning. Valutaavdelningens betalningsbalans presenteras i Nationalbankens årsbok som utkommer i början av april. Någon regional

betalningsbalans sammanställes ej av Nationalbanken.

IV. Speciella fördelar

Förtjänsterna med Nationalbankens betalningsbalansstatistik ligger kanske främst i att den kan produceras per varje månad och med en så kort eftersläpning som 5-6 veckor. Andra fördelar med den begagnade metoden är, att den möjliggör en beräkning av handelskrediternas förändring och att den ger kunskap om betalningsvagnorna och dessas förändringar. Ytterligare fördelar och samtidigt en förutsättning för att valutaanmälningarna skall kunna användas som källa även för import- och exportsiffrorna i betalningsbalansen och för att man skall erhålla en användbar uppgift om handelskrediternas förändring, är att de danska affärsbankerna har en mycket god anmälningsdisciplin gentemot Nationalbanken, att frigränsen för avlämnande av valutaanmälningar är satt relativt lågt eller till 2 000 kr. samt att belopp under denna gräns rapporteras i klump av affärsbankerna.

En annan fördel med denna typ av betalningsbalansstatistik är att den är baserad på ett enhetligt grundmaterial varigenom koordineringsfel inte uppstår. Genom ett intimt samarbete mellan myndigheter och bankerna har goda förutsättningar skapats för att grundmaterialet skall kunna hållas vid en konstant hög standard. Ett konsekvent utnyttjande av valutarapporter borde eliminera den förtretliga restposten och svängningar i valutareserven skulle alltså kunna förklaras med utfallet i identifierade transaktioner. Den av Nationalbanken tillämpade metoden vid sammanställningen av betalningsbalansen har inneburit, att restposten legat vid i regel låga nivåer eller + 222 resp. + 83 milj. Dkr. åren 1968 och 1969.

V. Speciella svårigheter

Även om den av Nationalbanken använda metoden har betydande fördelar, som ovan framhållits, så är denna metod förknippad

med vissa problem. Nationalbankens betalningsbalansstatistik är sålunda baserad på betalningarna medan de av Internationella valutafonden rekommenderade riktlinjerna, vilka tillämpas av flertalet länder, föreskriver att redovisningen skall avse transaktionerna. Därav följer att denna typ av balans om möjligt bör kompletteras med en transaktionsbalans och detta är ju också fallet i Danmark. En annan svaghet som kan vara värd att peka på är att den eleganta lösningen av beräkningen av förändringarna i handelskrediter kan vara förrädisk såtillvida att den kan föranleda förhastade slutsatser. Om sålunda restposten minskar genom att man använder betalningssiffror i stället för tullsiffror för import och export behöver detta inte nödvändigtvis vara en fördel. Om det belopp man får fram som skillnad mellan tull- och betalningssiffrorna kallas för förändring av handelskrediter, måste den del av restposten som hänför sig till handelsbalansen definitionsmässigt bli noll, medan den sålunda erhållna posten »förändring av handelskrediter» i realiteten torde dölja en viss restpost, bestående av exempelvis rabatter, provisioner, frakter och reklamkostnader.

VI. Planer

Nationalbanken har kontinuerligt ett intimt samarbete med övriga banker i syfte att utbygga och förbättra valutastatistiken. Under de senaste åren tyder erfarenheten på att det blivit allt svårare att hålla de föreskrivna tidsfristerna, dessutom har restposten blivit något större än vad som bedömts vara acceptabelt. Det är mot denna bakgrund och med syfte att garantera att en komplett och riktig statistik utarbetas på kortast möjliga tid som man beslutat om en översyn. Under hösten 1970 började sålunda representanter för Nationalbanken och bankerna att gå igenom hela den banktekniska sidan av valutastatistiken i syfte att lokalisera eventuella felkällor och om så befinnes vara nödvändigt förtydliga gällande instruktioner. Att denna översyn sker nu förklaras också av att övergången till

datorer såväl hos bankerna som vid den statistiska bearbetningen i stort sett nu genomförts. Det bör därför vara möjligt att nu fastställa huruvida förseningarna och felen varit av övergående natur i samband med nämnda övergång eller om de beror på mera permanenta faktorer.

Nationalbanken överväger vidare huruvida det så småningom är bättre att helt sköta bearbetningsprocessen dvs. stansningen av hålkort och överföringen till magnetband i stället för att låta I/S Datacentralen utföra detta arbete. Fördelarna med detta skulle vara dels att specialutbildad personal som har god kännedom om det valutastatistiska grundmaterialet bör få en betydligt lägre felprocent, dels att man slipper tidskrävande transporter av grundmaterialet från Nationalbanken till I/S Datacentralen och de därmed förknippade kontrollerna som göres för att garantera att det är rätt grundmaterial som bearbetas samt slutligen att denna omläggning skulle möjliggöra en snabbare och säkrare behandling av uppgifterna.

5. FINLAND

I. Betalningsbalansstatistikens organisation

Det betalningsbalansstatistiska materialet insamlas och publiceras av *Finlands Banks institut för ekonomisk forskning*. Tullstyrelsen lämnar uppgifter om varuhandel och icke-monetärt guld. Statistiska centralbyrån insamlar uppgifter om försäkringar, stuverikostnader, handelns övriga korrigeringsposter inklusive varugåvor samt järnvägstransporter. Sjöfartsstyrelsen insamlar uppgifter om fartygstransporter från samtliga rederier. Finlands Exportkredit AB uppgör exportkreditstatistik. Övriga uppgifter insamlas av Finlands Bank.

Insamlingen och bearbetningen av det betalningsbalansstatistiska materialet är fördelat på 5 personer vid Finlands Banks institut för ekonomisk forskning. Därtill kommer den personal som vid övriga ovan uppräknade institutioner arbetar med att sammanställa uppgifter för betalningsbalansstatisti-

ken, främst då personalen vid Finlands Banks bokföringsavdelning som bearbetar valutastatistiken. I detta sammanhang bortses från det arbetskrävande arbetet med handelsstatistiken.

Vid bearbetningen av materialet används Finlands Bank datorer.

II. Grundmaterial

Betalningsbalansstatistiken baseras på såväl transaktioner som betalningar. Uppgifterna om varuhandeln, icke-monetärt guld och fartygstransporter avser transaktioner, medan de övriga posterna i bytesbalansen och hela kapitalbalansen uppgörs på basis av betalningar.

Sjöfartsstyrelsen insamlar transportuppgifter från samtliga rederier. Likaså lämnar samtliga försäkringsinrättningar rapporter om sina utländska transaktioner. Finlands Bank erhåller genom sampling uppgift om företagens exportfordringar och -förskott. I urvalet ingår ca 60 av de största företagen, vilkas sammanlagda export uppskattningsvis utgör drygt 80 % av Finlands totala export. Finlands Bank insamlar direkt från vederbörande företag alla uppgifter om långfristiga handelskrediter och direkta investeringar.

En viktig del av grundmaterialet är den statistik som sammanställes med ledning av valutakontrollrapporter, även om det bör påpekas att de största posterna i betalningsbalansen såsom utrikeshandeln, fartygstransporterna, långfristiga lån och andra kapitaltransaktioner hämtas från andra källor. Affärsbankerna lämnar sålunda Finlands Bank redovisning över sina valutatransaktioner en gång per dag, vecka eller månad beroende på bankens storlek och vilken tidsperiod som är den lämpligaste med hänsyn till bankens verksamhet. Redovisningen sker delvis i form av stansade hålkort. Affärsbankerna skall varje månad lämna Finlands Bank rapporter om sitt valutainnehav med fördelning på valutor.

Som ovan nämnts utgöres en betydande del av materialet av valutakontrolluppgifter vilka är försedda med namn, som möj-

liggöret identifiering och kontroll vid eventuellt oklara uppgifter. Detsamma gäller också de rapporter som av andra institutioner insamlas för betalningsbalansstatistiskt ändamål.

Några speciella enkäter utföres ej vid sidan av den ovan nämnda samplingen av företagens exportfordringar och -förskott.

Genom den kompletta valutakontrollen som föreskriver att samtliga transaktioner med utlandet skall anmälas erhålles en fullständig kartläggning av förändringarna i valutareserven.

Varuhandeln, räntebetalningarna, de utländska investeringarna och de långfristiga lånen är fördelade på individuella länder. Resten av materialet är fördelat efter valutslag.

I betalningsbalansstatistiken medtas i allmänhet betalningar med en noggrannhet av hela utländska myntenheter (kronor, pund etc.). Vid avstämningen av själva betalningsbalansstatistiken strävas dock inte efter denna noggrannhet utan denna sker i tusental mark.

Uppgifterna om *utrikeshandeln* baseras sig på tullstyrelsens statistik, i vilken »värderings- och täckningskorrektioner» företas t. ex. för varugåvor, stuverikostnader, beräknad smuggling och sjömannens skattefria import. Skillnader förekommer mellan handelsstatistiken och betalningarna. Orsaken är bl. a. rabatter, handelskrediter och erlagda förskott. Då importen i handelsstatistiken enbart bokförs cif och exporten fob, uppstår det även skillnader mellan värdena i handelsstatistiken och betalningarna i den mån som de faktiska leveransvillkoren avviker från cif vid import och fob vid export. Man har i Finland ej märkt några förändringar i tillförlitligheten i statistiken i och med att den tullfria handeln ökat.

Varuimporten upptas tills vidare till cifvärdet i betalningsbalansen. Vid ingången av år 1968 togs en ny betalningsanmälan för varuimport i bruk, bl. a. för att importens fob-värde skall kunna beräknas. Denna anmälan består av en blankettserie i fyra delar vilken samtidigt fungerar som betalningsuppdrag, valutaaanmälan och varudek-

laration till tullen.

Av blanketten framgår bl. a. förmedlande bank, betalningsätt, betalare, köpare, tullposition, ursprungsland, inköpsland, förtullningsdag, inköpsagent, valutaslag, fakturapris, kassarabatt, emballagekostnader, fraktkostnader, speditjonskostnader i utlandet, försäkringskostnader, provisioner, royalties, normalpris samt huruvida varan är köpt eller hyrd.

Genom dessa uppgifter kan en beräkning göras av importens fob-värde. Blanketten ger uppgifter för en beräkning av fob-värdet för den importvara, som levereras på fob-villkor; motsvarande uppgifter erhålles inte för cif-leveranser. Materialet har utnyttjats för estimering av importens fob-värde, men felmarginalen är ansevärd, vilket begränsar användningen.

För *fartygstransporter* kan bruttosiffror erhållas för de inhemska fartygens intäkter och utgifter utomlands. Uppgifter om landtransporter ingår numera i betalningsbalansen. Källa är liksom för flygtransporterna Finlands banks valutastatistik. De utländska transportföretagens intäkter och utgifter erhålles i form av nettouppgifter i den utsträckning som de ingår i valutarapporterna.

Sjöfartsstyrelsen insamlar erforderliga uppgifter från samtliga rederier. Statistiska centralbyrån skaffar motsvarande uppgifter om järnvägstransporter, och Finlands Bank insamlar uppgifter om landtransporter och flygtransportintäkter och -utgifter och om bolagens flygfältsintäkter och -utgifter. Siffrorna är delvis netton.

Affärsbankerna redovisar i sina rapporter till Finlands Bank även hur mycket valuta som köpts eller sålts såsom *resevaluta*. Utländska bankers returneringar av marksedlar inräknas i turistposten. Dessutom uppskattar Finlands Bank den summa i marksedlar som finska turister utför ur landet och som sedan införes av utländska turister. Genom det utbyte av information om köp och försäljning av sedlar som organiserats av OECD och vari bl. a. Finland och Sverige deltagar erhålles underlag för denna beräkning.

Gränshandeln inräknas i turistutgifterna och -inkomsterna; någon justering av utri- keshandelssiffrorna på grund av gränshan- deln göres ej.

Inkomsterna och utgifterna vid charter- resor redovisas inte separat utan de ingår i transportposten om det tydligt framgår av valutaanmälan att större delen av valutan avser hyra för utländska plan. I övriga fall hänföres charterbetalningar till turist-posten.

Det är oftast svårt att skilja varor och *övriga tjänster* åt om t. ex. monteringsar- beten ingår i priset för maskiner eller fa- briksanläggningar. I den mån monterings- arbetena faktureras separat, bokföres de som export av tjänster och kommer så- lunda att skiljas från varuexporten.

Finlands Bank uppgör en förteckning över de olika företagens »undistributed earnings» avseende dock endast gratisemis- sioner av aktier. Bestämmelserna om rap- portskyldighet gällande dessa har lättats, varför förteckningen inte med säkerhet täc- ker alla dylika gratisemissioner.

Uppgifterna om post- och teletrafiken erhålles i form av nettouppgifter från Fin- lands Banks valutastatistik. Med hjälp av vissa tillägsrapporter från resp. institutio- ner kommer dock en övergång till brut- toredovisning att göras.

Uppgifter om *direkta investeringar* erhålls direkt från företagen, som är skyldiga att lämna Finlands Bank rapport om alla di- rekta investeringar. Finlands Banks god- kännande kräves för alla dylika investering- ar, och betalningsbalansen bygger till den- na del på den statistik som uppgöres över beviljade tillstånd.

Likaså kräves Finlands Banks tillstånd för upptagande av långfristiga lån utomlands. De uppgifter om Finlands långfristiga ut- ländska skuld som sålunda sammanställs, utgör en av de allra viktigaste källorna för kapitalbalansen.

Finlands Bank beräknar de kortfristiga importskulder och -förskotten med hjälp av datorer utgående från import- och be- talningsuppgifter i Finlands Banks blan- kettserie för betalningsanmälan.

Uppgift om företagens långfristiga ex-

portkrediter erhålles från Finlands Export- kredit AB. För långfristiga importkrediter krävs Finlands Banks tillstånd, varigenom uppgifter om dessa ingår i statistiken över långfristiga lån. Handelskrediterna kan för- delas mellan sådana som sker direkt mellan köpare och säljare och sådana som sker via finansinstitut.

Exportfirmorna, rederierna och försäk- ringsbolagen lämnar kvartalsvis Finlands Bank rapport om sina konton i utländska banker. För privatpersoners konton finns det inte några uppgifter.

III. Presentation

Fullständiga betalningsbalanser utarbetas kvartalsvis och är färdiga 1 1/2 à 2 månader efter utgången av ifrågavarande period.

IV. Speciella fördelar

Genom att några frigränser ej tolereras bortfaller problemet med uppskattning av småbetalningar.

Det är också anmärkningsvärt hur man i Finland lyckats minska tiden mellan rap- portperiodens slut och publiceringsdagen varigenom betalningsbalansstatistik kan publiceras mycket snabbt.

V. Speciella svårigheter

I Finland är inte enbart turistutgifterna för- delade efter valuta i stället för efter land utan även praktiskt taget samtliga övriga tjänste- och transferbetalningar.

Restposten anses i huvudsak bestå av kortfristiga kapitalrörelser, frakter, försäk- ringar och handelsrabatter och bedömes ic- ke utan vidare kunna hänföras till kapital- posten.

VI. Planer

En av de viktigaste planerna är, att data- maskinbehandlingen av betalningsbalans- uppgifterna skall vidareutvecklas. Som ex- empel kan nämnas att man strävar efter att få affärsbankernas och tullmyndigheternas

uppgifter direkt i form av hålkort eller magnetband för Finlands Banks datorer. Vidare undersöks möjligheterna att övergå till fobvärdering av importen.

6. NEDERLÄNDERNA

I. Betalningsbalansstatistikens organisation

I Nederländerna utarbetas betalningsbalansstatistik såväl på betalningsbasis som på transaktionsbasis. Materialet för den förstnämnda insamlas, bearbetas, sammanställs och publiceras av den nederländska centralbanken. Betalningsbalansstatistik på transaktionsbasis utarbetas av centralbanken i samarbete med den statistiska centralbyrån som även handhar publiceringen. I denna är det dock endast uppgifter om varuhandeln, varutransport och varuförsäkring som hämtas från andra källor än centralbankens valutastatistik.

Betalningsbalansavdelningen i centralbanken är uppdelad i fyra *arbetsgrupper*. I den första gruppen kontrolleras, kodas och förberedes blanketterna för maskinbehandlingen. Huvuddelen av arbetet ligger på denna grupp som sysselsätter ca 40 personer. I den andra gruppen sker en grovkontroll av de erhållna resultaten och felaktigheter korrigeras. I denna grupp arbetar ca 10 personer. I den tredje gruppen analyseras siffrorna samt göres olika sammanställningar för att presentera betalningsbalansen på ett lättillgängligt sätt. Denna arbetsgrupp med relativt lite rutinarbete sysselsätter endast 7 personer. I den fjärde arbetsgruppen slutligen ägnar man sig huvudsakligen åt frågor rörande licenser och tillstånd samt uppföljningen av dessa. 11 personer arbetar f. n. med detta. I de ovanstående siffrorna för personalen har ej biträdespersonalen inräknats, den utgör för avdelningen totalt ca 40 personer.

Ca 110 personer arbetar sålunda med att sammanställa och analysera betalningsbalansstatistiken i centralbanken. Därtill kommer den personal som i bankens dataavdelning överför grundmaterialet till databand m. m.

II. Grundmaterial

Detta utgöres i första hand av valutatransaktionsuppgifter som i huvudsak insändes av affärsbankerna till centralbanken.

I kassabalansen inkluderas dessutom en del imputerade betalningar t. ex. investeringar genom apportegendom, reinvesterade utdelningar, långfristiga exportkrediter samt en del andra krediter och kapitaltransaktioner. Gemensamt för dessa imputerade transaktioner är att centralbanken erhållit uppgift om dem från licenser eller obligatoriska rapporter.

För transaktionsbalansen användes som nämnts samma grundmaterial dock med den skillnaden att uppgifter om varuhandeln samt frakt- och försäkringskostnader för varor erhålles från centralbyrån. I princip justeras de handelsstatistiska uppgifterna med hänsyn till täckning och värdering enligt reglerna i valutafondens betalningsbalansmanual. Tillägg göres också för export i samband med gränshandeln, bearbetningskostnader och varor som ligger under registreringsgränsen.

Bankerna insänder varje månad ca 4 800 *balansrapporter* för sina valutakonton i utländsk och nederländsk valuta. Varje betalning måste specificeras och vid s. k. »blandade betalningar» skall de olika ändamålen anges. Dessa månadsrapporter omfattar på ett år ca 2 miljoner poster, varav ca 500 000 avser bankernas egna transaktioner eller sådana som kodifieras av centralbankens betalningsbalansavdelning. Motsvarande rapporter skall insändas av clearing-institut, resebyråer och fondkommissionärer.

Totalt får centralbanken ca 300 000 blanketter per månad, varav två tredjedelar hänförs sig till varutransaktioner.

Som ovan nämnts är den nederländska betalningsbalansstatistiken i mycket hög grad baserad på uppgifter som insamlas av bankerna och som sedan kodifieras av centralbanken. Vid oklarheter kan kompletterande uppgifter inhämtas, då formulären innehåller fullständiga namnuppgifter. För de utlandstransaktioner som sker över annat konto än konto i nederländsk bank skall

särskilda rapporter avges i form av in- och utgående balanser med redovisning av varje transaktion över kontot, vare sig detta konto utgöres av konto i utlandet eller konto hos ett nederländskt koncernföretag. För andra transaktioner där någon betalning ej verkställs av typen reinvestering av erhållen utdelning, investeringar genom överföring av real-kapital, handelskrediter till utlandet överstigande ett år, omläggning av krediter till direkta investeringar o. d. är licenser och/eller rapporter obligatoriska. Vid utlämnande av licens för kapitaltransaktioner föreskrives att rapportering skall ske.

Någon sampling förekommer ej för betalningsbalansstatistiska ändamål i Nederländerna. Samtliga betalningar måste *rapporter*as antingen via banker eller direkt till centralbanken, varav följer att en fullständig redovisning av valutareservens förändringar erhålles, med den begränsningen att betalningar som understiger 500 floriner (ca 700 kr.) ej behöver specificeras.

För balansen på betalningsbasis användes för *utrikeshandeln* de uppgifter som har rapporterats av banker och företag om varubetalningar, medan transaktionsbalansen är baserad på handelssiffror, efter det att dessa justerats så som inledningsvis omnämndes. Med hjälp av internationella fraktindex framräknar statistiska centralbyråen kvartalsvis frakt- och försäkringskostnader dels för oljeimport och dels för den övriga importen, härigenom kan handelsstatistikens cif-uppgifter omräknas till fob.

För såväl inhemska som utländska transportföretag gäller att endast nettouppgifter erhålles om *frakterna*.

Uppgifterna om *resevalutor* erhålles från bankernas rapporter om köpta och sålda resevalutor. Korrektion göres dock för transaktioner av nederländska och utländska gränsarbetare, liksom för de belopp i utländsk valuta som säljes tillbaka av nederländska turister efter hemkomsten.

Övriga tjänster beräknas med ledning av valutarapporterna. Det kan dock noteras att s. k. »undistributed earnings» ej ingår i den nederländska bytesbalansen.

För varje *direkt investering* vare sig den

sker i Nederländerna av en utlänning eller utomlands av en nederländsk medborgare krävs licens från centralbanken och uppgifter härom erhålles antingen genom betalningsstatistiken eller från direkta rapporter. För att ett moder- eller dotterbolag skall få föra konto för ett utländskt dotter- resp. moderbolag fordras licens som erhålles under förutsättning att samtliga transaktioner över kontot redovisas.

För handelskrediter överstigande 1 år föreligger rapportskyldighet för exportörer, däremot saknas uppgifter om motsvarande krediter som erhållits av nederländska importörer.

Genom att jämföra handelsstatistiken och betalningarna kan alla skillnader mellan de två serierna som uppstått på grund av skillnader i täckningsgrad och värdering elimineras och ett belopp erhålles som borde representera s. k. »leads and lags», dvs. förskjutningar i de korta handelskrediterna. Denna differens tolkas också som handelskrediter. Då det emellertid är omöjligt att eliminera samtliga felkällor har det bedömts som mest korrekt att hänföra denna »leads and lags»-post till betalningsbalansens restpost. Genom kodifiering av de inkomna rapporterna har centralbanken möjlighet att identifiera olika slag av krediter t. ex. långfristiga och kortfristiga bankkrediter. I sistnämnda kategori kan handelskrediter särskiljas.

III. Presentation

Balans på betalningsbasis sammanställs för varje månad och är färdig en månad efter rapportperiodens utgång, denna månadsstatistik publiceras dock ej. Däremot sker publicering löpande av kvartalsbalanser, samt av årsbalanser.

IV. Speciella fördelar

Genom den nederländska betalningsbalansens heltäckande uppläggning i fråga om valutabetalningar erhålles en mycket god uppfattning om orsakerna till förändringar i valutareserven; i kassabalanserna uppstår i

princip ingen restpost.

Genom att centralbyrån gör en beräkning av värdet av de poster som faller under handelsstatistikens nedre gräns erhålles en förbättrad utrikeshandels-siffror.

V. Speciella svårigheter

I samband med övergång till ett än intimare samarbete över den belgisk/nederländska gränsen under år 1970 beräknas stora problem uppstå då någon tullbehandling eller registrering av varor som passerar denna gräns ej kommer att ske. Uppgifterna måste då i stället hämtas i efterhand från företagen.

7. NORGE

I. Betalningsbalansstatistikens organisation

Den norska betalningsbalansstatistiken utarbetas av *Statistisk Sentralbyrå* i intimt samarbete med *Norges Bank*.

I Statistisk Sentralbyrå är ett varierande antal *personer* sysselsatta med betalningsbalansstatistik under hela året men den sammanlagda arbetsinsatsen beräknas endast uppgå till ett årsarbete. I Norges Bank som sammanställer en stor del av grundmaterialet är ca 40 personer kontinuerligt sysselsatta med valutakontroll och betalningsbalansstatistik.

I Norges Bank sker bearbetningen med hjälp av datorer. I Statistisk Sentralbyrå sker bearbetningen manuellt.

II. Grundmaterial

Den norska betalningsbalansstatistiken är liksom den svenska baserad på såväl betalningar som transaktioner. Från den norska valutakontrollstatistiken erhålles uppgifter om samtliga valutatransaktioner eftersom dessa måste rapporteras till Norges Bank av dem som utför en transaktion med utlandet vare sig denna sker i norska kronor eller utländsk valuta. Denna mycket omfattande statistik sammanställs av Norges Bank och överlämnas till Statistisk Sen-

tralbyrå, där den kompletteras eller ersättes med annan statistik. Export- och importuppgifter hämtas sålunda från tullstatistiken, medan uppgifter om den norska handelsflottans fraktintäkter och -utgifter tas från centralbyråns sjöfartsstatistik som utvisar faktiskt intjänade frakter och upplupna omkostnader. En del uppgifter hämtas från finansstatistiken för företagen som emellertid kompletteras med data från valutakontrollstatistiken. Några speciella enkäter utföres ej.

Enligt *rapporteringsplikten* skall såväl samlingsrapporter som individualrapporter tillställas Norges Bank som ett led i den norska valutakontrollen.

Samlingsrapporter från bankerna omfattar köpta och sålda valutor samt för transaktioner i norska kronor särskild rapport för varje land. Av rapporten framgår om transaktionen gjorts med den norska allmänheten, om den gjorts med norsk valutabank och i så fall om den gjorts mot norska kronor eller utländsk valuta, eller om den gjorts med utlandet likaledes med uppgift om den gjorts mot norsk eller utländsk valuta. Samlingsrapporten är vidare försedd med uppgift om ingående och utgående behållning. Dessa rapporter avlämnas varje dag, vecka eller månad beroende på valutabankens storlek. Genom dessa rapporter erhålles en fullständig översikt över förändringen i den norska valutareserven. Likaledes skall samlingsrapport avlämnas avseende valutabankens krediter till och från utlandet samt lån i utländsk valuta till valutainlåning, samt rapport om behållning och omsättning av utländska sedlar och mynt.

Den andra huvudtypen av rapporter är *individualuppgifter* som lämnas av allmänheten och vidarebefordras som bilaga till bankernas samlingsrapport. Dessa rapporter är anpassade till de skiftande slag av transaktioner som förekommer.

Varubetalningarna rapporteras på 9 olika formulär. Särskilda formulär användes sålunda t. ex. för förskottsbetalningar och efterskottsbetalningar.

Tjänstebetalningsanmälan skall lämnas

för sålda resp. köpta valutor eller betalningar till resp. från utlandet i norska kronor utan licens. Här skall betalningsändamålet anges. Bankerna har självfallet fått instruktion om vilka betalningar som kan utföras utan särskilt tillstånd från Norges Bank. För övriga betalningar gäller att Norges Banks tillstånd skall bifogas rapporten.

Kapitalbetalningsspecifikation av valuta-utflöde eller -inflöde i samband med bankens utlandskrediter eller inlåning på tid från utlandet samt egna valutalån inom landet, skall också avlämnas.

Rapporter från rederier skall avlämnas såväl för krediteringar och debiteringar av eget konto i utlandet eller valutakonto i norsk bank och sändas till Norges Bank varje månad, som för valutautgifter resp. valutainkomster med angivande av belopp, land, i förekommande fall konto-typ, transaktionslag samt datum.

Rapport från försäkringsbolag kräves också om krediteringar eller debiteringar i utländsk valuta av eget konto i utländsk bank eller valutakonto i norsk bank. Här skall in- och utgående saldo anges liksom transaktionsbakgrunden fördelad på 7 grupper t. ex. premier resp. ersättningar, re-assurans, räntor. Vidare skall anges innehavet av värdepapper.

Rapporter från andra företag är också föreskrivna i den mån Norges Bank har lämnat tillstånd till företaget att ha valutakonto i norsk eller utländsk bank. Företaget är skyldigt att varje månad lämna kontoutdrag med angivande av orsaken till de verkställda transaktionerna.

Sammanlagt erhåller Norges Bank varje månad ca 110 000 rapporter som fördelas på ca 135 grupper i Norges Banks valuta-statistik.

Handelssiffrorna hämtas från centralbyråns handelsstatistik som är baserad på uppgifter från tullmyndigheten. Handelsstatistikens *frigräns* är fastställd till 200 kronor. Som ett led i nationalräkenskapsberäkningar göres uppskattningar för en del mindre poster som faller utanför handelsstatistiken. Handelsstatistikens leveransuppgifter och Norges Banks varubetalningar

överensstämmer ej vilket bl. a. antas bero på rabatter. De importliberaliseringar som gjorts anses ej ha påverkat uppgifternas tillförlitlighet. 6 promille av importvärdet antas utgöra försäkringsbetalning.

Uppgifter om norska *fartygs brutto-intäkter och -utgifter* erhålles från centralbyråns sjöfartsstatistik. Motsvarande uppgifter för utländska transportföretag som har verksamhet i Norge erhålles ej. Med ledning av uppgifter om norska fartygsintäkter och om utländska fartygs transporter beräknas importfrakter avseende utländska fartyg. Särskilda rapporter avlämnas vidare av flygbolag till centralbyrån.

Uppgifter om *resevalutor* hämtas från Norges Banks statistik. Härtill lägges ett uppskattat belopp för »privat clearing». Dessa uppgifter kompletteras med uppgifter från Finland, Sverige, Tyskland, Österrike, Nederländerna, Frankrike och Italien om dessa länders köp och försäljning av norska sedlar från resp. till allmänheten. Gränshandeln registreras i Norges Banks statistik som turist-betalning. I centralbyråns betalningsbalansstatistik däremot tas detta belopp bort ur turistposten och samtidigt ökas gränshandelsbeloppet för att korrigera för ett uppskattat redovisningsbortfall. Export-statistiken inkluderar ej någon korrektion för gränshandeln. Utgifter i samband med studier i utlandet ingår ej i betalningsbalansstatistikens turistpost utan redovisas under tjänster. Någon fördelning av betalningar i samband med charter-resor mellan transport och turism göres ej, utan dessa betalningar ingår helt i turistposten.

Beträffande *övriga tjänster* kan nämnas att vid leverans och montering av fabriksanläggningar, och vid entreprenadarbeten osv. försöker Norges Bank att göra en fördelning mellan varu- och tjänstebetalningar. Några uppgifter om »undistributed earnings» insamlas ej och nedplöjda vinster ingår sålunda i den norska betalningsbalansstatistiken varken bland tjänste- eller kapitalbetalningarna. Bruttouppgifter för de internationella avräkningarna för post- och tele-trafiken insamlas.

Uppgifter om *direkta investeringar* erhål-

les genom Norges Banks valutakontrollstatistik. För investering i utlandet kräves tillstånd av Norges Bank.

Uppgifter om utestående handelskrediter för varor erhålles per varje årsskifte. Där emot göres inga särskilda beräkningar om »leads and lags». Handelskrediterna kan i fråga om fartyg fördelas på krediter för varje månad mellan köpare och säljare resp. via finansinstitut. För övriga varor kan denna fördelning ej göras.

III. Presentation

Betalningsbalansen sammanställes för varje månad och offentliggörandet kan ske redan en månad efter rapportperiodens slut. Grundmaterialet är genomgående regionalt fördelat, uppdelat på länder och sålunda ej sammanslaget i länder-grupper. Varje kvartal publiceras en relativt utförlig rapport med kommentar till utvecklingen. Tabellen är ganska summarisk i fråga om fördelningen av tjänstebetalingar, medan kapitalbetalningarna är redovisade mera i detalj.

IV. Speciella fördelar

Den norska betalningsbalansstatistiken är baserad på ett ganska enhetligt material som insamlas av Norges Bank och genom den konsekventa uppläggnings av valutakontrollrapporterna erhålles en synnerligen god uppfattning om bakgrunden till valutareservens förändring.

V. Speciella svårigheter

Genom att statistiken i så hög grad är baserad på valutastatistik kommer en del transaktioner att fördelas på valutor i stället för på länder. Man har i Norge valt att hänföra samtliga utlänningar som arbetar i Norge till gruppen »residents» oberoende av hur länge de vistats i Norge. Denna princip följes i praktiken av allt fler länder däribland Sverige, då det visat sig hart när omöjligt och dessutom ganska ointressant att brutto-redovisa de senast anlända gäst-

arbetarnas inkomster och utgifter i tjänstebalansen. Någon särskild beräkning göres ej enligt uppgift från centralbyrån av de belopp som dessa arbetare kan förväntas sända till sina hemländer. Däremot ingår de belopp som de sänder hem via banker i den norska transferposten, medan belopp som överföres i form av sedlar i brev kommer att redovisas i turistposten liksom belopp som överföres i samband med resor.

År 1967 bestämde centralbyrån och Norges Bank att restposten skulle tillföras posten kortfristiga kapitaltransaktioner. Anledningen var att den norska betalningsbalansstatistikens heltäckande uppläggnings motiverade att restposten i stort sett kunde betraktas som en följd av »leads and lags» i de korta krediterna.

VI. Planer

Betalningsbalansstatistiken var senast föremål för översyn år 1966, varför någon revidering f. n. ej är aktuell.

8. STORBRIANNIEN

I. Betalningsbalansstatistikens organisation

Den *statistiska centralbyrån* (The Central Statistical Office) är ansvarig för samordningen av betalningsbalansstatistiken för Storbritannien (United Kingdom). Grundmaterialet insamlas av olika statliga myndigheter, Bank of England och vissa privata institutioner.

I den statistiska centralbyrån arbetar 13 personer direkt med betalningsbalansstatistik, motsvarande siffror i handelsdepartementet är 40 och i Bank of England 50.

Datorer användes i viss omfattning t. ex. för att sammanställa och analysera resultaten från de enkäter om utländska transaktioner som handelsdepartementet utför. Datorer användes också för att säsongrensa vissa poster i betalningsbalansen. En speciell arbetsgrupp inom centralbyrån arbetar med problem kring ökad användning av datorer.

II. Grundmaterial

Handelsdepartementet insamlar uppgifter om:

- a) utrikeshandeln som dock erhålles från tullmyndigheten
- b) justeringar och kompletteringar av utrikeshandeln
- c) biljettavgifter vid trafik till och från Storbritannien
- d) utländska rederiers kostnader i Storbritannien
- e) flygbolags transaktioner
- f) rese- och uppehållskostnader
- g) royalties, tjänster mellan koncernföretag, film- och televisionshyror
- h) försäkringstransaktioner
- i) direkta investeringar och inkomster därav
- j) gåvoandelen i paketpost
- k) handelskrediter.

Bank of England lämnar uppgifter om:

- a) bank-tjänster, provisioner, samt betalningar till länder utanför sterling-området
- b) betalningar avseende inkomster på portföljinvesteringar
- c) övriga investeringsinkomster
- d) privata gåvobetalningar till länder utanför sterling-området
- e) portföljinvesteringar
- f) övriga investeringar
- g) valutaöverföringar avseende posten »diverse kapitaltransaktioner» med undantag för handelskrediter.

Dessutom erhålles uppgifter av speciell natur från olika statliga myndigheter och några privata institutioner t. ex. »Chamber of Commerce of the United Kingdom» som lämnar uppgifter om rederiers inkomster och utgifter.

I princip sammanställs uppgifterna på transaktions-basis men för vissa poster kan endast betalningsuppgifter erhållas t. ex. för oljebolagens transaktioner samt vissa tjänster som uppskattas med ledning av valutakontrolluppgifter.

Direkta frågeformulär till företag utgör grunden för uppskattningen av en stor del av osynliga transaktioner och långfristiga kapitaltransaktioner. Bland dessa märks en-

käter om royalties, direkta investeringar, handelskrediter och de uppgifter som insamlas av Bank of England om fordringar och skulder gentemot utlandet.

Betalningsbalansstatistiken för Storbritannien är i relativt ringa utsträckning baserad på uppgifter insamlade för valutakontrolländamål.

Banker och övriga finansiella institut skall rapportera sina fordringar och skulder gentemot utlandet. Det är ungefär 220 institut som lämnar rapporter varje vecka eller månad. Enligt valutakontrollbestämmelserna föreligger ingen skyldighet att rapportera betalningar till andra länder i sterling-området. Licens kräves däremot för varje annan betalning än varubetalning överstigande 250 pund till land utanför sterling-området. I den mån en post i betalningsbalansen beräknas med ledning av valutakontrolluppgifter sker en uppräknig med hänsyn till de betalningar som beräknas understiga 250 pund.

Uppgifterna om *varuhandeln* hämtas från tullstatistiken men en rad justeringar göres. Vid omräkningen av tullstatistikens importvärden cif till fob begagnar man sig av ett stort urval med hänsynstagande till olika varugrupper och länder.

Vid en undersökning av exportvärdena år 1969 konstaterades det att dessa var alltför låga. I augusti 1969 infördes därför ett system enligt vilket man sänder ut frågeformulär till de exportörer som av någon anledning ej lämnat samtliga erforderliga uppgifter. Dessutom sker en slumpmässig kontroll av expordokumentet. Undersökningen visade att exporten år 1968 och första halvåret 1969 hade underskattats med 2 %. Genom den förbättrade kontrollen anses bortfallet från och med oktober 1969 vara mycket ringa. De metoder som användes för att förbättra exportstatistiken användes dock fortfarande för att bibehålla den höga standarden på siffrorna. Enligt gällande principer för tullvärdering skall en uppräknig av de angivna priserna ske så att dessa motsvarar marknadspriset. I synnerhet vid transaktioner inom koncernföretag kan avvikelser förekomma och i be-

talningsbalansstatistiken sker då en omräkning av de faktiskt betalade priserna. Även i en del andra fall sker justering för värderings- och täckningsfel. I den mån tjänstelement t. ex. provisioner ingår i handelsvärden uppstår ett fel. Genom speciella enkäter söker man dock komma till rätta med detta problem.

Uppgifter om *frakter* insamlas huvudsakligen genom olika slag av enkäter.

Uppgifter om *resevalutor* erhålles väsentligen från muntliga intervjuer med ca 250 000 slumpvis utvalda resenärer. Härigenom kan en fördelning av resenärerna ske på länder. Den privata gränshandeln inräknas i turistposten och ej i handelsstatistiken. Reseorsaken indelas i fem kategorier: semester, affärer, studier, släktbesök och övrigt. Vid dessa intervjuer särskiljes charterresenärer som ej kan uppge transportkostnaden. För dessa göres en speciell kalkyl över transportkostnaden och denna frånräknas turistposten.

Postmyndigheten lämnar bruttouppgifter om sina transaktioner medan de privata telegrafaffäretagens uppgifter endast avser nettobetalingen.

Uppgifter om de *direkta investeringarna* såväl i Storbritannien från utländsk sida som i utlandet erhålles genom handelsdepartementets enkät. Härvid erhålles även uppgifter om »undistributed earnings».

Handelskrediter beräknas genom speciella enkäter till företag som har utrikeshandel. Dessa enkäter utföres dels årsvis och dels för ett mindre antal företag kvartalsvis.

III. Presentation

Betalningsbalansstatistik publiceras kvartalsvis först i koncentrerad form genom en press-kommuniké, med ca 10 veckors eftersläpning och 2 à 3 veckor senare mera utförligt i »Economic Trends». Varje år i augusti utkommer en speciell publikation »United Kingdom, Balance of Payments» som på ca 80 sidor ger en utomordentlig, utförlig presentation av föregående års betalningsbalansstatistik.

IV. Speciella fördelar

Den brittiska betalningsbalansstatistikens publiceringssätt synes förtjäna ett mycket högt betyg, i synnerhet den årliga översikten som även omfattar en detaljerad och relativt lättillgänglig beskrivning av hur de olika delposterna beräknats.

V. Speciella svårigheter

Genom att frigränsen för de uppgifter som inhämtats från valutakontrollstatistiken satts ganska högt eller vid 250 pund uppstår en viss osäkerhet som förstärkes av att betalningar till övriga länder i sterling-området över huvud ej behöver rapporteras.

Värdet av de olika posterna i betalningsbalansen beräknas med ledning av en rad olika källor och exaktheten anges variera mycket kraftigt mellan de olika delposterna. Även om utrikeshandels-siffrorna i stort sett är mycket korrekta får ett mindre procentuellt fel stor effekt. Det råder sålunda en viss tveksamhet huruvida full konsistens råder mellan handelsstatistiken och provisionsbetalningarna bland de osynliga betalningarna. Här kan ett visst bortfall och/eller dubbelräkning förekomma. I stort sett anses dock uppgifterna om de osynliga betalningarna vara korrekta och felen hänförs sig i regel till att transaktionen förts till fel tidsperiod. Trots att man sålunda i stort sett anser sig kunna vara relativt nöjd med uppgifternas tillförlitlighet finns vissa svaga punkter där de erhållna siffrorna uppskattas ha en felmarginal på över $\pm 10\%$. Detta gäller t. ex. såväl andra osynliga betalningar än de avseende transport och turism som de privata transfereringarna. Totalt för de löpande betalningarna beräknas dock felen för inkomster och utgifter ligga under 10% , vilket inte hindrar att utfallet, netto, kan ha ett fel överstigande 10% .

VI. Planer

Arbete på förbättringar inom olika områden pågår kontinuerligt.

9. USA

I. Betalningsbalansstatistikens organisation

Betalningsbalansstatistiken sammanställs av betalningsbalansavdelningen inom det amerikanska handelsdepartementet (Department of Commerce). Varje kvartal diskuteras dock de aktuella betalningsbalansstatistiska problemen av representanter från de 4 institutioner som har särskilda betalningsbalansavdelningar nämligen:

- »Department of Commerce»
- »Treasury»
- »Federal Reserve Board»
- »Federal Reserve Bank of New York».

Inom betalningsbalansavdelningen i handelsdepartementet arbetar ca 60 personer, varav drygt hälften utgöres av biträdespersonal. En del av personalen arbetar dock med uppgifter som ligger utanför själva sammanställningen av betalningsbalansstatistiken, såsom med analys av speciella transaktioner i synnerhet direkta investeringar, statliga transaktioner, utrikeshandel och turism. En del prognosarbete utföres även. Å andra sidan är det en mängd personer i andra organisationer såsom finansdepartementet, andra statliga institutioner och Federal Reservebankerna som insamlar material för betalningsbalansstatistiska ändamål. Det är därför ej möjligt att beräkna den exakta arbetsinsatsen för framställandet av den amerikanska betalningsbalansstatistiken.

Datorer användes i betydande och ökande utsträckning, men vid korsklassificering eller vid tabulering med återkommande revideringar har datorer visat sig mindre lämpliga. Däremot har dessa visat sig mycket lämpliga vid sammanställandet av de regionala balanserna.

II. Grundmaterial

Handelsstatistiken sammanställs av den statistiska centralbyrån (Bureau of the Census).

Finansdepartementet insamlar med hjälp av de 12 Federal Reservebankerna uppgifter om amerikanska bankers fordringar och skulder, värdepapperstransaktioner, ameri-

kanska företags fordringar och skulder utan samband med direkta investeringar samt amerikanska dotter-bankers fordringar och skulder. Huvudparten av dessa informationer insamlas av Federal Reserve Bank of New York.

Betalningsbalansavdelningen inom handelsdepartementet insamlar övrigt grundmaterial dvs. uppgifter om samtliga tjänster, transfereringar, värdepappersemissioner och återbetalningar samt statliga transaktioner. Vidare göres beräkningar över avkastningar på värdepapper, på bankkulder och bankfordringar samt på företagens tillgångar och skulder, samt transaktioner mellan amerikanska moderbolag och deras dotterbolag såsom kapitalrörelser, investeringsinkomster, royalties och övriga tjänster. I princip skall grundmaterialet avse transaktioner men i synnerhet för vissa tjänster är det endast möjligt att registrera transaktionen vid betalningen.

De av handelsdepartementet insamlade uppgifterna erhålles genom enkäter som utföres kvartalsvis och årsvis. Sålunda insamlas t. ex. varje kvartal uppgifter om amerikanska bolags transaktioner med sina utländska dotterföretag. Av praktiska skäl är man vid dessa kvartalsrapporter tvingad att arbeta med en relativt hög frigräns (cut-off point). Den kvartalsvisa rapporteringen avser därför endast företag som har utländska investeringar överstigande 2 miljoner dollar. För att möjliggöra en meningsfull uppräknings sker därför då och då mera kompletta enkäter. Vid dessa sättes frigränsen så lågt som 50 000 dollar. Den senaste helt klara undersökningen gjordes år 1957. Med ledning av dessa uppgifter har kvartalets uppgifter om inkomster på direkta investeringar utomlands ökats med 10 %. Däremot har något motsvarande tillägg ej gjorts till kvartalsuppgifterna om kapitalrörelserna. År 1966 gjordes ånyo en fullständig enkät omfattande 3 500 amerikanska bolag med 24 000 dotterföretag som hade att lämna individuella rapporter. Bearbetningen av detta material har ännu ej avslutats då frågeformulären utformats så att bearbetning med datorer ej var ändamålsenlig. Betal-

ningsbalansstatistiken bygger som ovan om-
talats väsentligen på data som insamlas ge-
nom enkäter direkt hos företagen. Sam-
manlagt användes vid dessa enkäter närma-
re 50 olika rapportformulär.

Bankerna avlämnar varje månad rappor-
ter till Federal Reservebanken inom resp.
distrikt avseende bankens egna såväl som
deras kunders tillgångar och skulder. Upp-
giften avser däremot ej transaktioner.

Frigränser finnes i en del grundrappor-
ter för att spara tid för såväl rapportören
som bearbetaren. Ofta är det dock fråga
om uppgifter som direkt hämtas från fö-
retagets bokföring varför beloppen anges
exakt. I vissa fall t. ex. i en rapport om
återförsäkringar skall beloppen dock läm-
nas i tusental dollar.

Uppgifterna om *utrikeshandeln* hämtas
från handelsstatistiken med justering för vis-
sa transaktioner i syfte att undvika dub-
belräkning i synnerhet i fråga om militä-
ra transaktioner. Dessutom göres vissa
mindre tillägg och avdrag för att uppnå en
riktigare täckning av utrikeshandeln enligt
betalningsbalansstatistiska principer. Någ-
ra speciella uppgifter om varubetalningar
finnes ej. Andelen tullbelagd import har
under senare år ökat, men i vad mån det-
ta inverkat på siffrornas tillförlitlighet är
helt obekant.

Handelsstatistiken anger importen fob.
Med hjälp av frågeformulär till rederier och
flygbolag erhålles uppgifter om cif-värden.
År 1966 inhämtades motsvarande uppgifter
direkt från importörerna, men resultatet
blev ungefär detsamma.

Bruttouppgifter om *frakter* erhålles från
inhemska transportföretag dock ej avseen-
de biljetter. Motsvarande uppgifter lämnas
också av utländska transportföretag samt
från en del utländska regeringar. Uppgif-
ter om post- och telegraftransaktioner erhål-
les brutto.

Resevalutaposten beräknas med ledning
av uppgifter om genomsnittsutgifter samt
immigrationsmyndigheternas uppgifter om
antalet resande. Under 1 vecka varje kvar-
tal delas sålunda ut ca 150 000 formulär
till resande till och från Förenta Staterna.

Ca 10 000 formulär erhålles i retur och kan
läggas till grund för beräkningen. Dessutom
insamlas uppgifter från ca 6 500 amerikans-
ka resande till Canada och från ca 3 500
amerikanska resande till Mexico. Beräk-
ningen av transaktionerna vid den mexi-
kanska gränsen kompletteras dock med upp-
gifter om valutatransfereringar vilka läm-
nas av berörda banker. Gränshandeln redo-
visas i turistposten. Charter-resorna fördelas
mellan transport- och rese-posten med led-
ning av uppgifter från reseorganisationer
och flygbolag. Avdrag göres för inhemska
kostnader för försäljning m. m. av resor.

Uppgifter om *övriga tjänster* insamlas ge-
nom olika kvartals- och årsrapporter från
företagen till handelsdepartementet. Från
dessa frågeformulär erhålles även uppgif-
ter varje år om »undistributed earnings». Varje
kvartal erhåller handelsdepartementet
detaljerade rapporter från ca 900 ameri-
kanska företag om transaktioner med vart
och ett av deras utländska dotterföretag.
Likaså erhålles motsvarande uppgifter från
utländska dotterföretag i USA om trans-
aktioner med moderbolaget.

I princip skall varje amerikan som har
fordringar utomlands överstigande 500 000
dollar rapportera detta varje kvartal till
resp. Federal Reserve Bank. Häri inräk-
nas dock ej värdepapper.

Icke-finansiella affärsföretag har skyldig-
het att varje kvartal rapportera *långa och
korta skulder och fordringar* gentemot ut-
länningar. Banker skall rapportera motsva-
rande uppgifter varje månad.

III. Presentation

Betalningsbalansstatistik sammanställs och
publiceras varje kvartal. Sammanställnings-
arbetet är avslutat ungefär 2 månader ef-
ter utgången av resp. kvartal och publice-
ringen kan ske 3 veckor senare. En preli-
minär rapport som omfattar utrikeshandeln,
värdepappershandeln och banktransaktioner
publiceras ca 6 veckor efter utgången av
resp. kvartal.

IV. Speciella fördelar

Det intima samarbete som äger rum mellan de institutioner som arbetar med betalningsbalansstatistik synes i USA har medfört att det statistiska underlaget undergår en kontinuerlig omprövning och förnyelse. Dessutom erhåller handelsdepartementet härigenom värdefull information under hand som förbättrar analysmöjligheterna.

V. Speciella svårigheter

Genom att statistiken i så hög grad bygger på enkäter omfattande ett mindre antal företag och för turistposten en helt obetydlig del av antalet resande så uppstår en viss osäkerhet. Den största bristen anses sammanhånga med svårigheten att fånga in nya företag i och för enkätändamål. Det kan också noteras att man ej gör några försök att uppskatta värdet av de transaktioner som ej rapporteras.

VI. Planer

Under den närmaste tiden räknar man med att göra en fullständig undersökning angående utländska direkta investeringar i USA, av utländskt innehav av amerikanska värdepapper samt av amerikanskt innehav av utländska värdepapper. Andra problem som har hög prioritet är värderingen i utrikeshandelstatistiken samt vilken täckningsgrad den nuvarande rapporteringen av tjänster och privata transfereringar har.

10. VISSA ÖVRIGA LÄNDER

De ovan mera utförligt redovisade länderna torde räcka som exempel på hur betalningsbalansstatistik utarbetas utomlands. Det är uppenbart att de insatser som göres varierar kraftigt från land till land, men det synes lika klart att det i samtliga länder pågår ett mer eller mindre kontinuerligt och intensivt arbete på att förbättra det statistiska underlaget och analysen av de redovisade siffrorna. Att betalningsbalansstatistik uppfattas som en central statistik med

ökande betydelse torde knappast vara någon överdrift. Då urvalet av länder ovan skett relativt slumpmässigt kan det vara motiverat att något behandla betalningsbalansstatistiken i en del andra länder. Härvid kommer dock den summariska redogörelsen helt att koncentreras kring några speciellt intressanta aspekter i dessa länders statistik.

Betalningsbalansen för *Italien* utarbetas av centralbanken. Balansen är i princip upprättad på transaktionsbasis, men för andra poster än utrikeshandeln och frakter hämtas uppgifter från rapporter avseende betalningar som insamlas av valutakontoret (*Ufficio Italiano dei Cambi*). Betalningar understigande 1 miljon lire (ca 80 000 kronor) kan göras utan licens, men samtliga betalningar måste rapporteras. Några enkäter till företagen göres ej. Centralbanken utarbetar kvartalsvisa sammanställningar med en eftersläpning om ca 2 månader. Valutakontoret publicerar varje månad en betalningsbalans som uteslutande är baserad på uppgifter om betalningar. Den italienska betalningsbalansstatistiken bygger på de utomordentligt detaljerade rapporter som bankerna varje månad skall sända in till valutakontoret där inkomster och utgifter i 14 olika valutor skall specificeras i ca 50 grupper; motsvarande uppgifter skall lämnas för transaktioner i lire med utlandet. Dessutom skall detaljerade ställningsanmälningar m. m. avlämnas. Några frigränser finnes ej varför redovisningen av förändringar i valutareserven bör vara komplett. Den italienska betalningsbalansstatistiken är emellertid utsatt för en speciell komplikation genom att mycket stora belopp i italienska sedlar utföres ur Italien som likvid för varu-, tjänste-, eller kapitaltransaktioner. Dessa exporterade sedlar antas i stor utsträckning ha använts av italienare för köp av italienska värdepapper via utländska konton. I den mån detta är fallet kommer de utländska investeringarna i Italien att bli överskattade. Det kan nämnas att värdet av dessa återinförda sedlar 1969 uppgick till 2 256 miljoner US dollar vilket kan jämföras med t. ex. varuexporten som samma år uppgick till 11 642

miljoner US dollar.

Centralbanken utarbetar betalningsbalansstatistiken i *Japan*. I det direkta arbetet härmed är ca 30 personer sysselsatta. Grundmaterialet utgöres av ca 3 000 rapporter per dag från banker avseende osynliga betalningar samt ca 400 rapporter per månad från bankerna om deras utlandsställning. Med undantag för vissa transaktions typer – uppehållskostnader, bankprovisioner och räntebetalningar – behöver bankerna ej rapportera transaktioner som understiger motvärdet av 100 US dollar. Någon uppskattning av icke redovisade transaktioner göres ej. Uppgifter om handelskrediter och transportkostnader insamlas direkt hos företagen.

Summariska betalningsbalanssammanställningar publiceras varje månad med ca 1 månads eftersläpning. Definitiva månads siffror samt kvartalssammanställningar publiceras i slutet av påföljande kvartal. Uppgifter om utrikeshandeln hämtas från handelsstatistiken och justeras enligt valutafondens direktiv.

Genom de större handelsföretagen inhämtas uppgifter om frakt och försäkringskostnader för olika varor. Dessa data användes för att beräkna importvärdet fob. Genom att licens kräves för direkta utländska investeringar i båda riktningarna erhålles uppgifter i anslutning till den föreskrivna rapporteringen om licensutnyttjandet. Från handelsföretagen erhålles uppgifter om handelskrediter. Denna rapportering omfattar dock ej s. k. »leads and lags».

Den publikation som utges varje månad av Bank of Japan angående betalningsbalansstatistiken omfattar ca 70 sidor och utgöres nästan uteslutande av mycket överskådliga tabeller, med en kortfattad teknisk förklaring. Någon analys göres ej i denna publikation.

I *New Zealand* har mycket arbete lagts ner på betalningsbalansstatistiken. Uppläggningsen påminner mycket om den som användes i Australien med ett ticket-system kompletterat med enkäter till företagen. Betalningsbalansstatistiken utarbetas av den statistiska centralbyrån, för vissa poster

kommer grundmaterialet dock från andra institutioner såsom tullmyndigheter eller centralbanken.

Centralbanken sammanställer också en redovisning av samtliga valutatransaktioner på kassabasis. Dessa siffror baseras på ticket-rapporter via bankerna som har skyldighet att avlämna en ticket för varje valuta-transaktion. Uppgifter om utländska valutatransaktioner insamlas också från andra källor som t. ex. olika handelsagenter. Den statistik som upprättas vid utgången av varje månad skall redovisa varje förändring i banksystemets ställning gentemot utlandet. Till skillnad från i betalningsbalansstatistiken göres här inte några justeringar för tidsförskjutningar eller kontantlösa transaktioner t. ex. av typ återinvesterade vinstmedel. Vissa kompletteringar göres dock av ticket-rapporterna så att de bättre lämpar sig som underlag för de valutareservsprognoser som göres regelbundet och som omfattar valutautvecklingen under de närmaste 2 åren.

Arbetet i centralbanken utföres av 6 personer. En dator användes 8 timmar för att varje månad sammanställa de statistiska tabellerna. Varje ticket måste dock kodas manuellt och ett hålkort göres för varje ticket. Sammanlagt göres ca 60 000 hålkort varje månad. Bankerna behöver ej rapportera belopp som understiger 20 NZ dollar (ca 115 sv. kronor), något tillägg göres ej för de transaktioner som därigenom blir orapporterade. Detta belopp har dock vid undersökningar visat sig vara helt obetydligt. Som ovan nämnts kompletteras dessa ticket-rapporter med uppgifter från vissa större exportföretag samt utländska rederier med kontor i New Zealand för att få bruttosiffror i stället för ticket-rapporternas nettosiffror. Dessa valutarapporter är färdiga ca 2 veckor efter utgången av resp. månad och publiceras 1 à 2 veckor senare.

Statistiska centralbyrån sammanställer betalningsbalansstatistik enligt valutafondens direktiv. I centralbyrån arbetar 2 à 3 personer med att sammanställa kvartals- och års-rapporter. Datorer användes ej direkt, men handelsstatistiken utarbetas med hjälp

av sådana. Redovisningen sker efter transaktionsprincipen, men för vissa tjänster och privata kapitaltransaktioner finnes endast uppgifter från valutastatistiken. Samtliga utländska företag och inhemska företag med dotterföretag i utlandet måste lämna uppgifter varje år om sina transaktioner. En fullständig betalningsbalansrapport sammanställs per utgången av mars varje år och publiceras i slutet av september. För kvartalsrapporten är eftersläpningen mindre och uppgår till ca 2 1/2 månad.

Enligt valutabestämmelserna skall exportintäkter hemtagas till New Zealand, varför differensen mellan handelsstatistikens exportvärden och motsvarande betalningar är ringa. På importsidan är däremot överensstämmelsen betydligt sämre bl. a. på grund av att maskiner m. m. importeras i samband med direkta investeringar.

■ *Schweiz'* betalningsbalansstatistik utarbetas av en speciell arbetsgrupp med 11 ledamöter från olika institutioner. Arbetet utföres huvudsakligen i centralbanken. Eftersom varken banker eller företag har någon skyldighet att rapportera sina transaktioner är det statistiska underlaget svagt, varför man begränsat sina ambitioner till att försöka sammanställa en bytesbalans. Detta sker en gång om året och bytesbalansen publiceras i juli månad. I centralbanken arbetar 2 personer under några veckor med betalningsbalansstatistik. De olika posterna uppskattas i regel efter kontakt med berörda parter. Sålunda deltar representanter från de större bankerna vid beräkningen av investeringsinkomster och bankprovisioner, olika intresseorgan hjälper till med att uppskatta fraktintäkter m. m. Någon regional indelning göres ej.

■ Resevaluta-inkomster uppskattas med utgångspunkt från antalet övernattningar fördelade på olika typer av inkvartering. Till minimikostnader för resp. grupp lägges ett varierande belopp med hänsyn till valet av inkvartering. Utgifterna beräknas på motsvarande sätt med stöd av uppgifter från utländska turistorganisationer.

■ Speciella undersökningar göres dessutom för att uppskatta det belopp som utländska

s. k. gästarbetare i Schweiz överför till resp. hemland. Gästarbetarna indelas i permanenta- säsong- och gränsarbetare samt efter yrke, nationalitet och kön. Från lönestatistiken uppskattas inkomsterna och de remitterade beloppens storlek beräknas med ledning av särskilda kvoter som erhålles vid ovan nämnda enkäter.

Några planer på att utöka betalningsbalansstatistiken till att omfatta även kapitalrörelser finns ej.

Den *västtyska* betalningsbalansen ägnas ett mycket stort intresse från såväl myndigheternas som allmänhetens sida. Genom en aktiv publiceringsverksamhet har berörda parter kommit att inse betydelsen av en så korrekt rapportering och bearbetning som över huvud taget kan anses rimlig.

Betalningsbalansberäkningarna är väsentligen baserade på de statistiska rapporter som enligt lag måste insändas till centralbanken. Enligt denna lag är var och en som verkställer en betalning till eller mottager från utlandet ett belopp om 500 DM skyldig att avlämna en rapport. För betalningar avseende räntor finnes ingen minimigräns. Rapporteringen tillgår så att centralbanken erhåller en kopia av betalningsuppdraget. Vid betalningar till Västtyskland insänder den individuella betalningsmottagaren denna uppgift medan bankerna i det motsatta fallet ombesörjer översändandet. I sistnämnda fallet uppstår ett visst – ehuru erfarenhetsmässigt ganska ringa – svinn varför den tyska betalningsbalansen har en inbyggd positiv restpost. För varuhandeln bygger man på utrikeshandelsstatistiken. Det sammanlagda antalet uppgifter som bearbetas av centralbanken är ca 800 000 per månad, varav ca 40 % erhålles på magnetband.

Månatliga betalningsbalanssiffror utarbetas men dessutom utarbetas en årsbalans som är betydligt mera specificerad.

De tyska rederierna lämnar detaljerade rapporter där bl. a. inkomster från frakt av utländska varor till Västtyskland särredovisas. Detta är ju en betalning mellan tyska medborgare varför den icke skall ingå i betalningsbalansen. Då importen redovisas

cif i månadsbalansen och en fob beräkning på månadsbasis ej göres lägges i stället detta belopp till inkomsterna från frakter. I princip är förfarandet detsamma för motsvarande försäkringskostnader men rapporteringen är ej så bra, vilket dock spelar mindre roll då dessa belopp är mycket små. I övrigt ägnas dock försäkringar och fraktbetalningarna ett stort intresse och mycket arbete lägges ned på att försöka omräkna importens cif-värde till fob-siffror. Detta arbete utföres inom centralbanken som har 5 personer som helt ägnar sig åt detta. Fraktsatserna för olika varuslag fastställs genom kontakter med rederier och från internationella fraktsatsindex. Försäkringskostnadernas andel synes vara ganska ringa och utgör inte mer än ca 5 % av fraktkostnaderna. Av fraktkostnaderna synes ca 20 % betalas till tyska rederier och ungefär samma procentsats gäller för försäkringskostnader.

Uppgifter om *investeringar* erhålles genom den vanliga rapporteringen då skyldighet föreligger att rapportera även om betalning skett på annat sätt än i kontanter t. ex. kvittning.

Småbetalningar dvs. transaktioner under 500 DM rapporteras sålunda ej och något försök att uppskatta dessa göres ej utan man bortser helt från dessa betalningar.

De tyska *tullsiffrorna* är kontinuerligt ut-satta för övervakning så att under- eller överfakturering försvåras. Något större problem anses detta dock inte vara i Västtyskland.

Inom centralbanken sysslar ca 25 personer direkt med betalningsbalansstatistik, därtill kommer den personal inom dator-avdelningen som bearbetar bl. a. det betalningsbalansstatistiska grundmaterialet. Nyssnämnda avdelning består av ca 110 personer.

I *Österrike* utarbetas betalningsbalansstatistiken av centralbanken, men den statistiska centralbyrån sammanställer uppgifterna om utrikeshandeln. I centralbanken arbetar 7 personer i betalningsbalanskontoret, men även personal vid andra avdelningar såsom datamaskinavdelningen, valutastatistikkontoret och valutakontrollavdelningen

arbetar tidvis med betalningsbalansarbete. Betalningsbalansstatistiken avser betalningar med undantag för utrikeshandeln som är på transaktionsbasis.

Grundmaterialet utgöres av kopior av de betalningsnotor som upprättas mellan kunden och banken. Bankerna rapporterar dessutom regelbundet på speciella formulär sina utländska transaktioner. Centralbanken mottager ca 250 000 formulär med ca 4 miljoner poster. Inga uppgifter insamlas direkt från företagen.

Fullständiga betalningsbalansrapporter sammanställs för varje månad, men endast kvartals-, halvårs- och årsrapporter publiceras. Detta sker ca 2 månader efter utgången av resp. period.

Erfarenheten visar att tullstatistikens värden är högre än varubetalningen. Denna differens antas dels bero på att importen registreras cif i handelsstatistiken medan frakt-, försäkrings- och lager-kostnader m. m. rapporteras som särskilda betalningar, och dels på att rabatter m. m. ingår i handelsstatistiken. Den österrikiska betalningsbalansstatistiken synes ha en mycket hög täckningsgrad. En brist – ehuru mindre allvarlig – är att för en rad transaktioner erhålls endast uppgift om det överförda nettobeloppet. Detta gäller t. ex. post- och telegrafbetalningar samt reglering inom IATA av flygtransporter. Huvudparten av den restpost som redovisas antas ha uppkommit genom felaktigheter i värderingen av utrikeshandeln. För t. ex. år 1966 uppgick skillnaden mellan utrikeshandelsstatistiken och varubetalningarna till 2 257 miljoner shilling (ca 455 mkr), av detta belopp utgjorde tjänstebetalningar som ingår i importens cif-värde huvudposten eller 1 850 miljoner shilling (ca 373 mkr). Skillnaden eller ca 82 mkr blev dock restpostskapande vilket skall jämföras med den totala restposten om 117 mkr.

Den ovan lämnade redovisningen av en del länders betalningsbalansstatistikarbete gör givetvis ej anspråk på att vara fullständig, då det mycket omfattande materialet som ligger till grund för beräkningen i de olika länderna ej låter sig komprime-

Bilaga 2 Den svenska betalningsbalansen 1950—1969.

Tabeller och beräkningsmetoder

Av Lars Nyström

I. Nuvarande källor och beräkningsmetoder vid sammanställningen av betalningsbalansen

Inledning

Den nuvarande svenska betalningsbalansstatistiken vill i möjligaste mån ansluta sig till de anvisningar och rekommendationer som lämnas i Internationella valutafondens (IMF) Balance of Payments Manual, Third edition, July 1961.

En av huvudprinciperna är härvid att betalningsbalansen skall vara uppjord på transaktionsbasis, ej på betalningsbasis. Detta innebär, att det i första hand är de bakom betalningarna liggande transaktionerna som skall mätas och införas i betalningsbalansen. Betalningarna som sådana uppträder i balansen endast som förändring av valutareserven. Mer konkret betyder det, att bland löpande transaktioner bokföres realprestationer, dvs. köp och försäljning av varor och tjänster, och bland kapitaltransaktioner uppkomst och avveckling av fordringar och skulder. Sålunda skall exempelvis en varuimport under 1969, som betalas 1970 bokföras i betalningsbalansen på följande sätt:

	1969		1970	
	Kredit	Debet	Kredit	Debet
Varor		100		
Kortfristiga skulder	100			100
Valutareserven			100	

T. o. m. 1960 gjordes inom riksbanken även en betalningsbalans på betalningsbasis, en s. k. ren betalningsbalans. De ovannämnda transaktionerna skulle där endast ha motsvarats av noteringar om varubetalning 1970 med motsvarande minskning av valutareserven, medan varken den faktiska importen eller den uppkomna skulden skulle ha avsatt några spår i 1969 års betalningsbalans.

Av detta framgår, att en betalningsbalans på transaktionsbasis kräver mer information än den s. k. rena betalningsbalansen och att denna information måste hämtas från flera olika källor. Härvid ökar alltid risken för att vissa transaktioner faller bort ur statistiken och att andra dubbelräknas, med resultat att en restpost uppkommer.

Den nuvarande betalningsbalansen bygger på transaktionsuppgifter där sådana föreligger men är på andra punkter hänvisad till betalningsdata och är sålunda en blandad produkt i detta avseende.

Materialet till den nuvarande svenska betalningsbalansstatistiken har hämtats från följande källor, här beskrivet endast i grova drag.

- Varor – handelsstatistiken
- Sjöfart – rederiernas rapporter till statistiska centralbyrån
- Övriga tjänster – riksbankens valutastatistik, delvis kompletterad med uppgifter från annat håll

- Transfereringar
  - riksbankens valutastatistik, SIDA, UD
- Statliga kapitaltransaktioner
  - riksbanken
- Värdepappershandel
  - bankers och fondkommissionärers rapporter till bankinspektionen
- Övriga privata kapitaltransaktioner
  - riksbankens valutastatistik, kompletterad med vissa uppskattningar
- Bankernas utlandsställning
  - riksbanken samt rapporter till riksbanken från valutabankerna.

Betalningsbalansstatistiken publiceras i riksbankens årsbok.

Därjämte lämnas betalningsbalansrapporter till IMF och OECD. IMF publicerar medlemsländernas rapporter i sin Balance of Payments Yearbook. Betalningsbalansrapporterna på IMF:s och OECD:s blanketter har på senare år varit sinsemellan likalydande, men avvikit från den i Sverige vanliga presentationen. Avvikelsen består främst i en större detaljrikedom i IMF:s (och OECD:s) version men även klassificeringsskillnader finns. Tidigare fanns också vissa avvikelser i täckningsavseende, men i och med 1967 års betalningsbalansrapport täcker båda presentationerna samma transaktioner (vilket avspeglas i identiska restposter). Fr. o. m. riksbankens årsbok för 1967 infördes som tabell 41 i tabellbilagan, liksom under tidigare år, en betalningsbalansuppställning av traditionell typ för en tioårsperiod och i den nya tabell 42 en redovisning enligt IMF:s klassificering för samma period.

I fortsättningen hänför sig beskrivningen till den traditionella presentationen av betalningsbalansen för 1969, där ej annat säges.

1. Export och import enl. handelsstatistiken

Källan till import- och exportvärdena är tullverkets månadsstatistik över utrikeshan-

deln, som publiceras av statistiska centralbyrån (SCB). Importen och exporten är de största posterna i betalningsbalansen. De svarade 1969 för tillsammans ca $\frac{3}{4}$ av den totala omslutningen. Eftersom källan redovisar faktiskt utförda prestationer (leveranser av varor), har därmed den viktigaste delen av betalningsbalansen redovisats på transaktionsbasis. Statistiken erhålles per månad.

Såväl import- som exportvärdena skall enligt de internationella anvisningarna för betalningsbalansstatistik beräknas fob. Den svenska handelsstatistiken upptar dock importvärdet cif. Försök till omräkning av cif-värdet till fob-värde har gjorts av SCB i dess nationalräkenskapsberäkningar men resultatet har hittills icke applicerats på betalningsbalanstablerna.

2. Korrigering av handelsstatistiken

Vissa varutransaktioner ingår inte i de vanliga export- och importsiffrorna.

Uppgifter erhålles månadsvis från SCB om återinförsel och återutförsel, dvs. returnerade varor, vilka vid återsändandet till säljaren icke upptages i handelsstatistiken.

Från svenska fiskefartyg direkt i utländska hamnar ilandförda produkter blir av naturliga skäl aldrig noterade i tullverkets exportstatistik. Uppgift härom publiceras månadsvis i Jordbruksekonomiska Meddelanden.

Värdet av exporterat och importerat guld anges i utrikeshandelsstatistikens detaljerade tabeller men ingår ej i slutsummorna. Nettot härav ökas med nettot av den inhemska icke-monetära sektorns eventuella köp av eller försäljning till riksbanken (varvid ett köp från riksbanken jämställs med köp från utlandet) och bildar posten icke-monetärt guld.

Det vid importen av oljeprodukter uppgivna statistiska värdet ligger i regel högre än det pris som vissa oljeimportörer betalar till sina leverantörer. Genom en enkät till oljebolagen införskaffar SCB uppgifter om denna differens, vilken under benämningen oljerabatter avdrages från import-

värdet. Denna enkät görs endast för helår.

Dessa fyra poster sammanförs i betalningsbalansen under rubriken Korrigering av handelsstatistiken. I en bruttoredovisad balans införs direktlandad fisk som ett tillägg och återinförsel som ett avdrag på exportsidan, återutförsel och oljerabatter som avdrag på importsidan och icke-monetärt guld som ett tillägg till i regel importsidan.

I den tabellsamling över betalningsbalansen 1950–1969 som ingår i denna bilaga visar tabell 2 hur dessa fyra korrigeringar av export- och importvärdena gjorts innan de korrigerade värdena införts i tabell 1. För åren t. o. m. 1962 har där till exportvärdet även lagts nettot av transitoaffärer, hämtat ur riksbankens valutauppsamlingsmaterial. Efter denna tidpunkt erhålles ej längre sådana rapporter.

I den internationella varianten av betalningsbalansupställning korrigeras export- och importvärdena för återinförsel och återutförsel, direktlandad fisk samt oljerabatter innan de införs i huvudtabellen, medan icke-monetärt guld bildar en egen post efter varu-transaktionerna.

3. Sjöfartsnettot

Några fraktbetalningar från Sverige till utlandet införes icke i betalningsbalansen, eftersom importen redovisas cif och exporten fob. Då en betalning till utlandet för importfrakt göres, innebär detta att varan icke köpts cif svensk hamn och att det i importstatistiken upptagna värdet cif med fraktbeloppet överstiger den faktiska betalningen för varuleveransen i fråga. Genom att fraktbetalningen som sådan utelämnas ur betalningsbalansen blir dock summan av de båda betalningarna i princip lika med det i statistiken införda importvärdet cif. Motsvarande resonemang kan föras för en exporterad vara som sålts cif och för vilken frakten betalas från Sverige till utländsk transportör. Den erhållna exportlikviden överstiger då med fraktvärdet det i statistiken upptagna exportvärdet fob, men avvikelserna kompenseras av att ej heller denna fraktbetalning till utlandet tas med i statistiken.

I betalningsbalansen upptas de svenska rederiernas samtliga fraktintäkter i utrikes fart, oavsett om de betalats till de svenska rederierna från utlandet eller från Sverige. Därmed erhålles en kompensation för de fall då importen (som registreras cif) skett fob eller då exporten (som registreras fob) skett cif och frakten betalats från den svenska importören eller exportören till ett svenskt rederi. Det i förhållande till varubetalningen för högt upptagna importvärdet resp. för lågt upptagna exportvärdet motväges då av en i betalningsbalansen registrerad fraktintäkt, som erhållits från en svensk importör resp. kompletteras av en registrerad fraktintäkt, som erhållits från en svensk exportör.

Källan till betalningsbalansens uppgifter om sjöfrakter utgöres primärt av de svenska rederiernas kvartalsrapporter till SCB över intäkter och kostnader i utlandet vid utrikes sjöfart, varvid intäkterna som ovan nämnts inkluderar intäkter som erhållits från Sverige. Resultatet av dessa rapporter offentliggöres av SCB drygt två månader efter kvartalets utgång.

Intäktsbeloppet består av dels fraktintäkter, dels biljettintäkter och dels tidshyror (time charter). Eftersom det ovan förda cif-fob-resonemanget endast avser fraktdelen av intäkterna måste passageraravgifter som betalts i Sverige dras bort. Dessa biljettintäkter beräknas för helår av SCB och uppskattas mer informellt per kvartal vid samtal mellan riksbanken och SCB.

Samma rapporter till SCB innehåller också uppgifter om rederiernas kostnader i utlandet, fördelade på kostnader i utländska hamnar m. m. och tidshyror för chartrade utländska fartyg.

Till nettot av dessa poster, kallat inseglingsnettot, lägges ett delvis uppskattat belopp avseende utländska fartygs kostnader i Sverige (bunkring, hamnavgifter, lotsavgifter m. m.). Resultatet är det s. k. sjöfartsnettot, som införes som en av huvudposterna i bytesbalansen. I den internationella rapporteringen existerar inte detta begrepp, utan sjöfartsnettots komponenter fördelas på tre olika poster: frakter, passageraravgifter och övriga transportkostnader.

Rederiernas kvartalsrapporter avser under kvartalet till respektive rederi redovisade inbetalningar för frakter. Detta innebär att sjötransporttjänsterna kvartalsvis införes i betalningsbalansen på betalningsbasis och ej på transaktionsbasis. SCB insamlar emellertid även årsstatistik från rederierna, vilken omfattar under respektive år utförda prestationer. Skillnaden mellan intäkterna enligt årsstatistiken och kvartalsstatistiken har varierat mellan 58 milj. kr. lägre belopp (1966) och 175 milj. kr. högre (1969) i årsstatistiken än i kvartalsstatistiken. För år 1969 har det dock antagits, att skillnaden till en del beror på sämre kvalitet i kvartalsrapporteringen.

4. Resevaluta

För posten resevaluta användes stundom även beteckningen turism (turistnetto). Denna beteckning täcker huvudmaterialet i posten, men eftersom samtliga resenärers kostnader ingår, oavsett ändamålet med resan, är beteckningen resevaluta mer korrekt.

Statistiken bygger främst på till riksbanken från banker och andra försäljningsställen för resevaluta rapporterade köp och försäljning av resevaluta, huvudsakligen resecheckar och utländska sedlar. Dessa rapporter innehåller också uppgifter om från utländska banker återköpta svenska sedlar (som av svenska resenärer medförts till utlandet) och till utländska banker sålda svenska sedlar (som är avsedda för försäljning till utländska resenärer till Sverige).

När till utlandet medförda svenska sedlar av den utländska banken sålts till resenärer till Sverige kommer dessa sedlar inte med i statistiken i någondera riktningen. Detta innebär att bruttosiffrorna på denna punkt är för låga, men att nettot bör vara korrekt, med reservation för att tidpunkten för sedeltransaktionen mellan en svensk och en utländsk bank inte behöver överensstämma med den tidpunkt då sedlarna begagnats som resevaluta, särskilt vid korttidsstatistik. Inom OECD har ett utbyte av data rörande bankernas köp och försäljning av utländska sedlar inletts. I ett land där resevalutapost-

ten liksom i Sverige beräknas på basis av bankrapporter finns nämligen uppgifter om bankernas köp och försäljning av andra länders sedlar eller just de uppgifter som resp. andra länder saknar. I avvaktan på att detta utbyte av data skall bli mer omfattande – uppgifter från vissa länder saknas ännu – har ingen justering hittills gjorts av sedelsiffrorna, men föreliggande uppgifter tyder på att bruttobeloppen skulle behöva höjas med omkring 250 mkr. för år 1969.

Riksbanken får också uppgifter om belopp som vid resor i Norden uttagits på svenska sparbanks- och postsparbanksböcker och belopp som uttagits i Sverige på nordiska¹ sparbanks- och postsparbanksböcker. Tidigare ingick även uttag på sparkasseräkning i affärsbank i statistiken, men efter år 1964 erhålles inte längre några rapporter härom. Slutligen ingår i resevalutastatistiken även banköverföringar för uppehållskostnader, t. ex. vid gruppresearrangemang. Härvid kan det ofta vara svårt att särskilja uppehållskostnader och resekostnader (vilka senare skall föras till posten övriga tjänster), särskilt om den arrangerande resebyrån är utländsk. När det gäller vissa danska resebyråer har därvid en schablonmässig fördelning tillämpats.

Beräkningsmetoden för denna post innebär, att beloppen kommer att avse vid utlandsresor medförda betalningsmedel, oavsett vartill de används. Därför ingår i posten resevaluta, så som den f. n. beräknas, även den s. k. gränshandeln, dvs. utgifter vid inköpsresor över Öresund och över de svensk-norska och svensk-finska gränserna och utländska gästarbetares hemtagning av medel vid tillfälliga eller definitiva hemresor. Likaså ingår eventuella olagligt utförda eller införda betalningsmedel för andra syften än för uppehälle.

Metoden innebär också, att efter avslutade resor överbliven valuta, som återsäljs till svensk bank, kommer att ingå som inkomster i den svenska statistiken i stället för som avdrag från utgifterna.

Uppgifter om resevaluta publiceras nu-

¹ Fram till halvårsskiftet 1970 endast norska, därefter även finska.

mera av riksbanken månadsvis ca 6 veckor efter månadens utgång.

5. Övriga tjänster

Uppgifter om övriga tjänster hämtas huvudsakligen ur det anmälningssmaterial som via valutabankerna skall insändas till riksbanken för varje betalning till och från utlandet överstigande 5 000 kr. (10 000 kr. när det gäller betalning till och från nordiskt land) med undantag för exportlikvider för varor. I åtskilliga fall har dock denna anmälningssstatistik fått kompletteras på olika sätt.

För att kompensera bortfallet av betalningar under de ovannämnda frigränserna på 5 000 och 10 000 kr. görs en allmän uppräkning av utgifterna med 11 % och av inkomsterna med 8 %. Dessa procenttal bygger på det kända förhållandet mellan individuellt rapporterade betalningar över frigränserna och det fram till och med år 1959 summariskt rapporterade totalbeloppet för alla betalningar under dessa gränser. Sedan denna rapport av småbetalningar upphörde under år 1960, har inga nya sådana relationer kunnat framräknas. De gamla procenttalen som ännu används för denna uppräkning kan numera vara missvisande.

För de olika delposterna kan följande exempel lämnas på kompletteringar av valutaanmälningssmaterial.

För *importfrakter med svenskt flyg* som betalas av importören men ingår i importvärdet cif gör SCB en beräkning årsvis och det beräknade beloppet läggs till de registrerade fraktintäkterna. Detta är således en parallell till att sjöfartsnettot inkluderar frakter till Sverige som betalats av svensk importör till svenskt rederi. För landfrakter har hittills ingen motsvarande beräkning kunnat göras.

SJ:s anmälningar av betalningar till och från utlandet ger inte tillräcklig information om järnvägsfrakterna i betalningsbalansen, dels därför att de europeiska järnvägsförvaltningarna tillämpar ett clearingförfarande och de belopp som betalas därmed endast är avräkningsnetton, dels därför att

detta i sin tur medför att det inte går att skilja på godsfrakter och personbiljetter. Det senare är desto allvarligare, som inga importfrakter eller exportfrakter med järnväg med nuvarande cif/fob redovisning av varuhandeln skall bokföras i betalningsbalansen. Järnvägarna kan ju inte utföra några frakter utomlands som fartyg, flygplan och lastbilar. SJ:s frakt börjar och upphör således på den plats där import resp. export är värderad, dvs. vid svensk gräns.

Av denna anledning har betalningsbalansutredningen och riksbanken med SJ överenskommit om en speciell redovisning varje månad av järnvägstransaktioner med utlandet. Sålunda erhålles numera tre olika specialrapporter från SJ, nämligen över till utlandet sålda svenska järnvägsbiljetter och i Sverige sålda biljetter till utländska järnvägar, över godsvagnshyror samt över transiteringsfrakt genom Sverige (till och från Norge och Finland). Dessa tre rapporter får alltså ersätta SJ:s valutaanmälningar som källa för betalningsbalansstatistiken.

På liknande sätt sker clearingavräkning mellan det svenska televerket resp. det svenska postverket och motsvarande institutioner i andra länder avseende *tele- och posttjänster*. De till riksbanken anmälda betalningarna understiger därför kraftigt bakomliggande transaktioner. Även med dessa kommunikationsverk har under betalningsbalansutredningens arbete överenskommelse träffats om en specialredovisning med månadssiffror, vilken fr. o. m. 1969 ersatt valutaanmälningar som källa för betalningsbalansens uppgifter om tele- och posttjänster.

Till riksbanken rapporterade *försäkringsbetalningar* omfattar både varuförsäkring och personförsäkring, både direktförsäkring och återförsäkring, både premiebetalningar och utfallande försäkringsbelopp utan att i statistiken kunna specificeras efter någon av de nämnda kategorierna. Försäkringsbetalningarna till och från utlandet måste emellertid kompletteras, innan de införs i betalningsbalansen. Liksom svenska importvaror kan fraktas till Sverige med svenska fartyg, kan de också försäkras i svenska försäkringsbolag. Genom registreringen av

all import cif har dock alla försäkringspremier för importvaror bokförts som betalda till utlandet. På samma sätt som till svenska redare från svenska importörer erlagda frakter ingår i fraktintäkterna i betalningsbalansen, har ett belopp för importvaruförsäkring i svenska försäkringsbolag införts som försäkringsintäkt i betalningsbalansen. På samma sätt görs en korrigerings för de fall då exportförsäkring tecknats i svenskt bolag av svensk exportör. Denne har då i sitt försäljningspris inräknat försäkringspremie och får därmed denna ersatt från utlandet, medan det i betalningsbalansen införda exportvärdet fob ej inkluderar denna del av likviden. Korrigeringen för importförsäkring i svenska bolag uppskattas till 0,1 % av importvärdet och för exportförsäkring till 0,15 % av exportvärdet.

Som framgått ovan kompletteras valuta-anmälningar rörande *biljetter* med en specialredovisning från SJ. Konstruktionen av sjöfartsnettot medför, att svenska inkomster för passageraravgifter med fartyg redovisas som en del av sjöfartsnettot och ej tillsammans med övriga biljetter. Svenska flygbolags intäkter har hittills icke erhållits uppdelade på varufrakter och persontransport. Riksbanken gör därför en schablonuppdelning med 12 % på varufrakter och 88 % på biljetter. De IATA-anslutna flygbolagen emellan förekommer emellertid ett avräkningssystem som resulterar i nettobetalingar, vilka inte säger mycket om de faktiska bruttona.

Kapitalavkastning omfattar räntor på lån, värdepapper m. m., inkl. avkastning på valutareserven, och utdelning på aktier, inkl. utdelning från dotterbolag. På den sistnämnda punkten görs en komplettering av valutaanmälningmaterialet för återinvesterade vinster, vilket närmare berörs nedan under direkta investeringar.

Kostnader i utlandet för *diplomatisk representation*, inkl. löner till utsänd och lokalanställd personal, liksom i än högre grad motsvarande uppgifter för utländsk diplomatverksamhet i Sverige har bedömts väsentligt överstiga de till riksbanken anmälda betalningarna för dessa ändamål. En upp-

räkning till rimligare nivå har därför fått göras. För de svenska utgifterna erhålles fr. o. m. 1970 specialrapporter från UD.

De kostnader Sverige har i samband med deltagande i *FN:s* fredsbevarande aktioner, senast på Cypern, och för vilka Sverige begär ersättning av FN, uppförs som intäkter i betalningsbalansen. Betalningarna från FN kommer inte under samma år som kravet uppstår. Genom att en redogörelse för samtliga transaktioner med FN lämnas kvartalsvis av Försvarets Civilförvaltning på begäran från riksbanken kan dessa mellanhanden införas i betalningsbalansen på transaktionsbasis.

De delar av det svenska u-landsbiståndet, som inte medför några kostnader i utlandet, t. ex. *löner till svensk biståndspersonal* och mottagande av utländska *stipendier* i Sverige, införes under inkomster som en motpost till det belopp som upptas som utgift under transfereringar (se nedan). Denna uppgift erhålles från SIDA, hittills som en uppskattning på årsbasis. Överenskomelse har träffats med SIDA om kvartalsrapporter härom fr. o. m. 1971.

Tjänstetransaktionerna har hittills endast publicerats av riksbanken halvårsvis.

6. Transfereringar

Privata transfereringar omfattar arv, överföringar från det gamla till det nya landet i samband med emigration, skatter, gåvor exempelvis mellan släktingar, i samband med humanitär verksamhet (Röda Korset, Rädda Barnen), mission eller privat utvecklingsbistånd.

Källan till denna post är riksbankens valutastatistik.

Offentliga transfereringar omfattar gåvor till andra länder, både i form av penninggåvor och i form av varuleveranser eller tjänstprestationer såsom teknisk rådgivning eller utbildning. Gåvorna kan lämnas både bilateralt och via internationella institutioner.

Vidare ingår i posten andra slag av bidrag till FN och andra internationella institutioner för täckande av deras administrations-

kostnader eller för speciella ändamål, t. ex. bidrag till FN:s kostnader för fredsbevarande aktioner.

Uppgifter om offentliga transfereringar finns i valutastatistiken endast för kontantbetalningar. Först några månader efter visst kalenderårs utgång har kompletta data hittills erhållits från SIDA och UD. I avvaktan därpå och för halvår har valutastatistikens uppgifter med uppskattade korrigeringar fått användas. Överenskommelse med SIDA och UD har träffats om införande av kvartalsrapporter till riksbanken fr. o. m. 1971.

7. Korrigeringspost

För att kompensera ett iakttaget redovisningsbortfall av främst tjänstebetalningar till Sverige har i bytesbalansen införts en positiv och under 1960-talet stigande korrigeringspost.

I april 1961 infördes den lättnaden i rapporteringsskyldigheten, att kravet på anmälan till riksbanken av likvider från utlandet för *varuexport* upphörde. I samband härmed synes även andra betalningar från utlandet ha kommit att rapporteras mindre noggrant än tidigare. Om man jämför detaljsiffror för utvecklingen av olika delposter bland tjänstebetalningarna från utlandet under 1960-talet dels med utvecklingen av motsvarande betalningar under tidigare perioder, dels med betalningar till utlandet, är det uppenbart, att statistiken försämrats. Behovet av en korrigeringspost synes därmed ställt utom allt tvivel. När det sedan gäller att beräkna storleken och utvecklingen av denna korrigeringspost ställs man däremot inför stora svårigheter. Man kan göra det i och för sig godtyckliga antagandet att betalningarna från utlandet bör ha ökat med samma relativa takt som de rapporterade betalningarna till utlandet. Man kan anta att både betalningarna till och betalningarna från utlandet under 1960-talet bör ha växt i samma takt som under 1950-talet. Man kan studera restposten och anta att korta kapitalrörelser (som nu ligger i restposten) under en längre period bör neutralisera varandra varför ett genomsnitt av 1960-talets

restposter bör representera det genomsnittliga redovisningsbortfallet osv. På detta sätt kan flera alternativa korrigeringspostberäkningar göras och det är svårt att avgöra vilken beräkningsmetod som är mest realistisk. Den nu i betalningsbalansen införda korrigeringen har uppskattats av finansdepartementet och konjunkturinstitutet på basis av olika beräkningar inom riksbanken. De runda belopp som redovisas antyder osäkerheten i uppskattningen.

8. Statliga kapitaltransaktioner

Statliga kapitaltransaktioner utförs ofta genom riksbanken. Så är fallet med exempelvis betalningar till världsbanken och dess dotterorgan, samt betalningar under utvecklingskrediter och andra statliga lån. Övriga statliga kapitalrörelser är begränsade till antalet och kan därför lätt följas genom kontakter med berörda departement eller myndigheter.

9. Värdepappershandeln

Import och export av aktier och obligationer rapporteras till bankspektionen kvartalsvis av banker och andra fondkommissionärer. Häri ingår ej aktietransaktioner av direktinvesteringsskaraktär. I bankspektionens siffror ingår ej emissioner av svenska obligationer utomlands. Statistiken får därför kompletteras på denna punkt. Uppgifterna finns i riksbankens statistik över lånetillstånd men är även allmänt kända eftersom emissionerna brukar utannonseras offentligt. Amorteringar på sådana obligationslån ingår inte konsekvent i rapporterna. Detta torde bero på att underlaget till dessa rapporter är upprättade avräkningsnotor där den ena parten är bosatt i utlandet. Om amortering sker genom uppköp kommer de därför i princip med i rapporteringen, medan utlottade obligationer utelämnas. Det kan givetvis också förekomma att uppköp sker utan förmedling av svensk bank. Uppgifter om inlösta eller amorterade obligationslån i utlandet publiceras emellertid av bankföreningen i Ekonomiska Meddelanden

kvartalsvis och justeringar på denna punkt kan ske efter direktkontakt med resp. uppgiftslämnare.

Ett annat problem utgör affärsbankernas import och export av obligationer för egen portfölj. Dessa ingår nämligen i bankernas utlandsställning som rapporteras i särskild ordning till riksbanken (se nedan). De torde i regel även ingå i värdepappershandelsrapporterna och måste därför avdragas där för att inte bli dubbelräknade.

10. Privata långfristiga lån

För upptagande av lån utomlands eller lämnande av lån till utlandet erfordras tillstånd från riksbanken. Detta gäller både banklån, lån mellan företag och lån personer emellan. Det enda undantaget är handelskrediter direkt mellan köpare och säljare inom ramen för vad som är vedertaget inom branschen. Riksbanken registrerar lämnade tillstånd och följer löpande utnyttjandet av dessa dels genom rapporter från tillståndsinnehavaren i form av valutaansökan eller på annat sätt, dels genom förfrågningar två gånger om året till dem som inte redovisat hur tillstånden utnyttjats.

Uppgifterna har publicerats halvårsvis, men sättet för insamlandet av data gör att många uppgifter kommer in ganska sent, särskilt när det gäller transaktioner som ej sker i form av kontantbetalningar mellan Sverige och utlandet. De preliminära uppgifter som publiceras har därför fått revideras senare, ibland i högst väsentlig grad.

11. Direkta investeringar

För genomförande av direkta investeringar erfordras likaså tillstånd från riksbanken. Riksbanken registrerar lämnade tillstånd och följer upp hur dessa utnyttjas. Detta gäller både svenska investeringar i utlandet och utländska i Sverige samt avveckling av investeringar i båda riktningarna. Återinvestering av vinstmedel ingår i investeringsbeloppen med en motpost under kapitalavkastning i bytesbalansen. Tillstånd erfordras ej för sådana återinvesteringar inom Norden

eller i U-länder, men riksbanken söker insamla uppgifter också om dessa, även om de inte kan bli kompletta. Uppgifterna om utländska återinvesterade vinstmedel i Sverige torde ej heller vara fullständiga.

Direktinvesteringar kan definieras på olika sätt. Man kan t. ex. skilja dem från portföljinvesteringar genom att bestämma ett minimiprocenttal för aktieinnehavet. Den svenska definitionen är emellertid en annan. Till direktinvesteringar räknas de fall, då avsikten med investeringen är att få ett visst inflytande över ett annat företags verksamhet, även om detta inflytande inte är baserat på röstmajoritet utan lika gärna på exempelvis ett till investeringen knutet avtal om samarbete. Sedan karaktären av direktinvestering fastlagts, bokförs alla kapitalrelationer mellan de båda företagen som direktinvestering. Lån mellan moder- och dotterbolag bokförs alltså i betalningsbalansen som direktinvestering och inte som lån, trots att det inte är fråga om riskkapital.

De investeringar som bokförs i betalningsbalansen behöver inte ske i form av kontantöverföring till eller från utlandet. De kan finansieras genom upplåning utomlands, varvid beloppet ifråga bokförs som valuta-utflöde under investeringar och som valuta-inflöde under lån, trots att inga betalningar till eller från Sverige ägt rum. Investeringen kan också göras genom varuleveranser från Sverige eller genom att kortfristiga fordringar av olika slag, främst exportkrediter, omvandlas till långfristigt kapital. Eftersom tillstånd erfordras för alla slag av investeringar, kan uppgifter erhållas även i de fall då inga kontantbetalningar ger upphov till valutaansökan till riksbanken. En enkät utsändes sålunda minst en gång om året till de företag som erhållit investeringstillstånd men ej anmält om och hur tillstånden utnyttjats.

Uppgifter om direktinvesteringar har publicerats av riksbanken för halvår, men eftersom enkäter som skall göra statistiken fullständig i regel endast utsänts en gång om året, har uppgifterna för första halvåret varit ofullständiga och måst höjas, ofta ej obetydligt, när årsstatistiken blivit klar.

12. Övriga kapitaltransaktioner

Övrig-posten bland kapitaltransaktionerna innehåller en rad olika sorters transaktioner, hämtade dels från riksbankens valutastatistik, dels från andra källor.

Övrigt privat långfristigt kapital omfattar alla sådana transaktioner i valutastatistiken som ej täcks av värdepappershandel, privata lån och investeringar som beskrivits ovan. Som exempel på sådana transaktioner kan nämnas privata köp av fastigheter utomlands, emigranternas överföringar som ej sker i samband med emigrationen m. m. Vissa kända långa förskottsbetalningar har ibland förekommit under denna post.

Kortfristiga privata kapitaltransaktioner förekommer i valutastatistiken då det gäller sådana importkrediter som icke lämnas direkt av säljaren utan av en tredje part i utlandet och därför fordrar tillstånd från riksbanken. Utnyttjandena av dessa tillstånd följes och införes netto i betalningsbalansen. Vidare ingår i denna post kortfristiga lån i utländska banker; dessa införes brutto. Under de sista åren har här också införts importtulldepositioner i Storbritannien i den mån de med riksbankens tillstånd betalats av (och återbetalats till) svensk exportör.

För huvuddelen av de kortfristiga kapitaltransaktionerna, de normala leverantörskrediterna vid import och export, saknas information helt, varför dessa transaktioner ligger i betalningsbalansens restpost. För vissa speciella långfristiga handelskrediter finns emellertid data tillgängliga. Ett av dessa fall är *svenska varvs krediter* till utländska köpare. SCB insamlar två gånger om året (mars och oktober) uppgifter från varven om deras leveranser och erhållna likvider (varvsenkäten). Skillnaden mellan exportvärdet av levererade fartyg och emottagna likvider införes netto i betalningsbalansen.

För importkrediter i samband med *import av fartyg och flygplan* gör konjunkturinstitutet vissa beräkningar på basis av kontakter med importörerna av dessa transportmedel. Beräkningarna avser nettobelopp och helår.

Dessutom införes här av SCB insamlade uppgifter om skillnader mellan importvärdet och betalningar för *data- och hålkortsmaskiner*, likaså för helår.

Under sjöfartsnettot ovan beskrevs skillnaden mellan kvartals- och årsstatistiken över rederiernas intäkter i utländsk fart, vilken i princip skulle representera skillnaden mellan betalningar och prestationer. Denna skillnad införes som förändring av rederiernas kortfristiga fordran på utlandet under posten övrigt privat kapital. Beloppet erhålles endast en gång om året och med ca 9 månaders eftersläpning. (Av den stora skillnaden mellan de båda rapporteringarna för 1969, 175 mkr., har dock en del antagits bero på sämre kvalitet hos kvartalsrapporterna, och endast 100 mkr har antagits motsvara ökade fordringar på utlandet.)

I den betalningsbalans som är uppställd enligt IMF:s instruktioner är kapitaltransaktionerna något annorlunda indelade, nämligen i följande huvudgrupper: privat långfristigt kapital, privat kortfristigt kapital, kommuner och staten. Den första gruppen indelas ytterligare i direktinvesteringar, andra aktietransaktioner, andra värdepapper, långa handelskrediter och övrigt långt privat kapital. Dessutom uppdelas konsekvent varje post i tillgångar och skulder. Brutto-redovisning begärs inte för kapitaltransaktioner, men i den svenska rapporten brukar långt kapital där så går redovisas brutto, medan kort kapital upptas netto.

13. Bankernas utlandsställning

Nettot av alla övriga transaktioner i betalningsbalansen skall överensstämja med förändringen i bankernas utlandsställning. Med bankerna menas här riksbanken och valutabankerna. Trots att valutabankerna numera utöver samtliga affärsbanker även inkluderar postbanken och Stockholms Sparbank, används ofta fortfarande i tabeller och rapporter benämningen »affärsbankerna».

Riksbankens egen valutaställning publiceras fyra gånger i månaden i riksbankens veckorapport. Affärsbankernas utlandsställning offentliggöres av riksbanken månads-

vis 15 à 20 dagar efter månadsskiftet och är baserad på särskilda ställningsrapporter till riksbanken.

Huvuddelen av bankernas utlandsställning utgöres av *valutareserven*. Den omfattar de nettotillgångar, som är omedelbart användbara för utlandsbetalningar. Fordringar och skulder som är bundna på viss tid sammanförs till *affärsbankernas tidsposition*.

I valutareserven ingår för riksbankens del guldinnehav, nettofordran på utländska banker, innehav av utländska statspapper och utrikes växlar, nettofordran på internationella valutafonden samt innehav av särskilda dragningsrätter (SDR). Vidare ingår affärsbankernas avista fordringar på utländska banker och innehav av utrikes växlar med avdrag för avista skulder till såväl utländska banker som andra utländska kunder än banker.

Affärsbankernas tidsposition omfattar deras fordran på tid på utländska banker, både avistafordringar och fordringar på tid på andra utländska kunder än banker samt innehav av utländska sedlar och utländska obligationer med avdrag för tidsskulder till både utländska banker och andra utländska kunder än banker.

Någon ytterligare specifikation av affärsbankernas utlandsställning än uppdelningen i avista- och tidsposition publiceras ej. Ej heller publiceras någon fördelning på valutator.

Den enda utlandspost av dem affärsbankerna redovisar som inte upptas i vare sig valutareserven eller tidspositionen är innehavet av aktier i utländska banker. Förändringen av detta innehav förs i stället under direkta investeringar.

I betalningsbalansuppställningar enligt IMF:s modell motsvaras bankernas utlandsställning av »Monetary sector», uppdelad på centralbanken och andra banker. Något valutareservbegrepp förekommer inte där, utan detaljuppdelningen sker efter andra grunder.

Förändringen i bankernas utlandsställning kan givetvis endast redovisas netto.

14. Restposten

Med en perfekt betalningsbalansstatistik skulle nettot av alla övriga transaktioner överensstämma med förändringen i bankernas utlandsställning. Så länge brister av olika slag förekommer uteblir emellertid denna överensstämmelse. I betalningsbalansen markeras detta genom att en restpost införes av sådan storlek att balans erhålles.

I restposten ingår alla slag av fel i betalningsbalansstatistiken: sådana slag av transaktioner som överhuvud taget ej täcks av nuvarande statistik (t. ex. leverantörskrediter), enstaka transaktioner för vilka information saknas, transaktioner som upptagits till felaktigt värde eller vid felaktig tidpunkt.

Restposten är därför ett netto av positiva och negativa element.

15. Publicering

Betalningsbalansen publiceras i riksbankens årsbok, som utkommer omkring halvårsskiftet. Dessförinnan har en preliminär balans intagits i riksbankens förvaltningsberättelse, som utkommer i början av året. Denna tidiga presentation brukar visa betalningsbalansen för de sista två åren fördelad på halvår, men tidpunkten för publicering innebär, att det sista halvårets siffror i hög grad är preliminära. I årsboken för 1969 intogs för första gången en betalningsbalanstabell fördelad på kvartal. Detta skedde dock under uttrycklig reservation för att vissa data endast grovt fördelats, då dessa endast förelagat för helår. Överhuvud torde periodiseringen av framförallt vissa kapitalrörelser bli allt osäkrare, ju kortare perioder man vill redovisa.

När en preliminär betalningsbalans för första halvåret föreligger, vanligen i oktober, brukar denna i tabellform intagas i riksbankens pressöversikt »Ur tidningarna».

Till IMF lämnas en preliminär betalningsbalansrapport för första halvåret (den 1 oktober), till IMF och OECD en preliminär rapport för helåret (den 1 april) och en definitiv rapport för helåret (den 15 juli). IMF

publicerar från medlemsländerna erhållna rapporter efter mindre omarbetningar i sin Balance of Payments Yearbook.

De inom landet publicerade betalningsbalanserna har hittills endast varit globala.¹ Den definitiva helårsrapporten till IMF omfattar emellertid även en *regional fördelning* på vissa länder och ländergrupper, och i Balance of Payments Yearbook intas också Sveriges betalningsbalans med följande regionala fördelning: USA och Canada, EEC, övriga OECD-länder, statshandelsländer, internationella institutioner samt övriga länder och olokaliserat. För de flesta i betalningsbalansen ingående delposterna lämnar källan också uppgifter för en regional allokering, medan för några transaktioner fördelningen måste uppskattas eller hela delposten bokföras under »olokaliserat».

II. Förändringar i anmälningsstatistikens täckning och i använda beräkningsmetoder

Statistiken över *löpande transaktioner*, andra än varor, sjöfart och uppehållskostnader, bygger i huvudsak på individuella valutaanmälningar till riksbanken, avlämnade av den betalande/betalningsmottagaren via den betalningsförmedlande banken. Vissa minimigränser för *anmälnings skyldighet* har förelegat, vilka flera gånger ändrats under årens lopp, oftast i liberaliserande riktning. Även andra regler för anmälnings skyldighet har ibland ändrats. Alla sådana ändringar måste inverka på möjligheterna att på basis av valutaanmälningsmaterialet framställa en god och konsistent statistik.

När valutaförordningen trädde i kraft 1940 infördes anmälningsplikt för alla utlandsbetalningar överstigande 100 kr. Denna gräns höjdes i februari 1946 till 500 kr. I mars 1947 höjdes frigränsen till 5 000 kr. för betalningar från Nord-, Mellan- och Sydamerika, sterling-området inkl. Island, Schweiz och Portugal samt för betalningar till Frankrike, Holland, Belgien, Polen och Ungern, medan den tidigare gränsen på 500 kr. kvarstod för övriga länder. I maj 1950 höjdes gränsen för anmälnings skyldighet till 10 000 kr. för betalningar till och

från de nordiska länderna, medan en gemensam gräns på 500 kr. återinfördes för övriga länder. Denna frigräns för övriga länder har sedan höjts till 1 000 kr. i juni 1955, till 2 500 kr. i juni 1956 och till 5 000 kr. i mars 1957.

Genom de successiva höjningarna av frigränserna kom de belopp som ej anmälades till riksbanken och som därför ej kom med i statistiken att öka. För att motverka detta infördes efter höjningen av den generella frigränsen till 2 500 kr. 1956 en summarisk redovisning från valutabankerna över totalbeloppet av icke anmälnings skyldiga betalningar. Denna redovisning av småbetalningar avskaffades i april 1960, trots att frigränsen tidigare höjts till 5 000 kr. (10 000 för Norden). Den genomsnittliga relationen mellan de redovisade småbetalningarna och de individuellt rapporterade betalningarna under de sista åren hade varit 11 % för betalningar till utlandet och 8 % för betalningar från utlandet. Denna relation, som senare inte har kunnat beräknas på nytt, har använts för att uppräknat de anmälda betalningarna sedan 1960 men kan givetvis numera vara inadekvat.

I april 1961 upphävdes kravet på försäljningsanmälan vid betalning för varuexport. Detta borde i och för sig inte påverka statistiken, eftersom uppgifter om varutransaktioner icke hämtas ur valutaanmälningsmaterialet. Emellertid synes denna liberalisering, som alltså enbart gällde varor, ha fått en icke avsedd spridningseffekt också på anmälningen av tjänstebetalningar från utlandet. Detta problem har behandlats under redogörelsen för korrigeringsposten ovan.

På senare år har valutaanmälningarna som källa för betalningsbalansstatistiken kompletterats med eller ersatts av på annat sätt insamlade uppgifter för en rad detaljposter bland de löpande transaktionerna. Som exempel kan nämnas uppgifter från SIDA om u-landsbistånd, från företag med utländska dotterbolag om återinvesterade

¹ Den s. k. rena betalningsbalansen (se s 142) framställdes med detaljerad länderfördelning. Den publicerades för åren 1955-1960 i »Från departement och nämnder».

vinstmedel (se nedan) och från SJ, postverket och televerket om deras transaktioner med utlandet.

Statistiken över *kapitaltransaktioner* påverkas ej nämnvärt av ändrade regler för anmälningsfrigränser, eftersom de kapitalrörelser, varom uppgifter hämtas ur riksbankens valutastatistik, i regel erfordrar riksbankens tillstånd om de överstiger 100 kr. Därmed får riksbanken möjlighet att följa utnyttjandet av dessa tillstånd.

Under början av den period som här behandlas fördes ingen statistik över andra privata kapitaltransaktioner än värdepappershandeln. Övriga privata kapitaltransaktioner låg således i restposten. Omfattningen av dessa transaktioner var då väsentligt lägre än idag. Fr. o. m. 1955 har tillstånden till svenska *direkta investeringar* i utlandet och fr. o. m. 1959 tillstånden till utländska direktinvesteringar i Sverige statistikförts. Utnyttjandet av dessa tillstånd har följts fr. o. m. 1960, men för de två första åren omfattar statistiken endast kontantöverföringar. (För 1959 har viss rekonstruktion skett av kontantöverföringar.) Fr. o. m. 1962 skall i princip alla former av investeringar vara täckta. Från samma år finns också statistik över desinvesteringar. Det förekommer emellertid ofta att utnyttjande av investeringstillstånd ej spontant anmäls till riksbanken, särskilt i sådana fall då investeringen sker på annat sätt än genom kontantöverföring. Fr. o. m. 1964 utsändes därför en förfrågan till företag som ej anmält hur erhållna tillstånd utnyttjats. Denna enkät har hittills i regel endast gjorts en gång om året.

I princip täcker statistiken även återinvestering av vinstmedel. I praktiken är det huvudsakligen då vinstmedel omvandlas till aktiekapital (fondemission), som uppgifterna kommer med i den svenska statistiken. Då ett tillstånd till direktinvestering lämnas av riksbanken, föreskrives bl. a., att det svenska moderbolaget till riksbanken regelbundet skall överlämna balans- samt vinst- och förlusträkningar för dotterbolaget. Denna bestämmelse upphävdes den 28.12.1957 för direktinvesteringar i de nordiska länderna

och den 25.10.1962 för direktinvesteringar i u-länder. Därmed har möjligheterna att följa återinvestering av vinstmedel i dessa länder försämrats. När det gäller återinvestering av vinstmedel i utländska dotterbolag i Sverige är täckningen ej heller fullständig.

Före 1959 fördes heller inte statistik över *privata lån*, varför även dessa då låg i restposten. Fr. o. m. detta år statistikfördes kontantöverföringar i samband med lånetransaktioner. Från 1962 ingår även andra lånetransaktioner än sådana som medför betalningar mellan Sverige och utlandet. Sedan 1964 utsändes en förfrågan till företag som ej anmält hur erhållna tillstånd till lån i utlandet utnyttjats. Denna enkät brukar göras två gånger om året. Samma år infördes en särredovisning av sådana kortfristiga lån som fordrar riksbankens tillstånd. Dessa hade tidigare förts tillsammans med långfristiga lån. (Gränsen mellan långfristigt och kortfristigt kapital går i betalningsbalansen vid ett år.)

III. *Betalningsbalanstabeller 1950–1969*

Tabell 1. Sveriges betalningsbalans 1950–1969

Tabell 2. Varuhandel

Tabell 3. Sjöfart

Tabell 4. Övriga tjänster

Tabell 5. Transfereringar

Tabell 6. Offentliga kapitaltransaktioner

Tabell 7. Värdepappershandel

Tabell 8. Övrigt privat kapital

Tabell 9. Bankernas utlandsställning

Noter

Tabell 2. Varuhandel

	Valutainflöde					Valutautflöde					Netto		
	Export enl. han- dels- stat.	Åter- inför- sel ^s	Di- rekt- land. fisk	Icke- mone- tärt guld (netto)	Tran- sito- affä- rer (netto)	Totalt	Import enl. han- dels- stat.	Åter- utför- sel ^s	Icke- mone- tärt guld (netto)	Olje- rabat- ter		Tran- sito- affä- rer	Totalt
	5 727	.	9	-	19	5 755	6 148	.	12	..	-	6 160	- 405
	9 251	.	9	-	30	9 290	9 248	.	13	..	-	9 261	29
	8 165	.	11	-	-	8 176	8 997	.	13	..	12	9 022	- 846
	7 691	.	11	-	39	7 741	8 172	.	13	..	-	8 185	- 444
	8 229	.	13	-	12	8 254	9 202	.	10	..	-	9 212	- 958
	8 966	.	16	-	16	8 998	10 373	.	-	..	-	10 373	-1 375
	10 108	.	17	-	11	10 136	11 506	.	-	..	-	11 506	-1 370
	11 103	.	18	-	2	11 123	12 647	.	-	..	-	12 647	-1 524
	10 851	.	30	-	16	10 897	12 317	.	-	..	-	12 317	-1 420
	11 424	- 58	34	8	20	11 428	12 488	- 46	-	..	-	12 442	-1 014
	13 273	- 76	30	-	6	13 233	15 006	- 59	-	..	-	14 897	-1 664
	14 198	- 94	41	-	10	14 155	15 151	- 75	3	-104	-	14 975	- 820
	15 129	-110	70	-	12	15 101	16 154	- 75	4	-114	-	15 969	- 868
	16 568	-129	68	-	.. ⁹	16 507	17 552	- 85	19	-147	..	17 339	- 832
	19 014	-143	88	-	..	18 959	19 946	- 99	24	-157	..	19 714	- 755
	20 541	-151	110	-	..	20 500	22 644	-107	40	-185	..	22 392	-1 892
	22 071	-161	100	-	..	22 010	23 704	-122	30	-146	..	23 466	-1 456
	23 422	-192	86	-	..	23 316	24 319	-129	24	-157	..	24 057	- 741
	25 403	-225	82	-	..	25 260	26 516	-149	13	-236	..	26 144	- 884
	29 459	-239	73	-	..	29 293	30 571	-154	11	-241	..	30 187	- 894
<i>kvartal</i>													
	6 810	- 63	17	-	..	6 764	7 210	- 36	-2	- 60	..	7 112	- 348
	7 409	- 70	12	-	..	7 351	7 583	- 45	2	- 60	..	7 480	- 129
	6 979	- 50	22	-	..	6 951	7 410	- 37	5	- 60	..	7 318	- 367
	8 261	- 56	22	-	..	8 227	8 368	- 36	6	- 61	..	8 277	- 50
<i>regionalt</i>													
Canada	2 249	- 18	-	-	..	2 231	2 869	- 11	-	- 4	..	2 854	- 623
	8 196	- 57	1	-	..	8 140	10 413	- 57	-	- 47	..	10 309	-2 169
OECD handels- länder	13 704	-148	72	-	..	13 628	12 281	- 81	-	- 79	..	12 121	1 507
	1 468	- 9	-	-	..	1 459	1 523	- 3	-	-	..	1 520	- 61
Industriländer	590	- 3	-	-	..	587	166	-	-	-	..	166	421
andra länder	3 233	- 10	-	-	..	3 223	3 265	- 3	-	-111	..	3 151	72
Internationella organisationer	-	-	-	-	..	-	-	-	-	-	..	-	-
It	19	6	-	-	..	25	54	1	11	-	..	66	- 41
It	29 459	-239	73	-	..	29 293	30 571	-154	11	-241	..	30 187	- 894

Tabell 3. Sjöfart

	Valutainflöde					Valutautflöde			Sjöfarts- netto
	Sjöfrakt m. m.	Biljet- ter	Tids- hyror	Hamn- kostn.	Totalt	Tids- hyror	Hamn- kostn.	Totalt	
1950	1 000	39	40	130	1 209	20	589	609	600
1951	1 458	48	60	140	1 706	28	708	736	970
1952	1 503	50	147	140	1 840	31	734	765	1 075
1953	1 249	54	167	140	1 610	30	720	750	860
1954	1 283	66	175	160	1 684	45	765	810	874
1955	1 467	68	223	180	1 938	64	849	913	1 025
1956	1 763	61	255	185	2 264	68	981	1 049	1 215
1957	2 092	64	266	175	2 597	82	1 076	1 158	1 439
1958	1 715	85	295	163	2 258	56	1 011	1 067	1 191
1959	1 671	90	337	167	2 265	52	1 007	1 059	1 206
1960	1 796	81	389	175	2 441	74	1 012	1 086	1 355
1961	1 896	77	426	180	2 579	70	1 068	1 138	1 441
1962	2 003	86	428	170	2 687	88	1 128	1 216	1 471
1963	2 179	100	354	175	2 808	149	1 203	1 352	1 456
1964	2 418	105	365	175	3 063	195	1 334	1 529	1 534
1965	2 471	116	350	177	3 114	213	1 317	1 530	1 584
1966	2 539	132	415	200	3 286	268	1 364	1 632	1 654
1967	2 718	195	397	230	3 540	304	1 449	1 753	1 787
1968	2 759	228	566	240	3 793	336	1 498	1 834	1 959
1969	2 957	230	547	275	4 009	478	1 576	2 054	1 955
<i>1969 kvartal</i>									
I	630	38	136	60	864	120	334	454	410
II	656	48	136	75	915	110	345	455	460
III	873	81	145	70	1 169	143	436	579	590
IV	798	63	130	70	1 061	105	461	566	495
<i>1969 regionalt</i>									
USA, Canada	567	53	-	4	624	-	389	389	235
EEC	669	5	-	89	763	-	329	329	434
Övriga OECD	981	156	-	131	1 268	-	592	592	676
Statshandels- länder	129	2	-	39	170	-	17	17	153
Övriga industri- länder	193	-	-	-	193	-	106	106	87
Övriga länder	263	14	-	12	289	-	143	143	146
Internationella organisationer	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Olokaliserat	155	-	547	-	702	478	-	478	224
Totalt	2 957	230	547	275	4 009	478	1 576	2 054	1 955

Tabell 4. Övriga tjänster

	Biljett-avgifter		Land- och flygfrakt		Övriga transport-kostnader		Räntor och utdelningar ¹⁴		Diplomat-kostnader		FN-trupper ¹⁵		Försäkring		Administra-tions-kostnader		Provisioner		Entre-prenader ¹¹		Post, tele		Reklam		Filmhyra		Licenser, royalties, patent m. m. ¹¹		SIDA:s utgifter i Sverige ¹⁶		Övrigt ¹¹		Korri-ge-rings-post ¹⁷	Totalt		Netto																																											
	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde																																													
1950	.. ¹⁰	.. ¹⁰	20	.	..	30	59	45	10	24	-	-	67	62	..	..	50	66	..	..	..	..	..	..	..	..	35	38	.	.	75	..	-	316	265	51	1950																																										
1951	.. ¹⁰	21	21	.	..	32	103	51	30	30	-	-	84	72	..	..	92	111	..	..	..	..	..	..	..	..	44	55	.	.	-	..	-	374	372	2	1951																																										
1952	.. ¹⁰	18	22	.	..	28	117	47	39	33	-	-	90	106	..	..	93	118	..	..	..	..	..	..	..	..	59	75	.	.	62	..	-	482	425	57	1952																																										
1953	.. ¹⁰	17	23	.	..	36	121	56	40	34	-	-	122	105	..	..	93	103	..	..	..	..	..	..	..	..	75	73	.	.	22	..	-	496	424	72	1953																																										
1954	.. ¹⁰	21	24	.	..	40	150	55	41	35	-	-	124	115	..	..	102	120	..	..	..	..	..	..	..	..	75	83	.	.	272	207	-	788	676	112	1954																																										
1955	127	24	32	.	..	32	162	72	43	36	-	-	134	106	..	..	107	103	..	..	..	..	..	..	..	..	72	86	.	.	159	181	-	836	640	196	1955																																										
1956	140	27	34	.	..	32	190	60	43	38	-	-	157	92	..	..	110	122	..	..	..	..	..	..	..	..	81	109	.	.	187	247	-	942	727	215	1956																																										
1957	164	36	51	.	..	36	235	83	46	38	6	..	154	151	..	..	131	172	..	..	..	..	..	..	..	..	102	138	.	.	286	287	-	1 175	941	234	1957																																										
1958	189	39	55	.	..	41	240	88	44	38	8	..	167	138	..	..	129	182	..	..	..	..	..	..	..	..	104	169	.	.	188	272	-	1 124	967	157	1958																																										
1959	196	41	59	.	..	37	240	98	50	38	11	..	159	159	..	..	134	190	..	..	..	..	..	..	..	..	116	172	.	.	165	326	-	1 130	1 061	69	1959																																										
1960	226	35	73	.	..	45	244	92	52	40	14	..	148	171	..	..	169	222	..	..	..	..	..	..	..	..	142	234	.	.	221	368	-	1 289	1 207	82	1960																																										
1961	186	38	84	.	..	39	270	124	55	42	34	..	143	152	..	..	117	173	..	..	..	..	..	..	..	..	102	239	.	.	173	320	-	1 164	1 127	37	1961																																										
1962	198	38	125	.	..	40	317	123	60	44	50	..	112	152	..	..	89	178	..	..	..	..	..	..	..	..	94	268	..	..	129	331	100	1 274	1 174	100	1962																																										
1963	198	47	163	.	..	39	305	121	60	45	43	..	146	160	..	..	86	191	..	..	..	..	..	..	..	..	77	290	..	..	133	367	200	1 411	1 260	151	1963																																										
1964 ¹¹	215	68	95	.	23	137	428	154	60	55	41	11	133	189	13	94	88	220	38	147	29	22	19	27	2	25	51	123	..	..	35	86	300	1 570	1 358	212	1964 ¹¹																																										
1965	233	129 ¹²	126	.	21	115 ¹²	443	212	60	55	42	14	147	197	23	133	78	235	67	153	22	29	28	42	2	26	45	119	..	..	47	124	400	1 784	1 583	201	1965																																										
1966	215	166	118	.	23	120	501	274	65	55	24	10	169	224	31	175	76	267	57	171	22	32	30	41	2	36	44	155	16	..	34	125	500	1 927	1 851	76	1966																																										
1967	207	151	117	.	29	109	496	338	65	55	25	8	175	237	35	178	71	333	113	217	27	25	39	42	8	33	42	170	18	..	34	151	600	2 101	2 047	54	1967																																										
1968	248	144	138	.	19	125	486	389	65	60	21	8	179	300	51	224	70	353	88	298	24	30	26	46	7	34	57	192	46	..	48	156	700	2 273	2 359	-	86	1968																																									
1969	304 ¹³	226 ¹³	159	.	59 ¹³	149 ¹³	511	479	66	63	17	7	294	296	59	267	80	419	118	390	71 ¹³	86 ¹³	21	57	5	45	71	213	48	..	43	131	800	2 726	2 828	-102	1969																																										
<i>1969 kvartal</i>																																																												<i>1969 kvartal</i>																			
I	50	44	37	.	11	34	78	123	16	16	4	2	100	71	13	73	21	115	31	75	12	13	5	14	1	12	20	56	12	.	8	44	200	619	692	-	73	I																																									
II	87	55	38	.	8	39	180	122	16	16	3	2	56	67	19	76	18	96	30	118	24	31	4	13	1	12	14	60	12	.	13	27	200	723	734	-	11	II																																									
III	108	67	41	.	14	37	105	100	17	15	5	1	66	72	7	47	19	104	23	93	20	19	4	13	3	8	21	48	12	.	11	27	200	676	651	25	III																																										
IV	59	60	43	.	26	39	148	134	17	16	5	2	72	86	20	71	22	104	34	104	15	23	8	17	-	13	16	49	12	.	11	33	200	708	751	-	43	IV																																									
<i>1969 regionalt</i>																																																												<i>1969 regionalt</i>																			
USA Canada	93	1	19	.	1	50	105	142	8	7	-	-	57	44	6	101	8	20	14	79	13	17	2	7	3	30	15	104	-	.	4	39	-	348	641	-293	USA Canada																																										
EEC	49	43	17	.	14	29	164	102	14	14	-	-	53	49	10	25	32	113	11	104	9	12	2	9	2	7	20	45	-	.	5	21	-	402	573	-171	EEC																																										
Övriga OECD	114	156	55	.	38	64	98	222	21	20	-	-	168	190	14	96	34	196	31	154	28	35	15	39	-	7	28	62	-	.	11	59	-	655	1 300	-645	Övriga OECD																																										
Statshandels-länder	1	18	5	.	3	5	8	2	4	3	-	-	4	-	-	5	4	7	14	2	6	5	1	-	-	1	3	1	-	.	-	1	-	53	50	3	Statshandels-länder																																										
Övriga industri-länder	2	-	-	.	-	-	11	-	2	2	-	-	1	1	-	-	-	5	-	-	-	-	-	1	-	-	2	-	-	.	-	-	2	-	18	11	7	Övriga industri-länder																																									
Övriga länder	45	8	9	.	-	1	120	3	17	17	-	7	11	12	29	40	2	78	46	51	5	2	1	1	-	-	3	1	48	.	22	6	-	358	227	131	Övriga länder																																										
Internatio-nella or-ganisationer	-	-	-	.	3	-	5	8	-	-	17	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	.	-	2	-	27	10	17	Internatio-nella orga-nisationer																																										
Olokaliserat	-	-	54	.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	15	-	-	-	-	-	-	-	-	.	1	1	800	865	16	849	Olokaliserat																																										
Totalt	304	226	159	.	59	149	511	479	66	63	17	7	294	296	59	267	80	419	118	390	71	86	21	57	5	45	71	213	48	.	43	131	800	2 726	2 828	-102	Totalt																																										

Year	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940		
Population	100	105	110	115	120	125	130	135	140	145	150	155	160	165	170	175	180	185	190	195	200	205	210	215	220	225	230	235	240	245	250	255	260	265	270	275	280	285	290	295	300	
Area	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Production	100	105	110	115	120	125	130	135	140	145	150	155	160	165	170	175	180	185	190	195	200	205	210	215	220	225	230	235	240	245	250	255	260	265	270	275	280	285	290	295	300	

Summary of data for the period 1901-1940. The table shows a steady increase in population and production over the four decades, while the area remained constant. The population grew from 100 in 1901 to 300 in 1940. Production also increased from 100 to 300 over the same period. The area remained at 100 throughout the entire period.

Tabell 5. Transfereringar

							Netto	Memorandum: ¹⁹				Totalt	
	Valutainflöde			Valutautflöde				Offentligt utvecklingsbistånd					
	Privat	Of-fentligt ¹⁸	Totalt	Privat	Of-fentligt ¹⁸	Totalt		Gåvor		Kapital			
								Bila-tera-la	Multi-late-rala	Bila-tera-la kred.	Inter-nationella organ		
1950	24	124	148	37	194	231	- 83	..	..	-	-	-	-
1951	26	142	168	59	112	171	- 3	..	..	-	10	10	10
1952	26	59	85	61	18	79	6	..	..	-	1	1	1
1953	33	1	34	62	1	63	- 29	..	..	-	4	4	4
1954	23	-	23	52	..	52	- 29	..	..	-	7	7	7
1955	24	-	24	55	..	55	- 31	..	..	-	3	3	3
1956	19	-	19	60	..	60	- 41	-	12	-	4	4	16
1957	18	-	18	83	13	96	- 78	10	8	-	44	62	62
1958	21	-	21	59	1	60	- 39	5	12	-	4	21	21
1959	21	-	21	78	1	79	- 58	5	15	-	27	47	47
1960	28	-	28	68	36	104	- 76	5	18	-	3	26	26
1961	85	-	85	88	55	143	- 58	8	26	-	1	35	35
1962	74	-	74	85	94	179	-105	16	40	-	-	56	56
1963	65	-	65	71	145	216	-151	37	51	1	15	104	104
1964	65	3	68	120	179	299	-231	50	68	22	- 6	134	134
1965	65	2	67	132	206	338	-271	66	71	26	32	195	195
1966	55	5	60	139	282	421	-361	104	94	20	47	265	265
1967	41	2	43	144	302	446	-403	110	120	26	125	381	381
1968	43	2	45	163	373	536	-491	160	130	57	20	367	367
1969	47	3	50	213	578	791	-741	193	172	91	160	616	616
<i>1969 kvartal</i>													
I	15	1	16	55	203	258	-242						
II	11	1	12	52	71	123	-111						
III	9	-	9	41	239	280	-271						
IV	12	1	13	65	65	130	-117						
<i>1969 regionalt</i>													
USA, Canada	26	2	28	33	1	34	- 6						
EEC	10	-	10	23	3	26	- 16						
Övriga OECD	8	1	9	77	142	219	-210						
Statshandels-länder	-	-	-	4	-	4	- 4						
Övriga industri-länder	-	-	-	9	-	9	- 9						
Övriga länder	3	-	3	64	201	265	-262						
Internationella organisationer	-	-	-	3	231	234	-234						
Olokaaliserat	-	-	-	-	-	-	-						
Totalt	47	3	50	213	578	791	-741						

Table 7. (continued)

Year	Value-added in 1980 1000 1980 1980	Value-added in 1980 1000 1980		Value-added in 1980 1000 1980
		1980 1000 1980	1980 1000 1980	
1989	47	3	30	517
1988	47	3	30	517
1987	47	3	30	517
1986	47	3	30	517
1985	47	3	30	517
1984	47	3	30	517
1983	47	3	30	517
1982	47	3	30	517
1981	47	3	30	517
1980	47	3	30	517
1979	47	3	30	517
1978	47	3	30	517
1977	47	3	30	517
1976	47	3	30	517
1975	47	3	30	517
1974	47	3	30	517
1973	47	3	30	517
1972	47	3	30	517
1971	47	3	30	517
1970	47	3	30	517
1969	47	3	30	517
1968	47	3	30	517
1967	47	3	30	517
1966	47	3	30	517
1965	47	3	30	517
1964	47	3	30	517
1963	47	3	30	517
1962	47	3	30	517
1961	47	3	30	517
1960	47	3	30	517
1959	47	3	30	517
1958	47	3	30	517
1957	47	3	30	517
1956	47	3	30	517
1955	47	3	30	517
1954	47	3	30	517
1953	47	3	30	517
1952	47	3	30	517
1951	47	3	30	517
1950	47	3	30	517
1949	47	3	30	517
1948	47	3	30	517
1947	47	3	30	517
1946	47	3	30	517
1945	47	3	30	517
1944	47	3	30	517
1943	47	3	30	517
1942	47	3	30	517
1941	47	3	30	517
1940	47	3	30	517
1939	47	3	30	517
1938	47	3	30	517
1937	47	3	30	517
1936	47	3	30	517
1935	47	3	30	517
1934	47	3	30	517
1933	47	3	30	517
1932	47	3	30	517
1931	47	3	30	517
1930	47	3	30	517
1929	47	3	30	517
1928	47	3	30	517
1927	47	3	30	517
1926	47	3	30	517
1925	47	3	30	517
1924	47	3	30	517
1923	47	3	30	517
1922	47	3	30	517
1921	47	3	30	517
1920	47	3	30	517
1919	47	3	30	517
1918	47	3	30	517
1917	47	3	30	517
1916	47	3	30	517
1915	47	3	30	517
1914	47	3	30	517
1913	47	3	30	517
1912	47	3	30	517
1911	47	3	30	517
1910	47	3	30	517
1909	47	3	30	517
1908	47	3	30	517
1907	47	3	30	517
1906	47	3	30	517
1905	47	3	30	517
1904	47	3	30	517
1903	47	3	30	517
1902	47	3	30	517
1901	47	3	30	517
1900	47	3	30	517

Tabell 6. Offentliga kapitaltransaktioner

	Tillgångar												Skulder										Totalt		Netto									
	Krediter till utlandet		IBRD		IDA		FN-obligationer		EPU:s avveckling		Övr. långfristiga tillgångar		Övr. kortfristiga tillgångar ²⁰		Totalt		Krediter från utlandet		EPU:s avveckling		Övr. långfristiga skulder		IBRD ²⁰			IDA ²⁰		Övr. kortfristiga skulder ²¹		Totalt				
	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde		in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde			
1950	71	77	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	71	77	106	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	106	-	177	77	100	1950	
1951	39	150	-	103	-	-	-	-	-	-	-	-	-	39	253	-	2	-	-	-	-	-	93	-	-	-	-	93	2	132	255	-123	1951	
1952	31	171	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	31	171	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	31	172	-141	1952	
1953	15	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	16	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	4	15	20	-5	1953		
1954	16	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	7	130	-	-	-	-	-	-	7	-	-	-	-	130	7	146	14	132	1954	
1955	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19	-	-	35	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	38	19	38	-19	1955	
1956	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	-	-	62	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	66	7	66	-59	1956	
1957	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	4	-	4	-	-	-	-	-	44	-	-	-	-	-	48	8	52	-44	1957	
1958	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	3	-	4	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	8	8	11	-3	1958	
1959	20	-	-	-	-	-	-	-	109	-	4	14	-	133	17	-	4	-	90	-	-	-	27	-	-	-	-	-	121	133	138	-5	1959	
1960	57	-	-	-	12	-	-	177	-	4	12	8	-	246	24	-	4	-	235	-	-	-	-	9	-	-	-	9	239	255	263	-8	1960	
1961	21	-	-	-	10	-	-	52	-	7	-	-	28	80	38	-	4	-	35	-	-	-	-	9	-	-	-	9	39	89	77	12	1961	
1962	57	-	-	-	40	-	30	6	-	7	-	-	20	70	90	-	83	-	-	-	-	1	-	39	-	-	1	40	84	110	174	-64	1962	
1963	75	1	-	-	32	1	-	6	-	7	-	-	40	89	73	-	-	-	-	-	-	-	13	-	4	-	-	17	-	106	73	33	1963	
1964	112	22	-	-	35	1	45	6	-	5	-	57	-	181	102	-	-	-	-	-	-	-	-	28	-	14	-	42	-	223	102	121	1964	
1965	113	26	-	-	41	2	-	6	-	4	-	-	17	125	84	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	20	-	20	11	145	95	50	1965	
1966	174	20	-	21	52	2	-	-	-	3	2	12	-	191	95	-	-	-	-	-	-	1	-	15	-	12	-	28	-	219	95	124	1966	
1967	130	26	-	-	52	3	-	-	-	-	2	-	6	133	86	-	-	-	-	-	-	-	2	-	22	1	48	1	72	134	158	-24	1967	
1968	27	57	-	-	21	3	-	-	-	-	3	-	13	30	94	-	-	-	-	-	-	-	-	-	22	25	-	25	22	55	116	-61	1968	
1969	122	91	-	-	139	3	-	-	-	-	11	24 ²²	8 ²²	149	249	-	130	-	-	-	-	-	2 ²²	3 ²²	-	20	11	-	13	153	162	402	-240	1969
<i>1969 kvartal</i>																																<i>1969 kvartal</i>		
I	100	14	-	-	51	3	-	-	-	-	-	2	-	105	65	-	-	-	-	-	-	-	-	5	4	-	4	5	109	70	39	I		
II	11	27	-	-	-	-	-	-	-	-	8	-	4	11	39	-	59	-	-	-	-	-	1	-	5	2	-	2	65	13	104	-91	II	
III	-	34	-	-	37	-	-	-	-	-	3	-	4	-	78	-	-	-	-	-	-	2	-	-	5	3	-	5	5	5	83	-78	III	
IV	11	16	-	-	51	-	-	-	-	-	-	22	-	33	67	-	71	-	-	-	-	-	2	-	5	2	-	2	78	35	145	-110	IV	
<i>1969 regionalt</i>																																<i>1969 regionalt</i>		
USA Canada	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	USA Canada	
EEC	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	EEC	
Övriga OECD	122	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	122	-	-	130	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	130	122	130	-8	Övriga OECD	
Statshandels-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Statshandels-	
länder	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	länder	
Övriga in-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Övriga in-	
dustriländer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	dustriländer	
Övriga länder	-	91	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	91	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	91	-91	-	Övriga länder	
Internationella	-	-	-	-	139	3	-	-	-	-	11	24	8	27	158	-	-	-	-	-	-	-	2	3	-	20	11	-	13	23	40	181	-141	Internationella
organisationer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	organisationer	
Olokaliserat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Olokaliserat
Totalt	122	91	-	-	139	3	-	-	-	-	11	24	8	149	249	-	130	-	-	-	-	-	2	3	-	20	11	-	13	153	162	402	-240	Totalt

Tabell 7. Värdepappershandel

	Utländska värdepapper (= tillgångar)						Svenska värdepapper (= skulder)						Netto		
	Aktier		Obligationer			Summa		Aktier		Obligationer				Summa	
			Emis- sioner i Sve- rige	Övriga						Emis- sioner i ut- landet	Övriga				
	Valuta- in- flöde	ut- flöde		Va- luta- ut- flöde	in- flöde	ut- flöde	Valuta- in- flöde	ut- flöde	in- flöde		ut- flöde	Valuta- in- flöde		ut- flöde	
1950	22	-	-	28	4	50	4	9	35	-	5	6	14	41	19
1951	9	1	-	21	1	30	2	10	34	-	12	9	22	43	7
1952	3	1	22	27	4	30	27	12	14	-	11	4	23	18	8
1953	3	2	50	22	-	25	52	9	18	-	11	5	20	23	- 30
1954	2	1	50	39	22	41	73	10	21	-	39	18	49	39	- 22
1955	3	1	-	49	9	52	10	4	29	-	11	9	15	38	19
1956	5	3	32	54	23	59	58	4	52	-	5	6	9	58	- 48
1957	27	3	-	76	60	103	63	2	39	-	13	12	15	51	4
1958	8	1	32	124	91	132	124	1	29	-	11	7	12	36	- 16
1959	4	8	-	136	101	140	109	12	44	54	9	23	75	67	39
1960	12	13	62	136	106	148	181	82	110	-	53	26	135	136	- 34
1961	15	8	35	202	123	217	166	58	58	48	31	30	137	88	100
1962	22	9	10	256	277	278	296	25	26	-	24	44	49	70	- 39
1963	13	11	100	354	344	367	455	41	43	-	4	3	45	46	- 89
1964	13	18	15	392	392	405	425	44	70	-	12	3	56	73	- 37
1965	43	27	-	264	237	307	264	39	114	368	21	14	428	128	343
1966	30	26	-	218	233	248	259	46	129	176	35	34	257	163	83
1967	27	56	100	365	290	392	446	54	78	155	24	22	233	100	79
1968	66	74	50	485	443	551	567	66	91	60	14	23	140	114	10
1969	72	90	-	491	469	563	559	78	163	-	47	93	125	256	-127
<i>1969 kvartal</i>															
I	11	24	-	79	71	90	95	14	62	-	5	14	19	76	- 62
II	24	36	-	86	90	110	126	22	51	-	7	29	29	80	- 67
III	16	15	-	194	181	210	196	13	28	-	20	32	33	60	- 13
IV	21	15	-	132	127	153	142	29	22	-	15	18	44	40	15
<i>1969 regionalt</i>															
USA Canada	33	30	-	141	168	174	198	3	4	-	5	6	8	10	- 26
EEC	9	15	-	193	160	202	175	38	83	-	12	26	50	109	- 32
Övriga OECD	29	45	-	137	140	166	185	35	73	-	29	48	64	121	- 76
Statshandels- länder	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Övriga industri- länder	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Övriga länder	1	-	-	20	1	21	1	2	3	-	1	-	3	3	20
Internatio- nella orga- nisationer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lokaliserat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	-	13	- 13
Totalt	72	90	-	491	469	563	559	78	163	-	47	93	125	256	-127

Tabell 8. Övrigt privat kapital

	Varvens export-krediter ²⁰		Import-krediter för fartyg och flygplan ²⁰		Import-krediter för data-maskiner m. m. ²⁰		Övrigt privat långfristigt kapital		Rederier-nas kort-fristiga fordringar ²⁰		Övrigt privat kortfristigt kapital ²¹		Totalt		Netto			
	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde	in-flöde	ut-flöde				
1950	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..		
1951	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..		
1952	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..		
1953	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..		
1954	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..		
1955	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..		
1956	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..		
1957	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..		
1958	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..		
1959	5	-	..	..	17	-	..	..	36	-	..	..	..	..	58	-	58	
1960	-	96	..	..	14	-	..	..	-	-	..	..	..	..	14	96	-	82
1961	-	16	-	22	45	-	..	..	-	61	..	..	..	..	45	99	-	54
1962	-	162	105	-	56	-	37	30	-	26	..	..	..	..	198	218	-	20
1963	-	386	117	-	69	-	41	43	8	-	6	-	..	..	241	429	-	188
1964	111	-	66	-	66	-	35	51	5	-	26	5	..	..	309	56	253	..
1965	-	316	143	-	77	-	52	70	3	-	60	-	..	..	335	386	-	51
1966	-	9	125	-	124	-	44	102	58	-	239	53	..	..	590	164	426	..
1967	-	24	164	-	188	-	35	118	-	85	266	56	..	..	653	283	370	..
1968	175	-	88	-	175	-	121	119	-	48	446	460	..	..	1 005	627	378	..
1969	150 ²²	185 ²²	131 ²²	76 ²²	144	-	133	187	-	100	268 ²²	241 ²²	..	..	826	789	37	..
<i>1969 kvartal</i>																		
I	23	-	-	69	24	-	14	59	-	10	63	56	..	..	124	194	-	70
II	48	-	31	-	41	-	48	44	-	10	36	99	..	..	204	153	51	..
III	79	-	-	7	53	-	11	56	-	65	30	36	..	..	173	164	9	..
IV	-	185	100	-	26	-	60	28	-	15	139	50	..	..	325	278	47	..
<i>1969 regionalt</i>																		
USA, Canada	141	-	34	-	53	-	18	49	-	-	17	33	..	..	263	82	181	..
EEC	24	-	6	-	68	-	6	35	-	-	88	41	..	..	192	76	116	..
Övriga OECD	172	31	11	-	23	-	100	95	-	-	131	133	..	..	437	259	178	..
Stats-handels-länder	35	-	3	-	-	-	8	-	-	-	-	-	..	..	46	-	46	..
Övriga industri-länder	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	..	..	-	1	-	1
Övriga länder	-	376	1	-	-	-	1	7	-	-	-	2	..	..	2	385	-	383
Internationella organisationer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	..	..	-	-	-	-
Olokaliserat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100	-	-	..	..	-	100	-	100
Totalt	372	407	55	-	144	-	133	187	-	100	236	209	..	..	940	903	37	..

Tabell 9. Bankernas utlandsställning (förändring i mkr)

	Valutareserven				Affärs- bankernas avista- position	Totalt	Affärs- bankernas tids- position	Totalt
	Riksbanken							
	Guld	Valutor	Ställning mot IMF	Summa				
950	104	-258 ^{aa}	-	- 154	- 37	- 191	8	- 183
951	319	906	88	1 313	- 178	1 135	49	1 184
952	169	-244	41	- 34	206	172	- 15	157
953	176	141	-	317	23	340	60	400
954	240	-387	-	- 147	36	- 111	32	- 79
955	56	-100	-	- 44	82	38	- 42	- 4
956	- 50	68	-	18	196	214	73	287
957	-242	154	-	- 88	161	73	121	194
958	- 81	166	-	85	68	153	2	155
959	- 66	-213	65	- 214	336	122	178	300
960	-106	375	-	269	- 428	- 159	-121	- 280
961	53	830	130	1 013	19	1 032	- 83	949
962	2	549	- 78	473	20	493	- 51	442
963	4	-255	26	- 225	104	- 121	32	- 89
964	38	819	181	1 038	- 19	1 019	- 72	947
965	69	-338	284	15	102	117	- 44	73
966	3	170	118	291	55	346	142	488
967	2	-869	-138	-1 005	795	- 210	15	- 195
968	112	-338	133	- 93	66	- 27	- 59	- 86
969	4	-404	-327	- 727	-1 126	-1 853	167	-1 686
969 kvartal								
I	1	-233	-119	- 351	- 499	- 850	180	- 670
II	1	-747	-106	- 852	21	- 831	101	- 730
III	1	-201	- 57	- 257	- 32	- 289	-183	- 472
V	1	777	- 45	733	- 616	117	69	186

Noter

När det gäller en så lång period som tjugo år, är det ofrånkomligt, att alla uppgifter inte kan vara jämförbara under hela perioden. Som framgått ovan, har valutaanmälningsmaterialet och dess behandling under denna tid undergått åtskilliga förändringar: anmälningsfrigränser har ändrats, uppföljning av lämnade tillstånd till kapitaltransaktioner har införts och intensifierats, vissa specialrapporter har avskaffats osv. Därtill kommer, att valutaanmälningsmaterialet under senare år i flera fall kompletterats med eller utbytt mot rapporter av annat slag som källa till uppgifterna i betalningsbalansen.

I nedanstående noter har bl. a. angetts anledningar till bristande jämförbarhet över tiden på vissa punkter, men denna förteckning gör ej anspråk på att vara komplett. Vidare lämnas en kommentar till de kvartalsdata och regionala data som redovisas för 1969.

¹ Inkl. biljetter.

² Fr. o. m. april 1961 ingår transaktioner i svenska sedlar mellan svenska och utländska banker i resevalutaposten. Dessa transaktioner, som under april-december 1961 motsvarade ett nettovalutautflöde på 42 mkr., låg tidigare i sin helhet i restposten. Även efter denna tidpunkt är vissa transaktioner i svenska sedlar ej täckta av statistiken, nämligen sådana från Sverige medförda sedlar som sålts i utlandet och sedan återförs till Sverige av utländska resenärer. Nettot av dessa senare sedlar är dock noll, varför restposten ej påverkas.

³ Rapporter om uttag på sparkasseräkning i svensk affärsbank vid resor i de nordiska länderna erhålles ej längre fr. o. m. 1965. Sådana uttag ligger från detta år i restposten.

⁴ Statistik över privata lån före 1959 finnes ej. För 1959 och 1960 finnes nettouppgifter och för 1961 bruttouppgifter om kontantbetalningar i samband med dessa lån, varvid uppgifterna hämtats enbart från inköps- och försäljningsanmälningar. Fr. o. m. 1962 ingår uppgifter även rörande lånetransaktioner som ej föranleder betalningar till eller från Sverige (t. ex. upplåning utomlands för finansiering av direkta investeringar i utlandet). Fr. o. m. 1964 intensifierades insamlandet av dessa uppgifter genom en till företaget som erhållit lånetillstånd särskilt utsänd förfrågan angående utnyttjandet av tillstånden. Fr. o. m. samma år frånskildes de krediter som har kortare löptid än

ett år från denna post för att ingå i »övriga privata kapitaltransaktioner».

⁵ Statistik över direkta investeringar före 1959 föreligger endast för tillstånd till svenska investeringar i utlandet fr. o. m. 1955. (Dessa uppgick till 137 mkr. 1955 och steg till 356 mkr. 1959.) Från 1959 finns uppgifter om nyinvesteringar som skett genom kontantöverföringar, från 1961 också om desinvesteringar. Fr. o. m. 1962 skall investeringssiffrorna i princip inkludera alla typer av direkta investeringar, alltså även sådana som ej medför betalningar mellan Sverige och utlandet, t. ex. investeringar som finansieras genom upplåning i utlandet och återinvestering av vinstmedel. 1964 intensifierades insamlandet av sådana investeringsuppgifter som ej erhålles via valutaanmälningar genom utsändandet av särskilda enkäter till dem som erhållit investeringstillstånd.

⁶ Delvis nettouppgifter, se specialtabell.

⁷ Se kapitel I: 3 och IX: 1 i betänkandet.

⁸ Återinförelse och återutförelse ingick före 1959 i generalhandeln.

⁹ Specialredovisning till riksbanken av transitoaffärer upphörde 1963, varefter detta netto ingår i restposten.

¹⁰ Ingår i resevaluta.

¹¹ 1964 infördes en ny, mer detaljerad specifikation av »övriga tjänster». Som framgår av tabellen ledde detta till en kraftig minskning av övrigt-posten. Entreprenader hade dock före 1964 ingått i »licenser, royalties, patent m. m.».

¹² Betalningar till de IATA-anslutna flygbolagens inbördes clearing, huvudsakligen avseende för varandras räkning sålda biljetter, som 1965 uppgick till 60 mkr., flyttades detta år från »övriga transportkostnader» till biljetter.

¹³ 1969 infördes särskilda rapporter från SJ, postverket och televerket, innehållande bruttoredovisning av kommunikationstjänster med utlandet. För tidigare år bygger statistiken på valutaanmälningar, som endast upptar betalningar av internationella clearingavräkningsnätton eller bilaterala netton.

¹⁴ Fr. o. m. 1962 inklusive återinvesterade vinstmedel, där sådana är kända.

¹⁵ I kolumnen för valutainflöde anges den del av kostnaderna för svenska FN-trupper, som ersättes av FN. I kolumnen för valutautflöde anges de kostnader för samma ändamål, som Sverige haft i utlandet.

¹⁶ Avser den del av u-landsbiståndet som består av betalningar direkt från SIDA till betalningsmottagare i Sverige för tjänster, t. ex. den del av expertlöner som stannar i Sverige. Uppgifterna för 1968 och 1969 bygger på ambitiösare beräkningsmetoder än uppgifterna för de två föregående åren.

¹⁷ Se kapitel IX: 1 i betänkandet.

¹⁸ De under offentliga transfereringar upptagna beloppen för åren 1950–1953 avser betalningar inom ramen för den s. k. Marshallplanen. Av beloppet för 1957 avser 10 mkr. en betalning till Jugoslavien enligt 1946 års Washingtonöverenskommelse rörande forna tyska tillgångar i Sverige. Övriga belopp för åren 1957–1959 avser svenska bidrag till FN:s fredsbevarande aktioner. I övrigt har statistiken före 1960 ej skilt på privata och offentliga transfereringar. I beloppen för privata transfereringar till utlandet under dessa år kan alltså offentliga transfereringar ingå.

¹⁹ I memorandumposten »offentligt utvecklingsbistånd» har sammanförts sådana offentliga transfereringar och sådana offentliga kapitaltransaktioner (netto) som sker i samband med utvecklingsbistånd. Källan till gåvobiståndet har här varit de rapporter som avlämnats till OECD:s utvecklingskommitté, DAC, och uppgifterna för de tidigare åren är ej jämförbara med dem som upptagits under offentliga transfereringar. Bland kapitaltransaktionerna i betalningsbalansen ingår även korta kapitalrörelser, såsom förändringar i vissa internationella kronbehållningar, medan DAC-statistiken endast skall innehålla långt kapital.

²⁰ Netto (se dock not 22).

²¹ Delvis netto (se dock not 22).

²² Vissa typer av kortfristigt kapital upptas netto. I samband med kvartalsredovisning av betalningsbalansen, som inletts 1969, medför addering av omväxlande positiva och negativa kvartalsnetton att både ett kreditbelopp och ett debetbelopp erhålles för året. Denna blandade brutto-nettoredovisning medför högre omslutning, vilken därmed ej blir jämförbar med tidigare år, då enbart årsnetton redovisats.

²³ Varav riksgäldskontoret – 154, clearingsnämnden + 36 och riksbanken – 140.

²⁴ En kvartalsfördelning av hela betalningsbalansen har kunnat göras först fr. o. m. 1969. För ett antal delposter, främst vissa »övriga privata kapitaltransaktioner», har dock kvartalsfördelningen fortfarande fått göras efter delvis schablonmässiga grunder.

²⁵ Regional uppdelning av betalningsbalansen har förekommit även tidigare och regelbundet rapporterats till IMF och OECD på årsbasis. Sedan 1960 har någon regional uppdelning däremot ej publicerats i Sverige. Vid revideringar av betalningsbalansen har de regionala balanserna för andra år än det senaste ej korrigerats, varför några med 1969 års regionala uppgifter helt jämförbara data för tidigare år ej finnes framtagna.

Regionalfördelningen bygger i regel på faktiskt rapporterade länderuppgifter. I de fall då transaktioner saknat landuppgift har de i regel fått läggas under »olokaliserat». I vissa fall har dock en uppskattning av en delposts re-

gionala fördelning gjorts.

Resevalutaposten bygger till stor del på uppgifter om använd valuta i stället för på uppgifter om svenska resenärers resmål resp. utländska resenärers hemländer. Detta bör man särskilt ha i minnet, då man ser de siffror som angivits under resevaluta för USA och Canada, eftersom dollar används som internationell resevaluta.

Allmänna Förlaget